

Министерство на просветата на Република Молдова
Кирилка ДЕМИРЕВА, Надежда КАРА, Надежда ВЪЛЧЕВА

БЪЛГАРСКИ ЕЗИК

за **4.** клас

издание пето, преработено

CARTIER
e d u c a ț i o n a l

Elaborat conform Curriculumului disciplinar în vigoare și aprobat prin Ordinul Ministrului nr. 589 din 6 iunie 2013. Editat din sursele financiare ale Ministerului Educației al Republicii Moldova.

CARTIER

Publicată de Editura CARTIER

Editura Cartier, SRL, str. București, nr. 68, Chișinău, MD2012.

Tel./fax: 022 20 34 91, tel.: 022 24 01 95. E-mail: cartier@cartier.md
cartier.md

Cărțile CARTIER pot fi procurate pe shop.cartier.md și în toate librăriile bune din România și Republica Moldova. Cartier eBooks pot fi procurate pe iBooks și pe cartier.md

LIBRĂRIILE CARTIER

Librăria din Centru, bd. Ștefan cel Mare, nr. 126, Chișinău. Tel./fax: 022 21 42 03.

E-mail: librariadincentru@cartier.md

Librăria din Hol, str. București, nr. 68, Chișinău. Tel./fax: 022 24 10 00. E-mail: librariadinhol@cartier.md

Comisia de experți:

Ekaterina Petrova, grad didactic I, Liceul din Valea Perjei;

Hristina Kaireak, grad didactic I, Liceul „Ivan Inzov”, or. Taraclia;

Elena Runtova, grad didactic II, Liceul Teoretic „Ivan Vazov”, or. Taraclia;

Ecaterina Garanovscaia, grad didactic I, Liceul Teoretic „Olimpi Panov”, or. Taraclia;

Ludmila Derivolcova, grad didactic I, Liceul Teoretic „Olimpi Panov”, or. Taraclia.

Recenzenți:

Elena Rațeva, *conferențiar interimar, decan al Facultății de Tehnologii Umanitare a Universității „Școala Antropologică Superioară”;*

Irina Kaunenko, *doctor în psihologie, cercetător științific superior, Institutul de Filosofie, Sociologie și Științe Politice al AȘM;*

Lucia Gașper, *cercetător științific superior, Institutul de Filosofie, Sociologie și Științe Politice al AȘM;*

Valeriu Podborschi, *coordonator al specialității Design industrial a Universității Tehnice a Moldovei, conferențiar universitar.*

Referenți:

dr. Todorka Vladimirova, *colaborator științific superior (Bulgaria);*

dr. Stanka Vilkova, *docent (Bulgaria);*

dr. Dimitrinka Dimitrova-Marinova *(Bulgaria);*

Maria Cerneva *(Republica Moldova).*

Consultant: Tatiana Stoianova

Colecția *Cartier educațional* este coordonată de Liliana Nicolaescu-Onofrei

Editor: Gheorghe Erizanu

Ilustrații: Anatol Tomoianu, Luminița Ermurachi

Coperta: Vitalie Coroban

Design/tehnoredactare: Tatiana Cunup, Marina Darii

Tipărită la Bons Offices

Kirilka Demireva, Nadejda Kara, Nadejda Vilcea

БЪЛГАРСКИ ЕЗИК ЗА 4. КЛАС

Ediția a V-a, iunie 2017

© 2017, 2013, 2008, 2004, 1999, Editura Cartier pentru prezenta ediție.

Toate drepturile rezervate. Cărțile Cartier sunt disponibile în limita stocului și a bunului de difuzare.

Descrierea CIP a Camerei Naționale a Cărții

Демирева, Кирилка.

Български език: за 4. клас/ Кирилка Демирева, Надежда Кара, Надежда Вълчева;

comisia de experți: Ekaterina Petrova [et. al.]; Мин. на просветата на Респ. Молдова. –

Изд. 5, перепаб. – Chișinău: Cartier, 2017 (Tipogr. "Bons Offices"). – 296 p. –

(Colecția "Cartier educațional"/ coord. de Liliana Nicolaescu-Onofrei, ISBN 978-9975-79-896-9).

Apare din sursele financiare ale Min. Educației al Rep. Moldova. – 820 ex.

ISBN 978-9975-86-184-7.

811.163.2(075.2)

Д 306

Acest manual este proprietatea Ministerului Educației al Republicii Moldova

Școala/Liceul

Manualul nr.

Anul	Numele și prenumele elevului care a primit manualul	Anul școlar	Starea manualului	
			la primire	la returnare
1				
2				
3				
4				
5				

- Învățătorul trebuie să controleze dacă numele elevului este corect scris.
- Elevii cărora le este destinat manualul nu trebuie să facă niciun fel de notații pe pagini.
- Rugăm ca manualele să fie păstrate cât mai îngrijit.
- Starea manualului se va înscrie folosind termenii: nouă, bună, îngrijită, nesatisfăcătoare, proastă.

Здравейте, момчета и момичета!

Приятно ни е отново да общуваме с вас. Как? Разбира се, чрез тази книга по роден език. Тя ви кани да продължите интересните и полезни занимания от 3. клас. Вие вече умеете да общувате на български език, но тези умения трябва да се усъвършенстват. Предлагаме ви задачи и упражнения, с които ще се справите самостоятелно. Някои са по-трудни. Ще ви помогне учителят. Важно е не само да отговаряте на въпросите, но и сами да задавате въпроси. Така ще се чувствате по-уверени, когато общувате на български език.

Преди всичко трябва да **говорите** правилно. А това означава да съобразите своята реч с условията на общуване. Искаме да ви убедим, че правилното речево общуване с баба и дядо, с приятелите, с братчето или сестричето, не е правилното речево общуване с учителя или с непознатите възрастни хора.

А сега нещо по-сложно – **писането**! Вглеждайте се внимателно в текстовете, поставени на син фон. Те предлагат знания, посредством които успешно ще се преборите с досадните правописни грешки. Така също – и с правоговорните. **Слушайте и четете, четете и слушайте българската благозвучна реч!**

Звуковете и буквите, думите и изреченията живеят в текста. Той е техният голям дом, в който можете да откриете толкова любопитни неща!

Влезте в този дом, обичайте неговите обитатели и ще бъдете посрещнати като приятели.

НА ДОБЪР ЧАС, СЪПИ ПРИЯТЕЛИ!

АВТОРКИТЕ



Съдържание

ТЕМА 1. ЗВЪНИ ЗВЪНЕЦ ИЗ ЦЯЛАТА РОДИНА	
УРОК 1.	• ХАЙДЕ НА УЧИЛИЩЕ! 12
УРОК 2.	• ВНИМАНИЕ! УРОКЪТ ЗАПОЧНА! 14
УРОК 3.	• ВРЕМЕ ЗА МЪДРУВАНЕ 16
УРОК 4.	• ФАНТАЗИЙНИЯТ БИНОМ СЕ ЗАВРЪЩА 18
УРОК 5.	• ВЕСЕЛО МЕЖДУЧАСИЕ 20
УРОК 6.	• ОБОБЩЕНИЕ НА ТЕМАТА „ЗВЪНИ ЗВЪНЕЦ ИЗ ЦЯЛАТА РОДИНА“ 22
ТЕСТОВИ ЗАДАЧИ 1 24	
ТЕМА 2. РОДНА РЕЧ, ОМАЙНА, СЛАДКА...	
УРОК 1.	• МОИТЕ СЪБЕСЕДНИЦИ 26
	• ЕЗИКЪТ КАТО СРЕДСТВО ЗА ОБЩУВАНЕ
УРОК 2.	• ХАЙДЕ ДА СИ ГОВОРИМ 28
	• ДИАЛОГИЧНА РЕЧ, МОНОЛОГИЧНА РЕЧ
УРОК 3.	• КОЙ КОГО ЗАЩО НЕ РАЗБРА 30
	• СЛОВНОТО БОГАТСТВО НА БЪЛГАРСКИЯ ЕЗИК
УРОК 4.	• АЗ ИСКАМ ДА ЗНАМ 32
	• ДЕТСКА ЕНЦИКЛОПЕДИЯ
УРОК 5.	• РЕЧ НА МАМА И НА ТАТКА, ЩО ГОВОРИМ ВСЕКИ ДЕН 34
	• КНИЖОВЕН ЕЗИК И НАРОДНИ ГОВОРИ
УРОК 6.	• МОЛЯ ВИ, АКО ОБИЧАТЕ 36
	• РЕЧЕВ ЕТИКЕТ
УРОК 7.	• ОБОБЩЕНИЕ НА ТЕМАТА „РОДНА РЕЧ, ОМАЙНА, СЛАДКА“ 38
ТЕСТОВИ ЗАДАЧИ 2 40	
ТЕМА 3. В ТРУДА СТОИ, ДРУГАРЮ МОЙ, ХУБАВИНАТА	
УРОК 1.	• КОЙ КАК СЕ ТРУДИ В МОЕТО СЕМЕЙСТВО 42
	• РЕДАКТИРАНЕ НА ТЕКСТ
УРОК 2.	• БЕЗ ТРУД ПОЧИВКАТА НЕ Е СЛАДКА 44
	• РЕДАКТИРАНЕ ЧРЕЗ СЪКРАЩАВАНЕ
УРОК 3.	• ВСИЧКО СИ ИСКА МАЙСТОРА 46
	• РЕДАКТИРАНЕ ЧРЕЗ ПРИБАВЯНЕ
УРОК 4.	• ТРУДЪТ КРАСИ ЧОВЕКА 48
	• РЕДАКТИРАНЕ ЧРЕЗ ЗАМЕСТВАНЕ
УРОК 5.	• ЧЕТЕНЕТО – ТРУД И УДОВОЛСТВИЕ 50
	• РЕДАКТИРАНЕ ЧРЕЗ РАЗМЕСТВАНЕ
УРОК 6.	• ОБОБЩЕНИЕ НА ТЕМАТА „В ТРУДА СТОИ, ДРУГАРЮ МОЙ, ХУБАВИНАТА“ 52
ТЕСТОВИ ЗАДАЧИ 3 54	
ТЕМА 4. ЗЛАТНА ЕСЕН ЗЛАТНИ ЛИСТИ РОНИ	
УРОК 1.	• ПЛАМЪЧЕТА ОТ ЕСЕНТА 56
	• ТЕМА И ОПОРНИ ДУМИ НА ТЕКСТА

УРОК 2.	• ЕСЕНТА – ЧУДЕСЕН ХУДОЖНИК	58
	• ТЕМА, ОСНОВНА МИСЪЛ И ЗАГЛАВИЕ НА ТЕКСТА	
УРОК 3.	• ГРОЗДОБЕР	60
	• КАК ДА ОТКРИВАМЕ ОСНОВНАТА МИСЪЛ НА ТЕКСТА	
УРОК 4.	• ЛИСТОПАД	62
	• ВИДОВЕ ТЕКСТ ПО ЦЕЛ НА СЪЗДАВАНЕ	
УРОК 5.	• ЕСЕНТА ВДЪХНОВЯВА ПОЕТИТЕ И ПИСАТЕЛИТЕ	64
	• ХУДОЖЕСТВЕН ТЕКСТ	
УРОК 6.	• НА ИЗЛЕТ В ГОРАТА	66
	• СЪЧИНЕНИЕ ПОВЕСТВОВАНИЕ – РАЗКАЗ ПО СЕРИЯ КАРТИНИ	
УРОК 7.	• ОБОБЩЕНИЕ НА ТЕМАТА „ЗЛАТНА ЕСЕН ЗЛАТНИ ЛИСТИ РОНИ“	68
ТЕСТОВИ ЗАДАЧИ 4		70

ТЕМА 5. ВЪН Е ЗИМА СНЕГОВИТА

УРОК 1.	• ЗИМНА ПРИКАЗКА	72
	• ВИДОВЕ ИЗРЕЧЕНИЯ ПО ЦЕЛ НА ОБЩУВАНЕ	
УРОК 2.	• ЗИМНА ПРИКАЗКА – ПРОДЪЛЖЕНИЕ	74
	• ИНТОНАЦИЯ НА ИЗРЕЧЕНИЕТО. КАК СЕ ОБРАЗУВАТ ВИДОВЕТЕ ИЗРЕЧЕНИЯ ПО ЦЕЛ НА ОБЩУВАНЕ	
УРОК 3.	• БЯЛА КРАСОТА	76
	• ПУНКТУАЦИЯ И СЛОВОРЕД НА ИЗРЕЧЕНИЕТО	
УРОК 4.	• СУРОВАТА ЛАСКА НА ЗИМАТА	78
	• ВИДОВЕ ИЗРЕЧЕНИЯ ПО СЪСТАВ	
УРОК 5.	• ЗИМНА РАДОСТ	80
	• КАК СЕ СВЪРЗВАТ ПРОСТИТЕ ИЗРЕЧЕНИЯ В СЪСТАВА НА СЛОЖНОТО ИЗРЕЧЕНИЕ	
УРОК 6.	• БЪДНИ ВЕЧЕР	82
	• ДУМАТА КАТО ЧАСТ НА ИЗРЕЧЕНИЕТО. ГЛАВНИ И ВТОРОСТЕПЕННИ ЧАСТИ	
УРОК 7.	• ЗДРАВА, ЗДРАВА ГОДИНЧИЦА!	84
	• ГРУПА НА ПОДЛОГА И ГРУПА НА СКАЗУЕМОТО	
УРОК 8.	• ОБОБЩЕНИЕ НА ТЕМАТА „ВЪН Е ЗИМА СНЕГОВИТА“	86
ТЕСТОВИ ЗАДАЧИ 5		88

ТЕМА 6. ЛЮБИМЦИ НА ДЕЦАТА ПО СВЕТА

УРОК 1.	• И АЗ ИСКАМ ДА СЕ ПОВЕСЕЛЯ	90
	• РАЗЛИКА МЕЖДУ ПРЯКА РЕЧ И АВТОРСКА РЕЧ	
УРОК 2.	• ПОЯВИ СЕ НЯКАКВО НЕИЗВЕСТНО	92
	• ПУНКТУАЦИЯ НА ПРЯКАТА РЕЧ И НА АВТОРСКАТА РЕЧ	
УРОК 3.	• ЗНАМЕНИТИЯТ ТАНЦЬОР – ВЯТЪРЪТ	94
	• РАЗЛИКА МЕЖДУ ПРЯКА И НЕПРЯКА РЕЧ	
УРОК 4.	• ОБОБЩЕНИЕ НА ТЕМАТА „ЛЮБИМЦИ НА ДЕЦАТА ПО СВЕТА“	96
ТЕСТОВИ ЗАДАЧИ 6		98

ТЕМА 7. КОМПЮТЪРЪТ – ПРИЯТЕЛ ТВОЙ

УРОК 1.	КАПИТАН СЪМ СМЕЛ И УМЕН	100
	• ЗВУКОВ СЪСТАВ НА ДУМАТА	
УРОК 2.	С МИКРОСХЕМИ ЦЯЛ ОКИЧЕН	102
	• ТВЪРДИ И МЕКИ СЪГЛАСНИ	

УРОК 3.	КЛАВИАТУРА – ЗА ПРЪСТИТЕ ФИЗКУЛТУРА	104
	• СРИЧКА	
УРОК 4.	ТИХ И СПРЕТНАТ ОПТИМИСТ	106
	• УДАРЕНИЕ	
УРОК 5.	ЩО ЗА „МИШКИ“ ВЪОБЩЕ?	108
	• ЗВУКОВ СЪСТАВ И ЗНАЧЕНИЕ НА ДУМАТА	
УРОК 6.	ПОДСКАЗВАЧ И ПОМАГАЧ	110
	• НЕПРОИЗВОДНИ И ПРОИЗВОДНИ ДУМИ	
УРОК 7.	КОМПЮТЪРНА ПРОГРАМА – ЩО Е ТО?	112
	• КАК СЕ ОБРАЗУВАТ ПРОИЗВОДНИТЕ ДУМИ	
УРОК 8.	КОЙ Е ТОЗ ЕЗИК ВЪЗВИШЕН?	114
	• СЛОЖНИ ДУМИ	
УРОК 9.	ОБОБЩЕНИЕ НА ТЕМАТА „КОМПЮТЪРЪТ – ПРИЯТЕЛ ТВОЙ“	116
ТЕСТОВИ ЗАДАЧИ 7	118

ТЕМА 8. ОБИЧНА МОЯ КНИГА!

УРОК 1.	КНИГИТЕ, КОИТО ОБИЧАМ	120
	• ДУМИ – СЪЩЕСТВИТЕЛНИ ИМЕНА	
УРОК 2.	ЛЮБИМИ ГЕРОИ ОТ ПРИКАЗКИТЕ	122
	• ЧЛЕНУВАНЕ НА СЪЩЕСТВИТЕЛНИТЕ ИМЕНА	
УРОК 3.	ПРИКАЗКАТА – ОБИЧНО ЧЕТИВО	124
	• УПОТРЕБА НА ПЪЛНИЯ И КРАТКИЯ ЧЛЕН ЗА МЪЖКИ РОД	
УРОК 4.	ПРИКАЗКАТА – ОБИЧНО ЧЕТИВО – ПРОДЪЛЖЕНИЕ	126
	• ПРАВОГОВОР НА ОПРЕДЕЛИТЕЛНИЯ ЧЛЕН ЗА МЪЖКИ РОД	
УРОК 5.	ПРИКАЗКАТА – ЦАРСТВО НА ДОБРОТО	128
	• ЩО Е ТЕКСТ РАЗСЪЖДЕНИЕ. СЪЧИНЕНИЕ РАЗСЪЖДЕНИЕ	
УРОК 6.	ОБОБЩЕНИЕ НА ТЕМАТА „ОБИЧНА МОЯ КНИГА!“	130
ТЕСТОВИ ЗАДАЧИ 8	132

ТЕМА 9. РОДНА ЗЕМЯ

УРОК 1.	• ГЛАСОВЕТЕ НА РОДНАТА ЗЕМЯ	134
	• ПРИЛАГАТЕЛНО ИМЕ. ОБРАЗУВАНЕ НА ПРИЛАГАТЕЛНИТЕ ИМЕНА	
УРОК 2.	• ПРОЛЕТ В САХАРНА	136
	• ЧЛЕНУВАНЕ И СТЕПЕНУВАНЕ НА ПРИЛАГАТЕЛНИТЕ ИМЕНА	
УРОК 3.	• ПЪТЕШЕСТВИЕ В ЦИПОВО	138
	• ЛИЧНИ МЕСТОИМЕННИЯ ВЪВ ВИНИТЕЛЕН И В ДАТЕЛЕН ПАДЕЖ	
УРОК 4.	• ПЪТЕШЕСТВИЕ В ЦИПОВО – ПРОДЪЛЖЕНИЕ	140
	• ПЪЛНИ И КРАТКИ ФОРМИ НА ЛИЧНИТЕ МЕСТОИМЕННИЯ	
УРОК 5.	• ВЕКОВНИТЕ ДЪРВЕТА В МОЛДОВА	142
	• ЧИСЛИТЕЛНО ИМЕ	
УРОК 6.	• ОБОБЩЕНИЕ НА ТЕМАТА „РОДНА ЗЕМЯ“	144
ТЕСТОВИ ЗАДАЧИ 9	146

ТЕМА 10. В ОЧАКВАНЕ НА ЛЯТОТО

УРОК 1.	• СЛЪНЦЕТО ГРЕЕ ПО – СИЛНО	148
	• ЛИЦЕ, ЧИСЛО И ВРЕМЕ НА ГЛАГОЛА	
УРОК 2.	• МОЯТА МЕЧТА ЗА ЛЯТОТО	150
	• ПРАВОПИС НА ПРЕДСТАВКИТЕ	

УРОК 3.	• ЛЕТНИ РАДОСТИ	152
	• ОБРАЗУВАНЕ НА СЕГАШНО И БЪДЕЩЕ ВРЕМЕ	
УРОК 4.	• ТОВА СЕ СЛУЧИ ПРЕЗ ЮЛИ	154
	• МИНАЛО СВЪРШЕНО И МИНАЛО НЕСВЪРШЕНО ВРЕМЕ	
УРОК 5.	• ЗДРАВЕЙ, ЛЯТО!	156
	• СЪВМЕСТНА УПОТРЕБА НА ИЗУЧЕНИТЕ ГЛАГОЛНИ ВРЕМЕНА	
УРОК 6.	• ОБОБЩЕНИЕ НА ТЕМАТА „В ОЧАКВАНЕ НА ЛЯТОТО“	158
ТЕСТОВИ ЗАДАЧИ 10		160
	ТЪЛКОВЕН РЕЧНИК	162
	СИНОНИМЕН РЕЧНИК	172
	ОТГОВОРИ НА ТЕСТОВИТЕ ЗАДАЧИ	176

КЪЩИЧКА НА ДЕТСТВО ЗЛАТНО	177
---------------------------------	-----

_____ УЧИЛИЩЕ ЛЮБИМО! _____

КИРИЛ И МЕТОДИЙ	179
УЧИЛИЩЕТО ЗОВЕ	180
СЛЪНЦЕТО И КНИГАТА	182
АЗБУКА ЗА РЕДКИ ДУМИ	183
ЗУБРАЧКА КВАЧКА	184
ПРОВЕРЕТЕ СЕБЕ СИ	185

_____ КАПКИ ОТ БИСТРИТЕ ИЗВОРИ _____

ОЛИМП	187
МИТЪТ ЗА ПРОМЕТЕЙ КАК ОГЪНЯТ БИЛ ДАДЕН НА ХОРАТА	189
КАК БОЛЕСТИТЕ И ГРИЖИТЕ ДОШЛИ ПРИ ХОРАТА	192
КАК БИЛ НАКАЗАН ПРИЯТЕЛЯТ НА ХОРАТА	198
ЗАВРЪЩАНЕТО НА БЛУДНИЯ СИН	200
РОБИН ХУД	203
МАЛКИЯТ ХИТЪР ПЕТЪР	206
МАРИЙКА И СЛАВЕЙ	207
ЗЛАТНАТА ВРЪВЧИЦА	208
БЛАГОСЛОВЕНИТЕ ОРЕХИ	209
НЕЗНАЕН ЮНАК	210
ЗЛАТНОТО МОМИЧЕ	211
ПРОВЕРЕТЕ СЕБЕ СИ	218

_____ РОДНА ЗЕМЯ _____

ПЕСЕНТА НА СИНЧЕЦА	221
ЗЕЛЕНО	222
ОБЛАК	223
ВЕЧЕР	223
ЛЯТНА ВЕЧЕР	225
НОЩЕН ПОКОЙ	226
ИЗ „КОГАТО СКРЕЖЪТ СЕ ТОПИ“	226
КЪМ КРИВАТА ЧЕРТА, КЪДЕТО ЗЕМЯТА СЕ ЗАЛЕПЯ ЗА НЕБЕТО	227
СИНОВЕ	229
ХИМН	229

ТАТКОВИНА	230
ПРОВЕРЕТЕ СЕБЕ СИ	231
<hr/> ИСКРИ ОТ ИСТОРИЯТА НА БЪЛГАРИТЕ <hr/>	
МАДАРСКИЯТ КОННИК	233
ХВЪРКОВАТА ЧЕТА	233
ЗДРАВСТВУЙТЕ, БРАТУШКИ	234
ПРОВЕРЕТЕ СЕБЕ СИ	235
<hr/> СВЕТЛИНА НА БЪЛГАРСКИТЕ ПРАЗНИЦИ <hr/>	
КОЛЕДНА ЕЛХА	237
ГОСТ	237
СУРВА ГОДИНА	240
НАЙ-КРАСИВИЯТ ПОДАРЪК	240
БЛАГОДАРЯ	241
ВЕЛИКДЕН	242
НА ГЕРГЬОВДЕН	242
ИЗ „ЗА БУКВИТЕ“	243
24 МАЙ	243
ПРОВЕРЕТЕ СЕБЕ СИ	244
<hr/> СВЕТЪТ НА ЖИВОТНИТЕ <hr/>	
АНЕТО	246
ГРОЗНОТО ПАТЕНЦЕ	248
МАЙЧИНА СЪЛЗА	256
СВЕТУЛКАТА И БУХАЛЪТ	258
КАК ГАРДЖЕТО СТАНА ПЕВЕЦ	260
ПРОВЕРЕТЕ СЕБЕ СИ	264
<hr/> НЕИЗБРОДНИ СВЕТОВЕ <hr/>	
КОТАРАКЪТ В ЧИЗМИ	266
СНЕЖАНКА	269
МИСТЪР КРОКОТАК	277
ПРОВЕРЕТЕ СЕБЕ СИ	279
<hr/> ПРЕКРАСНО ДЕТСТВО <hr/>	
ЗА ВАС, ДЕЦА ЛЮБИМИ	281
ЯН БИБИЯН. ПОРТРЕТ	282
СРЕЩА С ДЯВОЛЧЕТО	284
ИЗ „ЕМИЛ ОТ ЛЪОНЕБЕРЯ“	286
ВАНКО ЗАБРАВАНКО	289
ДА МОГА	290
ДЕТСКИТЕ РИСУНКИ	291
ПРОВЕРЕТЕ СЕБЕ СИ	292
ЗВЪНИ ЗВЪНЧЕТО	293

УСЛОВНИ ЗНАЦИ



ГОВОРИ!



СЛУШАЙ!



ЧЕТИ!



ПИШИ!



ВНИМАНИЕ! ТОВА Е ВАЖНО!



РЕЧНИК!



ЗАДАЧАТА Е ТРУДНА!



ЗАБАВЛЯВАЙ СЕ!

ЗВЪНИ ЗВЪНЕЦ ИЗ ЦЯЛАТА РОДИНА

СЛЕД ВАКАНЦИЯТА

Мина веселото лято.
Свърши лятната игра.
Есен радостна децата
пак в училище събра.



Тук сме старите другари,
всеки се е променил,
всеки бърза да превари
и разкаже где е бил.

Всичките разправят. Всеки
се завръща ободрен
и започва леко, леко
пак училищният ден.

Никола ФУРНАДЖИЕВ



1. Разкажете за интересна случка, преживяна от вас през лятната ваканция.



ХАЙДЕ НА УЧИЛИЩЕ!

1. Прочетете стихотворението.

ЧАНТА ЗА УТРЕ

Браво, чедо, няма
липсваща тетрадка:
всичко по програма –
в първата преградка!
Сместил си пергела,
сместил си и блока.
С право съм ти взела
чанта по-дълбока.
Леле, ще те смажат
нотите, чертежът.
Милото, багажът
колко му е тежък!

Олеле, и прашка
в другата преградка!
И стрела с опашка,
и перо от патка!
А и летви-саби
и тояги-шпаги
с тез ръчички слаби
как ще носиш, драги?
— Няма нищо, мамо,
толкоз недей страда!
Тежка ми е само
първата преграда...

Марко ГАНЧЕВ



ДА ПОМИСЛИМ ЗАЕДНО!

- Какви видове изречения по цел на общуване съдържа стихотворението?
- Можем ли да наречем „Чанта за утре“ веселото стихотворение? Защо?
- Кой говори на момчето? Коя е думата, която ви помага да разберете това?
- Думата „момче“ липсва в стихотворението. Как разбираме, че героят е момче?
- Посочете обръщенията в стихотворението. Обърнете внимание на препинателните знакове.

2. Какъв богат предметен свят! Как се наричат тези думи?

чедо	опашка	чанта	тояги	пергел
тетрадка	стрела	ноти	шпаги	летви
програма	перо	чертеж	ръчички	прашка
преградка	патка	багаж	мама	преграда
блок	саби			

3. Защо поетът е употребил толкова много съществителни имена? Какво ни казва чрез тях?

4. Разгледайте словосъчетанията от прилагателни и съществителни имена.

багажът	<----->	тежък
ръчички	<----->	слаби
чанта	<----->	по-дълбока

- Посочете мястото на прилагателните имена спрямо съществителните в словосъчетанията. Къде обикновено стои прилагателното име спрямо съществителното в българския език?

Сравнете!

тежък багаж
слаби ръчички
по-дълбока чанта

- По какво са съгласувани прилагателните и съществителните имена в словосъчетанията?

5. Изберете най-подходящата от двойката думи и я поставете на мястото на многоточието:

чанта/чантата; багаж/багажът;
чертеж/чертежът.

Купиха ми нова ...
... е на масата.
... на Иван е най-точен.

Пътувам с много ...
Тежък ми е ...
Иван направи красив ...

САМОПРОВЕРКА

В кой ред е допусната грешка?

- а) един пергел
- б) един багаж
- в) един вечер
- г) един чертеж

- а) една тояга
- б) една шпага
- в) една чанта
- г) една баща

ВНИМАНИЕ! УРОКЪТ ЗАПОЧНА!



ВАЛЯК

Училището беше съвсем ново и улицата пред училищния двор още не беше павирана. Но затова пък беше много интересно да се минава по нея. Багери и самосвали се срещаха и разминаваха. Цели планини от пясък се изсипваха от камиони. Грамадни лопати потъваха в пясъка. А днес стана още по-интересно: пристигна един голям валяк. Момчетата не успяха да го разгледат, тъй като първият звънец за влизане в клас вече звънеше.

Любчо влезе последен. Насмалко щеше да закъснее. А не можеше да внимава. Трябваше да сподели с някого новите си впечатления. Докато учителката беше гърбом към класа и пишеше задача на черната дъска, Любчо се обърна към Боян, който седеше зад него:

— Видя ли валяка? Щом удари звънецът, право там.

Учителката го видя и му се скара:

— Любчо, внимавай! Давам нова задача. Ще те изпитам следващия път и ти няма да можеш да ми кажеш за какво говорихме току-що.

— За валяка, госпожо – бързо изрече Любчо.

Всички се разсмяха.

По Ана КАМЕНОВА



ВАЛЯК

БАГЕР

САМОСВАЛ

ПЪТНИ МАШИНИ

ДА ПОМИСЛИМ ЗАЕДНО!

1. Защо в час по математика изведнъж става весело?
2. С какво улицата пред училището привлича момчетата?
3. На улицата всичко е в движение. С помощта на кои думи е предадено то?
4. В текста са означени сегашни, минали и бъдещи действия. Открийте глаголите в сегашно, минало и бъдеще време. Запишете ги в три колонки.



5. Направете преразказ на текста. В кое време ще бъдат глаголите?
6. Свържете със стрелки личните местоимения с глаголите:

аз	минаваха
ти	минаваш
той	летя
ние	говорите
вие	четеше
те	танцуваме



- В кое време е всеки от посочените глаголи?

7. Допълнете формите така, че глаголите да са в сегашно време. Изговорете правилно.

аз чет ..., те чет ..., аз звън ..., те звън ...,
аз пред ..., ние пред ..., аз гълч ..., ние гълч ...



8. Прочетете стиховете изразително:

Ромоли, шуми, тътне, еhti
потокът горски пенлив.
Бяга, подскача, бърза, лети
потокът буен, шумлив.

Гео МИЛЕВ

*Ромоли, шуми, тътне, еhti
бяга, подскача, бърза*



- Защо в стихотворението тези думи са синоними? Съставете изречения с глаголите **тътне**, **подскача**, **бърза**, като ги употребите с преките им значения. Работете с тълковен речник.
- С помощта на кои глаголи „виждате“ потока?
А с кои глаголи го „чувате“?



9. Поставете пропуснатите букви. Изговорете правилно:

и ... сипваха; Лю ... чо; ра ... смяха се;
зв ... нец; д ... ска; и ... питвам.

САМОПРОВЕРКА

В кой ред е допусната правописна грешка?

а) текъл	а) бягъл	а) разбират
б) извикъл	б) рекъл	б) крещят
в) мокър	в) несъл	в) мислят
г) топъл	г) могъл	г) казвът

ВРЕМЕ ЗА МЪДРУВАНЕ



НИЕ, ВРАБЧЕТАТА

Щом удари училищното звънче и децата тръгнаха на училище, ние се преместихме на едно дърво в училищния двор, за да можем да гледаме оттам в класната стая и покрай децата да научим малко история, малко аритметика, а също така и буквите...

Няколко седмици учехме, като гледахме все през прозореца, и ученieto ни вървеше много добре. Един ден децата излязоха навън, грабнаха прашки и започнаха да ни замерят с камъни. Как не им се молахме, какво не им думвахме!...



Отдохме ние в градската градина, казахме всичко на старите врабци и тогава те ни посъветваха да вземем прашки и да върнем със същото на децата.

Така и направихме. Щом децата излязоха иззад ъгъла, ние почнахме да ги замерваме с прашките и ги пръснахме като пилци. Като разпръснахме децата, се взехме веднага, та в класната стая, насядахме по чиновете и започнахме да учим...

По Йордан РАДИЧКОВ

ДА ПОМИСЛИМ ЗАЕДНО!

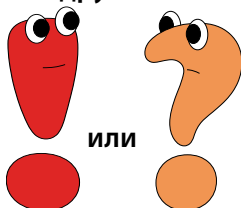
1. За какво се говори в разказа: за човешки или за „врабешки“ работи?
2. Кой разказва в „Ние, врабчетата“? Може ли заглавието да ви подсказва отговора на този въпрос?



3. Може ли пословицата „Каквото повикало, такова се обадило“ да бъде отнесена към текста? Как мислите: винаги ли трябва да постъпвате така, както ви учи пословицата?
4. Защо „Ние, врабчетата“ е текст? Опитайте се да го преразкажете.
5. Коя е темата на текста? Докажете твърдението си, като посочите опорните думи. Опитайте се да свържете този текст с друго заглавие.
6. Текстът е повествователен. Опитайте се да го разширите с описания на децата и врабчетата. Как си ги представяте?
7. Измислете думите, с които врабците се молят на децата. Какви „вълшебни думички“ открихте?
8. Какво означава изразът „... и ги пръснахме като пилци“? Напишете съчинение повествование, като употребите в него израза.
9. Напишете съчинение, като използвате за начало откъса от „Ние, врабчетата“. Ще се върнат ли децата в своята класна стая? Ще станат ли приятели с врабчетата?
10. Съставете текст по дадените картинки и опорни думи:
куче, обучавам, послушно, възприема, играем си



11. Прочетете книгата на Йордан Радичков „Ние, врабчетата“. Там ще откриете други забавни и поучителни истории за деца и врабци.



12. **Защо** **или**
Колко играчки има твоето братче!
Колко играчки има твоето братче?



13. Коя от подчертаните думи е глагол, а коя – съществително име?
В кое време е глаголът?
Цял ден Славето игра тази игра.

ФАНТАЗИЙНИЯТ БИНОМ СЕ ЗАВРЪЩА



1. Прочетете текста. От какви изречения по цел на общуване е съставен той? Защо авторът е използвал различни видове изречения по цел на общуване?



Обичате ли да фантазирате? Да? За хора, които обичат да фантазират, казваме, че имат богато въображение. А знаете ли, че децата проявяват по-богата фантазия от възрастните. Та нали светът около тях е толкова интересен и любопитен! В него не винаги се наблюдава оня порядък, на който ни учат мама и татко, и е малко скучен, нали? Друго нещо е да видим света необичаен, неочакван, странен.

Такъв е светът на книгите. Затова четем интересно написаните истории на един

дъх. Искане се и ние да напишем същите. И по-добри! Та нали героите им отдавна живеят в мислите ни! Но... Първо трябва да „опитомим“ думичките. Те свободно се реят около нас. Остава да ги уловим и изразим с тях представите си. В началото ще ни помогне фантазийният бином. За него ни говори италианският детски писател Джани Родари. Нищо сложно!



ПРИПОМНЕТЕ СИ!

В 3. клас вие узнахте за магическите способности на двете думички. Те помогнаха на вашето въображение да измисли незабравими истории. Тези думички се наричат **фантазиен бином**.



2. Колко истории можете да съчините от двойките думи? Опитайте! Можем ли да назовем тези думи „опорни“? Защо?

куче — шкаф
подскачам — телевизор
влача — зелен
спя — крокодил

3. Писателят Джани Родари предлага следното съчетание на думите от бинома **куче — шкаф**:

куче с шкаф
шкафът на кучето
кучето върху шкафа
кучето в шкафа

...



- Продължете! Измислете свои съчетания на посочените думи. Направете словосъчетания и от други двойки думи. Могат ли да послужат за заглавие на текст?



4. Прочетете текста, съчинен от един ваш връстник по фантазийния бином **подскачам — телевизор**:

Ваньо стоеше пред телевизора и честичко се прозяваше. Знаеше, че е неприлично, но от екрана един скучен чичко говореше още по-скучни неща. Изведнъж Ваньо ококори очи: от телевизора изскочи нещо подобно на крак и така ритна чичкото, че той подскочи като ужилен. Удивено, момчето заподскача около телевизора на един крак. А къде беше другият? Нима го беше откраднал телевизорът, за да свърши тази смела работа с чичкото! Радостта му премина в уплаха. Повече не можеше да подскача на един крак, падна на пода и... се събуди.

- Докажете, че написаното от вашия връстник е текст. Открийте други опорни думи, освен тези от бинома.
- Авторът на този текст е поставил заглавие „Отмъщението на телевизора“. Отразява ли то темата на текста? Предложете други заглавия.



5. Познайте приказката по опорните думи. Разкажете я!

горделиви,
мост,
паднали,
река.



ВЕСЕЛО МЕЖДУЧАСИЕ



1. Зад всяко сбъркано заглавие се крие позната приказка. Кои са истинските заглавия? Разкажете една от приказките.



- Опитайте се да съчините приказка по едно от сбърканите заглавия. Определете темата на новата приказка.

2. Познайте кой говори:



— Какво ритане на топка ще падне през междучасието!
 — Можете да си починете през голямото междучасие, като поиграете футболен мач.
 — Ще ги спускаме ония слабаки от 4.б.
 — Добре ще бъде, ако поканите за противници момчетата от 4.б клас.
 — Момичета, ще викате ли за нас?
 — А вие, момичета, застанете край игрището и подкрепяйте момчетата от нашия клас.



- Запишете изреченията в две колонки според авторите им. С какви изрази и думи си служи момчето? А с какви – учителката?
- Образуват ли текст думите на учителката и на момчето? Защо – да? Защо – не?

3. Превърнете в единствено число словосъчетанията:

топли дни;	бистри извори;
малки градове;	сладки плодове.

- Обяснете правописните и правоговорните особености на съществителните имена в единствено число.

Работете по образца:	правопис:	град;
	правоговор:	граТ.



4. Коя приказка се канят да драматизират (да подготвят за театрално представление) децата? Колко „артисти“ са нужни?

ТЕАТЪР

- Ще играем на театър. Аз ще съм Снежанка.
- Аз пък ще бъда принцът!
- Ти ще си магьосницата.
- А пък ние ще бъдем добрите феи.
- Кои ще бъдат орисниците?
- Момчетата са седем. Те ще са джуджетата.
- А вие ще сте царят и царицата.



- Прочетете разговора по роли така , сякаш представлението вече се е състояло. В кое време ще поставите глаголите?
- Формите на кой глагол най-много използват децата в своя разговор? А в кое време?



Те **ще са** джуджета = Те **ще бъдат** джуджета

Спомагателният глагол **съм** има две форми за бъдеще време:

аз ще съм

ти ще си

той

тя ————— ще е

то

ние ще сме

вие ще сте

те ще са

аз ще бъда

ти ще бъдеш

той

тя ————— ще бъде

то

ние ще бъдем

вие ще бъдете

те ще бъдат



5. Открийте глаголите в текста. Извадете ги в колонка и посочете в кое време са.

НА ЛОВ

Един ловец цял ден вървя по полето, но не улучи никакъв дивеч. Привечер той се ядоса:

— Ще вървя още един ден. Ще обиколя долини и поляни и все нещо ще улуча. Срам ме е да се появя в селото без поне едно врабче. Нали другите ловци ще ми се подиграват?

ОБОБЩЕНИЕ НА ТЕМАТА „ЗВЪНИ ЗВЪНЕЦ ИЗ ЦЯЛАТА РОДИНА“

СКЪПИ ПРИЯТЕЛИ,

Темата за училищния звънец ви припомни знания от трети клас. Ние ще ви помогнем да ги подредите. И така:

1. *Що е текст? Какво е тема на текста? Кой текст наричаме повествование и кой – описание?*
2. *Какви изречения по цел на общуване изграждат текста?*
3. *Какви видове значения имат думите?*
4. *Как съществителните и прилагателните назовават света около нас?*
5. *Що е това глагол и какви действия може да означаи той?*
6. *Кои са основните правописни и правоговорни правила в българския език?*

Знанията ще ви помогнат да общувате. Това е друга голяма тема, с която ще се запознаем по-късно. А дали сте готови за нея, можете да проверите сами, като се справите със следните ЗАДАЧИ:



1. Прочетете двата текста с едно и също заглавие

ПРЕДИ ЗАЛЕЗ СЛЪНЦЕ

1. Слънцето залязваше зад хълмовете като огромен червен диск. Светло сияние озаряваше небето. То розовееше, а малки облачета **се гиздеха** в премяна от слънчеви лъчи. Слънцето **се усмихваше** мило на земята, сякаш ѝ отправяше прощален поздрав.



2. Слънцето **пътуваше** към своя дом. Там го чакаше слънчовата майка. Цял ден не беше виждала сина си. Всяка вечер слънцето ѝ **разказваше** какво е видяло по света. То **уморено погледна** към една горска поляна. Там играеха деца и не забелязваха залеза. Те притичваха насам-натам и слънцето разбра, че гонеха топката. И на него му се искаше да поиграе с тях, но трябваше да се прибере. Затова **помаха** на децата с лъчистата си кърпичка и леко се скри зад хълмовете. Децата усетиха хлад и с весела глъчка се втурнаха към своите домове.

- Как **изглежда** слънцето при залез? Какво **прави** слънцето?
По какво се различават двата текста?
- Какъв вид е първият текст? А вторият?
- С кои свои значения са употребени подчертаните думи?

СРАВНЕТЕ СЪС СВОИТЕ РАЗСЪЖДЕНИЯ:

тема на текста 1. текст – слънчев залез обща тема
2. текст – слънчев залез

вид на текста 1. текст – художествено описание различни видове текст
2. текст – художествено повествование



2. Изберете едно от заглавията и напишете съчинение. Кое е общото в тези заглавия? Как ще постъпи всеки от вас, за да се получат разнообразни съчинения? Обсъдете ги.



Момчето и слънцето;
Безмилостното слънце;
Преди залез слънце;
Слънцето и луната;
На слънчевата поляна;
В царството на слънцето.



3. Представете себе си: Кой си ти? От къде си? С какво обичаш да се занимаваш?

- Слушайте съучениците си и посочете какви форми на спомагателния глагол **СЪМ** използват те.



4. Прочетете текста. Обяснете правописа на подчертаните съществителните имена. Какви действия са означени с глаголите? Какъв вид е текстът?

Дядо Златан прибра стадото в **кошарата**, натири Марка, старото **магаре**, на полето да пасе и заключи **вратата**. От сухи клонки накладе огън, навечеря се и легна на **тревата** край огъня.

- В кое време са глаголите? Поставете ги в бъдеще време.



5. По дадените картини съставете различни изречения по цел на обсъване. Съчинете текст. Обсъдете темите на съчиненията.



ТЕСТОВИ ЗАДАЧИ 1

1. Кое съществително име не е умалително:

- а) преградка;
- б) ръчичка;
- в) тетрадка.

В кой ред е допусната правописна грешка:

- 2. а) метар;
б) бухал;
в) куфар.
- 3. а) отишъл;
б) казъл;
в) дошъл.
- 4. а) гъвков;
б) жилав;
в) тежак.
- 5. а) весник;
б) космос;
в) опасност.
- 6. а) пилот;
б) нарот;
в) компот.

С коя дума може да се замени подчертаната част в изреченията, без да се промени смисълът им:

7. Жената и детето се върнаха от разходка преди малко.

- а) ние;
- б) ти;
- в) те.

8. Аз и ти ще отидем на море.

- а) ние;
- б) вие;
- в) те.

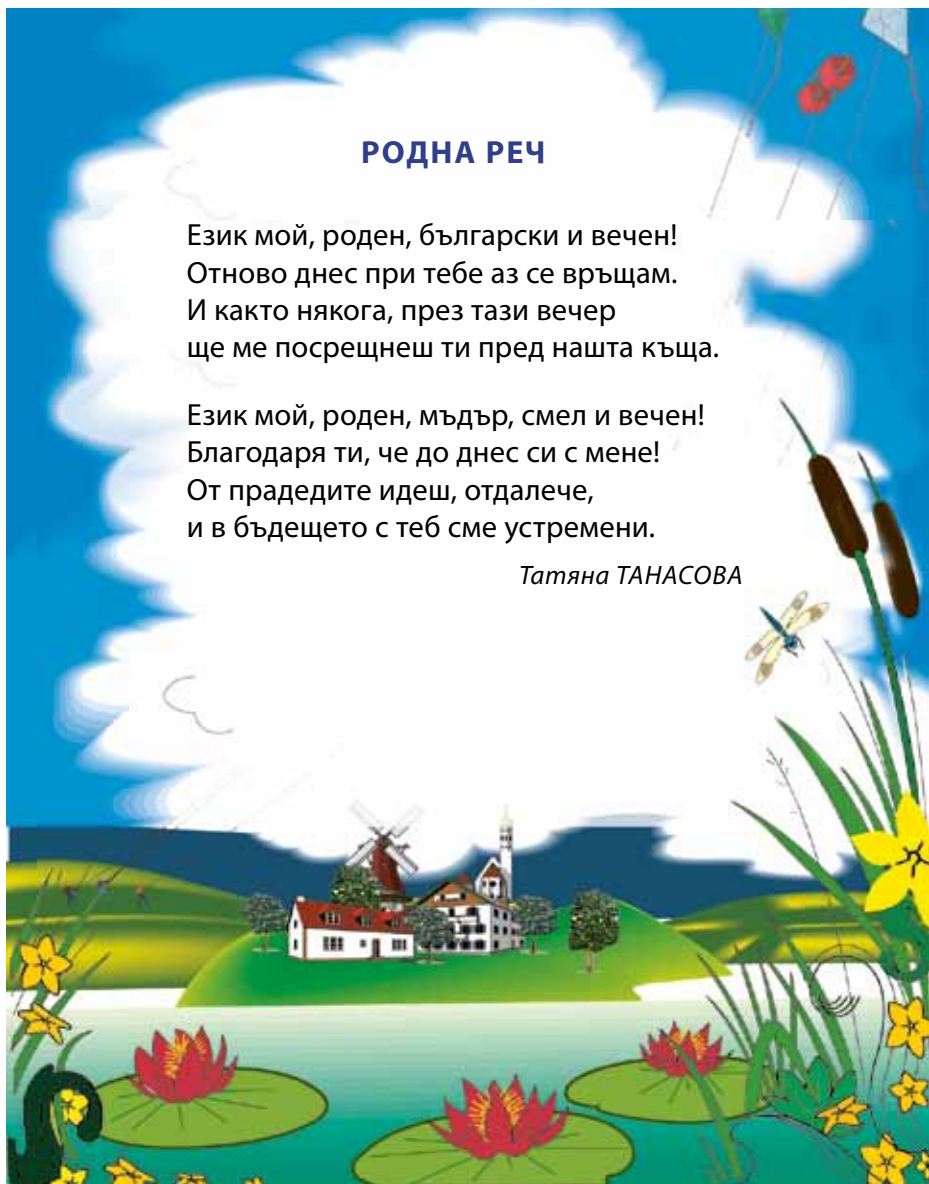
РОДНА РЕЧ, ОМАЙНА, СЛАДКА...

РОДНА РЕЧ

Език мой, роден, български и вечен!
Отново днес при тебе аз се връщам.
И както някога, през тази вечер
ще ме посрещнеш ти пред нашта къща.

Език мой, роден, мъдър, смел и вечен!
Благодаря ти, че до днес си с мене!
От прадедите идеш, отдалече,
и в бъдещето с теб сме устремени.

Татяна ТАНАСОВА



1. Към кого се обръща поетесата?
2. Защо родният български език е „мъдър, смел и вечен“?

МОИТЕ СЪБЕСЕДНИЦИ

ЕЗИКЪТ КАТО СРЕДСТВО ЗА ОБЩУВАНЕ



ДЕТСКА КНИЖЧИЦА

Я не гледай, малко дете,
че съм нежна като цвете.
Аз на глед съм малка, дребна,
но съм книжка вам потребна.
В моите речи благодатни
рой надежди бликат златни.
Аз ви нося интересни
разговори, сладки песни...

Цони КАЛЧЕВ



1. Защо книжката е убедена, че е необходима на детето? Можем ли да кажем, че тя общува с него?

ОБЩУВАМ:

поддържам връзка,
разговарям или се
срещам
с някого

с семейството си,
с приятелите,
с непознатите,
с учителите

посредством
езика

ЕЗИКЪТ е средство за общуване между хората. За да се получи общуване, са необходими най-малко двама – един, който говори, и друг, който го слуша. Общуването чрез езика може да бъде **устно** или **писмено**.



2. Има ли общуване между магазинера и бабата?
Защо – да? Защо – не?

М. — Какво искаш да си купиш, бабо?

Б. — Едвам додох, ногите ми не държат.

М. — Захар ли искаш?

Б. — Захари го няма. НеЙде из Кишинев е.

3. Допълнете изреченията:



Общуването е устно, когато...
Общуването е писмено, когато...

разказваме на урока;
четем книга;
разказваме вкъщи
за преживяното през
деня; пишем писмо.

4. Какъв извод ще си направите за авторите на следните изрази?

- Затваряй си устата бе, хлапак!
- Моля те, говори по-тихо. Пречиш ми да уча.
- Пръждосвай се оттука! Да не те виждат очите ми!
- Петър, моля те, излез на улицата да си поиграеш. Имам да пиша домашно.

- Какви чувства изразяват авторите на изразите?
- По какъв начин трябва да говорим, за да бъде общуването приятно и полезно?



Хората използват езика по различен начин. Говорим за **благ** език, за **груб** език, за **богат** език...

5. Какво означават изразите **горчиви думи**, **хаплив език**, **тежки думи**, **златни уста**? Посочете думите, употребени с преносно значение.
6. Какво означават изразите „майчин език“ и „официален език“? Разгледайте схемата:

МАЙЧИН ЕЗИК

родният език

българският език е майчин език
на българите

ОФИЦИАЛЕН ЕЗИК

езикът, обявен за задължителен
в една държава

официален език в
Република Молдова е румънският



- Обсъдете в клас защо всеки гражданин трябва да владее официалния език на своята страна?

ХАЙДЕ ДА СИ ГОВОРИМ

ДИАЛОГИЧНА РЕЧ, МОНОЛОГИЧНА РЕЧ



1. Кои разговарят?

ДЕТЕ И БРЕЗИЧКА

- Къде са ти, брезичке, птичките?
- Далечно в южните места.
- А от какво са ти жълтичките?
- От есента, от есента.

- Детето и брезичката общуват помежду си – водят **диалог**.

ДИАЛОГ – вид текст, при който участниците в общуването разговарят, като сменят ролите си на говорещ и слушащ. Думите **диалог** и **разговор** са синоними.



2. Посочете диалога в откъса от народната приказка „Чисто носи – сладко яде“.



Братовото момче на Хитър Петър му дошло на гости. Улисано в игри, момчето изцапало краката и дрехите си. Вечерта Петър му казал:

— Ха сега, чичовото, измий си краката и почисти дрешките си от калта.

— Е, чичо Петре, защо да се мия и да си чистя дрехите, нали утре, като играя, пак ще се изцапам? – отговорило момчето.

- Защо в диалозите по-често се срещат обръщения? Кои са те в текста?

3. Припомнете си знанията от трети клас: как се нарича речта на героите от разказите и приказките?

- Преразкажете откъса от приказката „Чисто носи – сладко яде“, като превърнете пряката реч в непряка. **Пряката реч** изгражда **диалога** в художествения текст.

4. Кога казваме, че **разговаряме**? А кога – че **беседваме**? Посочете други думи – синоними на подчертаните. Към коя форма на речта се отнасят те – към устната или към писмената?



5. Разгледайте картините. В коя от тях устният диалог (разговор) не пречи на другите и в коя – пречи?



- Отговорете устно:
 - а) С какъв тон трябва да разговаряме на обществени места?
 - б) Какво трябва да бъде поведението ни при разговор, когато говорим. А когато слушаме?
 - в) Как си представяте добрия и приятен събеседник?



6. Прочетете разказа по роли. Преразкажете го писмено. Посочете диалога в текста.

УЧЕНИЯТ СИН

Един син отишъл от града при баща си на село. Бащата рекъл:
— Сега е коситба, вземи греблото и да вървим, ще ми помогнеш.
А на сина не му се искало да работи и рекъл:

— Аз съм учил науки и всички селски думи съм забравил; какво е това гребло?

Но щом тръгнал по двора, настъпил греблото и то го ударило по челото. Тогава той си спомнил какво е гребло, хванал се за челото и казал:

– Кой ли глупак е захвърлил тука греблото!

Л.Н. ТОЛСТОЙ



- Текстът на вашия преразказ е **МОНОЛОГ** в писмена форма.

МОНОЛОГ – дълго устно или писмено изказване, което не е адресирано пряко към определен събеседник.



7. Докажете, че повествованието и описанието са монологични текстове в устна или в писмена форма.
- Къде можете да чуете устен монолог? Назовете най-малко три области от обществения живот.
 - Къде и кога вие създавате устен монолог?

КОЙ КОГО ЗАЩО НЕ РАЗБРА СЛОВНОТО БОГАТСТВО НА БЪЛГАРСКИЯ ЕЗИК



1. Прочетете стихотворението.

ТИ РАЗБРА ЛИ?

Малка Лалка все бърбори
за това, за онова;
но заплетено говори,
та разбираш я едва.

„От дървото пада вятър,
че листата духат вред.
Мама купи ми театър,
за да ида на билет.

Сложих на глава шушони,
на крака с калпак поех.

Влязох аз в едни бонбони,
там сладкарница си взех.

Вкъщи ризата разтворих
турих в нея гардероб.
Спуснах се в мазето горе,
там гърне намерих в боб.

Днес обядвах на кревата
и на масата заспах...”
Слушат весело децата
и заливат се от смях!

Асен БОСЕВ



- Защо децата се заливат от смях, когато слушат Лалка?
- Какво не достига в речта на момичето, за да го разбират другите?



2. Поправете грешките на Лалка. Съчетайте думите правилно. Съставете се: кой повече словосъчетания ще образува?

падат < листата

разтворих < гардероба

влизам < в сладкарницата

отивам < на театър



Думите в българския език са неговото словно богатство. Когато един човек си служи с повече думи и знае значението им, казваме, че има **богат език**.

3. Кой израз е противоположен по смисъл на „богат език“? Употребете двата израза в изречения.
4. Кой речник ни помага да изберем най-подходящата, най-точната дума?
5. Изберете най-подходящия от синонимите на глагола **говоря**. Поставете глаголите в сегашно време и в съответното лице и число.

**разговарям, казвам,
разказвам, приказвам,
обяснявам, беседвам**

Учителят (...) урока. Иван и Петър много (...) в час и пречат на другарите си. Майката (...) на сина си да бъде внимателен в училище. Хората (...) за Павел, че се е възгордял. Вечер Иван и баща му дълго (...) за футбол. В клас ние често (...) за другарството и приятелството.



6. Припомнете си какви видове значения има думата? Какво е **форма** на думата?

Чрез своите форми и чрез своя смисъл думите се свързват в словосъчетания и изречения. Това свързване се извършва според **граматическите правила** на езика.

7. Докажете, че авторът на следния текст не владее граматическите правила на българския език. Редактирайте!

Вървя по малка пътечка. От двете страни растат цветята красиви. Пътечка много тясна. Води ме тя до едно изворчето. От изворче блика студената вода.

ЗАБАВНА ЗАДАЧА

8. Кой е родният език на автора на следния монолог?

Господа, днес ще говорим за то небесно явление, значит, что наблюдава се, когда дъжд вали от една страна и солнце греет от другата... Това явление, господа, значит... значит... Чорт! Не могу спомнит си!

ЧУДОМИР

- „Преведете“ текста на книжовен български.

АЗ ИСКАМ ДА ЗНАМ...

ДЕТСКА ЕНЦИКЛОПЕДИЯ



1. Какви речници на българския език познавате? С кой речник ще работите, когато:

- искате да разберете кое е значението на думата;
- искате да изберете най-точната дума за своя текст;
- се съмнявате как се пише думата;
- се съмнявате как се изговаря думата.

Речниците ви осведомяват за различни страни на думата. Но вие сте любознателни деца и искате да знаете все повече и повече за света, в който живеем – за земята и хората, за растенията и животните, за науките и изкуствата...

Ще ви помогне **Енциклопедията**.



ЕНЦИКЛОПЕДИЯ ж. **1.** Вид голям речник със сведения за различните науки и области на живота. **2.** прен. Богато изложение на познания, сбор от сведения в една или повече области на живота.

Из статията от Български тълковен речник,
„Наука и изкуство“, София 1994 г.



- Съществуват енциклопедии, написани специално за деца. Затова те се наричат **детски енциклопедии**.
2. Каква детска енциклопедия притежавате? Какви тайни ви разкрива тя?
 3. Разгледайте илюстрираните корици на детските енциклопедии „История“ и „Литература“. Досещате ли се какво можете да научите от тези енциклопедии?





НЕКА НАДНИКНЕМ В ТЯХ:

ИСТОРИЯ: ЦАР НА ВСИЧКИ БЪЛГАРИ И РОМЕИ – СИМЕОН I

През 893 година на престола се възкачил Симеон. Тъй като България станала център на славянската култура, на Симеон се паднала мисията да разпространи новата вяра сред славяните. Той покровителствал българските книжовници, сам участвал в книжовната дейност. Работел много за духовното извисяване на народа. По време на Симеоновото царуване България станала най-могъща. Границите ѝ достигнали водите на три морета – Черно, Бяло и Адриатическо. Този период е известен в историята като Златен век.



4. Знаете ли нещо повече за българския цар Симеон I? Разкажете.

ЛИТЕРАТУРА: ПИСАТЕЛЯТ ЕЛИН ПЕЛИН



Елин Пелин в литературата за деца е това, което е Вазов в литературата за възрастни; той е неин патриарх. Написал е много стихотворения за българската природа, за животните; много весели (и невесели) разкази и приказки. Той е автор на прочутите романи „Ян Бибиян“ и „Ян Бибиян на Луната“.

5. Кои произведения на писателя Елин Пелин сте чели? Разкажете най-интересното от тях.
6. Из енциклопедия „Календарни празници и обичаи на българите“:

МАЛЪК СЕЧКО

Название на февруари в народния календар. Предполага се, че в основата му лежи старобългарското име „сечен“. В традицията Сечко се схваща като собствено име на месеца и се осмисля като „студен“, „режещ“, „сечащ от студ“. Определението „малък“ се дължи на по-малката продължителност на месеца в сравнение с януари, наричан Голям Сечко.

РЕЧ НА МАМА И НА ТАТКА, ЩО ГОВОРИМ ВСЕКИ ДЕН...

КНИЖОВЕН ЕЗИК И НАРОДНИ ГОВОРИ



1. Прочетете народната песен „Шетал Марко по гора зелена“.



Шетал Марко по гора зелена;
Що шетало три дни и три ноки,
нигде Марко водица не нашло –
ни за себе, ни за бърза коня.
Люто кълнет Марко Кралевике:
— Бог те убил, зелена горице,
що си шетах три дни и три ноки,

що не наидох студена водица!
Отговори зелена горица:
— Ай те тебе, Марко Кралевике,
не кълни я зелена горица,
то кълни я Стойна самовила,
що пособира дванадесет чешми,
ги отнесла горе во планина.

- Кои думи и изрази ви затрудниха да разберете песента? Защо? Към коя голяма група говори се отнасят те?

2. Намерете книжовните съответствия на непознатите думи от песента. Потърсете помощта на учителя си.

шетал – ходил, обикалял
ноки –
нашло –

наидох –
кълнет –
пособра –



3. Разгледайте схемата. Тя ще ви припомни знания от трети клас.



Всички хора в една страна общуват предимно на **книжовен** език. Затова най-важна негова особеност са правилата (нормите) за правопис и правоговор. Съвременният български книжовен език се оформя през 19. век на основата на народните говори.

4. Прочетете откъс от приказка, записана така, както е била разказана от един дядо.

Ино време идин дяду утишъл с къруца за риба. Чи кът налул многу риба натварил гъ на каруцата и си тръгнал вкъщи.

Ина лисица гу видяла чи вози риба и намислила пу някуй спосуб да отмъкни рибата...



- Познахте ли коя е приказката? Разкажете я на книжовен български език.
5. Защо диалектните думи и изрази са се запазили предимно в народните песни и в приказките? В каква форма на речта са се разпространявали те?
6. Книжовната дума **говоря** има следните съответствия в народните говори **думам, гълча, хортувам, хората**. Коя дума се използва в диалекта на вашите близки?
7. Сравнете думите по двойки. При кои думи не е спазен книжовният изговор?

хубаво – убаво;
тръся – търся;

бия – бхтя;
фтиче – птиче.

8. Посочете книжовните съответствия на следните диалектни думи:

гуждам, зако,
гаче, талига,

старна,
сявга.

МОЛЯ ВИ, АКО ОБИЧАТЕ...

РЕЧЕВ ЕТИКЕТ



1. Разгледайте илюстрациите. Кой общуват?



- Кой от героите на илюстрациите не е доволен? От какво?
- Кои думи са подходящи за **поздрав** към учителя?
- Как ще се **обърнете** към възрастен човек по какъвто и да е повод?

За да общуваме приятно и пълноценно, ние трябва да спазваме **речевия етикет**.



Речев етикет – правилата за речево общуване между хората в обществото. Във всеки език има специални думи и изрази, които се използват във всекидневие за обръщения, поздрав, благодарност, молба, покана, извинение и др. Те се подбират в зависимост от целта и обстановката на общуване и от участниците в него.

2. Избройте най-малко пет думи и изрази, присъщи на българския речев етикет.
3. Опишете обстановката, при която ще използвате изразите: Да ви е сладко; Приятно ми е; Драго ми е; Няма нищо; Може ли...?
4. В кои случаи се използват изразите? Къде и от кого можете да ги чуете?



Бог да те поживи!
Господ здраве да ти дава!
Дал Бог добро!
Чул те Господ!



5. Прочетете диалога. Кой от героите не спазва речевия етикет? С кое условие на общуването не се съобразява той?

В БИБЛИОТЕКАТА

- Здравсти!
- Добър ден, момче. Коя книга ще вземеш за вкъщи?
- Квато и да е. Хич не ми се чете, ама излиза ли се на глава с майка?
- От училище кои книги ви препоръчаха?
- Госпожата приказваше нещо, ама като не слушах... Дай ми ти някаква книга!
- Добре. Препоръчвам ти книгата „Граматика на вежливата реч“.



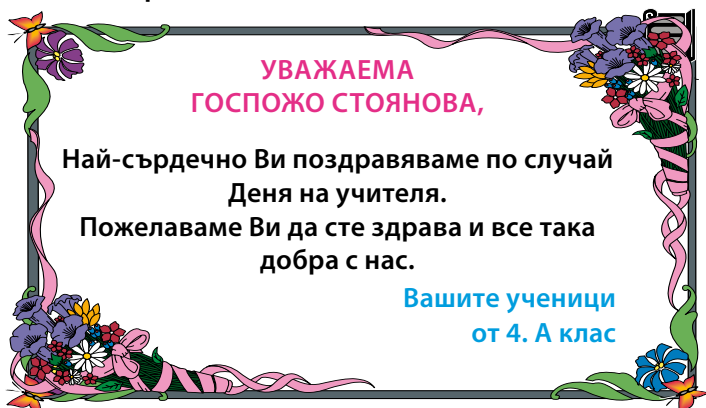
6. Кой от посочените етикетни изрази за извинение можете да отправите към:

спътниците си в автобуса
своя съученик
учителката
продавачката
дядо и баба

Извинявай!
Моля за извинение.
Прощавайте!
Извинете, че ви безпокоя.
Извинете, бихте ли ми показали...?



- Опишете условията на общуване.
7. Към речевия етикет се отнасят и обръщенията в честитките по повод на някакъв празник.



- Напишете образец на честитка по случай Нова година. Какви ще бъдат обръщенията и пожеланията ви към приятелката (приятеля), към майка и татко, към баба и дядо?

ОБОБЩЕНИЕ НА ТЕМАТА „РОДНА РЕЧ, ОМАЙНА, СЛАДКА“

СКЪПИ ПРИЯТЕЛИ,

Защо за всеки човек родният език е прекрасен? Знаете ли за колко хора по света българският език е майчин? В България за 87% от населението българският език е роден. Но той е най-скъп и за българите от Молдова, Македония, Украйна и Банат (Румъния). Него възпяват поетите. Стиховете им са опора на нашето най-искрено родолюбиво чувство.

- Едни от най-вдъхновените стихове за българския език е написал народният поет Иван Вазов.

Обичам те, българска реч,
звук сладък, най-мил в звуковете,
ту арфа звънлива, ту меч
на майстор художник в ръцете.

1. Защо българската реч е „арфа“ и „меч“?
2. Българският език вдъхновява и българските поети от Бесарабия. Един от тях е Илия Вълков. Прочетете стихотворението му „Родно слово“. Научете го наизуст.

РОДНО СЛОВО

Сред Буджака във колиби
реч на майчица Родина
от преселването първо
свързва ни в едно единно.
Слово родно, думи свидни
ме омайват с израз чуден
и до бащино огнище
чувам днес езика буден.
Нека винаги, безкрайно
реч напевна да се чува.
Да усещам чувство трайно
с думи български вълнуван.
Твоя огън, родно слово,
няма , няма да угасне.
То ще бъде звънко, ново
и ще стане по-прекрасно.





3. За всеки човек родният език е единствен. На него той дарява обичта си. Него той почита, пази и изучава. Какво трябва да бъде отношението ни към другите езици? В следния текст откриваме интересни разсъждения по този въпрос:

На земята има хиляди езици. Представете си огромен площад, на който се намира по един техен представител, и всеки вика:

- Моят език е най-прекрасен!
- Limba mea e cea mai frumoasă!
- Мой язык самый лучший!

Да, за всеки жител на планетата родният език е най-красив, най-звучен, най-богат, най-мелодичен, най-любим!

Прекрасно е, ако ние повече от всичко обичаме езика, на който мама ни е пяла приспивни песни, но още по-добре ще бъде, ако изучаваме и други езици. Колкото повече езици знае човек, толкова той е по-богат.

По Аурел ЧОКАНУ

- Как трябва да се отнасяме към хората – наши съграждани, за които българският език не е роден?
- Защо българите от Молдова трябва да изучават румънски език?



4. Диалог или монолог е речта на героите от илюстрациите?

Запишете думи и изрази от българския речев етикет, които се използват при разговор по телефон, при среща на връстници и приятели, при сбогуване.



5. Какво ви „казват“ следните – пословици за езика и за хората?

Човекът по говора се познава.

Няма по-сладко от езика и по-горчиво от него.

Прехапи си езика, но лоша дума не казвай.

Който много мълчи, той умно говори.

- Изберете една от пословиците за заглавие на съчинение.

ТЕСТОВИ ЗАДАЧИ 2

1. Българският език е роден за:
 - а) българите от България;
 - б) българите от Молдова;
 - в) българите по света.
2. Българският език е официален за:
 - а) българите от България;
 - б) българите от Молдова;
 - в) българите от Банат.
3. Задължително е да се говори книжовна българска реч:
 - а) с баба и дядо;
 - б) с майка и татко;
 - в) на урок по българска история.
4. Българският език е сроден:
 - а) с руски и гръцки;
 - б) с румънски и белоруски;
 - в) с руски и украински.
5. Речниковата статия: **хубав** – красив, гиздав, напет, представителен е взета от:
 - а) тълковния речник;
 - б) синонимния речник;
 - в) правоговорния речник.
6. Диалогът в литературното произведение се нарича още:
 - а) непряка реч;
 - б) описание;
 - в) пряка реч.
7. В кой ред изговорът на всички думи е диалектен:
 - а) красиво, убаво, тъжно;
 - б) ша дода, ще отида, ще съм;
 - в) жъ питам, убаво, ша дода.
8. В кой ред с всички изрази се отправя молба:
 - а) сбогом, моля Ви, добър вечер;
 - б) ако обичате, бъдете така добър, може ли;
 - в) може ли, довиждане, извинете.

В ТРУДА СТОИ, ДРУГАРЮ МОЙ, ХУБАВИНАТА



ЦВЕТНА КРАСОТА

Всяка мелница,
бодро запяла,
има – знае се – работа бяла.
И пчелата,
в лале ли нахълта,
има – знае се – работа жълта.
Портокалът,
с душа ароматна,
има – знае се – работа златна.
Рудокопът
и в мина модерна
има – знае се – работа черна.
И цветята,
в лехата приветна,
имат – знае се – работа цветна.
Всяка работа, щом е любима,
има цвят,
цветна хубост си има.

Николай ЗИДАРОВ



1. Защо стихотворението има заглавие „Цветна красота“?

КОЙ КАК СЕ ТРУДИ В МОЕТО СЕМЕЙСТВО

РЕДАКТИРАНЕ НА ТЕКСТ



1. Прочетете съчинението на Милена. Какво научавате за труда на всеки член от семейството? Посочете думите и изразите в текста, които доказват, че ученичката среща трудности, когато пише на български език.

МОЕТО СЕМЕЙСТВО

Моето семейство е тричленно – мама, татко и аз. Татко е хирург. Той често е дежурен в неделните почивни дни. Понякога се прибира много уморен. Мама се загрижва за домакинството. Тя добра е домакиня. Приготвя ястия. Аз се уча в 4. клас. Старателна ученичка съм, но все още ми е трудно да пиша правилно на български език. На свободното време спомагам на мама.



- Убедихте ли се, че съчинението на Милена трябва да се подобри? Помогнете ѝ да редактира своя текст.

ПРИПОМНЕТЕ СИ!

Редактирам – поправям, променям текст с цел да го **подобра**.

Подобрявам текста, като **поправям**:

- правописни грешки;
- неточно употребени думи и изрази;
- недобре съставени изречения.



2. Да се потрудим заедно върху съчинението на Милена:

Редактиране чрез съкращаване

Той често е дежурен в **неделните почивни** дни.

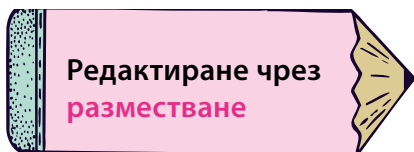
- Една от подчертаните думи трябва да се отстрани. Обяснете защо.

Редактиране чрез заместване

Мама **се загрижва** за домакинството.

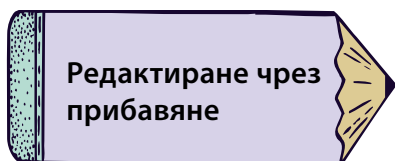
На свободното време **спомагам** на мама.

- Подчертаните думи трябва да се заменят с думите: **се грижи, през, помагам**. Обяснете защо.



Тя добра е домакиня.

- Редът на думите в изречението трябва да бъде следният: **Тя е добра домакиня.**
- Опитайте се да обясните защо. Потърсете помощта на учителя си по български език.



Приготвя ястия.

- Смисълът на изречението трябва да се уточни, като се прибавят подходящи думи: **Приготвя ни вкусни ястия.**



3. Запишете редактирания текст в тетрадките си. Сравнете го с нередактирания. Обяснете защо редактираният текст е по-добър.



Направете извод:

Кои са видовете редакции на текст?

В кои случаи се прилага всяка една от тях?



4. Кога и къде можете да използвате уменията си да редактирате текст? Посочете най-малко три свои дейности.

5. Човекът, който се занимава с редактиране на текст, се нарича редактор. Направете справка с тълковния речник за значението на думата **редактор**.

- Посочете най-малко три области от човешката дейност, където е нужна професията на редактора.
- Какви умения са необходими на добрия редактор? Посочете най-малко три от тях.

6. Направете проучване : как се е променил трудът на редактора след появата на компютъра?



Работете по групи:

Първа група – проучване на литература по въпроса;

Втора група – посещение в издателство – разговор с редактор и наблюдение върху работата му.

- Оформете наблюденията си в писмени съобщения.

БЕЗ ТРУД ПОЧИВКАТА НЕ Е СЛАДКА

РЕДАКТИРАНЕ ЧРЕЗ СЪКРАЩАВАНЕ



1. Сравнете двата текста на писмото. Обяснете защо са зачеркнати някои думи и изрази в редактираното писмо. Прочетете на глас текстовете. Кой от тях звучи по-добре? Защо?



НЕРЕДАКТИРАНО ПИСМО

Здравей, Иване,

1. Получих писмото ти. 2. Зарадвах се и ми стана драго. 3. Разбрах, че през зимната ваканция ще ходиш на Витоша с родителите си – майка ти и баща ти. 4. За тебе тази почивка ще бъде радостно и весело преживяване и награда за упорития труд в училище. 5. Иване, аз вече мечтая за лятото. 6. Стремя се и полагам усилия да се уча отлично, за да заслужа почивката на море. Майка и татко вече ми я обещаха.

Ще се радвам, ако бъдем заедно.

Твой приятел ГРИША

РЕДАКТИРАНО ПИСМО

Здравей, Иване,

Получих писмото ти. Зарадвах се. Разбрах, че през зимната ваканция ще ходиш на Витоша с родителите си. За тебе тази почивка ще бъде радостно преживяване и награда за упорития труд в училище.

Иване, аз вече мечтая за лятото. Стремя се да се уча отлично, за да заслужа почивката на море. Майка и татко вече ми я обещаха.

Ще се радвам, ако бъдем заедно.

Твой приятел ГРИША



ДА ПОМИСЛИМ ЗАЕДНО:

- Второ изречение – изразът **и ми стана драго** е излишен и трябва да се съкрати, защото е синоним на израза **зарадвах се**.
- Трето изречение – изразът **майка ти и баща ти** е излишен и трябва да се съкрати, защото е синоним на израза **родителите си**.
- Четвърто изречение – думите **радостно и весело** са синоними. Трябва да се избере една от двете.
- Шесто изречение – изразът **полагам усилия** е излишен и трябва да се съкрати, защото е синоним на израза **стрема се**.



Редактирам чрез съкращаване – отстранявам излишни думи и изрази, за да станат изреченията в текста по-кратки и по-ясни по смисъл.

2. Съгласни ли сте, че без труд почивката не е сладка? Разкажете устно случка от вашето всекидневие, която ви е убедила в това.

Устният текст също може да се редактира.

- Слушайте внимателно разказите на своите съученици и си отбележете в тетрадките излишните думи в речта им. Работете с магнетофонен запис. Редактирайте сами своите устни текстове.

3. Редактирайте текстовете чрез съкращаване:

А. През лятото помогнахме на група хора археолози, които изследваха древни паметници край нашия град, в който живеем. Открихме интересни сребърни накити, гравирани гривни, гравирани колиета и гравирани пръстени.



- Вие сте се справили със задачата, ако сте съкратили четири думи и изрази.



Б. Аз и някои мои съученици от нашия клас се грижим за чистотата на нашата улица, на която живеем. Поливаме и напояваме тревата и цветята пред жилищния ни блок, в който живеем.

- Вие сте се справили със задачата, ако сте съкратили пет думи и изрази.

ВСИЧКО СИ ИСКА МАЙСТОРА

РЕДАКТИРАНЕ ЧРЕЗ ПРИБАВЯНЕ



1. Сравнете двата текста – нередактирания и редактирания. Кой текст ви дава по-пълна представа за Орфей? Проследете кои думи и изрази са прибавени и с каква цел.

ТЕКСТ ЗА РЕДАКТИРАНЕ:

ИЗ „ОРЛОВ КАМЪК“

Преди много години живееше малкият пастир Орфей. Той растеше в бедност, но имаше дарба. Всички се възхищаваха.

Един ден сред Родоп се разположи на стан византийски владетел. Той страдаше от болест. Като чу песните на Орфей, болките му започнаха да намаляват.

РЕДАКТИРАН ТЕКСТ:

ИЗ „ОРЛОВ КАМЪК“

1. Преди много години в планинските колиби на Родоп живееше малкият пастир Орфей. 2. Той растеше в бедност, но имаше дарба на майстор свирец. 3. Всички се възхищаваха от песните му. 4. Един ден сред Родоп се разположи на стан византийски владетел. 5. Той страдаше от тежка болест. 6. Като чу песните на Орфей, болките му започнаха да намаляват.



По Георги КАРАСЛАВОВ



ДА ПРОСЛЕДИМ ЗАЕДНО

- | | |
|-------------------|---|
| Първо изречение – | прибавяме израза в планинските колиби на Родоп , за да уточним мястото, където е живял Орфей. |
| Второ изречение – | прибавяме израза на майстор-свирец , за да поясним каква е била дарбата на Орфей. |
| Трето изречение – | прибавяме израза от песните му , за да уточним от какво са се възхищавали всички. |
| Пето изречение – | прибавяме думата тежка , за да подчертаем колко много е страдал владетелят. |



Редактирам чрез прибавяне – прибавям нужните (най-подходящите) думи, за да стане текстът по-пълнен (по-ясен) по смисъл.



2. По какъв начин Орфей е доказал своята сила на майстор свирец? Как разбирате израза „всичко си иска майстора”? Подкрепете разсъжденията си с примери от всекидневния живот.
3. Редактирайте чрез прибавяне. Помогнете си с дадените думи. Работете с тълковен речник.

Недалече от град Габрово, в (...) планинска местност, се намира Етъра – център на българските (...) занаяти. Тук работят (...) майстори. Посетителите (...) следят пъргавите ръце на грънчарите. Те (...) оформят (...) съдове. По-късно върху тях други майстори-художници нанасят (...) рисунки. Всеки (...) отнася със себе си малък сувенир.



опитни
красива
с интерес
пъстри
сръчно

гост на Етъра
глинени
художествени

- Вие се справихте със задачата, ако:
 - поставихте всички нужни думи на съответните места с помощта на тълковния речник;
 - поставихте пет от посочените думи без помощта на тълковния речник.
- 4. Препишете изреченията, като прибавите най-подходящия от синонимите в скобите.

В Стара планина има (грамадни, високи) върхове.

Нина има (къса, кратка) коса.

Заекът има (продължителни, дълги) уши.

5. Редактирайте чрез прибавяне на прилагателни имена. Сами изберете най-подходящите.

Моята (...) приятелка се казва Нина. Често сме заедно и си разказваме (...) случки. Нина е много сръчна. Умее да шие върху плат (...) цветя. Изработва (...) кърпички. Неотдавна участва в изложба на (...) занаяти.



ТРУДЪТ КРАСИ ЧОВЕКА РЕДАКТИРАНЕ ЧРЕЗ ЗАМЕСТВАНЕ

Една от любимите герои на децата от България е Ането от едноименната повест на писателя

Ангел КАРАЛИЙЧЕВ



1. Мая е написала домашната си работа – писмен преразказ на откъс от повестта. Разгледайте черновата (първия вариант на писмен текст). По какъв начин момичето е редактирало своя текст? Кои думи са заместени с други думи?

ДОМАШНА РАБОТА

ТЕКСТ ЗА РЕДАКТИРАНЕ:

1. Ането е послушно момиче. 2. Ането шета: размита къщата и малкото дворче, мие паниците, подклажда огъня и шие копчетата на дядовото Иваново палто. 3. Когато шета, си облича чиста бяла престилка. 4. На престилката има едно кученце – шито със син конец. 5. Кученцето си стои там послушно и мирно.



РЕДАКТИРАН ТЕКСТ:

1. Ането е послушно момиче. 2. То шета: мете къщата и малкото дворче, мие паниците, подклажда огъня и шие копчетата на дядовото Иваново палто. 3. Когато шета, си препасва чиста бяла престилка. 4. На нея има едно кученце – шито със син конец. 5. То си стои там послушно и мирно.

- Може ли речевата тема на урока да звучи така: Трудът краси Ането? Защо?
- Заслужава ли уважение Мая, която се е трудила да подобри текста на своя преразказ? Защо?



ЕТО КАК Е РАЗСЪЖДАВАЛА МАЯ

Второ изречение – 1. Замествам думата **Ането** с личното местоимение **то**, защото вече съм употребила съществителното собствено име в първото изречение.
2. Замествам думата **размита**, която е неточно употребена, със сродната ѝ **мете**.

Трето изречение – замествам думата **облича**, която е употребена неточно, с думата **препасва**.

- Обяснете по какъв начин е работила Мая върху четвъртото и петото изречения.

2. Направете справка с тълковния речник за значението на думите **размита, мете, облича, препасва, престилка**. Правилно ли е извършена замяната на думите в преразказа на Мая?



Редактирам чрез заместване – замествам (заменям) повторена или неточно употребена дума с друга дума.

3. Редактирайте изреченията чрез заместване.

— Виктор взе четка и кофа с вар. Виктор вароса стъблата на дървчетата пред блока.

— Марина спортува тенис. Марина е една от най-добрите тенисистки.

— Валери и Маша обичат да конструират. Валери и Маша конструираха интересни неща.

— Компютърът е умна машина. Компютърът е създаден от умни хора. Компютърът улеснява човека.

4. Редактирайте текста.

Арина всеки ден свири по няколко часа на пианото. Арина се приготвя за конкурс. Конкурсът ще стане в Братислава. На конкурса ще вземат участие музиканти от разнообразни държави.

- Ако сте заместили четири думи, вие сте работили правилно.

5. Прочетете писмата на Александър и Стефан. Какво не са научили двете момчета? Помогнете им да се изразят правилно.



Здравей, Стефане,

Получих писмото ти. Викам те да идваш на гости. Поприказвай с майка си да те пусне. Много искам да идваш.

Ако майка ти не ти разреши, аз ще отивам при тебе.

Александър

Здравей, Александре,

Погълчах с мама да ида у вас. Мама се съгласи. Почакай ме в неделя.

Твой приятел Стефан

- Вие сте работили правилно, ако сте заменили:
 - а) четири думи в писмото на Александър;
 - б) три думи в писмото на Стефан.

ЧЕТЕНЕТО – ТРУД И УДОВОЛСТВИЕ

РЕДАКТИРАНЕ ЧРЕЗ РАЗМЕСТВАНЕ



1. Сравнете текста за редактиране с редактирания текст. Какви промени са извършени в реда на думите? Кой текст е по-ясен по смисъл?

СЛАВЕТО

ТЕКСТ ЗА РЕДАКТИРАНЕ:

1. Ученичка в четвърти клас Славето е вече. 2. Старателно учи уроците и пише домашните си работи. 3. Книги да чете обича отдавна. 4. Най-много ѝ харесват приказките. 5. Често разказва ги на своето братче малко. 6. За рождения ѝ ден ѝ подари приятелката детска енциклопедия. Славето се зарадва, защото от тази книга тя може да научи много неща. Четенето за нея е истинско удоволствие.



РЕДАКТИРАН ТЕКСТ:

Славето е вече ученичка в четвърти клас. Старателно учи уроците и пише домашните си работи. Отдавна обича да чете книги. Най-много ѝ харесват приказките. Често ги разказва на своето малко братче. За рождения ѝ ден приятелката ѝ подари детска енциклопедия. Славето се зарадва, защото от тази книга тя може да научи много неща. Четенето за нея е истинско удоволствие.

- Защо четенето е труд? Приятен ли ви е този труд? Разкажете за случай, когато този труд ви е бил особено неприятен.

ЗАЩО СА РАЗМЕСТЕНИ ДУМИТЕ И ИЗРАЗИТЕ В ИЗРЕЧЕНИЯТА:

Първо изречение – добре е изразът **Славето е вече** да бъде в началото на изречението, за да се подчертае, че именно Славето е ученичка.

Трето изречение – добре е изречението да започне с думата **отдавна**, която пояснява съчетанието **обича да чете**. Важно е да се съобщи за глаголното действие и за времето, когато то се извършва.

Пето изречение – обяснете с каква цел е извършено разместването на думите. Потърсете помощта на учителя си за първата двойка думи.





- Проследете самостоятелно какво разместване на думите е направено в шестото изречение. Обяснете защо.

Редактирам чрез разместване – сменям местата на думите и изразите в изреченията, за да станат изреченията по-ясни по смисъл.



2. Редактирайте изреченията чрез разместване:
— Михаил книги приключенски обича, а Светльо предпочита исторически.
Прочетох книгата „Приказен свят“ и препоръчах я на Иван.
Препрочитам разказа, защото харесва ми много.
Малка е поетеса Аника.
Природознанието от всички предмети обича Сергей най-много.
3. Олег е оставил на входната врата бележка за своя приятел Дима. Ще бъде ли затруднен Дима да разбере съобщението? Защо?

Редактирайте чрез разместване:

Дима, че не те изчаках, извинявай!

Мама обади ми се и каза, че мляко да купя трябва. До магазина близкия съм. Ще се върна след минути десет. Моля те, изчакай ме. Да ти казвам имам нещо важно.

Олег



4. Обяснете писмено как разбирате народната мъдрост „Ако се не учи, не може да се научи“.
- Редактирайте текста на другарчето си по чин.
 - Запишете видовете редакции, които извършихте. Кой вид сте използвали най-често? Отговорът на този въпрос ще ви помогне сами да определите най-често допусканите от вас грешки и да се трудите, за да ги избегнете.

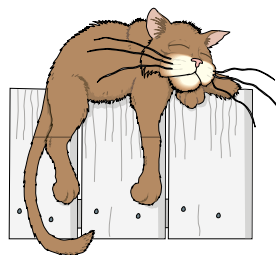


ЗАНИМАТЕЛНА ЗАДАЧА

5. Кои са гатанките?



Златна, синя, пшеница,
паница, в.



Конци, преди, все,
а, не, пуца.

ОБОБЩЕНИЕ НА ТЕМАТА „В ТРУДА СТОИ, ДРУГАРЮ МОЙ, ХУБАВИНАТА“

СКЪПИ ПРИЯТЕЛИ,

Когато попаднете в дома на книжовната българска реч, вие трябва да владеете правилата на поведение в него. Така ще се чувствате уютно в този дом, защото ще можете да общувате с интересни събеседници.

Знае се, че човек не може да научи изведнъж всички „хубавини“. Така е и с книжовната реч. Трудите се, учите правила, но пак нещо във вашия текст не е наред. Не се отчайвайте! Та за какво е измислено редактирането? Вие вече можете да подобрявате своята реч по различни начини: чрез съкращаване, чрез прибавяне, чрез заместване и чрез разместване. Постоянствайте в този труд и ще бъдете възнаградени.



1. Помогнете на вашия съученик да се изрази правилно в час по природознание. От вас се изисква да приложите два вида редактиране. Кои са те?

Вкаменелостите са останки на растения и животни, които са се запазили в скалите. Вкаменелостите са на милиони години. Вкаменелостите ги изследват учените. В Земята те откриват промените и какви са я населявали животни и растения.

2. Вашият съученик отговори писмено на поставен от учителката въпрос в час по природознание. Допуснал е четири правописни грешки. Мисълта, изразена във второто изречение, не е ясна. Какви видове редакции ще извършите?

Кугато учените откриват една вкаменелост в скалите, те знаят, че са от животни и растения. Изследват ги (кого?), за да уткрият промените в Земята.



3. Кога имате по-добра възможност да редактирате своята реч – когато създавате устен текст или – писмен текст?



- Обяснете смисъла на народната мъдрост „Казана дума – хвърлен камък“. Създайте кратък писмен текст.



4. **Обяснете устно защо следните изречения се нуждаят от редактиране чрез съкращаване. Редактирайте писмено.**

Мамо търси те един възрастен старец.
Иван високо крещеше на своя приятел.
В тази книга има смешни смешки.

5. **Обяснете устно защо следните изречения се нуждаят от редактиране чрез прибавяне. Редактирайте писмено.**

Видях и се зарадвах.
Мама и татко обещаха да ми купят.
Мъжът запали колата и пое.

6. **Обяснете устно защо следните изречения се нуждаят от редактиране чрез заместване. Редактирайте писмено.**

Семейството на Павел е възможно. Имат голяма къща, две коли, работилница.

Г-жо Петрова, нашето семейство се събира да почива през лятото на море.

Г-жо Петрова, молим ти се, не ми тургай четворка.

7. **Обяснете устно защо следните изречения се нуждаят от редактиране чрез разместване. Редактирайте писмено.**

Да уча тези граматически сложни правила повече не искам.
Учителят чу и усмихна се.

Забравих палтото си в училище, което ми купиха скоро.

Намерих спортния екип в магазин „Адидас“, който търсех отдавна.

8. **Редактирайте изреченията така, че да не обидите своята приятелка.**

Ало, Оля, какво си се разкрещяла по телефона?

Оля, голяма слабачка си, пак имаш четворка по български език.

Оля, блузката ти е мръсна.

9. **Обяснете какви възможности са използвани за редактиране на устна реч. С помощта на кои допълнителни думи и изрази е извършена поправката?**

Петър е нетърпим тоест, нетърпелив да чуе новината.

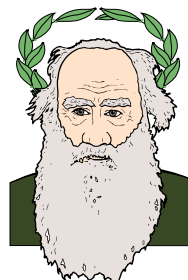
Ти си един голям лъжец. Всъщност искам да кажа, че понякога скриваш истината.

Донеси ми веднага учебника си, всъщност донеси го, ако обичаш.



НЕ МОЖЕ ДА БЪДЕ!

Големият руски писател Лев Николаевич Толстой казвал, че ако има власт, ще издаде закон да се удрят сто тояги на този, който употребява дума, без да разбира смисъла ѝ. Сам той е редактирал последната си творба „Изповед“... 107 пъти!



ТЕСТОВИ ЗАДАЧИ 3

1. Да се редактира текст, означава:
 - а) да се препише текстът;
 - б) да се преразкаже текстът;
 - в) да се промени текстът, за да бъде подобрен.
2. Изречението „Всички от класа тръгнахме” трябва да се редактира чрез:
 - а) прибавяне;
 - б) съкращаване;
 - в) разместване.
3. Изречението „Николай ми подари книга за прочит” трябва да се редактира чрез:
 - а) разместване;
 - б) съкращаване;
 - в) заместване.
4. Изречението „Искам да ти услужа с учебника, но учебникът не е мой” трябва да се редактира чрез:
 - а) прибавяне;
 - б) разместване;
 - в) заместване.
5. Изречението „За училище сутрин всяка в 7 часа тръгвам” трябва да се редактира чрез:
 - а) съкращаване;
 - б) разместване;
 - в) прибавяне.
6. Кое изречение трябва да се редактира чрез съкращаване:
 - а) Тодор е олимпийски шампион по борба.
 - б) Милена е библиотекарка в библиотеката.
 - в) Игор свири на акордеон.
7. Кое изречение трябва да се редактира чрез прибавяне:
 - а) Аз се обличам;
 - б) Аз се мия;
 - в) Аз се отправям.
8. Кой от текстовете не се нуждае от редактиране:
 - а) Славето обича приказките. Славето често ги разказва на своето братче. То я слуша внимателно.
 - б) Славето обича приказките. Тя често ги разказва на своето братче, а то я слуша внимателно.
 - в) Славето обича приказките. Тя често ги разказва на своето братче. Братчето ѝ я слуша внимателно.

ЗЛАТНА ЕСЕН ЗЛАТНИ ЛИСТИ РОНИ

АХ, КОЛКО Е ХУБАВО!

Макар да беше нощ, малката уличка край градския парк, на която живееха Светльови, беше цялата жълта и червена, защото цветовете на есента се виждаха в тъмното – нещо невероятно. Толкова беше хубаво, че можеше да се напише за него така:

Ах, колко е хубаво! Листата са всички
сякаш от блокче на водни боички:
Виж, ясенът, който цял в пламък червен е,
се моли на бука: — Дай жълто на мене! –
а жълтият бук му отвърща: — Съгласен,
но дай ми ти първо червено от ясен!
И толкоз са пъстри и шарени всички,
че няма в боичките толкоз панички
какви ти панички! – езикът ни даже
не може със думи докрай да изкаже
колко е хубаво!...

Валери ПЕТРОВ



1. Какво настроение създава есенната картина?
2. Как поетът ви помага да видите красотата на есента?
3. Как разбирате израза „езикът ни даже не може със думи докрай да изкаже колко е хубаво“?



ПЛАМЪЧЕТА ОТ ЕСЕНТА

ТЕМА И ОПОРНИ ДУМИ НА ТЕКСТА



1. Прочетете разказа „Пламъче от есента“. Докажете, че разказът е текст.

Гората бе тиха и светла. Под новите току-що отронени от дърветата листа имаше други, по-стари. Точно пред Яна падна голямо червено листо. Тя веднага го вдигна. Като пламък листото украси букета ѝ. Вкъщи Яна го сложи в малка вазичка и почна да рисува. Но не се получи. Листото бе с правилни сложни очертания, червено, вътре с жълтеникави жилчици, а картината – разкривена и размазана. Момичето опита отново, но пак без успех.

Яна си легна. Виждаше гората, яркосиньото небе и онзи слънчев лъч, през който премина червеното листо, преди да падне на земята. Някой я погали по бузата.

— Кой ме гали?

— Аз съм голямото червено листо. Знаеш ли как да ме нарисуваш по-лесно? – и без да чака отговор, листото продължи: – Сложи ме върху хартията и след това леко с молив ме обиколи. После примеси тук-там в червената боя малко жълта. Видя ли слънчевия лъч, през който преминах на път за земята? Аз отнесох със себе си капка от неговата светлина. Така с моите братчета ставаме пламъчета от есента.

По Нина ПАНТЕЛЕЕВА

- За какво се говори в разказа? Кои думи и изрази ви помагат да разберете това?
- Защо авторката е озаглавила своя разказ „Пламъчета от есента“? Има ли връзка между заглавието и това, за което се говори в текста?



ПРИПОМНЕТЕ СИ!

Текст – състои се от свързани по смисъл изречения.

Тема на текста – това, за което се разказва в него.

Опорни думи – повтарят се постоянно в текста и свързват изреченията по смисъл.

2. Кои са основните опорни думи в разказа „Пламъче от есента“? Проследете как те свързват изреченията в текст.

- Съгласни ли сте с избора на следните опорни думи и изрази:

Яна, тя

листа

Момичето

листо, полямо, червено

Яна, я

листото, го

листо, червеното



слънчев лъч, който,
неговата, онзи

червено
жълтеникави
червената
жълта

Опорните думи назовават най-важното на текста – героите, предметите, техните признаци и главните действия.

3. С кои думи от разказа заглавието се свързва пряко, непосредствено? Кои други думи допълват представата ви за красиво обагреното есенно листо?

Сравнете със своите наблюдения:

ПЛАМЪЧЕ ОТ ЕСЕНТА



Като пламък
листото украси
букета.

Така с моите
братчета ставаме
пламъчета от есента.



4. Какъв важен момент от съдържанието на разказа назовава словосъчетанието „слънчев лъч”? Каква е връзката му с темата на текста?
5. Помогна ли ви разказът да станете по-наблюдателни? Как?
6. Направете устен преразказ на текста. С кои думи на авторката непременно ще си послужите? Кои „свои думи” ще употребите така, че най-точно да предадете настроението, което поражда разказът?



7. Нарисувайте своя илюстрация на текста. Сравнете рисунките. Можете ли да откриете опорните думи, които най-силно са повлияли на всеки от вас при създаването на илюстрациите?
8. Съчинете разказ по фантазийния бином **лист – пътувам**. Помогнете си с илюстрацията.



ЕСЕНТА – ЧУДЕСЕН ХУДОЖНИК

ТЕМА, ОСНОВНА МИСЪЛ И ЗАГЛАВИЕ НА ТЕКСТА



1. Прочетете текста със заглавие „Ах, колко е хубаво“ (стр. 55) Коя е темата му?
 - Прочетете още веднъж разказа „Пламъчета от есента“ (стр. 56) Коя е темата му?
 - По какво си приличат двата текста?

ОБЩА ТЕМА: ЕСЕНТА



2. Какво е настроението в текста на Валери Петров? Каква мисъл внушава поетът?
 - Какво настроение създава разказът на Нина Пантелеева? Какво ни казва за есента авторката?
 - Какво е отношението на двамата автори към есенната природа? Каква мисъл внушават творбите?



Обща основна мисъл – Красиви и вълнуващи са есенните багри (цветове, краски)

Що е основна мисъл на текст?

Основна мисъл на текст – отношението на автора към това, за което говори в текста; мисълта, която внушава на читателя. Темата и основната мисъл определят съдържанието на разказа.

3. Посочете опорните думи в двата текста. Откривате ли разликите?
 - Какви изречения по цел на общуване използва всеки от авторите?
 - Какви други авторови мисли, изводи или оценки откривате в двата текста?
4. Подходящи ли са според вас заглавията на двата текста? В кой от тях връзката между заглавието и основната мисъл е пряка, непосредствена?



Заглавие на текста – свързано е с темата или с основната мисъл на текста.



5. Прочетете текста. Определете темата и основната мисъл. Поставете заглавие. Работете на две групи: първа група – свържете заглавието с темата; втора група – свържете заглавието с основната мисъл.



НИМА ДОЙДЕ ЕСЕНТА?

Сутрин росата е ледена. Стъпиш ли бос в тревата, веднага ще потърсиш пътечка; студ е попарил акациите, почернели и сгърчени са листата им, клюмнали надолу. И не жужукат изнурените от жад пчели, само две-три подир пладнe прелитаха към кладенеца. След дъждовете целият път е изринат и като вървиш, по краката ти полепват буци. Под всяка от тях се крият семена и все различни.

Есен е.

Петелът вече не прикътква кокошките, щом намери царевично зърно, а сам си го клъвва, ако не го домързи; жените вече не носят на гръб торби с ядене към полето.

Да, есен е.

По Йон ДРУЦА



6. Напишете съчинение на тема „Есен в гората“. Работете по групи:

- Първа група:** основна мисъл на текста – красива е гората през есента
- Втора група:** основна мисъл на текста – тъжна е гората през есента



- Поставете подходящи заглавия.
- Прочетете в клас няколко съчинения с различни заглавия. Слушайте внимателно и запишете опорните думи. С какво са свързани заглавията – с темата или с основната мисъл на съчиненията. Посочете кой от вас се е справил най-добре със задачата.

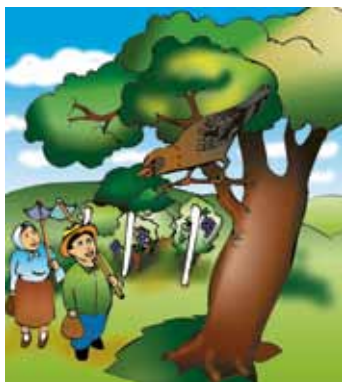
ГРОЗДОБЕР

КАК ДА ОТКРИВАМЕ ОСНОВНАТА МИСЪЛ НА ТЕКСТА



1. Прочетете приказката.

И КОСЪТ ПОМАГА



Дошла пролет. Лозари тръгнали да режат лозята. Повикали и Коса да помага.

— Хайде, Косе, да режем лозята!

— Сега не мога – рекъл той. – Сега правя гнездо.

Дошло време да се копаят лозята. Тръгнали копачите и пак повикали Коса.

— Хайде, Косе, да копаем лозята!

— Не мога – рекъл той, – сега мътя.

Дошло време за връзване. Тръгнали връзвачите и повикали Коса.

— Хайде, Косе, да връзваме!

— Не мога – отвърнал косът, – малки са ми пиленцата.

Узряло гроздето. Тръгнали да го берат.

— Хайде, Косе, да берем грозде! – извикали му берачите на шега.

— Ей сега, ей сега! – радостно извикал косът. – Чакайте да повикам и малките да помагат!

Но лозарите му казали:

— Почакай, Косе, почакай: Който не работи, не трябва да яде.

• **Защо народният разказвач е избрал коса за герой на приказката?**

• **Коя е темата на текста? Изберете верния отговор:**

- а) трудът на лозарите;
- б) грижа за малките пиленца;
- в) гроздобер.

• **Коя е основната мисъл на текста? Изберете верния отговор:**

- а) трудът на лозарите е тежък, изнурителен;
- б) който не работи, не трябва да яде;
- в) трябва да се грижим за птиците.

• **Разяснете връзката между темата, основната мисъл и заглавието на приказката „И косът помага“. Помага ли наистина косът?**

• **Посочете думи и изрази – синоними на пословицата „Който не работи,**





не трябва да яде". Защо разказвачът изразява основната мисъл на текста чрез пословица?

Какви други пословици за трудолюбието и мързела знаете?

- Какви изречения по цел на общуване има в приказката? Прочетете я по роли.

2. Гроздоберът вдъхновява поетите. Прочетете стихотворението „Гроздобер“ на Асен Разцвеников.

Над горите грей зората
глъч се носи из лозята –
тука златен огън блесне,
там се емнат кръшни песни.

Тук момците и момите
се навеждат над лозите,
там засмените дечица
носят кошнички в ръчица,
а прегърбените баби
пазят пълните кораби.

С колко радост ний береме –
ой ти, чудно, топло време,
ой ти, наша кръшна песен,
сладко грозде, ясна есен!



- Определете темата и основната мисъл на стихотворението.
- Какво настроение поражда стихотворението? Чрез кои образи е внушена основната мисъл? В кои стихове тя е пряко изразена?
- С какво е свързано заглавието – с темата или с основната мисъл?

3. Вашият клас участва в гроздобер. Един от съучениците ви е откъснал огромен грозд с едри кехлибарени зърна. Вие му се радвате. Опишете случката в съчинение. Предлагаме ви няколко заглавия, които да бъдат свързани с темата: Щедра есен; Грозд, пълен със слънце; Чудният дар на природата.

- Обсъдете основната мисъл на всяко съчинение.
- Прочетете изразително съчиненията си. Преценете уменията за изразително четене на своите съученици, като обърнете внимание на начина, по който те внушават основната мисъл на своите съчинения.



ЛИСТОПАД

ВИДОВЕ ТЕКСТ ПО ЦЕЛ НА СЪЗДАВАНЕ



1. Прочетете трите текста. По какво си приличат и по какво се различават те? С каква цел е създаден всеки текст?



- А.** — Лиля, хайде да се разходим днес в парка. Сега е есен и там е толкова красиво!
— Добре. Аз вчера минах оттам. По алеите има килим от листа. Знаеш ли колко е тихо!
— Непременно ще отидем. Аз обичам да заравам краката си в листата. Те така приятно шумолят!
— А аз искам да си направя букет от есенни листа. Той ще бъде пъстър и много красив.
— Отиваме.
- Б.** Листопадът е природно явление, при което листата на широколистните дървета променят цвета си и падат. Сред отделните дървесни видове се наблюдава голямо разнообразие. При едни листата придобиват яркожълт цвят. При други те почервеняват. С настъпването на есенните студове листата потъмняват и опахват. Листопадът е сезонно явление.

В.

ЛИСТОПАД

Падат ситно надолу листата
по едно и по две, по дузина...
И на кръгове става водата,
а градината става картина.

Всеки поглед боите попива
и отново попива ги жадно.
Спотаен зад завеса мъглива
сводът крие, че вече е хладно.

Николай КЪНЧЕВ



- В кой текст се разговаря за листопада?
- В кой текст се дават научни знания за явлението листопад?
- В кой текст е изразено чувство на възхищение от красотата на листопада?

Трите текста имат обща тема, но са различни по цел на създаване: **разговорен, научен, художествен.**

РАЗГОВОРЕН ТЕКСТ	НАУЧЕН ТЕКСТ	ХУДОЖЕСТВЕН ТЕКСТ
Използват се всички видове изречения и думи (изрази) от всекидневието – хайде, добре, знаеш ли.	Използват се съобщителни изречения и думи (изрази) за съобщаване на научни знания – явление, сезон.	Използват се всички видове изречения, думи с преносно значение, сравнения. Градината (като) картина.



2. Ранна есен. Няколко приятели сте застанали пред познатата бреза в училищния двор и сякаш я виждате за пръв път – тя много се е променила. Какъв разговор ще проведете помежду си?



3. Работете по групи. Потърсете научен текст, в който се съобщават факти за:

Първа група – промените, които настъпват в листата на дърветата през есента;

Втора група – сланата като природно явление.



4. Посочете думите, които са употребени с преносно значение. Какъв вид текст е стихотворението – разговорен, научен или художествен?



Капят и листата
от унили клони,
златолиста есен –
златни сълзи рони.

Трайко СИМЕОНОВ

ЕСЕНТА ВДЪХНОВЯВА ПОЕТИТЕ И ПИСАТЕЛИТЕ

ХУДОЖЕСТВЕН ТЕКСТ



1. Темата за листопада вълнува и писателя Елин Пелин. Прочетете разказа „Листата“.

Една сутрин кичестата липа в гората се пробуди и изтръпна от студ.

— Какво ли е станало? – помисли тя и разгледа наоколо.

Първите лъчи на слънцето се мятаха през високите върхове и падаха върху гората. И цялата гора изглеждаше сребърна и блестяше, блестяше...

И листата на липата бяха сребърни и също блестяха. Беше тихо, тихо... Нищо живо не се обаждаше.

— Какво има? – пошушна липата.

— Слана, студена слана падна нощес – обади се един лист. Той искаше да каже още нещо, но се отрони и бавно падна.

Липата чу въздишката му. Скоро след това падна друг лист. По него друг.

— Листенца, какво правите? Стойте! Защо падате?

— Сбогом, сбогом, мила липо, наша родна майко – зашепнаха листата. – Есента е дошла вече. Ние трябва да паднем, но в нашите пазухи ние отгледахме малки пъпки, пълни с живот. Те са облечени хубаво. Техните кафени люспички, макар и тънки, ще пазят сърцата им от студ и мраз. Те всякога ще бъдат готови за новия живот, който ще дойде с пролетта...

- **Докажете, че разказът „Листата“ е художествен текст, като отговорите на въпросите:**

— Могат ли липата и листата да говорят? Какви други човешки качества им приписва писателят?

— Кои думи и изрази са употребени с преносно значение? Посочете умалителни думи. Какво се изразява с тях? Кои са обръщенията в текста?

— Какви видове изречения по цел на общуване са употребени?

— Какво настроение създава текстът? Защо?

— Коя е основната мисъл? С думите на кой от героите можете да я свържете?





2. Художествени текстове са и стихотворенията. Прочетете стихотворението „Есенен вятър“ от бесарабския поет Илия Вълков.

Вятърът въздъхва,
 брули пак листата.
 Накъде ли тръгва
 вчерашното лято?
 Гали тъжни храсти,
 нежно ги приспива.
 Цветове прекрасни
 смесва и разлива.
 Облаци игриви
 гони по небето.
 Буйните им гриви
 дипли над полето.
 Вдига птиче ято,
 с него се захласва.
 Тича по земята
 с есенна окраска.



- Какво чувство към есенния вятър изразява поетът? Кои думи ви помагат да разберете това?
- Какви действия, присъщи на човека, извършва вятърът? Защо поетът е „дарил“ вятъра с човешки способности?

СРАВНЕТЕ:

Вятърът

въздъхва
 брули
 гали
 приспива
 смесва
 разлива
 гони
 дипли
 захласва се

ЗАЩО:

- храстите са тъжни?
- облаците са игриви?
- вятърът се захласва?



Художествен текст: различни видове изречения, думи с преносно значение, прилагателни имена, сравнения и др.

3. Какво си представяте, когато четете стихотворението „Есенен вятър“? Можете ли да нарисувате есенния вятър? Опитайте!

НА ИЗЛЕТ В ГОРАТА

СЪЧИНЕНИЕ ПОВЕСТВОВАНИЕ – РАЗКАЗ ПО СЕРИЯ КАРТИНИ



1. Припомнете си! Как се пише разказ по серия картини?

КАКВО ОЩЕ ТРЯБВА ДА ЗНАЕТЕ:

А. Разглеждаме внимателно картините и откриваме:

- каква случка е изобразена на тях;
- кои са героите, кога и къде е станала случката;
- какво ни казва художникът със своите картини; как ни го казва;
- какво е нашето отношение към героите на случката.

Б. Определяме:

- темата и основната мисъл на своя разказ;
- опорните думи и изрази.

В. Проследяваме какъв момент от случката е изобразен във всяка картина. Съобразяваме:

- какви да бъдат нашите въвеждащи думи (увод);
- как да разкажем последователно отделните моменти от случката (изложение);
- как да завършим разказа – като изразим отношението си към героите или основната мисъл (заключение);
- какво заглавие да поставим – свързано с темата или с основната мисъл на разказа.

Г. Съставяме устен разказ по всяка отделна картина. Свързваме тези текстове в цялостен разказ.

2. Напишете разказ по серията картини.





3. Помогнете си с нашите предложения за заглавие на разказа. Изберете:

Подаръците на есента
 Радост за най-малките
 На гости в детската градина
 Жълъдко в детската градина

ОБОБЩЕНИЕ НА ТЕМАТА „ЗЛАТНА ЕСЕН ЗЛАТНИ ЛИСТИ РОНИ“

СКЪПИ ПРИЯТЕЛИ,

На това място обикновено ви помагаме да подредите знанията си. Но този път ще ви оставим сами да свършите тази работа, като отговорите писмено на въпроса: „Какво научих от четвърта тема?“ За по-лесно предварително определете темата на своя текст. (Подсказване: прочетете въпроса внимателно. Не ви ли се струва, че в него е скрита темата?)



1. Прочетете съчиненията си пред класа. Слушайте и преценете: кой от вас не е пропуснал нищо от уроците и кой е бил разсеян? Редактирайте устната реч на своите съученици, като допълните знанията им.

*Добре е да знаете що е това текст, но още по-добре е да можете да работите с текст.
Докажете уменията си.*



2. С каква цел е създаден текстът? Какво ви казва той за есенната гора?

Няма по-тъжно от есенна гора. Дето и да минеш – тихо, пусто, безжизнено. Клоните на дърветата стърчат черни и безмълвни. От големите вейки се стичат капка след капка – мъглата притиска дърветата. Няма вятър да полъхне, птица да подвигне. Вървиш и мълчиш. Стъпките ти едва се чуват, краката ти потъват в меката шума, в сухата осланена трева. Гласът ти глъхне из пътеките.



По Иван ВАСИЛЕВ

- Посочете думите, които внушават идеята: „Няма по-тъжно от есенна гора“. Формулирана ли е идеята в текста? Повествование или описание е той?
- Създайте устен текст с основна мисъл „Есента е чудесен художник“. Докажете, че вашият текст е монолог.





3. Докажете, че текстът е повествование. В каква книга можете да го прочетете?

ГЕВРЕЦИ

Брашното се пресява в дълбок съд и в средата му се прави кладенче, в което се слагат сол, яйца и леко затоплено мляко. Замесва се тесто, от което се оформят малки кръгли гевречета. Отгоре се ръсят със сусам и сол и се пекат в умерена фурна.

- Какви си ги представяте готовите гевречета? Опишете ги писмено.

4. **ХАМКАНЕ.** Знаете ли какво означава това? Потърсете отговора в следния текст:

Хамкането е обичай, изпълняван на Сирни заговезни. На края на конец, окачен на тавана, или на дълъг прът, се връзва сварено обелено яйце, халва или въглен. Конецът се залюлява в кръг и всички около трапезата (главно децата) се опитват да уловят окаченото с уста. Когато децата се наиграят, старите запалват конца. Според това, как гори, се гадае за здраве и дълъг живот.



- Досещате ли се от каква книга е текстът?
- Съществува ли подобен обичай сред българите в Бесарабия? Разкажете. Какъв вид текст създадохте?

5. Защо текстът е озаглавен „Изкусен плувец“? С какво е свързано заглавието – с темата или с идеята на текста?



Огромният морж е трудно и бавно подвижен на сушата. Но навлезе ли във водата, той придобива удивителна ловкост и се движи бързо и грациозно. Моржовете намират храната си в ледените води на океана. Хранят се с миди, раци, малки риби. Имат твърди мустаци, които са много чувствителни и улавят присъствието на различни животни.

- Текстът е взет от детска енциклопедия. Създайте подобен на него за едно от животните по избор: таралеж, костенурка, заек, магаре.



ТЕСТОВИ ЗАДАЧИ 4

1. **Основна мисъл на текст е:**
 - а) това, за което авторът говори;
 - б) мисълта, която авторът внушава на читателите;
 - в) случката, която авторът разказва.
2. **Заглавието на текста се свързва:**
 - а) с темата и с основната мисъл на разказа;
 - б) с началото на разказа;
 - в) с края на разказа.
3. **Научен текст е този, в който:**
 - а) се съобщават новини от страната;
 - б) се съобщава прогнозата за времето;
 - в) се съобщават научни знания.
4. **Изречението „Всеки поглед боите попива и отново попива ги жадно” е от:**
 - а) разговорен текст;
 - б) художествен текст;
 - в) научен текст.

Прочетете текста: Преди няколко години, когато пътувах из България, посетих неповторим природен кът – Розовата долина. Тя е разположена между веригите на Стара планина и Средна гора. Въздухът ѝ навсякъде е напоен с нежния аромат на рози. Планините, защищаващи долината от ветрове, са създали тук климат, благоприятен за отглеждане на маслодайната роза, а трудолюбивите български селяни са превърнали долината в цветуща градина. Тук природата дава на човека щедрите си дарове.

5. **Темата на текста е:**
 - а) долината на розите;
 - б) трудът на селяните;
 - в) планините в България.
6. **Кое е невярното твърдение според текста:**
 - а) Ароматът на розите е нежен.
 - б) Долината е незащитена от ветровете.
 - в) Природата е щедра към човека.
7. **Основната мисъл на текста е:**
 - а) Българските селяни са трудолюбиви.
 - б) Планините създават добър климат.
 - в) Розовата долина е красива и благодатна.

Прочетете текста:

- Привет! Как си?
- Добре съм. Накъде си тръгнал?
- На футболен мач. Хайде с мене!

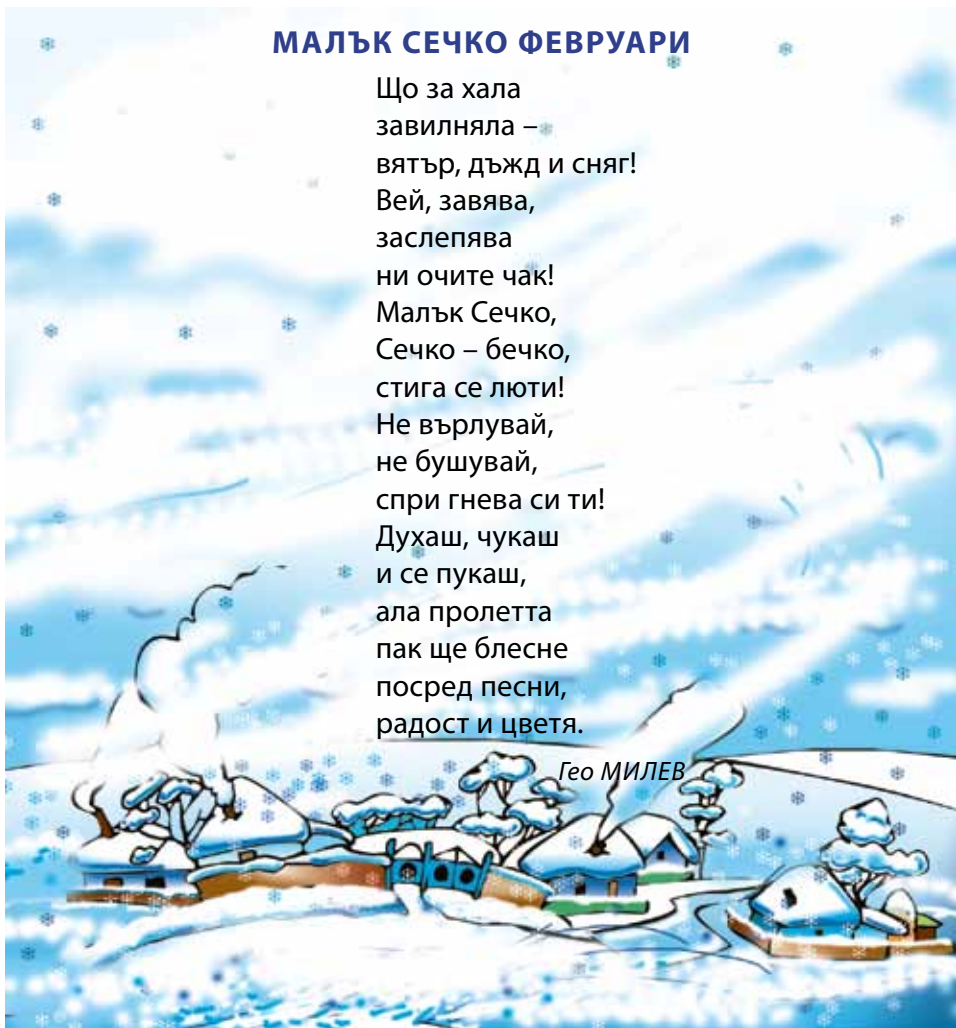
8. **Текстът е:**
 - а) разговорен;
 - б) художествен;
 - в) научен.

ВЪН Е ЗИМА СНЕГОВИТА

МАЛЪК СЕЧКО ФЕВРУАРИ

Що за хала
 завилняла –
 вятър, дъжд и сняг!
 Вей, завява,
 заслепява
 ни очите чак!
 Малък Сечко,
 Сечко – бечко,
 стига се люти!
 Не върлувай,
 не бушувай,
 спри гнева си ти!
 Духаш, чукаш
 и се пукаш,
 ала пролетта
 пак ще блесне
 посред песни,
 радост и цвѐта.

Гео МИЛЕВ



Речник

- **хала** – буен вятър, буря
- **завилнѐя** – лудувам, буйствам, беснея
- **върлѹвам** – вилнея, буйствам
- **бушѹвам** – вилнея с голяма сила
- **Сѐчко** – народно название на месеците януари и февруари;
- **Малък Сечко** – февруари



1. Към кого се обръща поетът?
2. Кой стихове и кои думи ви помагат да „чуєте“ зимната буря?

ЗИМНА ПРИКАЗКА

ВИДОВЕ ИЗРЕЧЕНИЯ ПО ЦЕЛ НА ОБЩУВАНЕ

Вие обичате да общувате помежду си. А как става това? Разбира се, с помощта на езика. Когато говорим, ние имаме определена цел – да съобщим нещо, да се осведоим (да попитаме) за нещо, настоятелно да поискаме нещо или да изразим радост, възхищение, недоволство, съжаление. С какви изречения по цел на общуване си служим?



1. Припомнете си видовете изречения: **съобщителни, въпросителни, побудителни, възклицателни.**
2. Прочетете разказчето „Първият сняг” от Иван Василев. Какви изречения по цел на общуване откривате в текста?

Ние още спим. Баба ни извика:



— Ставайте, деца, да видите кой е дошъл!

Скачаме още необлечени, трием бързо очи и се озъртаме. Кой ли е дошъл?

— Погледнете през прозореца!

— Ах, сняг, сняг! Всичко е побеляло!

Тичаме до прозореца. Опираме чела о студените стъкла и дълго гледаме снега. Бели пеперудки весело хвърчат. Те идват отвисоко, гонят се, надпреварват се. Безшумно кацват по дърветата, по стобора, по комините, по двора.

Обличаме се бързо и излизаме навън.

Тичаме радостни и гледаме как под краката остават стъпки.

- Какъв вид е текстът – разговорен, художествен или научен?

Сравнете със своите отговори:

Ние още спим. **Съобщително изречение.** Защо?

— Кой ли е дошъл? **Въпросително изречение.** Защо?

— Погледнете през прозореца! **Побудително изречение.** Защо?

— Ах, сняг, сняг! Всичко е побеляло! **Възклицателни изречения.** Защо?

- Какъв препинателен знак е поставен след всеки вид изречение?

3. Разгледайте схемата. Какво ви „съобщава” тя?



ЦЕЛИ НА ОБЩУВАНЕТО

Съобщаваме, осведомяваме за нещо	Питаме за нещо събеседника	Искаме, изискваме нещо от събеседника	Изразяваме отношение към някого или нещо
--	----------------------------------	---	--

ВИДОВЕ ИЗРЕЧЕНИЯ ПО ЦЕЛ НА ОБЩУВАНЕ

съобщителни въпросителни побудителни възклицателни

4. Прочетете текста. Какъв вид е той – разговорен, художествен или научен?

Земята се движи около Слънцето. Пътят, по който земята се движи около слънцето, се нарича земна орбита. При движението на земята по земната орбита се извършва смяна на годишните сезони: пролет, лято, есен, зима. Астрономическата зима обхваща времето от 22. декември до 22. март.

Из учебник по природознание

5. На кои въпроси са следните отговори. Запишете диалога в тетрадките си.

- ...?
- Днес е четвъртък, 18. декември.
- ...?
- Вали сняг. Студено е.
- ...?
- След като си науча уроците, ще ходя на пързалката.
- ...?
- Павел, Роман и Петър също ще дойдат.
- ...?
- Разбира се, ела с нас.

6. Представете си, че в един студен зимен ден вашият клас се приготвя да отиде на излет в гората:

- Какво ще ви посъветва вашата класна ръководителка. Какво ще ѝ отговорите вие? А какво ще попитате?
- Определете своите роли в диалога. Какви видове изречения по цел на общуване ще съдържа той?

7. На пързалката: Роман полита със своята шейна и силно се блъска в Петър, който пада и се удря. Проследете диалога между тях. Отражават ли въпросите и отговорите истината за случилото се? Защо? Какво отношение изразяват един към друг Роман и Петър?

Роман: О, ударих ли те?

Петър: Не! Не си ме ударил. Не се притеснявай.

Роман: Как се чувстваш? Боли ли те?

Петър: Благодаря, добре съм. Не ме боли.



ЗИМНА ПРИКАЗКА – ПРОДЪЛЖЕНИЕ

ИНТОНАЦИЯ НА ИЗРЕЧЕНИЕТО. КАК СЕ ОБРАЗУВАТ ВИДОВЕТЕ ИЗРЕЧЕНИЯ ПО ЦЕЛ НА ОБЩУВАНЕ



1. Различните видове изречения по цел на общуване се изговарят с подходящ тон (глас). Проследете внимателно кога се повишава и кога се понижава тонът в изреченията:

съобщаваме Навън вали сняг.

питаме Ще отидем ли днес на пързалката?

настояваме (заповядваме) Облечи се добре!

изразяваме чувство Какъв пухкав сняг е навалял!



Тонът, с който се изговаря изречението, се нарича **интонация**. Интонацията трябва да бъде подходяща за целта и условията на общуване.

ИНТОНАЦИЯ НА СЪОБЩИТЕЛНОТО ИЗРЕЧЕНИЕ:

Навън е навалял
тонът се повишава слабо

пушкав сняг.
тонът се понижава силно

ИНТОНАЦИЯ НА ВЪПРОСИТЕЛНОТО ИЗРЕЧЕНИЕ:

Ще отидем ли
тонът се повишава силно

днес на пързалката?
тонът се понижава слабо

ИНТОНАЦИЯ НА ПОДБУДИТЕЛНОТО ИЗРЕЧЕНИЕ:

Облечи се добре!
тонът се понижава от началото до края

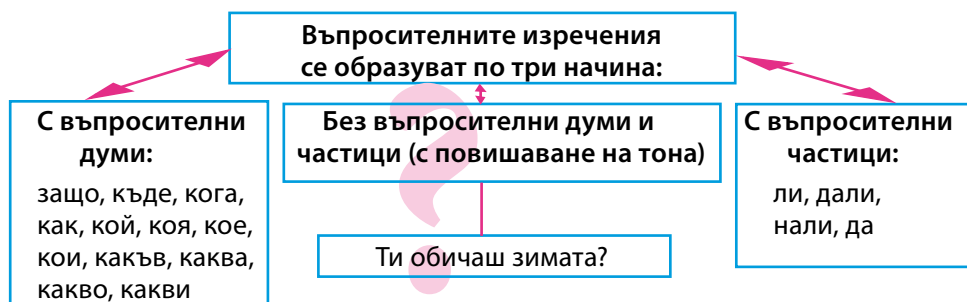
ИНТОНАЦИЯ НА ВЪЗКЛИЦАТЕЛНОТО ИЗРЕЧЕНИЕ:

Какъв пухкав сняг
тонът е повишен, усилен, удължен

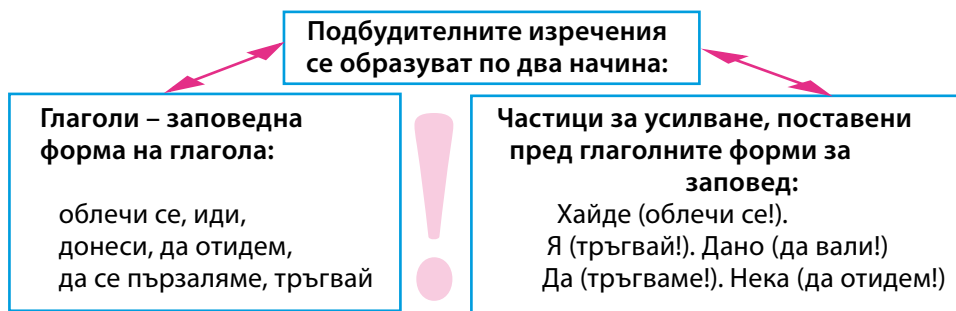
е навалял!
тонът се понижава слабо



2. Как се образуват въпросителните изречения?



3. Как се образуват подбудителните изречения?



4. Как се образуват възклицателните изречения?

Възклицателните изречения се образуват като:

- А.** • съобщителните
• въпросителните
• подбудителните изречения се изговарят с интонация за изразяване на чувства:
- радост
 - учудване
 - тревога
 - болка
 - страх
 - съмнение
 - недоволство и др.

- Б.** • Се използват думите:

Ах
Ох
Ура
Ех
Уу
Леле
Мале

Ох,
Ах,
Ех,
че хубава пързалка!

Ура, утре ще ходим на пързалката!



5. Прочетете отново сихотворението „Малък Сечко февруари“ от Гео Милев (стр. 71). Открийте подбудителните изречения. Как са образувани те?

6. Напишете кратък текст на тема „Зимна пързалка“. Изберете едно от заглавията: „Весела пързалка“, „Весела ли е пързалката?“, „Ех, че весела пързалка!“, „Да отидем на пързалката“.

- Обсъдете основната мисъл във всяко съчинение.

БЯЛА КРАСОТА

ПУНКТУАЦИЯ И СЛОВОРЕД НА ИЗРЕЧЕНИЕТО



1. Прочетете на глас диалога между Георги и майка му. Каква е интонацията на всяко изречение?

М. — Петър те търси.
 Г. — Какво каза?
 М. — Каза, че утре ще ходи с баща си в планината на ски.
 Г. — Ура, и аз ще отида с тях! Той ме покани?
 М. — Не бъди толкова сигурен!...
 Г. — Защо! Знаеш ли колко е весело с Петър и баща му?!
 М. — След два дни ние заминаваме на село при баба и дядо.
 Трябва да им помогнем.
 Г. — На село? Не искам! Там е скучно!
 М. — Разбери! Така трябва!



- Докажете, че текстът е разговорен.
- Определете вида на изреченията по цел на общуване. Както означават препинателните знакове?

Препинателните знакове и правилата за тяхната употреба се наричат **пунктуация**.

ВИДОВЕ ПРЕПИНАТЕЛНИ ЗНАКОВЕ:

.	– точка	—	– тире
,	– запетая	?	– въпросителна
:	– двоеточие	!	– удивителна
...	– многоточие	()	– скоби

- Обяснете защо в края на някои от изреченията в диалога са поставени два знака – удивителна и многоточие, въпросителна и удивителна.

2. Отганете гатанката:

Хвърчи – мълчи.
 Лежи – мълчи.
 А пролет грейне ли – ручи.
 Що е то?

- Обяснете употребата на препинателните знакове.





3. Прочетете двата текста. Определете темата. От какви изречения по цел на общуване са съставени те?

А. Тръгна дядо Коледа по градове и села. Почна да изписва с чудни шарки прозорците по къщите. Върви той и среща по пътищата си шейни. Звънчетата им весело звънят.

Б. Дядо Коледа тръгна по градове и села. С чудни шарки почна да изписва прозорците по къщите. Върви той и среща по пътищата си шейни. Весело звънят звънчетата им.



- Сравнете два текста. По какво си приличат и по какво се различават те?
- Как са разместени думите в изреченията? Променя ли се съдържанието в двата текста? Как се нарича редът на думите (словата) в изречението?

Подреждането на думите в изречението се нарича **словоред**. В българския език словоредът е свободен – думите могат да се разместват.

Когато разместваме думите в изречението, трябва да запазим мисълта ясна. При невнимателно разместване на думите може да се получи двусмислица.

4. Обяснете смисъла на следните изречения:

Зимата обича Павел.

Пъртини правят хората.

Пързалките обичат децата.

- Затруднихте ли се? Какво разместване на думите в изреченията (промяна на словоред) трябва да извършите, за да бъде мисълта ясна? Редактирайте!

5. Прочетете изреченията. Промяната в словоред променя ли смисъла им? Кое от изреченията се нуждае от редактиране?

Дърветата са облекли своите бели премени.

Своите бели премени са облекли дърветата.

Облекли са дърветата своите бели премени.

Своите премени бели са облекли дърветата.

Премени своите бели са облекли дърветата.

- Употребете изреченията в диалог. Кой словоред на думите ще изберете? С каква цел?

СУРОВАТА ЛАСКА НА ЗИМАТА

ВИДОВЕ ИЗРЕЧЕНИЯ ПО СЪСТАВ



1. Прочетете текста. Препишете го и подчертайте глаголите във всяко изречение.

През нощта духа силен вятър. На сутринта времето омекна и заваля сняг. От сивото небе се посипаха дребни снежинки и бързо-бързо покриха земята с бяла покривка.

По Елин ПЕЛИН

- Кое изречение има един глагол в състава си?
 - Кои изречения имат два глагола в състава си?
- Как се наричат изреченията с един глагол? А тези – с два и повече глагола?



Във всяко изречение има глагол, който обединява другите думи.

Просто изречение – има един глагол в състава си и изразява завършена мисъл.

През нощта духа силен вятър.

Сложно изречение – има два или повече глагола. Състои се от прости изречения.

На сутринта времето омекна и заваля сняг.





2. Прочетете трите текста, означени с А, Б, В. Определете вида им – разговорен, художествен, научен. Открийте простите и сложните изречения.

А. Вятърът тревожно свиреше. Дърветата стенеха, преплитаха клони и допираха върхове. Самотните дървета се огъваха. Вечерта виелицата утихна. Престана да вали. Планината беше затрупана с дебел сняг. Сутринта върховете се белееха, но нямаха оня стъклен блясък като предния ден.

По Борис КРУМОВ

Б. Зимата е най-студена в Североизточна България. Там най-често нахлува студен въздух. Той причинява снежни виелици, навява преспи, затрупва пътищата. В планините зимата също е дълга и студена. Снежната покривка е дебела и се задържа до късна пролет.

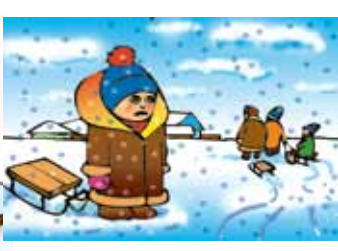
В. — Отиваме ли утре в планината на ски?
— Не. От два дни вали сняг. В планината има виелица.
— Това е добре за пързаянето, нали?
— Не, не е добре. Пътищата са замръзнали. Не можем да пътуваме с кола. В планината има преспи. Опасно е.

- Какви видове изречения по състав е използвал авторът на текст А? Има ли думи с преносно значение?
- Какви видове изречения по състав е използвал авторът на текст Б? Какъв вид е този текст?
- Какви видове изречения по състав има в текст В? При какви условия е възникнал (създаден) той?



Направете извод! В кои видове текстове има повече сложни изречения, а в кои – повече прости изречения?

3. Напишете съчинение по картинките. Какъв вид текст трябва да създадете? Какви изречения по състав ще използвате?



4. Обсъдете речевата тема на урока „Суровата ласка на зимата“. Може ли ласката да бъде сурова? Може ли зимата да бъде ласкава?

- Дайте свои отговори на въпросите.
- Потърсете отговори на въпросите в текстовете от урока.



ЗИМНА РАДОСТ

КАК СЕ СВЪРЗВАТ ПРОСТИТЕ ИЗРЕЧЕНИЯ В СЪСТАВА НА СЛОЖНОТО ИЗРЕЧЕНИЕ



1. Прочетете сложните изречения. От кои прости изречения са образувани? Кои думи свързват простите изречения в сложни? Посочете разликата в смисъла на двете сложни изречения. Коя е причината за различния смисъл?

Петьо отива на хълма край селото и се пързала на шейна.

Петьо отива на хълма край селото, за да се пързала на шейна.

- Опитайте сами да определите начина /причините/ на свързване на простите изречения в сложни:

Петьо по цял ден е на пързалката, но не се уморява.

Петьо отива сутрин край селото, пързала се с шейна и късно вечер се прибира вкъщи.



Простите изречения в състава на сложното се свързват по два начина:

а) безсъюзно свързване:

- пише се запетая между двете прости изречения.

б) съюзно свързване:

- не се пише запетая пред съюза И, когато е употребен един път в изречението;
- пише се запетая пред другите съюзи и съюзни думи.

СЪЮЗИ:

и
за да
защото
но
ако

СЪЮЗНИ ДУМИ:

когато
която
който
където
колкото

Петьо е на пързалката,
когато времето е хубаво.
Петьо отива на пързалката,
която се намира край селото.

2. Съставете сложни изречения, в които простите изречения да са свързани със съюзните думи: **който, където, колкото**.

3. Прочетете стихотворението „В зимната гора“.

Снежните рояци пеперуди
весело примигват и блестят.
Кой на красоти ще се начуди?
Сякаш е от приказка светът!
Заловени на хоро елите,
край поляна ширна се въртят.
Кацат им звездички във косите,
озвездените чела искрят.



Владимир КАЛОЯНОВ



- Радост или тъга внушава стихотворението? Защо светът „сякаш е от приказка“?
- Открийте сложните изречения. Как са свързани простите изречения в тях?
- Какъв вид по цел на общуване е изречението-стих „Кой на красоти ще се начуди?“



4. Отгатнете гатанката:



Две близначки неродени
мама купила за мене.
Рече:
— Да са ти честити!
В дни студени, мразовити
слагай всяка на ръчичка
и препускай със шейничка.
Кои са те?

М. ГЕОРГИЕВА

- Открийте сложното изречение. Как са свързани простите изречения в него? Посочете умалителните съществителни имена.
- Обяснете словореда в първото изречение.



5. Петьо е написал съчинение по преживяното на пързалката, но не е поставил правилно препинателните знакове. Помогнете му!

Толкова е весело на пързалката Събуждам се сутрин грабвам шейната и отивам на пързалката. Там вече ме чакат моите приятели които са дошли по-рано. Тръгваме нагоре по хълма нареждаме шейните една след друга, и политаме надолу. Викаме от радост колкото ни глас държи. Е, някои от нас и падат...



БЪДНИ ВЕЧЕР

ДУМАТА КАТО ЧАСТ НА ИЗРЕЧЕНИЕТО. ГЛАВНИ И ВТОРОСТЕПЕННИ ЧАСТИ

1. Прочетете стихотворението „Бъдни вечер“. От какво се вълнува детето? Защо Бъдни вечер е свята нощ?

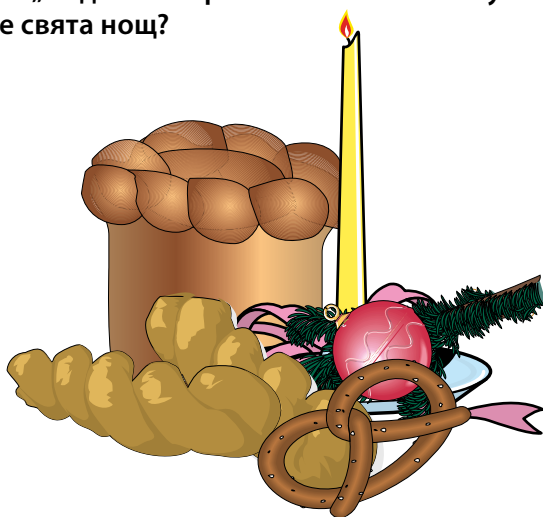
— Масата – извика мама –
е готова вече.

Идвайте, деца, но мирно,
че е Бъдни вечер.

Баба за молитва стана,
в жар тамян постави.
Къщата ни до тавана
прикади за здраве.

Аз в чиниите надничах,
мамеха ме всички,
но признах, че най-обичам
постните сърмички.

Велина ПЕТКОВА



- Какво има на българската трапеза на Бъдни вечер?
- Какво означават различните имена на този празник – Бъдни вечер, Рождество Христово, Коледа?

2. Разгледайте схемата. Какво научавате от нея за връзката **текст–изречение–дума**?

ТЕКСТ <—> ИЗРЕЧЕНИЕ <—> ДУМА

Думите имат определена роля в изречението: едни от тях показват кой върши действието, други показват какво е действието.

Зимата (какво прави?) **идва**.

(Кой идва?) **Зимата** идва.

Приятелите (какво правят?) **чакат**.

(Кои чакат?) **Приятелите** чакат.

Петьо (какво прави?) **се пързеля**.

(Кой се пързеля?) **Петьо** се пързеля.

Части на изречението – думите, които изпълняват определена роля (служба) в изречението.

Частите на изречението, които показват **кой** върши действието и **какво е** действието, се наричат **главни части**. Това са **подлогът** и **сказуемото**.



ПОДЛОГ

СКАЗУЕМО

Кой?
(духа, пристигна,
пише, трепери)

Вятърът
Зимата
Петьо
Врабчето

духа.
пристигна.
пише.
трепери.

Какво прави?
(вятърът, зимата,
Петьо, врабчето)

Думите, които поясняват главните части (подлога и сказуемото) на изречението, се наричат **второстепенни части**.

Какъв вятър? **Студеният** вятър **духа** **в полето**. Къде духа?

Каква зима? **Бялата** зима **пристигна** **неусетно**. Как пристигна?

Какъв е Петьо? **Старателният** Петьо **пише** **съчинение**. Какво пише?

Какво врабче? **Малкото** врабче **трепери** **от студ**. От какво трепери?

Когато определяме частите на изречението, ние правим **синтактичен разбор**. Всяка част на изречението се подчертава по определен начин:

подлогът – с една права черта

сказуемото – с две прави черти

3. Прочетете разказа „Подарък за дядо Коледа“. Открийте главните части в изреченията. Подчертайте подлога с една черта, а сказуемото – с две черти.

Баба изплете ръкавиците. Аглика и Ванчето ги загънаха в шарена хартия. На следния ден те зачакаха Дядо Коледа.

— Дано да пристигне рано – въздъхна Аглика.

Още не изрекла, вратата се отвори и на прага застана Дядо Коледа, цял посипан със сняг.

— Добър вечер! – провикна се гостенинът и сне пълния кош от рамото си.

Децата го посрещнаха с радост. Ванчето изтича в другата стая и се върна с шареното пакетче. Помълча, помълча и рече:

— Мили Дядо Коледа, ти носиш подаръци за всички деца, а за тебе никой не помисля. Заповядай от мен и от Аглика тези ръкавици. Баба ги оплете.

По Иван В. ГАЙДАРОВ



- Разкажете за вашето посрещане на Дядо Коледа.
- Кои са второстепенните части в подчертаните изречения? С кои въпроси ги открихте?



ЗДРАВА, ЗДРАВА ГОДИНЧИЦА!

ГРУПА НА ПОДЛОГА И ГРУПА НА СКАЗУЕМОТО



1. Прочетете стихотворението. С кои думи поетът е изразил своето нежно чувство към новогодишната елха?

ЕЛХА



Цяла в скреж
в долчинка скришна
грей елхичка млада.
Виж: звезда новогоднишна
на върха ѝ пада...
Няма дия в планината,
няма и пъртина.
Кой ще среща под елхата
Новата година?
Тук ще дойдат от гората
зайчетата сиви,
каторичките, сърните –
като нас щастливи.
Ще им пеят песен нежна
в мрака ветровете
и над тях елхата скрежна
приказно ще свети.

Иван ДАВИДКОВ



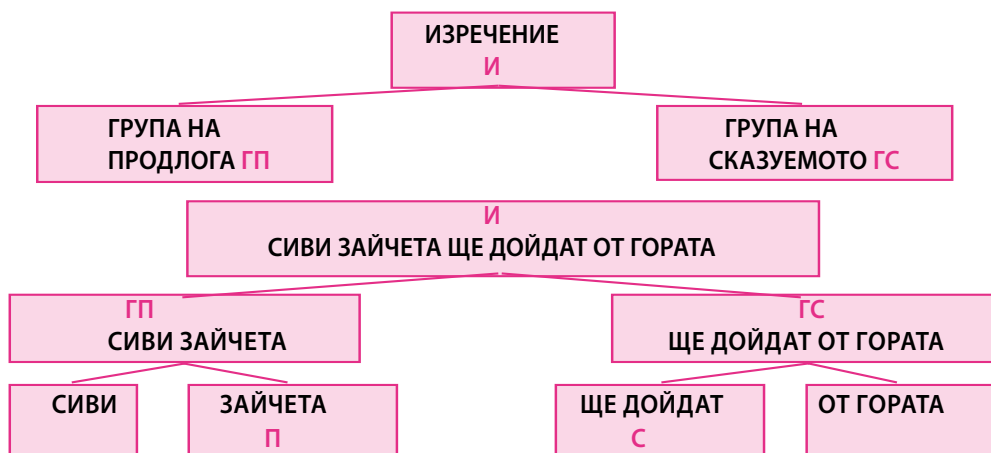
2. Опишете най-красивата новогодишна елха, която сте виждали.
 3. Посочете главните и второстепенните части в следните изречения:
Елхичката грее.
Сиви зайчета ще дойдат от гората.
Ветровете ще пеят нежна песен.
Скрежна елха свети приказно.
- По какво си приличат и по какво се различават тези изречения от стихотворните редове в „Елха“? Какъв извод ще направите за словореда на думите в стихотворната реч?



Второстепенните части на изречението се отнасят или към подлога, или към сказуемото, тоест към главните части на изречението. Така около подлога и сказуемото се образуват две групи от думи, които се наричат **група на подлога** и **група на сказуемото** (ГП и ГС).



ТЕЗИ ГРУПИ МОГАТ ДА СЕ ПРЕДСТАВЯТ СЪС СЛЕДНАТА СХЕМА:



- Опитайте се сами да съставите схеми на останалите изречения.

4. Какви са изреченията по състав? Посочете групата на подлога (ГП) и групата на сказуемото (ГС) във всяко просто изречение.

Тръгна добрият Дядо Мраз по градове и села. Той върви по горите, чука по дърветата. Звънчетата весело звънят.

5. Редактирайте чрез прибавяне групата на подлога:

Снежинки тихо падат в новогодишната нощ.

Елха събира игриви, палави деца.

Катерички скачат по заскрежените дървета.

6. Редактирайте чрез съкращаване групата на подлога:

Моята гиздава, шарена, сияйна елха се намира в стаята.

Силен, студен, мразовит вятър задуха от север.

Нежни, грациозни, страхливи сърнички излизат от гората.

7. Редактирайте чрез прибавяне групата на сказуемото:

Нежни снежинки падат.

Новогодишното тържество се провежда.

Сняг като бяла пелена покрива.



ТВОРЧЕСКА ЗАДАЧА

8. Българинът умее да благославя (да изразява добри пожелания) по повод настъпването на Нова година.

Ето една

НАРОДНА БЛАГОСЛОВИЯ

Сурва, сурва година,

Весела година!

Живо здраво

пак догодина!

- Състезавайте се! Кой ще съчини най-интересното поздравление за Нова година?

ОБОБЩЕНИЕ НА ТЕМАТА „ВЪН Е ЗИМА СНЕГОВИТА“

СКЪПИ ПРИЯТЕЛИ,

Кой от вас е чувал своята майка да казва: „Не ми харесва тонът ти!“ А между възрастните може да се чуе: „Защо ми говориш с такава интонация?“ Вече знаете, че с помощта на интонацията можем да изразим различни чувства.

1. Изговорете три пъти изречението с подходяща интонация според вида му, който е означен с препинателния знак накрая:

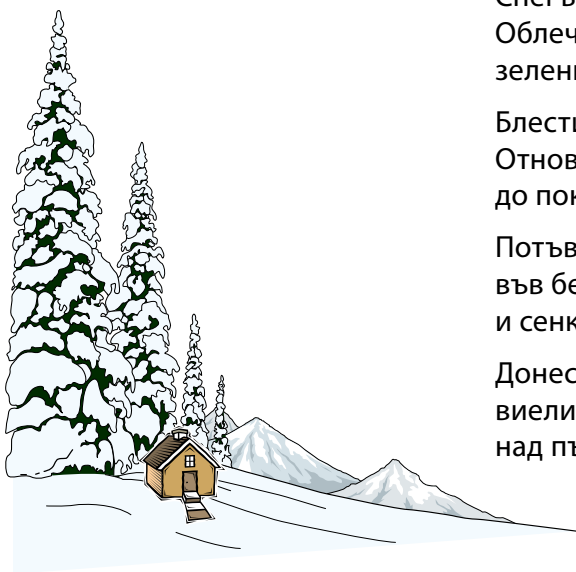


Идваш с мене.

Идваш с мене?

Идваш с мене!

2. Какви видове изречения по състав има в стиховете:



Снегът, замрежил свода, шушне.
Облеченият в бяло бор
зелени рамене полюшне.

Блести от ситен скреж корниза.
Отново зимният простор
до покривите ниско слиза.

Потъват кротко дървесата
във бели сънища от сняг
и сенки на зида се мятат.

Донесла своите зимни грижи,
виелицата идва пак
над пътища и топли хижи.

Николай СОКОЛОВ

- Докажете, че стиховете са **художествено** описание.

3. Свържете простите изречения в сложни:



Наближаваше Коледа. Нашето семейство реши да прекараме празника заедно с лелини. Татко купи елха. Занесе я у тях. Аз и братовчедите ми започнахме да я украсяваме. Евгени ми подаваше играчките. Аз ги слагах на клончетата. Елхата беше готова. Нямахме звезда.

По Таня ИВАНОВА



4. От какъв вид редактиране се нуждаят изреченията? Редактирайте. Посочете групата на подлога и групата на сказуемото във всяко изречение.

Лисицата червена по полето заснежено притича.

Бавно по синьото небе облаци плуват бели.

Шейната Петьо малкият на пързалката обърна.



5. Колко вида препинателни знакове има в текста? Обяснете значението им.

ИЗПИТ

Питам Манол: – Къде е Сицилия?

Той отговаря: – В Бразилия!

Питам го още: – Къде е Лозана?

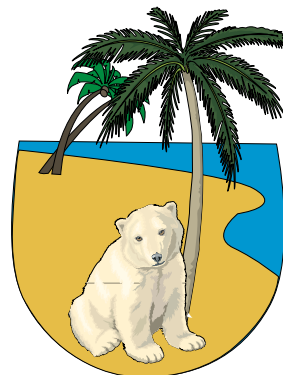
— Тя се намира във Гана!

Питам го: – Бялата мечка къде е?

— В Африка бялата мечка живее!

— В дивата джунгла кой хищник се скита?

— В джунглата... в джунглата... кита!



Младен ИСАЕВ

- Посочете изреченията, които съставят диалог. Какви са те по цел на общуване?



НЕ Е ЛЕСНО, НО Е ИНТЕРЕСНО!

6. Прочетете текста. От какви видове изречения по състав е изграден той?

1. Васил получи подарък – нова шейна. 2. Той се похвали на Илия. 3. Двамата веднага отидоха на пързалката. 4. Там гласовете им дълго ехтяха. 5. На връщане спряха пред малка замръзнала река. 6. Решиха да минат по леда. 7. Васил бързо изтича. 8. Илия беше по-тежък. 9. Ледът под краката им се пропука и той цамбурна във водата. 10. Всичко това видя Ането и весело се разсмя.

- Препишете в колонка:
от първото изречение..... подлога;
от второто изречениевторостепенната част от групата на сказуемото;
от четвъртото изречениесказуемото;
от шестото изречениевторостепенната част от групата на сказуемото;
от седмото изречениесказуемото;
от деветото изречениесказуемото на второто просто изречение;
от десетото..... подлога.
- Ако правилно сте работили, от първите букви на думите ще получите съществително име, което означава зимно природно явление.

ТЕСТОВИ ЗАДАЧИ 5

1. **Простото изречение има:**
 - а) повече от едно сказуемо;
 - б) едно сказуемо;
 - в) подлог и две сказуеми.
2. **Сложното изречение има:**
 - а) повече от две сказуеми;
 - б) повече от едно сказуемо;
 - в) подлог и три сказуеми.
3. **В кое изречение словоредът е неправилен:**
 - а) Ледът е сковал реката край селото.
 - б) Реката край селото ледът е сковал.
 - в) Е сковал край селото реката ледът.
4. **В кое изречение пунктуацията е неправилна:**
 - а) Небето притъмня, заваля сняг.
 - б) Небето притъмня, защото заваля сняг.
 - в) Небето притъмня, и заваля сняг.
5. **Кое от изреченията е просто:**
 - а) Слънцето огря с лъчите си заснеженото поле.
 - б) Слънцето се показва и стопли полето.
 - в) Слънцето се показва и снегът заблестя.
6. **Кое от изреченията е сложно:**
 - а) Народът нарича месец януари Голям Сечко.
 - б) Името на февруари е Малък Сечко.
 - в) Сечко сече, Марта дере, април кожи бере.
7. **В кое от изреченията има група на подлога:**
 - а) Красивата елха свети.
 - б) Елхата свети празнично.
 - в) Децата се веселят край елхата.
8. **В кое от изреченията има група на сказуемото:**
 - а) Децата се зарадваха.
 - б) Децата се зарадваха на подаръците.
 - в) Малките ученици се зарадваха.

ЛЮБИМЦИ НА ДЕЦАТА ПО СВЕТА

ПОЗНАЙТЕ НА КОГО ОТ ГЕРОИТЕ ПРИНАДЛЕЖАТ ДУМИТЕ:

— Тя беше лисица, подобна на сто хиляди други лисици. Но аз я направих мой приятел и сега тя е единствена в света.



— Ей, да не сте намислили да правите малкия Виле на пюре, та го нападате петимата наведнъж?



— Кажете, моля, ако не разберете какъв съм, няма ли да дружите с мен?



И АЗ ИСКАМ ДА СЕ ПОВЕСЕЛЯ

РАЗЛИКА МЕЖДУ ПРЯКА РЕЧ И АВТОРСКА РЕЧ



1. Прочетете откъса от книгата на шведската писателка Астрид Линдгрен „Три повести на Карлсон“. Знаете ли за този герой?

Вечерта срещу рождения си ден Дребосъчето разговаря с Карлсон.

— Утре е моят рожден ден – каза Дребосъчето. – Много ми се иска да поканя и тебе – продължи той, – но...

Майка му толкова много се сърдеше на Карлсон, че беше безполезно да иска от нея разрешение.

Карлсон изду долната си устна повече от всеки друг път:

— Нама да дружа с тебе, ако не ме поканиш! И аз искам да се повеселя.

— Добре, добре, ела – каза бързо Дребосъчето.

Той реши да поговори с майка си. Каквото ще да става, но е невъзможно да празнува рождения си ден без Карлсон.



- Защо текстът е диалог?
- Кои са думите на автора? Какво узнаваме чрез тях за героите?
- Кои са думите на героите?

ПРИПОМНЕТЕ СИ:

1. Коя реч е пряка?
2. Коя реч е авторска?



Пряка реч – думите на героите (чуждите думи), които авторът предава без изменение.

Авторска реч – думите на автора, с които той въвежда чуждите думи или съобщава какво правят героите.

За връзка между пряката и авторската реч се използват думи като: каза, рече, продължи, извика, попита и др.



2. Поставете в две колонки пряката и авторската реч, като се ръководите от образца:

ПРЯКА РЕЧ	АВТОРСКА РЕЧ
— Утре е моят рожден ден –	Вечерта срещу рождения си ден Дребосъчето разговаря с Карлсон. каза Дребосъчето.



3. Прочетете стихотворението „Диалог на вятъра с листенцето“. Защо е студен клонът, защо е хладен вятърът?

— Малко есенно листенце
със червеничко палтенце,
где са твоите сестрички?
Клонът ти е тъй студен!
— Ах, напуснаха го всички
с изключение на мен!
— Бедничко, така не бива
хубостта да се убива –
слез със мен да потанцуваш,
аз танцър съм знаменит!
— Вярвам ти, но ми се струваш
малко хладничък на вид!
— Сам съм като теб и аз,
затова излъхвам мраз!



Валери ПЕТРОВ



- Защо стихотворението е диалог? Кои са думите на вятъра и кои – на листенцето?
- Открийте обръщенията. Какво чувство се изразява с тях?
- Превърнете стихотворението в разказ. Вие сте авторите. Какво ще съобщите за вятъра и листенцето в началото? С кои авторски думи ще въведете пряката реч (речта на героите)?



ЗАБАВНА ЗАДАЧА

4. Кое е забавното в диалога? Има ли авторска реч в текста?

Учителят:

— А сега, деца, съставете изречение с думите **заек** и **вълк**.

Ученик отговаря:

— Ну, погоди!

- Двете думи са интересен фантазиен бином, нали? Който пожелае, нека напише разказче.

ПОЯВИ СЕ НЯКАКВО НЕИЗВЕСТНО

ПУНКТУАЦИЯ НА ПРЯКАТА РЕЧ И НА АВТОРСКАТА РЕЧ



1. Прочетете откъса от книгата на Едуард Успенски „Крокодилът Гена“. С какво героите на тази книга са забавни?

В това време на вратата отново се позвъни.

— Кой е? – попита крокодилът.

— Аз съм Чебурашка! – И в стаята се появи някакво неизвестно. То беше кафяво, с големи, ококорени очи и къса пухкава опашка.

— Кой сте вие? – обърна се Галя към него.

— Не зная – отвърна гостът.

— Ама никак ли не знаете? – попита момиченцето.

— Никак...

— Да не сте случайно мече?

— Не зная – каза Чебурашка. – Може и да съм мече.

— Не – намеси се крокодилът, –
някакво мече не е. Мечките имат малки очи, а вижте неговите
какви са грамадни!



— Тогава може би е кученце? – замисли се Галя.

— Може би – съгласи се гостът...

И после той отново се обърна към крокодила:

— Кажете, моля, ако не разберете какъв съм, няма ли да дружите с мен?

- Какви са изреченията по цел на общуване в пряката реч?
- С кои препинателни знакове е отделена пряката реч от авторската реч?
- Посочете в текста мястото на авторската реч спрямо пряката реч.

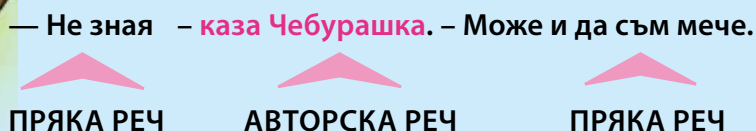


АВТОРСКАТА РЕЧ МОЖЕ ДА СТОИ:

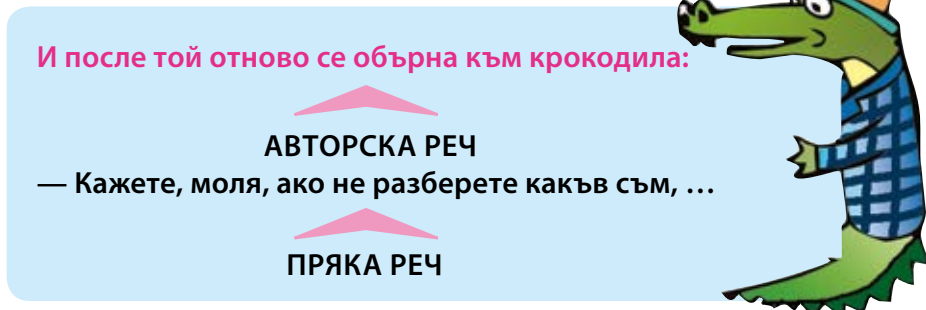
- а) След пряката реч – отделя се с тире.



- б) Между пряката реч – отделя се стире.



- в) Преди пряка реч – отделя се с двоеточие.



2. Запишете думите, с които се свързват пряката реч и авторската реч.

- Прочетете текста по роли. Помагат ли ви думите, които свързват пряката реч и авторската реч, да изговорите изреченията с вярна интонация? Как?



ОСТРОУМНО...

3. Поставете пропуснатите препинателни знакове в следния диалог:

Днес в клас не ми направиха никаква забележка
Браво А как стана така
Ами отсъствах от училище

ЗНАМЕНИТИЯТ ТАНЦЬОР – ВЯТЪРЪТ

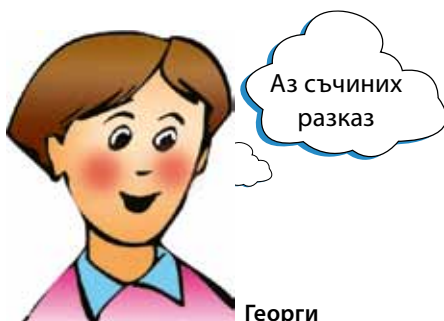
РАЗЛИКА МЕЖДУ ПРЯКА И НЕПРЯКА РЕЧ

Георги и Павел са ученици в 4. клас.

Те са приятели и заедно са работили по поставената задача, свързана със стихотворението на Валери Петров „Диалог на вятъра с листенцето“ (стр. 91). Георги е написал разказ, а Павел е преразказал написаното от Георги.



1. Прочетете двата текста. Как е предадена чуждата реч в разказа на Георги? Как е предадена чуждата реч в преразказа на Павел?



Георги

В един есенен ден скитащият вятър видя на едно дърво самотно листенце и го попита:

— Малко листенце, къде са твоите сестрички? Защо е студен клонът ти?

Листенцето тъжно отговори:

— Всички листенцета го напуснаха. Само аз останах.

На вятъра му стана мъчно за листенцето. Той виждаше как самотата

убива хубостта му и затова му предложи:

— Слез да потанцуваш с мен! аз съм знаменит танцьор.

Листенцето смутено отвърна:

— Вярвам, че си голям танцьор. Но на мене ми се струва, че си малко хладничък.

— И аз като тебе съм сам. Затова излъхвам мраз – замислено рече вятърът.

В един есенен ден вятърът видял на едно дърво самотно листенце. Попитал го къде са сестричките му и защо клонът му е студен. Листенцето отговорило, че всички са го напуснали. Вятърът му предложил да слезе и да потанцува с него. Но листенцето казало, че той му се струва малко хладничък. Вятърът обяснил, че е сам като листенцето и затова излъхва студ.



Павел



- Георги е предал думите на вятъра и листенцето пряко – той е използвал **пряка реч**.
- Павел е предал думите на вятъра и листенцето непряко – той е използвал **непряка реч**.
- Диалогът е преразказан в изменен вид.

Непряка реч – преразказаната пряка реч. С непряка реч предаваме думите на героите, когато преразказваме текст.



2. Сравнете двата текста. Какви промени са настъпили с думите и изреченията?

ПРЯКА РЕЧ	НЕПРЯКА РЕЧ
а) Вятърът попита листенцето: – Къде са сестричките ти? Защо е студен клонът ти?	Вятърът попита листенцето къде са неговите сестрички и защо е студен клонът му.
б) – Всички листенца го напуснаха – отговори листенцето.	Листенцето отговори, че всички листенца са напуснали клона.
в) Слез да потанцуваш с мен! – предложи вятърът на листенцето. – Аз съм знаменит танцьор.	Вятърът предложи на листенцето да слезе и да потанцува с него, тъй като е знаменит танцьор.

- Посочете непряка реч, в която се запазва словоредът, и непряка реч, в която думите и изразите сменят местата си.
- От какви видове изречения по състав е изградена непряката реч?
- Посочете думите, които свързват простите изречения в сложно. Направете сами извод: Как се превръща пряката реч в непряка?



При преразказ използвайте глаголните форми на **-л, -ла, -ло, -ли**. С тях подчертавате, че не сте свидетели на случката.

СРАВНЕТЕ:

В РАЗКАЗА:

Вятърът попита листенцето.
Листенцето отговори.
Самотата убива хубостта му.
Вятърът и листенцето танцуват.

В ПРЕРАЗКАЗА:

Вятърът попитал листенцето.
Листенцето отговорило.
Самотата убивала хубостта му.
Вятърът и листенцето танцували.

ОБОБЩЕНИЕ НА ТЕМАТА „ЛЮБИМЦИ НА ДЕЦАТА ПО СВЕТА“

СКЪПИ ПРИЯТЕЛИ,

Когато четете приказки или разкази, вие общувате непосредствено с героите: чувате речта им, представяте си начина, по който говорят, обстановката, в която действат. Всичко това се постига благодарение на автора. Именно той, със своята авторска реч, въвежда думите на героите – пряката реч. Затова така вълнуваща е срещата с вашите любимци – Карлсон, Крокодилът Гена, Чебурашка, Том Сойер...

Когато искате да споделите с приятели и близки прочетеното, вие преразказвате. За да ви слушат, преразказът трябва да е увлекателен. Нужни са умения. Най-напред пряката реч трябва да се превърне в непряка. Вече знаете как да постъпите. Упражнявайте се!



1. Прочетете откъс от книгата на Ран Босилек „Патиланско царство”.
 - Посочете авторската реч и пряката реч.
 - Обяснете употребата на препинателните знакове.
 - Какви са изреченията по цел на общуване?
 - Как се отделят обръщенията в изреченията?

ИЗЛЕТ

На сутринта рано тръгнахме със песен. Отначало пътят бе равен и лесен. И леко, и бодро подскачахме всички.

Поспряхме за малко. Похапнахме сладко. Поехме отново.

— Хайде, патиланци! С подновени сили да вървим нагоре! Оттука начева вече стръмнината.

Баба Цоцолана тихо проговори:

— Дали ще ме слушат краката нагоре?

— Бабо, не плаши се! – отвърна й Дана. – Туй въже защо е тука във торбата? Нали е за помощ? Ние да сме здрави!



2. Текстът е откъс от книгата на Марк Твен „Том Сойер”. Редактирайте го:

Лицето ѝ беше преbledняло	Том какво има какво ти е
Усните ѝ трепереха	Ох леличко аз съм болен
Когато стигна до леглото, тя извика	Какво ти е кажи чедо

 - С какви знакове ще отделите авторската реч от пряката реч?
 - Какви знакове ще поставите в края на изреченията в зависимост от вида им по цел на общуване?
 - С кой знак ще отделите обръщенията според мястото им в изреченията?

3. Направете писмен преразказ на откъса от „Шоколаденият път“ на Джани Родари. Помислете: как ще превърнете пряката реч в непряка?

Трима братя от Барлета веднъж, като вървели през полето, открили един много гладък път и целия кафяв.

— Какво ли е това? – попитал първият.

— Не е дърво – казал вторият.

— Не е възлища – обадил се третият.

За да разберат по-добре, и тримата коленичили и близнали. Било шоколад, просто целият път бил от шоколад.

4. Следният текст е преразказ на откъс от приказката на Ран Босилек „Задавил се Петльо“. Кой са героите? Опитайте се да отделите авторската реч от пряката реч. Възстановете диалога, като превърнете непряката реч в пряка реч.

Петльо се задавил с бобено зърно. Кокошката изтичала да намери вода. Сигнала до реката и я помолила да ѝ даде малко водица, защото Петльо умирал. Реката казала, че ще ѝ даде водица, ако кокошката ѝ донесе листенце от липата. Кокошката отишла при липата и се обърнала към нея с молба да ѝ даде листенце, защото Петльо умирал. Липата отвърнала, че ще ѝ даде листенце, ако донесе от гората сладкопойно птиче.

- Поставете необходимите препинателни знакове.

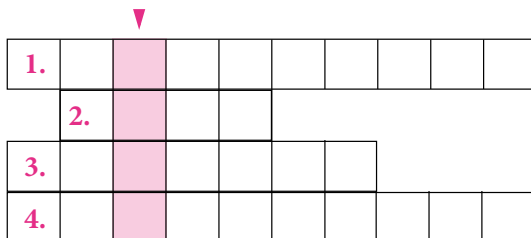
5. Марина е преразказала началото на разказа „Фантазъори“ от Николай Носов. Редактирайте преразказа, като приложите изискванията за видовете редактиране на текст.

Миша и Стасик седели в градината. Миша и Стасик си разказвали разни измислици. Миша попитал Стасик на колко е години. Стасик му отговорил, че е на деветдесет и пет. Стасик попитал Миша на колко е години. Миша отговорил на Стасик, че е на сто и четиредесет години, че по-рано бил голям, но после станал малък.

6. При правилно решение на ребуса, вертикално, по посока на стрелката, ще получите името на любима героиня.

Хоризонтално:

1. Препинателен знак в края на изречение, с което питаме.
2. Препинателен знак в началото на пряка реч.
3. Препинателен знак за отделяне на простите изречения в състава на сложното изречение.
4. Препинателен знак след изречение, с което изразявате радост.



ТЕСТОВИ ЗАДАЧИ 6

1. **Пряка реч се нарича:**
 - а) речта на героите, предадена от автора с изменение;
 - б) речта на главния герой, предадена от автора с изменение;
 - в) речта на героите, предадена от автора без изменение.
2. **Непряка реч се нарича:**
 - а) преразказаната пряка реч;
 - б) речта на автора, с която се въвежда пряката реч;
 - в) речта на героите, предадена от автора без изменение.
3. **В кой ред има пряка реч:**
 - а) Принцът каза, че тя е много красива.
 - б) — Вие сте много красива – каза принцът.
 - в) Тя е много красива.
4. **В кой ред има само пряка реч:**
 - а) — Ела да играеш с мене – предложи и малкият принц.
 - б) Малкият принц ѝ предложи да играе с него.
 - в) — Ела да играеш с мене.
5. **В кой ред има непряка реч:**
 - а) — За тебе аз ще бъда единствена в света – каза лисицата.
 - б) Лисицата каза, че тя ще бъде за него единствена в света.
 - в) — За тебе аз ще бъда единствена в света.
6. **В кой ред написаното е правилно:**
 - а) — Какво трябва да направя? – каза лисицата.
 - б) Какво трябва да направя? Каза лисицата.
 - в) — Какво трябва да направа, каза лисицата.
7. **В кой ред написаното е правилно:**
 - а) Ах Том аз толкова те обичам!
 - б) — Ах, Том аз толкова те обичам.
 - в) — Ах, Том, аз толкова те обичам!
8. **В пряката реч:**

— Том, къде отиваш!

Грешката е:

- а) в употребата на тире;
- б) в употребата на удивителен знак;
- в) в употребата на запетая.

КОМПЮТЪРЪТ – ПРИЯТЕЛ ТВОЙ



Ти компютър имаш – той
е приятел верен твой.
Виж, помага без да спира:
умножава и събира.
Учи всеки малчуган,
включва той машина, стан.
И на дядо, и на татко
ще помогне той за кратко:
днес е лесно с него, щом
шият дрехи, вдигат дом.
А с ракета към звездите
как без него ще летите?...
Ще помогне той за миг
на ранен и на болник.
На касети и дискети –
все игри – каквито щете!
Щрак – и ти в трикфилма сам
победи – герой голям!

Владимир АГАФОНОВ

Превод от руски – Никол Стоянов

Речник

- **малчуган** – малко момче
- **болник** – болен човек

1. Имаш ли компютър? Как общуваш с него?



КАПИТАН СЪМ СМЕЛ И УМЕН

ЗВУКОВ СЪСТАВ НА ДУМАТА



1. Искате ли да узнаете що е това ДИСПЛЕЙ? Прочетете:

Що е то КОМПЮТЪР? – Влизай -

опознай го по-отблизо.

И попитай го: „Здравей, как се казваш ти?“ –

„ДИСПЛЕЙ. Капитан съм смел и умен...“

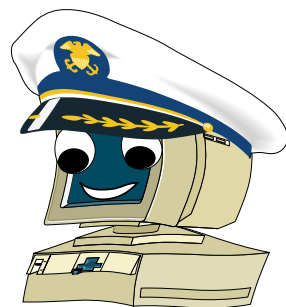
На екрана с много думи

пише звънката дъга

на компютъра сега:

мога да рисувам, синко,

цветни всякакви картинки...



2. Във всеки език има гласни и съгласни звукове. Гласните са по-малко от съгласните. Защо?



Глас - ни звукове – изговарят се чрез глас. При изговор на гласна издишната струя в устната кухина не среща преграда. Затова заедно с гласа не се чува шум.

Съ - гласни – издишната струя среща преграда в устната кухина, което създава шум. Съгласните винаги се произнасят заедно с гласна, както се вижда от названието им. Всяка гласна задължително образува **сричка**.

3. Колко гласни има в българския език?

широки	А	О	Е
тесни	Ъ	У	И

Гласните **А, О, У** са широки, защото се изговарят с широк отвор на устата.

Гласните **Ъ, У, И** са тесни, защото се изговарят с тесен отвор на устата.

Проверете сами, като изговорите всяка гласна удължено. Например **Аааа...ъъъъ...**

4. Припомнете си знанията от трети клас: как се чуват гласните звукове в ударена сричка? А как – в неударена?



5. Изговорете и запишете правилно:

вра/ъта,

гра/ъдове,

жа/ърава,

ва/ълче,

ра/ъка,

па/ътека.

- Защо се затруднихте коя гласна да изпишете? Как трябва да проверите?



Правописът на гласните в неударена сричка проверяваме по три начина:

- а) търсим сродна дума с ударена сричка:
ра/ъка – рѣчен, жа/ърава – жар;
- б) търсим форма на думата за род и число:
гра/ъдове – град, храба/ър – храбри;
 - Когато гласната изчезва в другата форма на думата, в проверяваната дума се пише ъ.
- в) правим справка в Правописния речник:
бо/уркан це/имент ка/ъсмет
буркан цимент кѣсмет



6. Обяснете изговора и правописа на гласните в думите от стиховете: компютър, здравей, капитан, дъга, картинки.

- По кой от известните начини проверихте правописа?

7. Запишете от текста (стр. 100) всички думи с гласни звукове, в правописа на които се колебаете. Обяснете как ще проверите правописа им.

8. Как ще проверите правописа на думите:

с **А** или с **ъ**:

др_скотина, др_скулка, мр_зове, мр_зовит, р_внина,
ср_внение, ур_внение, р_зумен, вр_зумявам, п_строта.

с **О** или с **У**:

г_ра, г_рица, г_ричка, м_мче, м_мченце, г_стувам, г_дина,
г_стя (-иш), н_вина, н_ватор, д_макия, д_мът, д_машно.

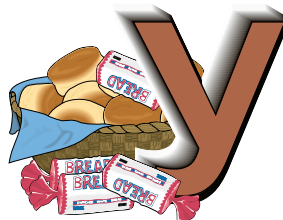
с **Е** или с **И**:

д_серт, з_лен, т_бешир, м_риша, п_вещ сутр_н, изр_чение, м_ризма.

9. Глаголите от всяка колонка се пишат с една и съща начална гласна – или с **О** или с **У**. Запишете вярно думите, като направите справка с Правописния речник.

_слушвам се	_величавам
_пределям	_верявам
_пръсквам	_вличам
_пазвам	_гощавам

- Уточнете значението на всяка дума и съставете с нея изречение.



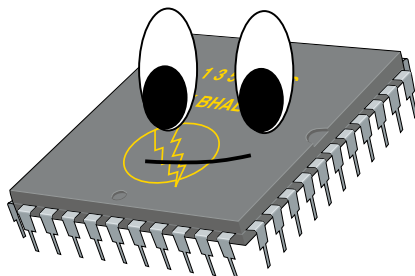
С МИКРОСХЕМИ ЦЯЛ ОКИЧЕН...

ТВЪРДИ И МЕКИ СЪГЛАСНИ

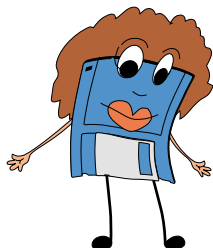


1. За какво служи ПРОЦЕСОРЪТ? Прочетете и узнайте! Но преди още стиховете да ви открият тайната, опитайте се сами да отговорите на въпроса – посочете от коя дума е образувана думата ПРОЦЕСОР и кое е нейното значение?

Под дисплея – бял, широк –
пълен е с електроток,
с микросхеми цял окичен
и ПРОЦЕСОР се нарича.
Той пресмята и брои,
и отмерва, и крои.
Безпокоен пак умува –
от какво ли се страхува?...
Като го изключиш: мрак –
всичко ще забрави пак,
като оня прост, разсеян
чак от улица „Басейна“.



А дискетата шепти –
бързо-плавно се върти
и за татко, и за мама
пише нужните програми...
Толкоз весели игри –
те са умни и добри.
И процесорът самичък
си избира, взима всичко.
Те се трудят, погледни –
цели нощи, цели дни.



2. Припомнете си: по какъв признак се свързват двойките съгласни звукове:

Б – П В – Ф Д – Т З – С Ж – Ш Г – К

Звучни съгласни – Б, В, Д, З, Ж, Г

Само звучни съгласни – М, Н, Р, Л, Й

Беззвучни съгласни – П, Ф, Т, С, Ш, К

Само беззвучна съгласна – Х

При изговор заедно
с шума се чува и глас.

При изговор се чува
само шум (безгласни).



3. Кога звучните съгласни се изговарят като беззвучни? С буквите на кой звук се пишат – на звучния или на беззвучния?

- Отговорете на въпросите, като обясните изговора и правописа на следните двойки думи:

грѣб – грѣбче, град – градче, рог – рогче,
молив – моливче, жѣлѣд – Жѣлѣдко, лѣв – Лѣвчо.

- Изговорете думите по двойки. Обяснете значението на всяка дума.

марка – мярка, куп – кюп, гол – гѣол

- В кои думи съгласният звук в началото се изговаря твърдо и в кои – меко?
- Кои букви са знак за мек изговор на съгласната пред тях?



Буквата **Я** е знак на мек изговор на съгласната и на гласна **А** след нея:

мярка [м'арка], дял [д'ал], бял [б'ал]

Буквата **Ю** е знак на мек изговор на съгласната и на гласната **У** след нея:

кюп [к'уп], бюро [б'уро], дюля [д'ул'а]

Буквата **Ь** означава мек изговор на съгласната пред нея. След **Ь** е гласната **О**, означена с буквата **О**.

гѣол [г'ол], актѣор [акт'ор], танцѣор [танц'ор]

- Открийте в стихотворението (в началото на урочната статия) думите, в които има мек съгласен звук, означен с буквата **Я**.

- Вие се справихте със задачата, ако открихте шест думи.

- Припомнете си: какви звукове означават буквите **Я** и **Ю** в началото на думите?

Я = ЙА

ябѣлка

ядка

Ю = ЙУ

юфка

юрган

- Препишете думите, като поставите необходимите букви. С някои от думите съставете изречения.

з'умб'ул, л'ут, л'ато, п'асѣк, п'уре,
йуг, йунак, бул'он, шоф'ор, комп'утѣр



Твърдите и меките съгласни се свързват по двойки:

Б (твърда) – **Б'** (мека) ...

Съгласната **Й** е само мека.

Съгласните **Ж, Ч, Ш, ДЖ** са само твърди.

ЗАНИМАТЕЛНА ЗАДАЧА

- Поставете двойката звучни и беззвучни съгласни така, че да се получи:

Домашно животно.

Инструмент за рязане на трева.

Красиво градинско цвете.

Дребни водни капчици.

ко_а

ко_а

ро_а

ро_а

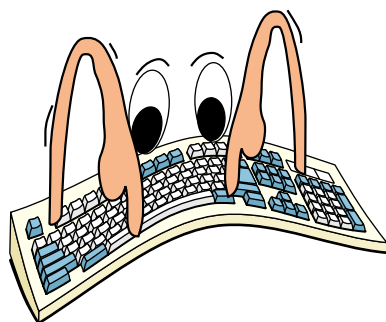


КЛАВИАТУРА – ЗА ПРЪСТИТЕ ФИЗКУЛТУРА

СРИЧКА



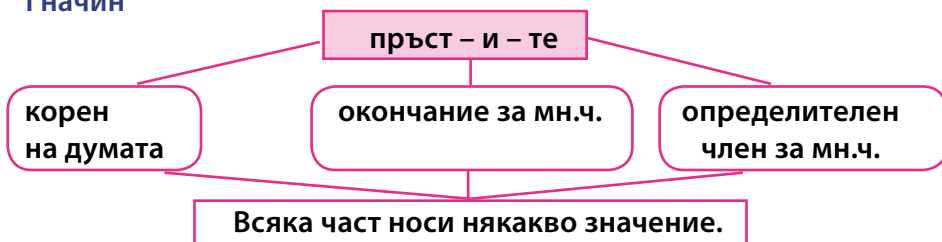
А това – КЛАВИАТУРА –
за пръстите физкултура –
за петте и десетте –
бързо да подскачат те.
Буквите една след друга
се редят в една задруга
и на синия екран
пише вече „ба-ра-бан”...



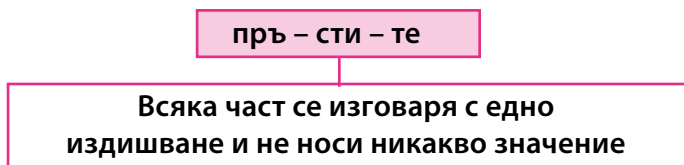
Да, пръстите бързат по клавиатурата. Пишат думи, изречения, текст. А буквите наистина се обединяват в **задруга**. Защо? Защото, когато пишем, нямаме право да оставим една буква, самотна на горния ред, нито пък да я изпратим на долния. Умеете ли правилно да пренасяте част от думата на нов ред? Отговорете с Да! при едно условие: ако можете правилно да разделяте думата на **срички**.

1. Думата **пръстите** е разделена на части по два начина. Кои са те?

I начин



II начин



Тези части, на които се разделя думата при изговор, се наричат **срички**. Всеки гласен звук задължително образува сричка. По броя на гласните в една дума определяме броя на сричките.

2. От колко срички се състоят думите: пръстите, клавиатура, физкултура, барабан, петте, десетте.

Сравнете със своя отговор:

кла-ви-а-ту-ра

физ-кул-ту-ра



3. На какъв звук завършват сричките на думата **клавиатура**? А на какъв – първата и втората срички на думата **физкултура**?

Според това, дали завършват на гласен или на съгласен звук, сричките се делят на:

а) отворена – завършва на гласна.

пи-ше, за-дру-га

б) затворена – завършва на съгласна.

под-нос, раз-пис-вам



4. Изговорете думите, записани в задача 2. Посочете сричката, която изговаряте с по-голяма сила от другите.

Според това, дали върху сричката пада ударението на думата, или не, сричките се делят на:

а) ударена – върху нея пада ударението;

б) неударена – не носи ударението в думата.

5. Коя дума от стиховете за клавиатурата на компютъра авторът е разделил на срички. С каква цел?
6. Разделете всички думи от текста (стр. 104) на срички. Запишете ги в две колонки – думи само с отворени срички и думи с отворени и затворени срички.
7. На колко срички се разделя думата **синия**? Коя сричка е означена с една буква? Кои звукове сами могат да образуват сричка? Посочете единствения начин, по който тази дума може да се пренесе на нов ред.
8. Посочете кой от предложените начини за пренасяне на част от думата на нов ред е правилен:

я-бълка	я-года	истори-я	Мари-я	Боя-на	тоя-га
ябъл-ка	яго-да	исто-рия	Ма-рия	Бо-яна	то-яга



НЕ Е ЛЕСНО, НО Е ИНТЕРЕСНО!

9. Разделете думите на срички:

надживявам, Буджак, заджавкам,
бояджия, наджънвам, патладжан

- В кои думи **ДЖ** означават два звука и в кои – един? Какво значение има това при разделянето на думата на срички?

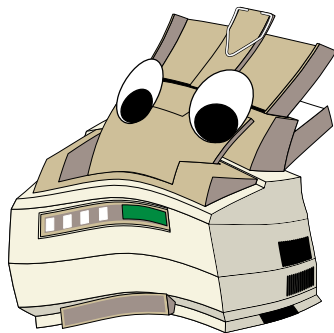


ТИХ И СПРЕТНАТ ОПТИМИСТ

УДАРЕНИЕ



А това е ПРИНТЕР, братко.
Да ти обясня накратко:
тих и спретнат оптимист,
той поема лист след лист,
щрака, бавно го обръща
и полёка ти го връща –
буква, точка, всеки знак –
на хартийката са пак...



1. Защо авторът нарича принтера „спретнат оптимист“? „Прилягат“ ли му тези думи?
2. Прочетете стихотворението на глас. Коя от сричките във всяка дума изговаряте с по-голяма сила от другите?



Ударение – по-силното изговаряне на една от **сричките** в думата. Според това, дали ударението пада винаги на определена сричка във всички думи на даден език, или не, – различаваме:

- езици с постоянно ударение;
- езици със свободно ударение.

Ударението в българския език е **свободно**.

3. Отделете ударените от неударените срички в думите на стиховете. Как се редуват те – ударена и неударена или обратното?



Ритъм – равномерното редуване на ударени и неударени срички във всеки стих на стихотворението.

Рима – редуването на думи с еднаква крайна сричка в стихотворната реч.



4. Изговорете думите **вълна, роден, кален**. Кое е значението им? Задачата ви затрудни, защото значението на тези думи е различно в зависимост от мястото на ударението в тях. Кой е правилният изговор на думите в следните изречения?

1. Една вълна отнесе шапката му навътре в морето.
2. Майка ми оплете блузка от вълна.
3. Българският език е роден за българите от Молдова, Украйна, Банат.



4. Народният поет Иван Вазов е роден в Сопот.
5. Петър е кален – нито веднъж не боледува през тази зима.
6. – Къде си ходил? Целият си кален.



5. Изговорете словосъчетанията от стиховете: „лист след лист“, „бавно го обръща“, „на хартиятата“, „полека ти го връща“. Кой от думите нямат собствено ударение?

Кратките местоимения (**го, ти**), предлозите (**на, след**) и съюзите (**и, а, но**) нямат собствено ударение, а в речта се свързват със следващата или с предишната дума.



6. Поставете ударенията на думите. Ако се колебаете, направете справка с Правоговорен или с Правописен речник на съвременния български книжовен език.

кирилица, зимнина, работа, предлог,
молив, зъби, училище, родина, наука

7. Прочетете изреченията на глас. По какво се отличава диалектният изговор от книжовния? Изговорете думите книжовно.

Дòнеси бра̀шното. Да̀й си рѣката. Обѣрни се! Ка̀жи му да до̀йде!
Ка̀то се вратиш, обади се.



8. Посочете ударените и неударените срички. Има ли стихотворен ритъм в текста?

Вървели по пътя двамина,
двамина с торби на гърбина.
– Кое на света е най-благо? –
запитал другаря си Драго.
– Най-благо е благата дума –
отвърнал му другият в друма, –
че тя и без бой покорява
и всеки ѝ почит отдава!

Асен БОСЕВ



- Каква идея внушава авторът?
- Посочете пряката реч и авторската реч.
- Кой думи се римува в стихотворението?



9. В кой ред има неправилно поставено ударение:

- | | |
|---------------------------------|-------------------------------|
| а) хартѝя, вървѝ, два̀мина; | а) времѐна, тролѝй, нау̀ка; |
| б) учѝтел, учѝлища̀, изморѝн; | б) послѝшен, авто̀бѝс, чет̀а; |
| в) планѝта, ракѝта, компѝю̀тер. | в) бю̀рѝ, ѝрѝх, вчѝрашен. |

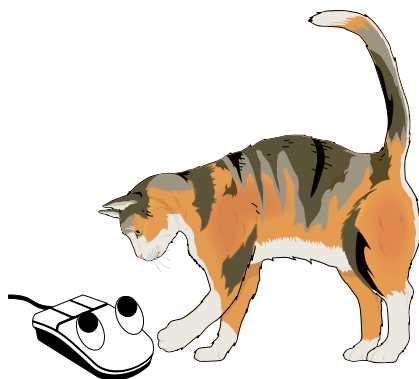
ЩО ЗА „МИШКИ“ ВЪОБЩЕ?

ЗВУКОВ СЪСТАВ И ЗНАЧЕНИЕ НА ДУМАТА



1. Прочетете. За коя мишка говори авторът?

Учениците са с книжки,
а компютрите пък с МИШКИ.
Що за „мишки“ въобще?
Ето ги какви са те:
малка сивичка кутия
и опашчица се вие,
на главичката отпред
две-три копчета на ред.
С „мишка“ можеш да посочиш
и да заповядаш срочно,
а компютърът-пчела
върши своите дела.



2. Какво означават следните думи от стихотворението? Кои нови думи се получават, като се смени първият звук?

м/палка, **в**/пие, **к**/топчета, **в**/кърши

3. С кои букви можете да замените подчертаните в думите? Кое е значението на новополучените думи?

родина, **с**ладки, **д**ружина, **к**итни, **с**елянка, **р**оден

- Опитайте да извършите замяната с буквите г, д, м, п, с.

ПРИПОМНЕТЕ СИ!

Думата има две страни:

- звукова страна – това е нейният звуков състав;
- смислова страна – това е нейното значение.

4. Кои нови думи ще получите, ако промените само гласните звукове?

век, лък, дом, род, сън, ток

5. Кое е значението на думата **мишка**? Направете справка в тълковния речник. Кой предмет, описан в стихотворението, е назван с думата **мишка**?

ПРИПОМНЕТЕ СИ!

Всяка дума има пряко (основно) значение. Думите могат да имат и преносно значение. Знаем, че думите означават предмети, признаци, действия. Когато с тези думи назоваваме други предмети, признаци, действия въз основа на някакво сходство с първите, ние употребяваме думите с **преносно значение**.





6. Посочете думите и изразите в стихотворението, които назовават общите признаци на животното мишка и на компютърната мишка.

7. Посочете думите, употребени с преносно значение

Много са му сладки приказките. Времето отлита. Времето тече бавно. Грабна ме сънят.

8. Кои са значенията на думата **земя** в изреченията:

1. Земята се върти около слънцето.
2. Земята на Ботев и Левски е моята прародина.
3. Твърдишката земя е много плодородна.
4. Мечтая да видя далечни земи.
5. – Земя! – извика морякът.



Думата може да бъде:

- еднозначна – има само едно значение;
- многозначна – има повече от едно значения.

ЗАНИМАТЕЛНИ ЗАДАЧИ



9.

1.		2.		3.		4.			
----	--	----	--	----	--	----	--	--	--

1. Дребно животно, подобно на мишка, което лети.
2. Течност, с която една хартия се прикрепва към друга.
3. Човекът, който управлява самолет.
4. Вкусен празничен сладкиш с кръгла форма.

Решете ребуса, като се ръководите от следното:

- Последните три букви на първата дума са начало на втората.
- Последните четири букви на втората дума са начало на третата.
- Последната буква на третата дума е първа на четвъртата.

10. Прочетете игрословицата. Опитайте се и вие да съставите нови думи от посочените двойки думи.

„К“ отдухнеш от коса
ще ти забръмчи оса.
Като махнеш „т“ от стол,
можеш да си близнеш сол.
Щом прогониш „к“ от клен,
риза си уший от лен.



Асен БОСЕВ

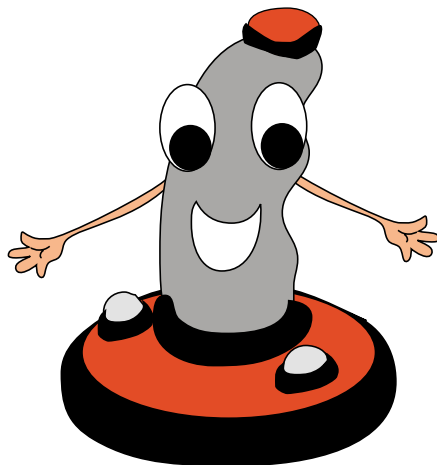


ПОДСКАЗВАЧ И ПОМАГАЧ

НЕПРОИЗВОДНИ И ПРОИЗВОДНИ ДУМИ



- Прочетете стиховете:
 А сега отново, братко,
 малка гатанка-загадка:
 с ръчка, копче и чакмак,
 опашат и еднокрак?...
 Где си, как си ти и кой си?...
 Вярно е, та ти си ДЖОЙСТИК!
 На децата подсказвач
 и в игрите помагач.
 Дръпваш тази ръкохватка
 и ракетата-крилатка
 пори синия простор
 като огнен метеор.
 Бутах я съвсем уверен
 и пред тебе-силует:
 Мечо пух се покатери
 на дъба да вземе мед.



- Помага ли ти джойстикът да се забавляваш? Разкажи!
- Защо авторът нарича джойстика „подсказвач“ и „помагач“? Как мислиш: подсказвачът в училище помагач ли е?
- Разгледайте думите по колонки. Кое е общото между тях? Посочете думите, взети от текста. Кое е значението им?



брат	опашка	играя	дърво
братко	опашат	игри	дървен
братче	опашчица	игрище	дървар

ПРИПОМНЕТЕ СИ!

Сродни думи – думи, които имат общ корен. Коренът носи основното значение на думата.



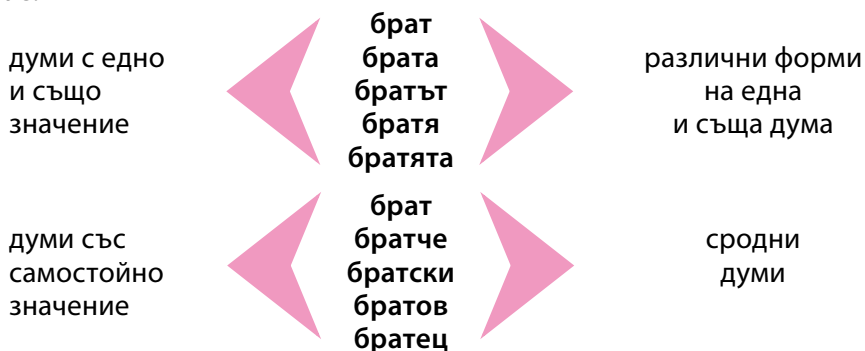
- Първите думи в колонките (брат, опашка, играя, дърво) не са образувани (не са производни) от други думи. Затова те се наричат **непроизводни**. По какъв начин са образувани (са произведени) останалите думи от колонките?

Непроизводни (първични) думи – думи, които не са образувани от други думи: дърво, играя, млад, нощ.

Производни думи – думи, които са образувани от други думи: братче, игрище, младост, нощен.



6. Открийте в стиховете други производни думи. От кои думи те са образувани?
7. Разгледайте схемите. Какво ви припомнят те от изученото в трети клас?



- Как са образувани формите на думата? А как са образувани сродните думи?

8. Кои от думите са сродни помежду си? Запишете ги в колонки.

Пролет, летище, летен, летец, полетя, прелетен, наводнение, извод, воден, провождам, проводник, воденица, капка, капела, капчук, капчица, капа, нос, поднос, нося, износ, носле, нанос, носна, носилка, капя, внос.

9. Запишете в две колонки:
1. Форми на една и съща дума.
 2. Сродни думи.

книга, книжка, книгите, книжовник, книги, книжен; върша, извършат, вършиш, вършат, довършат, привършат, завършат; глава, главичка, глави, възглавница, главен, главите; дебел, дебелана, дебела, надебелял, дебелите, дебело, дебеля.

10. Прочетете.

ЗАНИМАЛКА С БУКВА Ш

В шумака шума
щом се люшне,
шум шумно
в шумата зашушне.
 Шушука: шу-шу,
 шу-шу, шу-шу.
 Шума послушай,
мила душо.
Шижарка в шума
щом се мушне,
душевно шумата
 я гушне
 и пак шуми,
 и пак зашушне!

Асен БОСЕВ



- Запишете в колонки сродните думи и формите на една и съща дума. За да се справите със задачата, трябва предварително да поставите ударението на всяка дума. При кои думи има разлика между изговор и правопис?

КОМПЮТЪРНА ПРОГРАМА – ЩО Е ТО?

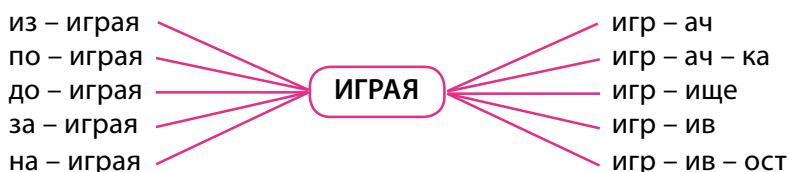
КАК СЕ ОБРАЗУВАТ ПРОИЗВОДНИТЕ ДУМИ



И до тук въпроси няма:
трябва ни сега ПРОГРАМА.
И с компютъра на шах
ще играеш със замах.
Програмистът пише само
нови всякакви програми:
с тази – стих ще съчиниш,
с тази – ще попълниш фиш.



1. Как се нарича човекът, който прави компютърни програми? От коя дума е „произведено“ това название?
2. Разгледайте схемата. По колко начина са образувани производните думи от непроизводната?



Производните думи се образуват с представки и наставки.

- Припомнете си от трети клас: Коя част от думата е **представка** и коя – **наставка**?
3. Какви са помежду си двойките думи:
представка – представя наставка – наставя
 - Опитайте се да обясните значението на думите **представка** и **наставка** чрез значението на глаголите **представя** и **наставя**.
 4. Разгледайте думите **подказвач** и **помагач** (текст – 6.урок). От кои думи са образувани? Посочете корена, представката и наставката.

НОВИ ДУМИ В БЪЛГАРСКИЯ ЕЗИК СЕ ОБРАЗУВАТ С ПОМОЩТА НА:

ПРЕДСТАВКИ

до –	при –
за –	на –
от –	из –
под –	над –
пре –	про –
зад –	пре –

НАСТАВКИ

– ея	– ка	– ар
– ач	– еж	– алия
– ист	– ив	– ница
– ник	– ен	– увам
– ко	– ец	– ище
– ица	– тел	– лив



5. Образувайте от дадените думи производни с помощта на наставки и представки. Състезавайте се: кой повече думи ще образува?

свиря, мисля, копая, слушам, прашам

6. Как са образувани съществителните имена **учител**, **лекар**, **дарител**, **овчар**. Какво е значението им? Съставете с тях изречения.

7. Продължете реда:

соля – насоля

чакам – причакам

варя – доваря

8. В стиховете за джойстика (стр. 110) откриваме думата **крилатка**. От коя дума е образувана? Думата **крилатка** не е отбелязана в българските речници. Следователно тя е измислена от автора. Поетите обичат да създават нови думи с помощта на представки и наставки.

9. Посочете думи, образувани с наставката – **ка**. За начало открийте някои от тях в стихотворението „Дом с беседка“.

Дом с беседка
дом с ограда –
ех, че гледка
на площада!
Две пчелички долетяха
и под стряхата се спряха.
– Къщичке, къщурке ясна,
ти сама ли тук израсна?
– Не, пчелици,
не сестрици!
Славен майстор, майстор Диме
с вар и тухли изгради ме.



Георги АВГАРСКИ

10. Оразувайте сродни думи от следните корени (**риб-**, **вод-**, **слад-**), като използвате дадените наставки (-ко, -ост, -ител, -ар, -ен, -ач).

11. Попълнете липсващите букви (**Ш** или **Ж**).

Той ходи с фура...ка,
със чиста руба...ка
и чанта под ми...ка
с тетрадка и кни...ка.

- Отгатнете гатанката. Какво е всяко съществително – производна дума или непроизводна?



КОЙ Е ТОЗ ЕЗИК ВЪЗВИШЕН?

СЛОЖНИ ДУМИ



1. Прочетете. Кое е значението на думата **език** в стиховете?

Тез програми как се пишат –
на какъв език възвишен?...
Те са всякакви – безброй
а по-лесният е твой
Не език – едно „езиче“
и то БЕЙСИК се нарича.
На това „езиче“ сам
скоро ще съставиш, знам
аз, (защото грешка няма),
своя собствена програма.



- Докажете, че думата **език** е многозначна. Тълковният речник може да ви помогне. Съставете изречения с всяко от значенията на думата.
2. Защо авторът е нарекъл джойстика с още една дума – **ръкохватка**? (стр. 110) Как е образувана тя?
 3. Как са образувани думите **пътеводител**, **мореплавател** и **ски-спорт**? По какво те са подобни на думата **ръкохватка** и по какво се отличават? Посочете корените на всяка дума.



Сложни думи – производни думи, които са образувани от две други думи (имат два корена). Частите на сложните думи се свързват по два начина:

а) със съединителна гласна **О** или **Е**; пишат се слято:

- ръкохватка
- пътеводител

б) без съединителна гласна:

- пишат се слято – мореплавател;
- пишат се полуслято (с малко тире между тях) –
- ски-спорт, жар-птица, вагон-ресторант.

4. Открийте сложните думи в стиховете. От кои думи са образувани?

– Ниво моя,
саморасла,
среброръка,
златокоса!



Пролет мила, животворна,
колко хубава си ти!
И засмяна, благотворна,
пълна с драгост, с красоти.

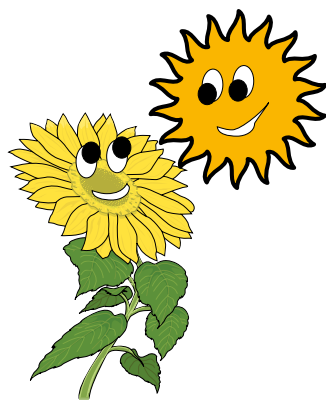
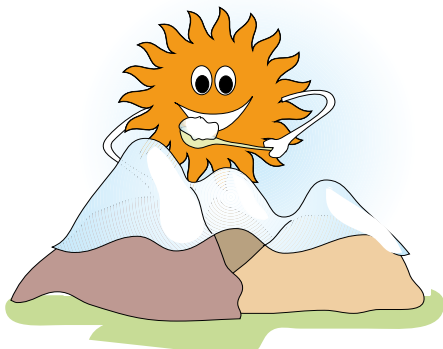
В. ПОПОВИЧ



КОЙ КАКВО ОБИЧА

Аз обичам сладолед –
в зноя летен ме разхлажда.
Слънцето пък – снеголед,
но напролет го изяжда.

К. НАЗЪРОВ



СЛЪНЧОГЛЕД

– А защо ли слънчогледа
се нарича Слънчогледа?
– Че по цял ден Слънчо гледа
и изпраща му привет!
– Аз пък в зоопарка Слончо
също гледам дни наред,
ала пак се казвам Дончо!
Може би съм Слончогледа?

К. НАЗЪРОВ

- Кое е интересното в детската представа за назованите предмети? Посочете сложните думи. Кои от тях са измислени от автора? Харесва ли ви авторското словотворчество?

5. Вие също можете да творите нови думи.

Опитайте с тези

ЗАНИМАТЕЛНИ ЗАДАЧИ

Има дума **дъждобран**. Може би ще има (**вятър**)?

Има дума **луноход**. Може би ще има дума (**Марс**)?

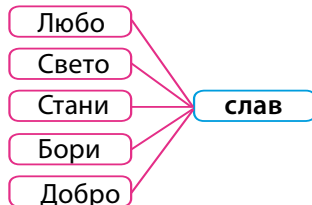
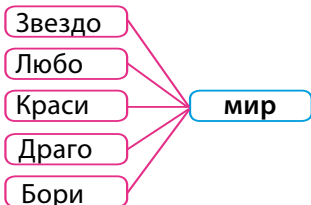
Има дума **зъбобол**. Може би ще има дума (**ухо**)?

6. Прочетете скоропоговорката така, както изисква значението на думата. От кои думи е съставена сложната дума **скоропоговорка**?

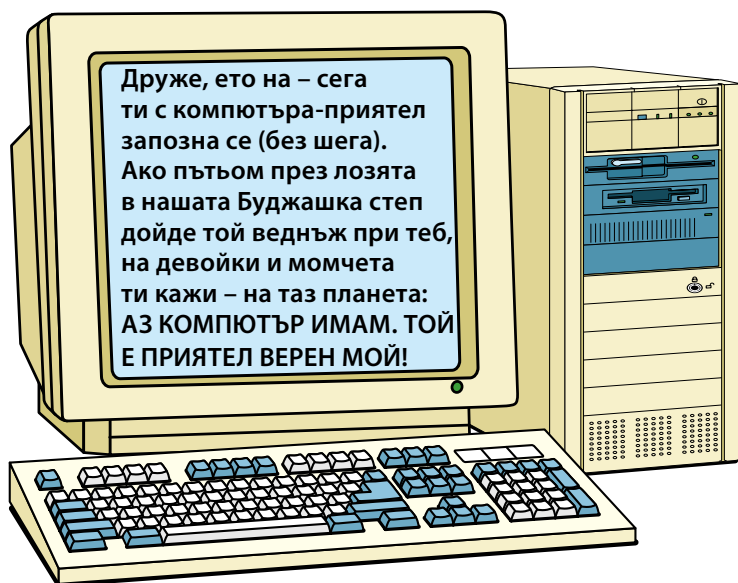
Чер човек, черноок човек,
черноброд, черномустакат,
черномустакичестичък...

- Посочете сложните думи. Кое е общото и различното между тях?

7. Какво означават имената на българчетата?



ОБОБЩЕНИЕ НА ТЕМАТА „КОМПЮТЪРЪТ – ПРИЯТЕЛ ТВОЙ“



СКЪПИ ПРИЯТЕЛЮ,

Не е далече времето, когато ти ще можеш сам да изготвяш компютърни програми и тогава:

*с тази – стих ще съчиниш,
с тази – ще попълниш фиш,
с тази – ЗНАНИЯЩЕ ПРОВЕРИШ!*

Но засега нека учебникът по български език бъде сред твоите най-добри приятели. Той не е „книжка-веселушка“, но е добра, полезна и понякога – забавна книга.

Посрещай нейните ЗАДАЧИ И УПРАЖНЕНИЯ



1. Препишете текста.

Преди няколко години в една книжарница купувам някаква книга. До мене възрастен, белокоп, двуметров старец с някакво закачливо, весело изражение на лицето търси същата книга. Изведнъж тази остроноса върлина се накланя към мене и пита: „Попи, ти ли си?“ А щом някой ме назовава „Попи“, то значи, че този човек иде от Бургас и ме знае от някога.

Паулина СТАНЧЕВА

- Поставете ударенията на всяка дума. Посочете думите, които нямат свое ударение.
- Открийте думите, в които има мека съгласна пред гласната А.
- Разделете на срички думите **някой** и **изражение**. Кои срички са отворени, а кои – затворени? По колко начина можете да пренесете думите на нов ред?
- Открийте в текста сложните думи. Как са образувани?
- От кои непроизводни думи са образувани производните **книжарница**, **възрастен**, **старец**, **закачливо**? С помощта на кои наставки?



2. Открийте в стихотворението „Златни облачета“ думите с преносно значение.

Облачета златни
по небето плуват.
Те над нас осъмват –
где ли ще нощуват?

Може би в далечни
ширни небосклони
вятърко крилати
ще да ги подгони.

И далеч от своя
роден кът – в разлъка –
всяко ще заплаче
от любов и мъка.

През където минат
облачета златни
вредом ще пролеят
сълзи благодатни.

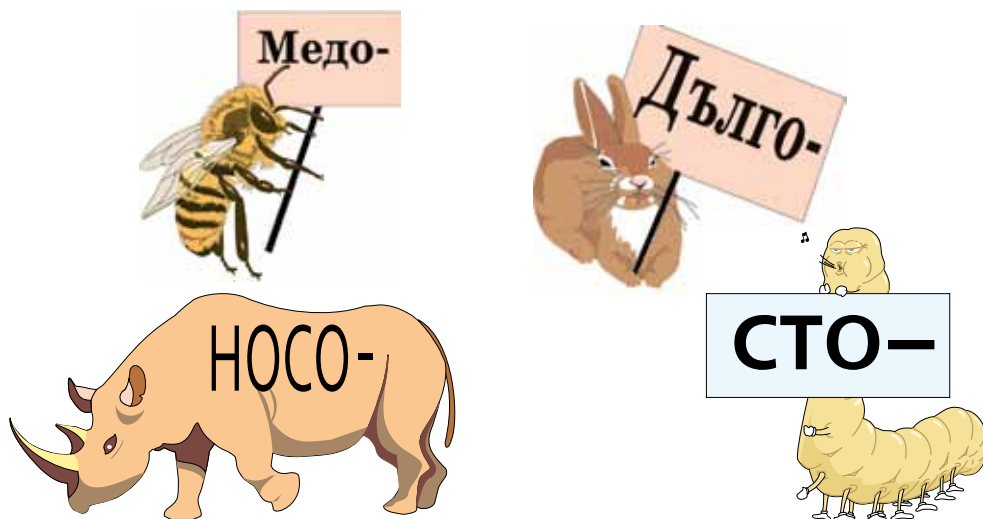
Трайко СИМЕОНОВ

- Посочете сложните думи. Опитайте се да откриете и други сложни думи с първа част **благо-** (Подсещане: дума от речевия етикет).
- Открийте думите, в които има мека съгласна пред А и У. В кои думи Я означава два звука?



ЗАНИМАТЕЛНА ЗАДАЧА

3. Помогнете им да намерят втората част на своите названия и имена.



ТЕСТОВИ ЗАДАЧИ 7

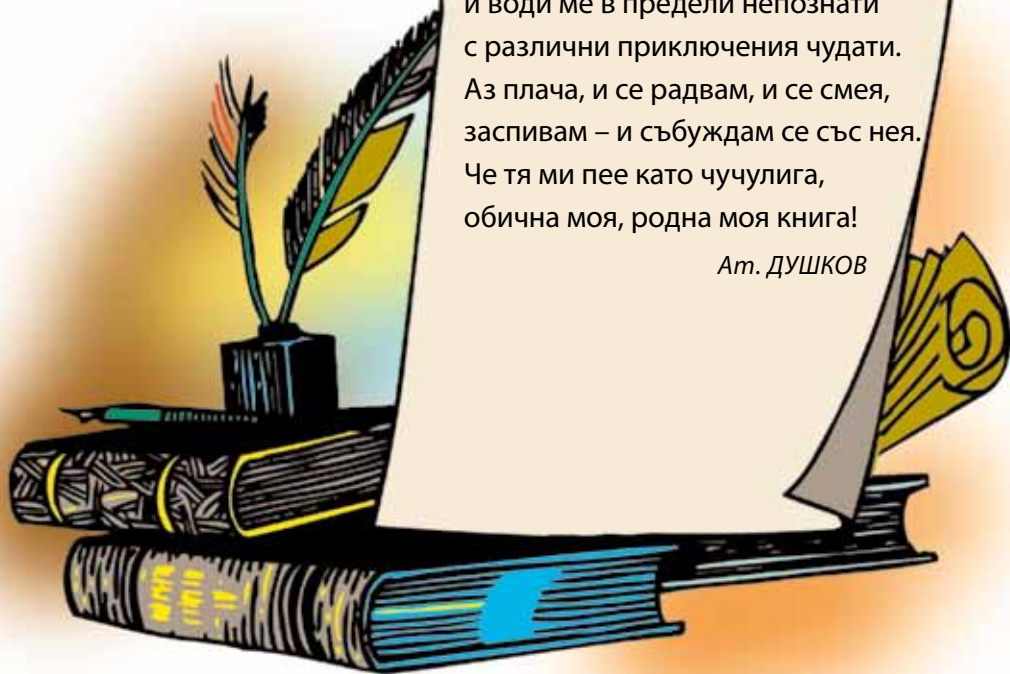
1. В коя дума буквата **Я** означава мекост на съгласната пред нея:
а) стоя;
б) лято;
в) тояга.
2. Думата **народен** се състои от:
а) представка, корен, наставка;
б) корен и наставка;
в) представка, корен, окончание.
3. В коя дума е допусната правописна грешка:
а) къртина;
б) ръкав;
в) къщовник.
4. Кое название е производна дума:
а) риба;
б) кълвач;
в) мишка.
5. Коя дума е многозначна:
а) език;
б) река;
в) захар.
6. В кое от изреченията има думи, употребени с преносно значение:
а) Сто врабчета долетяха в нашата градина.
б) Гората бял кожух облече.
в) Две момчета топка ритат.
7. В изречението „Заекът се казваше Бързоходко, а мишеловът – Стрелчо“ сложни думи са:
а) заекът и мишеловът;
б) Бързоходко и Стрелчо;
в) Бързоходко и мишеловът.
8. Коя от сложните думи не е образувана със свързваща гласна:
а) снегорин;
б) киноапарат;
в) водолаз.

ОБИЧНА МОЯ КНИГА!

КНИГАТА

Аз всеки ден с обич я разтварям
и всеки ден с нея разговарям.
В училището, вкъщи, на полето
тя пълни ми душата и сърцето.
Разказва ми тя приказки чудесни,
от нея уча хубавите песни.
Разказва ми за загадките незнайни,
пред моя ум отключва всички тайни,
и води ме в предели непознати
с различни приключения чудати.
Аз плача, и се радвам, и се смея,
заспивам – и събуждам се със нея.
Че тя ми пее като чучулига,
обична моя, родна моя книга!

Ат. ДУШКОВ



КНИГИТЕ, КОИТО ОБИЧАМ ДУМИ – СЪЩЕСТВИТЕЛНИ ИМЕНА



1. Прочетете стихотворението „Книжка веселушка“. Открийте съществителните имена с познатия ви въпрос: „Какво е това?“ Какво назоваваме със съществителните имена?



Аз съм книжка веселушка
ваша най-обична дружка.
Приказчици зная чудни
за петлета ранобудни,
за Вълчо и Щурчето,
за трактора в полето!

С моите песнички звънливи
ще пораснете щастливи!
Аз съм книжката любима,
колко радост в мене има.

Веса ПАСПАЛЕЕВА



Съществителното име е дума, с която се назовава предмет, явление, лице, животно, растение, чувство и други. То е една от най-важните думи в езика.

2. Припомнете си знанията за съществителните нарицателни и за съществителните собствени имена? Определете вида на съществителните имена в стихотворението „Книжка веселушка“.



Съществителното нарицателно име е общо название на предмети.

НАПРИМЕР: книжка, приказчици, трактор, поле и др.

Съществителното собствено име е название само на един предмет.

НАПРИМЕР: Вълчо – име на вълк, Дунав – име на река, Иван – име на човек, Кишинев – име на град, Кавказ – име на планина, Молдова – име на държава и т.н.



3. Кои съществителни имена от стихотворението можете да свържете с думите **един, една, едно**? Определете рода им. Кои съществителни имена означават един предмет? Кои съществителни имена означават много предмети?



СЪЩЕСТВИТЕЛНОТО ИМЕ Е В ЕДИН ОТ ТРИТЕ РОДА:

- **мъжки род** (м.р.) – Вълчо, трактор;
- **женски род** (ж.р.) – книжка, дружка, песен, радост;
- **среден род** (ср.р.) – петле, поле, щурче.

СЪЩЕСТВИТЕЛНОТО ИМЕ МОЖЕ ДА БЪДЕ:

- | | м.р. | ж.р. | ср.р. |
|--|----------|-------|--------|
| • в единствено число (ед.ч.) – | трактор | песен | поле |
| • в множествено число (мн.ч.) – | трактори | песни | полета |



4. Открийте съществителните имена в стихотворението „Книгата” от Ат. Душков (стр. 119). Определете рода и числото им.
5. Препишете реда от думи, в който има само съществителни имена. Определете вида, рода и числото им.
 - а) гора, искря, верен, лов, младост;
 - б) изгарям, весел, чин, обикновен, старост;
 - в) хубост, дърво, дървар, радост, България.
6. Поправете допуснатите грешки. С някои от съществителните имена съставете различни видове изречения по цел на общуване.
гълъп, дъп, гъпка, жапка, Здрафка, Ратка, учила, трут, венцислаф.
7. Открийте съществителните умалителни имена. Обяснете правописа на думите:
жабка, пеперудка, град, градче, мравка, мравчица, студ.
8. Напишете противоположните по значение съществителни имена. Определете вида, рода и числото им.

Образец: лъжа – истина.
 радост – ...
 ден – ...
 тъмнина – ...



9. Опитайте се да станете рекламен агент. Препоръчайте книга на вашите съученици. Напишете кратък текст, като се ръководите от следния план:
 - а) Заглавие, автор, издателство, художник;
 - б) Кратко съдържание на книгата (три, четири, изречения);
 - в) Защо я препоръчвате?



10. Отгатнете гатанката. Открийте съществителните имена.

Бяла, бяла лехица	и с погача богата,
черна, черна пшеница,	храним си душата.
жънем я с очите,	Що е то?
мелим я с главите	
- Как разбирате изрази „мелим я с главите”?

ЛЮБИМИ ГЕРОИ ОТ ПРИКАЗКИТЕ

ЧЛЕНУВАНЕ НА СЪЩЕСТВИТЕЛНИТЕ ИМЕНА



1. Прочетете приказката „Каква неправда“. Как дървото наказва Хитър Петър? Защо?

КАКВА НЕПРАВДА



Бил хубав есенен ден. Хитър Петър отивал към едно далечно село. Изморил се по пътя и легнал да почине на сянка под голям дъб. На земята под дървото имало много жълди. Петър взел един жълд, поогледал го, измерил с очи дъба и завъртял глава.

— Каква неправда! Голямо дърво – малки жълди, а тънките лозинки раждат тикви, по-големи от човешка глава. В това време паднал един жълд и го чукнал по главата.

— А, а, а природата си знае работата! Жълдът ме чу и ме удари – рекъл Хитър Петър. Добре, че дъбът не ражда тикви!

Народна приказка

- Открийте съществителните имена в текста. Сравнете формите на следните съществителни имена и обяснете по какво се различават?

дъб – дъба;

дърво – дървото;

жълд – жълдът;

глава – главата.



Членуваме – прибавяме определителен член след съществителното име.

ПРИМЕР: жълд – жълд**ът**; дърво – дърво**то**

Съществителните имена с определителен член се наричат **членувани съществителни имена**.

Членуваното съществителното име означава познат, известен, определен предмет.

ОПРЕДЕЛИТЕЛЕН ЧЛЕН ЗА:

мъжки род (м.р.)		женски род (ж.р.)	среден род (ср.р.)	множествено число (мн.ч.)
пълен член	кратък член			
ът	а	та	то	те, та
дъбът	дъба	тиква та ,	дърв о то,	жълъдите е ,
ят	я	глава та	сел о то	селата
царят	царя			



Съществителните имена от мъжки род се членуват с определителен член **-ят, -я**:

а) когато завършват на наставките **-тел, -ар**

писател – писателят, писателя;

цигулар – цигуларят, цигуларя.

б) когато завършват на **-й**

бой – боят, боя;

край – краят, края;

порой – пороят, пороя.

в) когато са едно от десетте съществителни имена:

път – пътят, пътя;

сън – сънят, съня;

цар – царят, царя;

ден – денят, деня;

кон – конят, коня;

крал – кралят, краля;

зет – зетят, зетя;

огън – огънят, огъня;

нокът – нокътят, нокътя;

лакът – лакътят, лакътя.



2. Членувайте съществителните имена **зъб, таралеж, залез, рибар, крал, гражданин, момче, град**. С някои от тях образувайте изречения.

3. Членувайте съществителните имена от женски род: **нощ, пролет, младост, хитрост**. Обяснете правописа на членуваните съществителни имена.



4. Ученик от четвърти клас е допуснал грешки при членуването на следните съществителни имена: **рибарат, рибара, писателат, писателя, пеща, петелат**. Поправете грешките. С някои от думите образувайте изречения.

5. Редактирайте изреченията, като поправите правописните грешки:
— Добре, ще чакам! – казал лъвът и седнал до едно голямо дърво да чака.



Тогава човекат се посъвзел и му казал:

— Я по-добре да те вържа с въже за дървото, за да не ми избягаш, докато се върна, че после с кого ще се боря?

Лъвът се съгласил и човекат го вързал добре, па отсякъл една хубава тояга, па захванал да го налага с нея по гърбъ, докато лъвът скъсал въжето и хукнал да бяга...

По българска народна приказка

ПРИКАЗКАТА – ОБИЧНО ЧЕТИВО

УПОТРЕБА НА ПЪЛНИЯ И КРАТКИЯ ЧЛЕН ЗА МЪЖКИ РОД



1. Прочетете текста „Дарени години“. Кои са героите? Какво даряват конят, кучето и волът на човека?

ДАРЕНИ ГОДИНИ



През един суров зимен ден конят, волът и кучето отишли при човека и похлопали на вратата му. Човекът отворил вратата и трите животни влезли. Той донесъл храна за гостите си: за коня – овес, за вола – трици, за кучето – една голяма порязаница хляб.

Човекът се оплакал, че скоро ще умре.

Конят, волът и кучето се спогледали и почнали да си шепнат.

— Чувай, ако си съгласен, да ти дадем от нашите години. Ние ще си запазим само десетина – казал конят.

— Как да не съм съгласен! – зарадвал се човекът. Подписали договор. И получил човекът остатъка от годините на коня, на вола и на кучето.

- Открийте кои съществителни имена от мъжки род са членувани с пълен член -ът, -ят и кои съществителни имена са членувани с кратък член -а, -я. Определете подлога (подлозите) и второстепенните части в първото, второто и третото изречения.



Съществителното име от мъжки род се членува с пълен член -ът, -ят, когато е подлог в изречението.

Съществителното име от мъжки род се членува с кратък член -а, -я, когато е второстепенна част в изречението.

2. Попълнете с необходимите определителни членове.

Ран Босилек е роден в Габрово. Писател (...) е написал интересни приказки и стихотворения за деца. Автор(...) е прочут с книгата „Патиланци“.

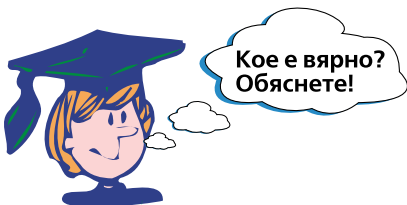
3. Запишете в две колонки членуваните и нечленуваните съществителни имена:

вечер, гората, самолетът, самолет, самолета, мъдрецът, учителят, лечителя, лекаря, село, синовете, море, цветя.



4. Членувайте правилно!

Цар... издаде закон. Закон... беше издаден от цар... Селянин... оженил син... си за това момиче и много сполучил.



лъвът или лъвът
мъжът или мъжът
братът или братът
сънят или сънят
конят или конят

5. Поправете допуснатите грешки при членуването на съществителните имена.

Хубава била къщата на мъдрецат.

Труда краси човека, а мързела го грози.



6. Попълнете изреченията с най-подходящите от посочените съществителни имена. Членувайте правилно!

писател, автор, поет, учител, ученик

... пише стихотворения.

... обича да чете не само приказки.

Не само приказките са предпочитани четива от

Приказката е написана от

Стихотворението е написано от

... и ... се разбират чудесно.

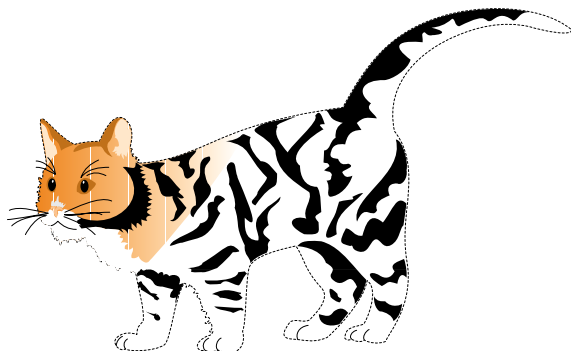
... обяснява урока на



7. Опитайте се да съчините приказка, като използвате следните опорни думи и словосъчетания:

ЦАР; СИНОВЕ; ДОМ; ИМАНЕ (БОГАТСТВО); КРАСИВ, НО ГЛУПАВ; ГРОЗЕН, НО УМЕН.

8. Кои части от тялото на котката не е оцветил художникът? Запишете названията им. Съчинете кратък текст, като употребите в него тези названия. Така вие ще довършите рисунката със слово.



ПРИКАЗКАТА – ОБИЧНО ЧЕТИВО – ПРОДЪЛЖЕНИЕ

ПРАВОГОВОР НА ОПРЕДЕЛИТЕЛНИЯ ЧЛЕН ЗА МЪЖКИ РОД



1. Прочетете приказката „Умен сиромаш“. Как сиромашът надхитрява царя?



УМЕН СИРОМАХ

Един цар заповядал да разгласят из царството му, че дава две торби жълтици, ако някой му каже хубава лъжа. Нучил се за тая работа един сиромаш. Той взел две празни торби, отишъл при царя и рекъл:

— Преди десет години баща ти взе от мене две торби жълтици. Сега дойдох да ми ги дадеш.

— Где се е чуло и видяло цар от дрипльо жълтици да взема – викнал царят. – Хубава лъжа!

— Като е лъжа – казал сиромашът, – напълни торбите с жълтици, както си обещал. Ако е истина, напълни ги, за да изплатиш дълга на баща си.

— Бре, умен човек! – рекъл царят. И заповядал да напълнят торбите на сиромаша с жълтици.

- Открийте в текста членуваните съществителни имена от мъжки род. Как изговаряте членуваните съществителни имена с пълен член и как съществителните с кратък член?

пълен член	>	-ът	правопис	– пише се	ът	– сиромашът
			правоговор	– изговаря се	ът	– сиромашът
кратък член	>	-а	правопис	– пише се	а	– сиромаша
			правоговор	– изговаря се	ъ	– сиромашъ
пълен член	>	-ят	правопис	– пише се	ят	– царят
			правоговор	– изговаря се	'ът	– цар'ът
кратък член	>	-я	правопис	– пише се	-я	– царя
			правоговор	– изговаря се	'ъ	– цар'ъ



2. Членувайте с пълен и с кратък член следните съществителни имена: **клон, мислител, мъдрец, владетел, човек, селянин, народ, цар, народ**. При кои членувани съществителни имена има разлика между правопис и правоговор?





- Попълнете изреченията с подходящи съществителни имена от горепосочените. Членувайте правилно! Изговорете правилно:

ОБРАЗЕЦ: Царят повика селянина.

... е повикан от ... измисли лъжа. Лъжата е измислена от ... е създал много пословици и поговорки. На едно дърво е закачена торбата на ...

- При кои членувани, съществителни имена има разлика между правопис и правоговор?

3. Кой изговор е правилен?



завойът, завойъ или завойат, завойа
зъбът, зъбъ или зъбат, зъба
ден'ът, ден'ъ или денат, дена

4. Поправете допуснатите правописни грешки при членуването на съществителните имена от мъжки род:

Веднъж Котаран дочул, че краля се готви да излезе на разходка край гората.

Момъка така и не разбрал какво става, но отишъл на реката.

Кралът наредил на слугите си да донесат от дворецът дрехи за момъкът.

Котарака бил във възторг.

- Изговорете правилно членуваните съществителни имена от м.р.

5. Запишете народните мъдрости, като допълните съществителните имена с определителен член. При кои съществителни имена има разлика между правоговор и правопис.

Сън (...) е по-сладък и от мед (...)

За вълк (...) приказват, а вълк (...) в кошарата.

Живот(...) си давам, вярата – не.

- Изберете една от народните мъдрости за заглавие на съчинение. Редактирайте съчинението на другарчето си по чин. Опишете грешките, които то допуска при членуването на съществителните имена.

6. Изговорете правилно членуваните съществителни имена в мъжки род. Посочете думата, измислена от автора на стихотворението.

КРАКОБОЛ

Дървеният детски стол
заболя от кракобол.

Леко сядаше момчето,
но му повреди крачето.

Столът легна по корем,
татко мазна го с мехлем.

И момчето се забърза –
с бинт крачето му превърза.

Борис БОРИСОВ



ПРИКАЗКАТА – ЦАРСТВО НА ДОБРОТО

ЩО Е ТЕКСТ РАЗСЪЖДЕНИЕ. СЪЧИНЕНИЕ РАЗСЪЖДЕНИЕ



1. Припомнете си:
Какво е текст?

- Какви видове текст създавате, когато отговаряте на въпросите:
Какво прави...?
Какъв (каква, какво) е...?



2. Прочетете текста. В него авторът **разсъждава** върху въпроса: „Защо приказката е царството на доброто?“

Приказката е царството на щастието, правдата, хубостта и вечно-то добро. Злото се безпощадно наказва; хората в края на приказките винаги стават щастливи; те са толкова хубави, колкото и добри; човекът побеждава всичко зло. Поуката е проста, но тя пленява ума и въображението. Началото „Имало едно време...“ и хубавият край „И заживяха оттогава щастливо...“ стават за слушателя или за четеца символ на истина и надежда. Кой не мечтае за щастие, кой не желае да стане друг, да се пренесе в чаровната страна на чудното и на вечното добро?

По Николай РАЙНОВ

- С кои свои разсъждения авторът ни убеждава, че в приказката винаги побеждава доброто? С какви доказателства си служи той?

Разсъждавам – привеждам доказателства, за да достигна до изводи в отговор на поставен въпрос.

Разсъждение – поредица от мисли във вид на извод като отговор на въпрос.

- Запишете авторовите доказателства, като продължете изречението: Приказката е царството на доброто, защото...
- Направете извод: Кой текст е разсъждение?



Защо? Текст-разсъждение е този, в който се отговаря на въпроса **Защо?** Когато обясняваме причината за нещо или доказваме свое твърдение (мнение), ние създаваме **текст разсъждение, съчинение разсъждение**.





Разсъждението се състои от две части:

- в първата част се посочва това, което се обяснява, доказва;
 - във втората част се дава самото обяснение, доказателството.
- НАПРИМЕР: Приказката е царство на доброто (I част), защото човекът винаги побеждава злото (II част).

I част

това, което се
обяснява, доказва

свързваща дума
защото, понеже

II част

обяснение
доказателство



3. На кой урок вие правите следното разсъждение:

Думата „Иван“ е съществително събствено име, защото е име на човек. Пише се с главна буква, защото имената на хората, животните, названията на държавите, градовете, реките, моретата, планините винаги се пишат с главна буква.

- Подчертайте граматическото правило сред доказателствата.



4. На кои „Защо?“ бихте желали да получите отговор. Запишете ги. Къде ще потърсите отговорите?

5. Пред всяка пословица поставете въпроса „Защо?“ и отговорите устно. Кой от вас ще си послужи с най-убедителни доказателства?

Лошата дума от лошо сърце излиза.

Книгата е четири очи.

Ум и разум с пари се не купуват.



6. Прочетете стихотворението на П. Р. Славейков. Кой въпрос със „Защо?“ извиква то у вас?

МАЛЪК ПЕНЧО

Пенчо, бре, чети!
Пенчо не чете.
Пенчо, работи!
Пенчо пак не ще...
Пенча го мързи,
гледа да лежи,
ходи, та се май,
дири да играй...
Време се мина,
Пенчо порасна,
иска да яде,
няма откъде.



- Отговорете писмено на възникналия въпрос. Можете да започнете така: „Това се случи, защото...“

ОБОБЩЕНИЕ НА ТЕМАТА „ОБИЧНА МОЯ КНИГА!“

СКЪПИ УЧЕНИЦИ,

Защо светът на книгата е необятен? *Опитайте се да разсъждавате по този въпрос. Ще бъдете по-убедителни, ако си послужите с народните мъдрости: „Книгата дъно няма“, „Светът ще свърши, книгата никога“, „Човек без книга – пън недодялан“. Но преди да ги вплетете в своята реч, трябва да ги разтълкувате. Какви истини разкриват пословиците?*

В своето съчинение разсъждение вие ще докажете защо харесвате или не харесвате героите от любимите книги. А известно е, че герои могат да бъдат и хората, и животните, и растенията, и предметите. Всички те са назовани със съществителни имена. Като ги използвате правилно, като назовавате всичко около вас с точните имена, вие ще бъдете най-интересните събеседници. А така се печелят повече приятели, нали?

1. Прочетете групите сродни думи. Открийте и препишете само съществителните имена.



учител	град	цвете
училище	градски	Цветана
ученик	градина	цветан
уча	градински	цветар
учебник	градя	цветарски
ученолюбив	изграждам	цветен

2. Синоними на съществителното име **покрив** са думите **стряха**, **навес**. Образувайте изречения с тях.

3. Открийте съществителните имена. Обяснете правописа и правописа им. Определете вида, рода и числото им. Употребете в изречения техните нечленувани и членувани форми.

гордост, горделив, вършитба, сеитба, сватба,
сняг, снежен, вестник, нощ, нощен, прелест.

4. Работете по образца. Определете вида и рода на съществителните имена. Изговорете правилно.

ОБРАЗЕЦ: спортист – спортистка
 телефонист – ...
 машинист – ...
 кранист – ...

ОБРАЗЕЦ: Аз имам един химикал, а ти имаш много химикали.
 Аз имам един сборник, а ти имаш много ...



Аз имам един вуйчо, а ти имаш много ...
 Аз имам един молив, а ти имаш много ...
 Аз нарисувах един моряк, а ти нарисува много ...

ОБРАЗЕЦ:

Искам да купя една книга.

В книжарницата се продават много книги.

Искам да купя един плик.

Искам да купя едно лекарство.



5. Кои словосъчетания са верни?

- един сутрин, една сутрин или едно сутрин;
- един вечер, една вечер или едно вечер.

- Съставете изречения с верните словосъчетания.

6. Членувайте следните съществителни имена от женски род: младост, старост, хубост, прелест, пещ, вещ.

7. Работете по модела!

малка маса – масичка

малко куче –

малка ваза –

малко момче –

малка река –

малък град –

малка улица –

малък зъб –



8. Препишете текста, като на мястото на многоточията поставите необходимия определителен член.

ОТКРИЛ КРАДЕЦА

В едно село крадец откраднал овца. Стопанин (...) се оплакал на кмет(...). Кмет(...) събрал селяни(...):

— Снощи някой откраднал на този сиромах овца. Много лесно ще познаем кой е крадец(...). Вземете тези пръчки. През нощ(...) пръчка(...) на крадец(...) ще порасне с един пръст.

Уплашил се крадец(...). Цяла нощ не мигнал. Станал по едно време да види дали е пораснала пръчка(...). Не била пораснала. Ала нощ(...) е дълга, сигурно ще порасне. Мислил, мислил какво да прави, най-сетне взел та отрязал частица от нея колкото един пръст.

На сутрин(...) кмет(...) събрал селяни(...) и видял, че пръчка(...) на крадец(...) е с един пръст по-къса.

— Ето крадец(...) – казал кмет(...).

Крадец(...) навел глава и нямало що да стори – признал си.

- Преразкажете приказката. Как ще предадете пряката реч? Какви глаголни форми ще употребите?



9. Напишете съчинение разсъждение, като отговорите на въпроса: „Защо приключенските книги са увлекателно четиво?“

Помогнете си със следния план:

1. Какво научавате от приключенските книги?
2. Какво преживявате, когато четете приключенски книги?
3. С кои свои качества ви привличат героите?

ТЕСТОВИ ЗАДАЧИ 8

1. В кой ред има само съществителни нарицателни имена:
 - а) Иван, Мария, линия;
 - б) поле, училище, мирис;
 - в) полски, училищен, мраз.
2. В кой ред всички съществителни имена са от мъжки род:
 - а) ден, кола, телевизор;
 - б) влак, вечер, сутрин;
 - в) баща, молив, отбор.
3. В кой ред всички съществителни имена са от среден род:
 - а) дърво, яйце, село;
 - б) пчела, кокиче, момиче;
 - в) къща, сън, закуска.
4. В кой ред всички съществителни имена са от женски род:
 - а) вечер, трева, пролет;
 - б) луна, залез, път;
 - в) момче, светлина, вятър.
5. В кой ред всички съществителни имена са в множествено число:
 - а) врата, деца, кола;
 - б) жита, стада, лица;
 - в) села, ваза, кърпа.
6. В кой ред няма умалително съществително име:
 - а) звънче, жълъд, лодка;
 - б) орел, орехче, хлебец;
 - в) момче, парче, ръце.
7. В кой ред няма членувани съществителни имена:
 - а) нощта, крак, песента;
 - б) рибари, мравка, коне;
 - в) сина, вълка, коня.
8. В кое изречение не е допусната грешка при членуването на съществителните имена:
 - а) Ученика стои до чинът.
 - б) Чина се намира в стаята.
 - в) На чина седи ученикът.

РОДНА ЗЕМЯ

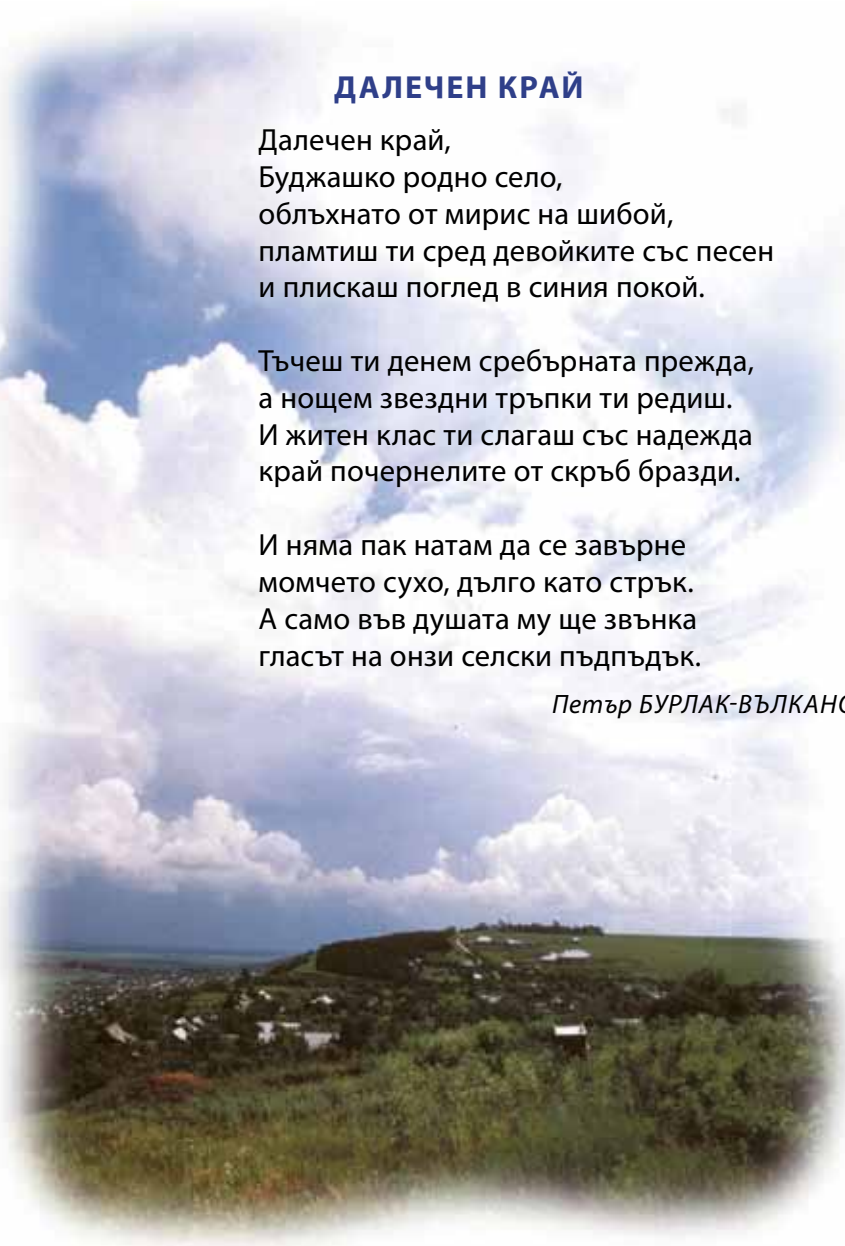
ДАЛЕЧЕН КРАЙ

Далечен край,
Буджашко родно село,
облѣхнато от мирис на шибой,
пламтиш ти сред девойките със песен
и плискаш поглед в синия покой.

Тъчеш ти денем сребърната прежда,
а нощем звездни трѣпки ти редиш.
И житен клас ти слагаш със надежда
край почернелите от скръб бразди.

И няма пак натам да се завърне
момчето сухо, дълго като стрѣк.
А само във душата му ще звънка
гласът на онзи селски пѣдпѣдѣк.

Петър БУРЛАК-ВЪЛКАНОВ



1. Как си представяте Буджашкото родно село на поета?
2. Защо поетът тъгува?

ГЛАСОВЕТЕ НА РОДНАТА ЗЕМЯ

ПРИЛАГАТЕЛНО ИМЕ. ОБРАЗУВАНЕ НА ПРИЛАГАТЕЛНИТЕ ИМЕНА



1. Прочетете стихотворението „Далечен край“ от бесарабския поет Петър Бурлак-Вълканов и отговорете на въпросите:



— Кoi думи ви помагат да „усетите“ красотата на родното село?

— Можем ли да кажем, че всеки предмет – образ от родното село има свой глас, който вика, зове поета? Докажете.



ПРИПОМНЕТЕ СИ!

Какво означава думата – **прилагателно име**?

Какви признаци на предметите могат да се означат с прилагателните имена? Към кои думи се „прилагат“ те?

На кое място може да стои прилагателното име в словосъчетанието?

2. Подкрепете разсъжденията си с примери от стихотворението:

Буджашко родно село

момчето сухо

- Направете своите изводи, като разгледате и други словосъчетания от стихотворението. Кoi прилагателни са употребени с преносно значение?
3. Посочете рода и числото на прилагателните имена в словосъчетанията от стихотворението. С коя дума прилагателните се съгласуват по род и число?
 4. От кои думи са образувани прилагателните имена **родно, сребърна, звездни, житен, селски**? Посочете прилагателни имена в стихотворението, които не са образувани от други думи.

ПРИЛАГАТЕЛНИ ИМЕНА

непроизводни
(първични)

син, сух, дълъг

производни

род-ен,
сребър-ен





Наставки за образуване на прилагателни имена:

–ен (звезден) –ат (чудат) –ив (мързелив)

–ав (лъскав) –ов (чичов) –лив (плачлив)

–ест (пухест) –ист (лъчист) –ски (морски)

Сложните прилагателни имена се образуват:

а) от две прилагателни имена – тъмносин;

б) от прилагателно име и съществително име – тъмнокос.



5. Образувайте прилагателни имена от следните съществителни и глаголи:

ОБРАЗЕЦ: ум – умен; бъбря – бъбров

ум, дърво, дядо

бъбря, летя, разговарям

гора, вода, брада

рева, мълча, песня

6. Съставете изречения с прилагателните:

синов – синовен;

син,(-я);

трудоу – труден

- Кое е общото и различното в звуковия състав и в значението на думите? Поставете правилно ударенията.

7. Образувайте сложни прилагателни имена от двойките думи:

труд – любов;

топъл – любов;

бял – сняг;

светъл – око;

червен – буза;

първи – март.

8. Разкажете: с кой празник свързвате датата Първи март? Как в България се празнува Баба Марта, а как в Молдова – Мърцишор?

9. Българският народ е създад легенда за мартеницата, която свързва двете земи – българската и бесарабската. Прочетете:

Хан Аспарух се готвел за тежка битка с византийците. Неговата сестра живеела в Бесарабия. Една нощ тя сънувала лош сън за брат си. Решила да му прати вест, че го дебне опасност. Написала писмо,

превързала го с бял конец за крачето на една ластовица и го пратила по нея. По пътя ластовицата наранила крачето си и кръвта потекла по белия копринен конец. Част от него станала червена. Пристигнала ластовицата в България, донесла писмото на хан Аспарух от сестра му. Той го взел заедно с конца и винаги го носел като талисман със себе си. Спечелил той битката с византийците и заживял здрав и щастлив.

Оттогава станало традиция през март всички да носят мартеници.



- Преразкажете легендата.
- Открийте прилагателните имена. Образувайте с тях словосъчетания с други съществителни.
- Как изглежда най-красивата мартеница, която сте виждали? Опишете я писмено.



ПРОЛЕТ В САХАРНА

ЧЛЕНУВАНЕ И СТЕПЕНУВАНЕ НА ПРИЛАГАТЕЛНИТЕ ИМЕНА



1. Докажете, че текстът е описание.

През пролетта в Молдова няма **по-красиво** място от Сахарна. Това е **огромен** парк на **десния** бряг на река Днестър. **Гъсти** гори са разположени по течението на река Сахарна, която е много **по-малка** от Днестър. Тук, под ясното небе, се зеленее **живописна** клисура. Растителността е **разнообразна**: **вековният** дъб стои гордо и непоклатимо; **нежната** липа пръска наоколо **упоителен** аромат; **грациозната** акация полюлява **белите** си цветове. На много места по реката природата е сътворила **красиви** водопади. **Най-големият** е висок четири метра и **широк** шест метра. В скалите гнездят **най-гордите** птици – орлите.



2. Запишете в колонка словосъчетанията от прилагателни и съществителни. За кои признаци на предметите се говори като за познати, известни? По какъв начин в българския език се означават познатите признаци на предметите, за да се отличат от тези, които се назовават за пръв път?



Членувани прилагателни имена – означават признаци на определени, познати, известни предмети.

вековният (-я) дъб

ясното небе

нежната липа

белите цветове

3. Сравнете изреченията. По какво се отличават те?

Дъбът стои гордо.

Вековният дъб стои гордо.

Акацията полюлява

Грациозната акация полюлява

цветовете си.

цветовете си.



В словосъчетанието от прилагателно и съществително се членува прилагателното, а не съществителното име.

Определителен член за прилагателните имена:

– **ят, – я**

–

за м. р. ед. ч.

– **та**

–

за ж. р. ед. ч.

– **то**

–

за ср. р. ед. ч.

– **те**

–

за мн. ч.



4. Открийте в текста за Сахарна словосъчетания от прилагателно и съществително в мъжки род единствено число. Кои от тях принадлежат към групата на подлога и кои – към групата на сказуемото? Как са членувани прилагателните имена? Обяснете защо?

5. Сравнете словосъчетанията:

красиво момиче	голям водопад
по-красиво момиче	по-голям водопад
най-красиво момиче	най-голям водопад

- По какво са **сравнени** предметите? В кое словосъчетание предметите не са сравнени с други предмети по признаците **красив** и **голям**?

голям водопад – не се прави сравнение с големината на друг водопад (положителна степен)

по-голям водопад – прави се сравнение с големината на друг водопад (сравнителна степен)

най-голям водопад – прави се сравнение с големината най-малко на два други водопада (превъзходна степен)

Степенувам – поставям прилагателното име в една от трите степени: **положителна, сравнителна, превъзходна**. Частиците за сравнение са **ПО-** и **НАЙ-**. Те се отделят от прилагателните имена с малко тире (-).

6. Прочетете текста. От него ще научите интересни неща за едно от деветте български чудеса – езерото Сребърна.

СРЕБЪРНА

В България се е запазил един малък рай за пернати, космати, водни и земноводни същества – езерото Сребърна. То се намира недалече от град Силистра близо до брега на река Дунав. Името си носи от сребристия блясък на повърхността му. А какви са езерните обитатели? Тук, в гъстите като гора тръстики, гнездят около 80 двойки къдроглави пеликани, а в целия свят са оцелели около 800! Тук пристигат те в ранна пролет да снесат яйца, да отгледат малките си и да отлетят за зимуване в други по-топли земи.



- Запишете в две колонки членуваните и нечленуваните прилагателни имена. Посочете рода и числото им. Има ли степенувани прилагателни имена? А сложни прилагателни?
- Степенувайте прилагателните имена. Кои от тях не могат да се степенуват? Защо? Най-добро обяснение може да ви даде учителят.



ПЪТЕШЕСТВИЕ В ЦИПОВО

ЛИЧНИ МЕСТОИМЕННИЯ ВЪВ ВИНИТЕЛЕН И В ДАТЕЛЕН ПАДЕЖ



1. Разкажете за красиви природни кътчета на Молдова, където сте били. Прочетете разказа на Катя.

Ципово... **На мене** това име почти нищо не **ми** говореше. Когато класният ръководител **ни** предложи да отидем на екскурзия в Ципово, желаещите бяха малко. За щастие **сред тях** се оказах и **аз**. **Ние** не подозирахме, че само на 70 километра от Кишинев е царството на природните красоти. **На тях** посветихме деня си. Дълго стоях около водопадите. Поглъщах **ги** с очи. Пръскаха **ме** брилянтни водни капчици. **Те** блестяха с цветовете на дъгата. Преди това такава **я** бях виждала само в сънищата си. А скалите със своите причудливи форми са истинско чудо на природата. **На нас** не **ни** се тръгваше обратно. Обещахме си отново да дойдем в този чудесен кът. Обикнах **го** завинаги.



2. Катя разказва за това, което сама е видяла и преживяла. Затова казва **АЗ**. Но тя разказва и за това, което е преживяла заедно със своите съученици. Затова казва **НИЕ**. Момичето наблюдава водните капки, които са нещо отделно, независимо от нея. Затова казва **ТЕ**.
- Припомнете си! Как се наричат подчертаните в текста думи?



Лични местоимения – думи, които заместват имената на лицата и предметите, споменати вече в текста, за да се избегне повторението.

Личните местоимения се менят по лице, по число и по **падеж**, а в трето лице единствено число и по род.

3. Думите **АЗ**, **ТИ**, **ТОЙ**, **ТЯ**, **ТО**, **НИЕ**, **ВИЕ**, **ТЕ** са лични местоимения в **именителен падеж**. Заместват имена на лица или предмети, които изпълняват службата на **подлог** в изречението.

СРАВНЕТЕ:

Иван отиде на екскурзия.

Катя обича природата.

Детето тича.

Иван и Катя отиват на екскурзия.

Той отиде на екскурзия.

Тя обича природата.

То тича.

Те отиват на екскурзия.



Освен за именителен падеж, личните местоимения имат форми за **винителен** и за **дателен** падеж. Местоименията са във винителен и в дателен падеж, когато заместват думи от **групата на сказуемото**.

4. Разгледайте изреченията:

Поканиха **мене**. Кого поканиха? (винителен падеж)

Казаха **на мене**. На кого казаха? (дателен падеж)

ЛИЧНИ МЕСТОИМЕНИЯ ЗА ВИНИТЕЛЕН ПАДЕЖ

ЕД. Ч.	1. л.	мене	МН. Ч.	1. л.	нас
	2. л.	тебе		2. л.	вас
м. р.	3. л.	него		3. л.	тях
ж. р.		нея			
ср. р.		него			

ЛИЧНИ МЕСТОИМЕНИЯ ЗА ДАТЕЛЕН ПАДЕЖ

ЕД. Ч.	1. л.	на мене	МН. Ч.	1. л.	на нас
	2. л.	на тебе		2. л.	на вас
м. р.	3. л.	на него		3. л.	на тях
ж. р.		на нея			
ср. р.		на него			



5. Открийте личните местоимения в текста за местността Ципово. В кой падеж са те?

6. Заменете подчертаните думи и изрази с форми на личните местоимения за винителен падеж.

Момчетата обичат **спорта**.

Момичетата харесват **артистите**.

Учениците разглеждат **изложбата**.

Поканиха **тебе и Иван** на екскурзия.

Повикаха **мене и Иван** при директора.

7. Заменете подчертаните думи и изрази с форми на личните местоимения за дателен падеж.

Разказах всичко на **Мария**.

Занесох мляко на **баба и дядо**.

Мама купи ройлери на **мене и брат ми**.

Говоря на **тебе и Иван**.



8. Редактирайте текста чрез заместване.

Град Сороки е един от най-старите градове в Молдова. Сега градът е на шесто място в Молдова по броя на населението. Името на града за пръв път се споменава през 3. век от новата ера. Към края на 12. век в града, на брега на река Днестър, била построена нова крепост. Крепостта няколко пъти била разрушавана. В средата на 16. век крепостта била възстановена от владетеля Петру Рареш – син на Штефан чел Маре.



ПЪТЕШЕСТВИЕ В ЦИПОВО – ПРОДЪЛЖЕНИЕ

ПЪЛНИ И КРАТКИ ФОРМИ НА ЛИЧНИТЕ МЕСТОИМЕННИЯ



1. В изречението „На мене това име почти нищо не ми говореше“ подчертаните местоимения са в **дателен** падеж и имат еднакво значение.

СРАВНЕТЕ: Говореше **на мене**. # Говореше **ми**.

- На кои въпроси отговаря личното местоимение в дателен падеж?

2. В изречението „Пръскаха **ме** брилянтни водни капчици“ подчертаната дума е **кратка форма** на личното местоимение за **винителен** падеж.

СРАВНЕТЕ: Мене ме пръскаха. # Пръскаха **ме**.

- На кои въпроси отговаря личното местоимение във винителен падеж?



Личните местоимения в именителен падеж имат само по една форма. Във винителен и в дателен падеж личните местоимения имат по две форми – **пълна** и **кратка**.

ЛИЧНИ МЕСТОИМЕННИЯ ВЪВ ВИНИТЕЛЕН ПАДЕЖ

ПЪЛНИ ФОРМИ

КРАТКИ ФОРМИ

ЕД. Ч.	1. л.	мене	ме
	2. л.	тебе	те
	3. л.	него	го
м. р.		нея	я
ж. р.		него	го
ср. р.			
МН. Ч.	1. л.	нас	ни
	2. л.	вас	ви
	3. л.	тях	ги

ЛИЧНИ МЕСТОИМЕННИЯ В ДАТЕЛЕН ПАДЕЖ

ПЪЛНИ ФОРМИ

КРАТКИ ФОРМИ

ЕД. Ч.	1. л.	на мене	ми
	2. л.	на тебе	ти
	3. л.	на него	му
м. р.		на нея	й
ж. р.		на него	му
ср. р.			
МН. Ч.	1. л.	на нас	ни
	2. л.	на вас	ви
	3. л.	на тях	им

3. Разгледайте изреченията:

Мене ме уважават. # Уважават ме.

На мене ми купиха компютър. # Купиха ми компютър.

Нея я харесват всички. # Харесват я всички.

На нея ѝ подариха сервиз за чай. # Подариха ѝ сервиз за чай.

- В кой падеж са пълните и кратките форми на личните местоимения?
- Запишете изреченията, като поставите пълните и кратките форми на личните местоимения (винителен и дателен падеж) във 2. и 3. л. ед. ч. и в 1., 2. и 3. л. мн. ч.



В българския език едновременно могат да се използват пълните и кратките форми на личните местоимения.

Мене ме разбират. На мене ми помагат.

4. Как е правилно да се каже: „Мене ме боли глава“ или „Аз ме боли глава“?

5. Запомнете изразите:

Мене ме – боли (ме)
обичат (ме)
виждат (ме)
съветват (ме)
учат (ме)

На мене ми е – лошо (ми е)
приятно (ми е)
студено (ми е)
тъжно (ми е)
радостно (ми е)
топло (ми е)
сुकно (ми е)

- Образувайте словосъчетания, като замените личните местоимения за 1. л. ед. ч. с формите им за останалите лица – ед. и мн. ч.

6. Препишете текста. Открийте личните местоимения в именителен, във винителен и в дателен падеж.

Неделя... Майка вари мамалига в малкото котле. Голямото е скътано някъде си зад собата. Тя вече отколе не го е търсила.

— А сега! Тя вече е готова – каза майка и я обърна на кръгла трикрака масичка.

Мъничка, жълтичка, мамалигата приличаше на цъфнала слънчогледова питка. Най-напред майка я покри с пешкир и най-отгоре я загърна с овчата си куртка. „За да си поеме дъх“ – каза ми тя.

Петър, моят брат, не можеше да трае, когато се делеше мамалигата на парчета. Той вземаше път към плевнята. На него му се струваше, че ще издебне в някакво къше забравени трици или мамулени кочани, за да ги смели за брашно.



Иван ВЪЛКОВ – български писател от Бесарабия

- Кои думи и изрази в текста са от диалектната реч?



ВЕКОВНИТЕ ДЪРВЕТА В МОЛДОВА

ЧИСЛИТЕЛНО ИМЕ



1. Има ли вековни дървета в района, в който живеете? Какви легенди са свързани с тях? Разкажете ги.

2. Прочетете текста.

Вековните дървета се опазват като паметници на природата. Това е традиция от далечни времена.

В Молдова се опазват около **хиляда дървета**, които са на повече от **сто години**. В село Кобилня, Резински район, се намира най-старият дъб, който е на **шестстотин години**. Наричат го „дъбът на Штефан чел Маре”.

В Кишинев, в парка „Штефан чел Маре”, растат **три черници**, които са на **сто и шестдесет години**. Височината им е **дванадесет метра**.

- Разгледайте подчертаните словосъчетания. Коя дума в тях е съществително име? Какви признаци на предметите, назовани със съществителните имена, се разкриват с другите думи в словосъчетанията? Как се наричат тези думи?



3. Сравнете словосъчетанията по двойки:

Питаме:
Колко?
(класа)

един клас – първи клас
два класа – втори клас
три класа – трети клас
четири класа – четвърти клас

Питаме:
Кой по ред?
(клас)



Числително име – дума, която посочва количеството на предметите или реда, който те заемат спрямо другите предмети.

ЧИСЛИТЕЛНИТЕ ИМЕНА СА ДВА ВИДА:

числително бройно

означава броя
(количеството)
на предметите
(едно, две, три...)

числително редно

означава реда
(последователността)
на предметите
(първи, втори, трети...)

4. Определете вида на числителните имена в текста за вековните дървета в Молдова. Запишете числителните с цифри.

ОБРАЗЕЦ: хиляда дървета – 1 000 дървета

5. Запишете с цифри редните числителни имена от задача 3.

ОБРАЗЕЦ: 1. клас – I клас

Числителните **редни** имена се означават по два начина – с **арабски** и с **римски** цифри. Когато числителното редно е записано с арабски цифри, след него се пише точка – **4. клас**

6. Определете рода на числителните имена в следните групи словосъчетания:

един клон	два клона	три клона
една мечка	две мечки	три мечки
едно дърво	две дървета	три дървета
първи клас	втори клас	трети клас
първа година	втора година	трета година
първо дете	второ дете	трето дете

Бройните числителни имена **нямат** форма за род с изключение на числителните: **един** (м.р.), **една** (ж.р.), **едно** (ср.р.), **два** (м.р.), **две** (ж.и ср. р.).

Числителните редни имат форми за род и число. По това те приличат на прилагателните мена.

7. Знаете ли кое е най-старото дърво в България? Прочетете.

В горите на Пирин планина се срещат всички видове иглолистни дървета, които растат в България. Славата на пиринските гори е мурата – черна и бяла. Най-старото известно дърво е Байкушевата мура, наречена така по името на лесовъда, който я е открил. Тя е на около хиляда и триста години. Висока е шестнадесет метра, а обиколката ѝ е пет метра и седемдесет и два сантиметра. Освен нея за защитени дървета са обявени много други мури на възраст от двеста и осемдесет до хиляда години. Най-високата от тях достига тридесет и пет метра.

- Посочете числителните имена. Запишете ги с цифри.



ЗАНИМАТЕЛНА ЗАДАЧА

8. Бройни или редни са числителните имена в следното весело стихотворение? Кое словосъчетание е скрито в подчертаната сложна дума?

КАК ЯДЕ ВЕСЕЛО ДЕТЕ

— Давай, давай, како,
на Румяна мляко.
Ето ти паница!
— Първата лъжица
давам ти от мама,

да растеш голяма!
Втората от тати,
третата от бати.
А сега лъжица,
презполвипаница...

Л. СТАНЧЕВ

ОБОБЩЕНИЕ НА ТЕМАТА „РОДНА ЗЕМЯ“

СКЪПИ ПРИЯТЕЛИ,

Родна земя е тази, в която човек се е родил. В нея той за първи път чува майчин глас и вижда синьо небе. Народът я възпява в песните си, а поетите – в стиховете си.

РОДИНА

Две майки
се грижат за нас,
две майки много ни обичат.
Едната има нежен глас...
Родина
втората наричат!

Георги БАРБАРОВ



1. За кои две най-скъпи същества говори бесарабският поет Георги Барбаров в своето стихотворение? Посочете числителните имена в стихотворението. Какви видове са те?
2. В спомена на бесарабския поет Димитър Пейчев живее родното „утро далечно“. Прочетете стихотворението.

УТРО ДАЛЕЧНО

Утро далечно в бяло облечено,
сребърен черковен звън,
бели момичета с китки окичени,
стари дувари от слънце напечени, зная,
тъгувате вие за мене.
Черги окърпени, вехти дисаги,
бели месали, възглавници писани,
кюпища пълни, алени грънци
с бяло брашно нощови – всички сте
живи за мен тази вечер,
всички събрани сме ний на хоро...



- Кои от думите в стихотворението вашите близки употребяват в разговорната реч?
- Открийте словосъчетанията от прилагателно и съществително име, които създават конкретна представа за родната земя.
- Степенувайте прилагателните имена в стихотворението. Кои от тях не могат да се степенуват?



3. Назовете с прилагателни имена:

- Човек, който не е мръсен.
- Човек, който не е болен.
- Обратното на твърд.
- Обратното на бавен.
- Цветовете на молдовското знаме.
- Цветовете на българското знаме.



4. Запишете изреченията. Изберете вярното местоимение от тези в скобите.

- Обадих се на Маша и (я, ѝ) поканих на гости.
 Един баща имал двама синове. Веднъж (им, ги) пратил в гората за дърва.
 Никола е мой приятел. Той (ме, ми) помага по математика.
 Сремнах Олег и (му, го) попитах дали ще гледа мача в събота.



5. На мястото на кратката местоименна форма поставете съответстващата ѝ пълна форма. При кои изречения е необходимо да се промени словоредът? Как?

- Съобщиха ли **ви** (вас, на вас?) новината?
 Поканиха ли **ви** (?) на гости?
 Кой **ти** (?) каза да дойдеш?
 Ще **ме** (?) почакаш ли?
 За рождения ден **ѝ** (?) подариха велосипед?
 Хареса **им** (?) на Черно море.



6. Обяснете смисъла на пословиците и поговорките. Какво е значението на числителните имена в тях?

- Два лешника на един орех надвиват.
 Бързата работа – два пъти работа.
 Ако гониш два заека, не можеш хвана ни един.
 Петима Петка не чакат.
 Хитрата сврака с двата крака.



7. Открийте числителните имена в следната

ЗАЛЪГАЛКА

Тръгнали за боровинки
 три мечета сам-саминки!
 Пълни кошнички набрали
 и на всичките раздали:
 кому двенки, кому тринки
 зрели, сочни боровинки...

Асен БОСЕВ



- Кои числителни са образувани с умалителни наставки?
- Посочете умалителните съществителни имена?

ТЕСТОВИ ЗАДАЧИ 9

1. В кой ред има само прилагателни имена:
 - а) топъл, студен, хладен;
 - б) студ, топлина, хладен;
 - в) топъл, студ, хладен.
2. В кой ред всички прилагателни имена са непроизводни:
 - а) бял, синкав, червеникав;
 - б) жълт, родна, роднински;
 - в) бял, син, жълт.
3. В кой ред всички прилагателни имена са членувани:
 - а) красив, умният , нисък;
 - б) доброто, красивата, умният;
 - в) ниският, красивото, хубаво.
4. В кой ред всички прилагателни имена са в сравнителна степен:
 - а) добър, по-хубав, по-светъл;
 - б) по-светъл, по-добър, по-хубав;
 - в) по-добър, най-хубав, светъл.
5. В кой ред всички местоимения са в именителен падеж:
 - а) ние, нас, те;
 - б) него, ти, го;
 - в) ние, ти, тя.
6. В кой ред всички форми на местоименията са кратки:
 - а) му, го, ви;
 - б) ви, нас ни, го;
 - в) я, им, тебе те.
7. В кое изречение местоимението е употребено неправилно:
 - а) Иван го нямаше в стаята.
 - б) Марина купи хляб и го остави на масата.
 - в) Отидох при учителя и го разказах всичко.
8. В кой ред всички числителни имена са редни:
 - а) трети, две, първи;
 - б) втори, трети, първи;
 - в) едно, две, втори.

В ОЧАКВАНЕ НА ЛЯТОТО

ЦВЕТЪТ НА ЛЯТОТО

Цветът на лятото зелен е –
зелени знамена в полята
са дървесата, разлюлени
от утринен прохладен вятър.

Цветът на лятото и син е –
синеят небесата ведри,
синеят и цветя в градини,
и язовири с риба щедри.

Цветът на лятото е златен –
златеят зрелите пшеници
и вред в простора необятен
разпръсва слънцето жълтици.

Цветът на лятото е пъстър
като дъгата – сърп над нива.
Където да посоча с пръста –
цветисто лято се разлива!

Асен БОСЕВ



1. С кои цветове поетът рисува лятото?
2. Изберете един от цветовете и нарисуйте „своето„ лято. Към кои стихове ще се обърнете „за помощ“?

СЛЪНЦЕТО ГРЕЕ ПО-СИЛНО ЛИЦЕ, ЧИСЛО И ВРЕМЕ НА ГЛАГОЛА



1. Прочетете стихотворението.

ЧЕРЕШИ

Догдето май наоколо цъфтеше,
узря несетно нашата череша.

Погледай как сред листите ѝ свети
сега лъчът червен на плодовете.

Очаквай после алени малини,
кайсии златни, сливи тъмносини.

Ту алени, ту розови, ту бели,
след туй ще видим ябълките зрели.

Че всички те са чудни, не отричам,
но първите череша най-обичам.

По-лошо е, че свършват много рано,
презряват често даже необрани.

Тогава аз по ствола се катеря,
дано добри черешки да намеря.

Никола ФУРНАДЖИЕВ



- Какво носи лятото на детето?
- В пряко или в преносно значение е употребен глаголът „цъфтеше“?
- Запишете в колонка глаголите от стихотворението.

2. Припомнете си:

- Какво означава глаголът?
- Определете лицето, числото и времето на глаголите от стихотворението.



Глаголът е дума, която означава действие (или състояние) на предмета, което се върши във времето от определено лице.

Глаголите се изменят по **лице**. Глаголната форма (окончанието) посочва лицето, което извършва действието. Едновременно окончанието посочва и числото на действащите лица – единствено или множествено.



3. Формите на глаголите за 1., 2., 3. лице, единствено и множествено число можем да определим без да употребяваме личните местоимения:

Единствено число			Множествено число		
1. лице	Аз	гледа-м	Ние	гледа-ме	този, който говори
2. лице	Ти	гледа-ш	Вие	гледа-те	този, на когото говорим
3. лице	Той	гледа-	Те	гледа-т	този, за когото се говори

- Всяка форма на глагола изразява едновременно лице, число и време.

Единствено число			Множествено число	
1. лице	Аз	обича-м, чет-а, свет-я	Ние	обича-ме, чете-м, свети-м
2. лице	Ти	обича-ш, чете-ш, свети-ш	Вие	обича-те, чете-те, свети-те
3. лице	Той	обича-, чете-, свети-	Те	обича-т, чета-т, светя-т

- Глаголите се изменят по време.

НАПРИМЕР: Обичам е в сегашно време.
Ще обичам е в бъдеще време.
Обичах е в минало време.

- Формите на глагола **светя** за трите времена:

Сегашно време	Бъдеще време	Минало време
светя	ще светя	светех
светиш	ще светиш	светеше
свети	ще свети	светеше
светим	ще светим	светехме
светите	ще светите	светехте
светят	ще светят	светеха



4. В кое време, лице и число са глаголите?

Ще остане необрана
май че крушата пред къщи.
Викам на краниста с крана
да помогне – той се мръщи.
— Тъй ли? – рекох и веднага
взех едно пробито канче,
взех пиронче и тояга
и направих кулокранче.

Канчето върху тояжка
между крушите се муши,
после лекичко се лашка,
цък! – и вътре падат круши.



Марко ГАНЧЕВ

МОЯТА МЕЧТА ЗА ЛЯТОТО ПРАВОПИС НА ПРЕДСТАВКИТЕ



1. Прочетете стихотворението.

ПРЕД ВАКАНЦИЯТА

Небето грей засмяно,
ще минат малко дни
и вече ще престане
звънчето да звъни.

Ще замълчи до есен
училището пак,
не ще минаваш весел
през неговия праг.

Ти в него много учи,
затуй си между тез,
които ще получат,
изглежда, само шест.

От радост вече скачаш
и радостен бъди,
погледай утре мача,
в къпалнята иди!

След туй върви на лагер
И там – игри, игри...
Какви неща предлагат
зелените гори!



Никола ФУРНАДЖИЕВ



- Кой думи и кои техни форми ви помагат да разберете, че поетът говори на някого?
- 2. Открийте глаголите, образувани с представки. С един от тях образуйте сродни думи с помощта на представки и наставки. Посочете разликата в смисловото им значение.

ПРЕДСТАВКИ И НАСТАВКИ ЗА ОБРАЗУВАНЕ НА ГЛАГОЛИ:

Представки

до-	за-	под-
из-	на-	над-
от-	по-	раз-
пре-	при-	про-

Наставки (и окончания)

-а (я)
-е (я)
-а (м)
-ва (м), -ува (м)

- 3. Отгатнете гатанката. Отговорът е дума, коренът на която се среща в стихотворението.

Кой към Слънчо все поглежда
и разпъва жълти вежди?
Кой в килийки сам отглежда
куп близначета с надежда?
Кой с килимче ги покрива

лято то в голяма нива?
Кой с бастунче се подпира
и наесен го прибира?
Но защо, деца добрички,
тъй обичате го всички?

Никола БУЧОВ



- Запишете глаголите с представка. Образувайте сродни глаголи на записаните, като използвате представките от таблицата.
 - Съставете изречения с тези глаголи. Обсъдете смисловите им значения във всяко изречение.
4. Сравнете глаголите по двойки. Кои глаголи са образувани с представки? Обяснете разликата в значението на двойките глаголи.

мия – умия

чистя – очистя

къпя – окъпя

служи – услужа

пиша – опиша

жиля – ужиля



Представките **о-** и **у-** при писане погрешно се смесват. Когато се колебаем с коя от тях е образуван глаголът, правим справка в правописния речник.

- Сравнете глаголите, като ги изговорите. Какъв звук се чува в началото на всяка дума?

вбия – впия

вглеждам – вкарам

скрия – сгazia

сбирам – сполуча



Представката **в-** се изговаря като **Ф** пред беззвучна съгласна и като **В** пред звучна съгласна. Представката **с-** се изговаря като **З** пред звучна съгласна и като **С** пред беззвучна съгласна.

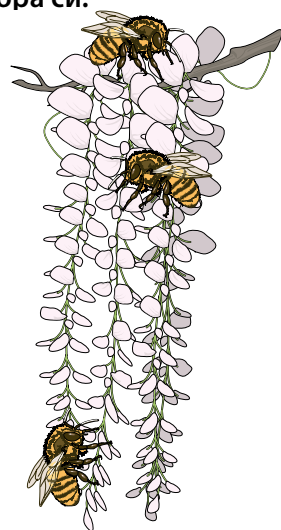
Различният изговор не влияе върху правописа – винаги се пишат представки **в-** и **с-**.

Представките **из-**, **раз-**, **над-**, **под-**, **пред-** се пишат винаги с буквата на звучната съгласна: **изговарям, изписвам, разделям, разказвам, надничам, надписвам, подвързвам, предричам, представям.**

5. Открийте глаголите с представки, в които могат да се допуснат правописни грешки. Обяснете ги (гатанката от задача 3.).
6. Поставете пропуснатите букви. Обяснете избора си:

В р...цъфтелите акации
бели гроздове висят.
Рой пчели по тях накацали,
весело с крилца зв...нят.
И към кошера ...тлитат те,
натоварени с нектар.
С пресен мед и...пълва питите
медоносният им дар.

Слънцето и...чезна
в облачната бездна.
Оле-ле, къде е?
Кой ще ни ...грее?



ЛЕТНИ РАДОСТИ

ОБРАЗУВАНЕ НА СЕГАШНО И БЪДЕЩЕ ВРЕМЕ



1. Прочетете стихотворението.

ЛЕТЕ

Радостите летни тъй са много,
че не могат да се изброят.
Нямаме училищни тревоги,
слънце грее, хубав е светът.

Вече аз съм волен, време имам.
Нови книги мога да чета.
Толкова другарчета любими
чакат ме пред нашата врата.

С топката навънка лудо бягай
и играй, догдето се стъмни!
Вечерта пък раницата стягай
и на излет сутринта тръгни!

Гдето искаш, там сега отивай!
Има чудни кътчета по нас.
Но дори в минути най-щастливи
за морето си мечтая аз.

Никола ФУРНАДЖИЕВ



- Какви радости очакват момчето през лятото? А какви радости очакват вас? Разкажете.
 - Запишете глаголите от стихотворението в тяхната **речникова форма** – 1. лице, единствено число, сегашно време.
2. Посочете окончанията на глаголите във формите за 1., 2., и 3. лице единствено и множествено число, сегашно време.

1. Аз	мечта-я	бро-я	бяга-м
2. Ти	мечтае-ш	брои-ш	бяга-ш
3. Той, Тя, То	мечтае-	брои-	бяга-
1. Ние	мечтае-м	брои-м	бяга-ме
2. Вие	мечтае-те	брои-те	бяга-те
3. Те	мечта-ят	бро-ят	бяг-ат



- Направете таблица за окончанията на глаголите в сегашно време, като се ръководите от посочените тук форми за сегашно време на глаголите **мечтая, броя, бягам**.



Когато основната (речниковата) форма на глагола (1. лице, единствено число, сегашно време) има окончание **-А** или **-Я**, в 1. лице множествено число изговаряме и пишем **-М**: мога – можем; мечта~~я~~ – мечтае~~м~~.

Когато основната форма на глагола има окончание **-М**, в 1. лице, множествено число изговаряме и пишем **-МЕ**: има~~м~~ – има~~ме~~; чака~~м~~ – чака~~ме~~.

3. В кое лице и число са глаголите в словосъчетанията:

шумят вълните, блещат огньовете, звучат рибарските песни, крещат чайките, плуват лодките

- Запишете глаголите в речниковата им форма – 1. лице, единствено число, сегашно време. Подчертайте окончанията.

Окончанията **-А, -АТ; -Я, -ЯТ** в ударена и в неударена сричка винаги се изговарят с гласна **-Ъ**:

чета, четат	[чет`ъ, чет`ъ т]
мечтая, мечтаят	[мечт`айъ, мечт`айтъ]
моля, молят	[мол`ъ, мол`ът]

4. Прочетете стихотворението на Иван Цанев. Открийте глаголите в бъдеще време.

Под облаче от пеперуди
между тревите тичай ти –
глухарче там **ще** те **учуди**
и мравка **ще** те **възхити**.

Закрачил сред прахта кафява
на някой междуселски път,
ще чуеш как се приближава
със син и влажен гръм дъждът.



- Запишете глаголите, като ги поставите в бъдеще време – положителна и отрицателна форма.
- Помогнете си с примера от таблицата:

Аз няма да почивам. # Аз не ще почивам.
Ти няма да почиваш. # Ти не ще почиваш.
Той (тя, то) няма да почива. # Той (тя, то) не ще почива.
Ние няма да почиваме. # Ние не ще почиваме.
Вие няма да почивате. # Вие не ще почивате.
Те няма да почиват. # Те не ще почиват.



ТОВА СЕ СЛУЧИ ПРЕЗ ЮЛИ...

МИНАЛО СВЪРШЕНО И МИНАЛО НЕСВЪРШЕНО ВРЕМЕ



1. Прочетете откъса от разказа на Петя Дубарова.

Стъмваше се. Морна хлад появаше от долините на планината. Аз вървах сред борове, които забиваха островърхи корони в небесния купол. Достраша ме. В ръката ми тежеше кошница с малини. До мен крачеше верният Рекс... За миг спрях и се огледах. Нещо странно привлече вниманието ми. Някакво лъскаво, люспесто тяло пълзеше пред мен... Змия! Заплаках от ужас. До мен лаеше Рекс.

- Кога се извършва действието в разказа? В кое време са глаголите?
- Действията, извършени в миналото (преди момента на говорене) могат да се изразяват с различни минали времена. В текста срещаме две от тях – минало свършено и минало несвършено време.



Минало свършено време – изразява минало действие, което е извършено преди момента на говоренето.

Вчера аз **четох** книга, после **ходих** на гости при приятеля си.

Минало несвършено време – изразява минало действие, за което не се знае, дали е прекратено, или продължава в момента на говоренето.

Когато аз **четях** тази книга, никъде не **ходех**.

ФОРМИ ЗА МИНАЛО СВЪРШЕНО И ЗА МИНАЛО НЕСВЪРШЕНО ВРЕМЕ

ЧЕТА

ХОДЯ

ГЛЕДАМ

минало свършено време	минало несвършено време	минало свършено време	минало несвършено време	минало свършено време	минало несвършено време
чето-х	четя-х	ходи-х	ходе-х	гледа-х	гледах
чете	чете-ше	ходи	ходе-ше	гледа	гледа-ше
чете	чете-ше	ходи	ходе-ше	гледа	гледа-ше
чето-хме	четя-хме	ходи-хме	ходе-хме	гледа-хме	гледа-хме
чето-хте	четя-хте	ходи-хте	ходе-хте	гледа-хте	гледа-хте
чето-ха	четя-ха	ходи-ха	ходе-ха	гледа-ха	гледа-ха

- В кое лице и число окончанията за минало свършено и минало несвършено време са еднакви?
- В кое лице и число и в кое време няма окончания?



ТАБЛИЦА НА ГЛАГОЛНИТЕ ОКОНЧАНИЯ ЗА МИНАЛО СВЪРШЕНО И ЗА МИНАЛО НЕСВЪРШЕНО ВРЕМЕ

Минало свършено време			Минало несвършено време		
	ед. ч.	мн. ч.		ед. ч.	мн.ч.
1. лице	-х	-хме	1. лице	-х	-хме
2. лице	няма	-хте	2. лице	-ше	-хте
3. лице	няма	-ха	3. лице	-ше	-ха



2. Запишете в две колонки глаголите от разказа на Петя Дубарова: глаголи в минало свършено време и глаголи в минало несвършено време.



3. Прочетете откъса от разказа на Димо Димовски „Огледален свят”. Определете времето на глаголите.

Това **се случи** в ония дни, горещите, когато нашата речица **стана** тъй прозрачна, че в бистротата ѝ **се виждаха** не само рибите, но и всяка буболечка, до шия заровена в зърнестия пясък.



През нощта селцето **спа** спокойно. Денят **дойде** като всеки летен ден още преди изгрев слънце. Първи го **посрещнаха** тополите. Те **бяха** толкова високи, че **надничаха** оттатък хоризонта и можеха да видят слънцето.

Тополите звънко **се разсмяха**. Ах, какво чудесно утро! Шипковият храст **приличаше** на облак. Крушата **напомняше** потайно място. Къпината **гледаше** във водата. Къщи, комини, облаци и птици – всички **се оглеждаха** във водата на рекичката.



- Открийте в текста елементите на повествование и на описание.
- Използвайте текста за начало на съчинение. Обсъдете съчиненията в клас: кой от вас е написал съчинение повествование и кой – съчинение описание?



4. Разкажете как прекарахте най-хубавия си ден през миналото лято. В кое време ще поставите глаголите?

5. Отговорете писмено на въпросите:

— С какво вчера помогнах на мама в домакинството?

— С какво се занимаваше моето малко братче (сестриче), когато вчера аз излязох от дома?

ЗДРАВЕЙ, ЛЯТО!

СЪВМЕСТНА УПОТРЕБА НА ИЗУЧЕНИТЕ ГЛАГОЛНИ ВРЕМЕНА



1. Искате ли да узнаете как започна ваканцията на Никола? Прочетете разказа му.



Татко се позакашля, сложи си ръцете на раменете ми и каза:

— Никола, момчето ми, това лято няма да ходим тримата на почивка. Ние с майка ти ще направим едно малко пътешествие, а ти ще отидеш с децата на лагер. Там ще бъдеш без нас, самостоятелен, като голям човек.

— Разбира се, ти за пръв път ще се разделиш с нас, Никола, но това е за твое добро – рече мама.

— Еха-а-а! – извиках радостно аз.

Тъй де, в детските лагери май е много хубаво. Там човек бързо се сприятелява, всички се разхождат насам-натам. И всяка вечер има дискотека! Толкова бях щастлив, че разцелувах мама и татко.

Здравей мое, само мое лято!

- В кое време са глаголите в авторската реч и в кое – в пряката реч?
- Открийте формите на спомагателния глагол **СЪМ**. В кое време глаголт е употребен в текста?
- Защо в разказа са употребени глаголи в сегашно, минало и бъдеще време?



В един и същи текст – художествен или разговорен – е възможно да се употребят глаголи в **сегашно**, **минало** и **бъдеще време**, защото авторите могат да разказват за сегашни, минали или бъдещи случки.



2. Запишете глаголите с представки от текста към задача 1. В правописа на кои от представките можете да сгрешите? Обяснете правописа им.



3. Прочетете стихотворението на Цветан Ангелов. Открийте глаголите и посочете в кое време, лице и число са те.

ВАКАНЦИЯ

Много я чаках.

И ето че тя

с куп дарове за деца

долетя.

„Хайде, избирай! – ми рече. – Нали

дълго сънуваше лък и стрели,

кънки на ролки пред къщния праг,

топка – да риташ с отбора до мрак,

змей страховит, в небесата извит,

кошник за биле – за стрък лековит,

пръчка за лов на пъстърва и клен,

рилска пътека и среща с елен,

бяла палатка под бор и ела,

морска лагуна

и лодка с весла...

„Нещо забравяш – ѝ рекох. – Нима

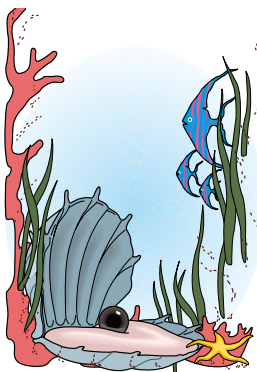
няма да свърна за час към дома?

Искам понякога, скрит от света,

хубава книжка да почета!”



- Открийте глаголите в стихотворението. Определете в кое време, лице и число са те.
- 4. Открийте в разказа частите на текст повествование и на текст описание. Кои минали времена на глагола са употребени?



КОРАБЧЕ НА ПЯСЪКА

Вече втори ден Корабчето лежеше заровено в пясъка – виждаха се само червеното му коминче и кръглото бяло прозорче.

— Кой ми блести в очите? – намръщи се то.

— Аз се припичам – чу се нежен глас.

Малката Бисерна мида прибра блестящата си поличка и затвори роговите стени на къщичката си. Ослепителното петно върху прозорчето на Корабчето се скри.

- Кое глаголно време е употребено в пряката реч?
- Обяснете употребата на главни букви в текста.
- Как може да бъде продължен разказът? Напишете съчинение по дадено начало.



ОБОБЩЕНИЕ НА ТЕМАТА „В ОЧАКВАНЕ НА ЛЯТОТО“

СКЪПИ ПРИЯТЕЛИ,

Лятото дойде! Потърсете го в синевата на небето, в зеленото на тревата, в аромата на цветята!

Звъни последният училищен звънец. Чакат ви гори и езера, планини и морета. Отдъхнете от уроците! Събирайте сили!

А ние, на прощаване, ви поднасяме последната порция задачи. Наистина, последната...

1. Състезавайте се: кой от вас ще образува най-много сродни глаголи с помощта на представките?

по-	пре-	мечтая	бера
до-	над-	пиша	давам
за-	про-	гоня	спя
из-	при-	купувам	къпя
раз-	о-	чета	крия
от-	у-	качвам се	пуцам
под-	в-	плувам	хвърлям

2. Прочетете стихотворението.

ЛЯТО

Пръв усетих – лятото пристигна.
Риза хвърлих, панталон събух,
прах изпод петите ми се вдигна –
право във реката – бух!
Цяло лято плувах, скачах, тичах –
песни и закачки, шум и смях.
Вятър вя и слънцето припича –
изрусах и почернях.
Ала вече лятото преваля.
И додето съм играл,
виж ти – ризата ми отесняла,
панталонът – окъсял.

Борис БОРИСОВ



- Запишете глаголите в колонка. В кое време са те в стихотворението? Определете речниковата им форма.
- Образувайте глаголните форми в минало свършено и в минало несвършено време на глагола **вея**.

3. Поставете пропуснатите букви в окончанията на глаголите:

Ще се затопли времето. Ще се стопи снегът. Ще се втурн...т ве-

сели ручейчета към равнината. Ще цъфн...т цветята. Птиците ще сви...т гнездата си. Стадата ще пас...т по поляните. Катето и Милко ще тич...т цял ден по тревата.

- Препишете текста, като представите събитията така, сякаш вече са се случили. Каква промяна трябва да извършите?

4. Поставете глаголите в отрицателна форма.

Утре ще вали дъжд, ще духа силен вятър. Ние ще стоим вкъщи. Вие ще ходите на разходка в парка.

5. Прочетете разказа. Посочете кои глаголи са в минало свършено време и кои – в минало несвършено време.

Настъпи лятната ваканция. Второкласникът Васко отиде при чичо си в птицефермата. Тя се намиреше на края на селото. От едната й страна се простираше широка и равна поляна, по която пасяха и се гонеха кокошките, а от другата течеше селската рекичка, оградена с високи тополи и сенчести върби.

Един ден над птицефермата се появиха ястреби. Кокошките закудкудякаха и хукнаха да бягат. Васко се развика: „Ястреби! Чичо, чичо, ястреби!“

Чичо му грабна пушката си и изтича навън. Изведнъж проехтя силен гръм. Изплашени, ястребите бързо изчезнаха надолу по реката.



По Камен КАЛЧЕВ

- Посочете онази част от текста, в която има описание.
- Досещате ли се как е образуван глаголът **закудкудяка**? Направете извод: кое минало време на глаголите се предпочита в текст повествование и кое – в текст описание?

6. Прочетете стихотворението.

ЦВЕТЕ

То ли, светлото, буди,
както слънцето, нас?
Нека друг да се чуди,
грабвам лейката аз.
И поливам, дордето
си измие лицето,
да е здраво и живо
и да грее красиво.

Славчо ДОНКОВ



- Открийте думите, употребени с преносно значение.
 - В кое време са глаголите?
7. Харесва ли ви рисунката на цветето – илюстрация към стихотворението? Може би вашата представа за цветето с измито лице е по-друга... Нарисувайте „своето“ цвете.

ТЕСТОВИ ЗАДАЧИ 10

1. В кой ред глаголите са в една и съща форма (време, лице, число):
 - а) гледаме, ходим, седим;
 - б) чета, пише, моля;
 - в) чете, седя, гледа.
2. В кой ред всички глаголи са написани без грешка:
 - а) збирам, подписвам, оглеждам;
 - б) сгъвам, исписвам, укривам;
 - в) описвам, изпращам, подкарвам.
3. В кой ред има грешка в правописа на глаголното окончание:
 - а) чета, седя, пишат;
 - б) ходят, берът, нося;
 - в) чуют, растат, гледам.
4. В кой ред всички глаголи са в сегашно време:
 - а) ходи, гледаше, ще пия;
 - б) ходя, гледаш, пие;
 - в) пи, гледаше, ще ходи.
5. В кой ред всички глаголи са в минало несвършено време:
 - а) пи, шиеше, забрави;
 - б) пих, сних, отнесох;
 - в) пишеше, шиеше, носеше.
6. В кой ред всички глаголи означават минали действия, за които не се знае дали са извършени преди момента на говорене:
 - а) давам, спя, скрих, пуцам;
 - б) спах, четох, брах, пишех;
 - в) спеше, береше, четеше, пишеше.
7. В кой ред всички глаголи са от минало свършено време:
 - а) вземам, ще пия, отиде;
 - б) четеше, седи, взе;
 - в) пя, погледна, видя.
8. В кой ред всички глаголи са в речникова форма (1. л. ед. ч. сег. вр.):
 - а) ходи, давам, чете;
 - б) вземам, седя, раста;
 - в) пишем, чувам, носим.

БЛАГОДАРЯ

Как е звучна и красива
българската реч!
Като билка ме опива,
води ме далеч.

Аз, учителко, със цвете
днес ще те даря
и целувам ти ръцете,
и благодаря.

Че със обич всеотдайна
ти ме озари,
на речта ни всяка тайна
ти пред мен откри!

Михаил ЛЪКАТНИК





А

а̀рфа ж. Музикален инструмент с различно дълги струни, които се теглят с пръсти.

Б

ба̀гер м. Самоходна землекопна машина.

бинòм м. мат. Двучлен.

болни́к м. Болен човек.

бра̀зда ж. 1. Изоран от плуг или рало в земята плитък ров. 2. *прен.* Дълга рязка, бръчка. *Бразда разполовяваше челото му.* 3. *прен.* Струя, струйка или следа от нещо протекло. *Бразди от пот имаше по лицето му.*

бро̀я *несв.* 1. Казвам, изреждам числата в техния естествен ред. *Броя до сто.* 2. Определям количеството, броя. *Броя пари.*

бу̀хал м. Едра нощна граблива птица.

бу̀ца ж. Къс от меко или трошливо вещество, обикновено без определена форма. *Буца пръст. Буца сирене.*

бу̀шувaм *несв.* Проявявам се с огромна сила, вилнея. *Бурята бушува. Война бушува недалеч от нас.*

бър̀зам *несв.* 1. Вървя, движа се с ускорени крачки. 2. Стремя се да направя нещо по-скоро. 3. Нямам време, не мога да чакам.

В

ва̀ляк м. 1. Цилиндрично тяло като част от машина. 2. Уред, приспособление за боядисване на стени с цилиндрична основна част.

ва̀р ж. Бяло, твърдо вещество, което се употребява за зидане.

ва̀ро̀свам *несв.* Мажа, измазвам с вар.

вг̀леждам се *несв.*, **вг̀ледам се** *св.* Наблюдавам погледа си върху някого или нещо; взирам се.

вд̀хновя̀вам *несв.*, **вд̀хновя̀** *св.*

1. Предизвиквам, пробуждам вдъхновение у някого; въодушевявам. 2. подтиквам, подстрекавам някого към нещо.

вѐрйга ж. 1. Подобна на въже редица от заловени, скачени една за друга метални брънки, синджир. 2. *прен.* Робство.

весе́луща (веселя́чка) ж. Човек с весел нрав, който умее да се весели и да весели околните.

ве́хт *прил.* Който се употребява много дълго, продължително време; стар, износен. 2. *остар.* Стар, отдавнашен. *Вехтите рани на героя от войната.*

ви́елица ж. Снежна вихрушка.

вилне́я *несв.* 1. Лудувам, буйствам, беснея. 2. Върлувам, бушувам.

вка̀рвам *несв.*, **вка̀рам** *св.* 1. Правя нещо да влезе в друго, пъхам. 2. Ставам причина някой да сгреша. *Вкарвам в грях.*

вла̀га ж. 1. Вода или сгъстена водна пара, която пропива предметите и ги прави мокри; мокрота. 2. Дребен слаб дъжд.

вла́ча *несв.* 1. Тегля след себе си. *Влача дърва.* 2. За вода – нося в себе си. *Водата влачи дървета.* 3. *неодобр.* Нося, водя. *Защо влачиш тази чанта?*

вла́ча се *несв.* 1. Ходя с мъка, с усилие. *Едвам се влача.* 2. Движа се без крака, пълзя. *Змията се влачи.*

вну̀ша̀вам *несв.*, **вну̀ша̀** *св.* Въздействам върху съзнанието на някого, за да възприеме той моята мисъл, чувства, воля; убеждавам.

вп̀йвам *несв.*, **вп̀йя** *св.* Притискам или забождам, за да смуча.

вре́д *разг.* Навсякъде, вредом, навред.

вр̀звам *несв.*, **вр̀ржа** *св.* 1. Чрез възел съединявам един с друг краищата

на връв, кърпа и др. 2. Опасвам и стягам с въже, верига, връв и др. 3. Прикрепвам нещо към друго с въже, връв.

връстник м. и **връстница**,

връстничка ж. Който е на еднаква възраст с другото.

въглища мн. (въглен)

въглен м. Обгоряло дърво или друго горливо вещество.

възвйшен прил. Висок, благороден, идеален. *Възвишени мисли. Възвишени дела.*

върлина ж. 1. Голям прът. 2. Дърво за простиране на дрехи.

върлѹвам несов. 1. Върша, извършвам грабежи, убийства, жестокости; вилнея, безчинствам. 2. За нещо зло, враждебно, жестоко – проявявам се с голяма сила. *Зимата върлува.*

върша несов. 1. Правя, работя, изпълнявам. 2. Действам, постъпвам.

Г

геврѐк м. Тънък сух кравай с форма на кръг.

гйздав прил. Хубав, напет, спретнат, украсен. *Хубава мома, гиздава. Гиздава премяна.*

гйздя (се) несов. Правя да стана гиздав; китя, украсявам. *Гиздят булката на сватбата. Много обича да се гизди.*

глед м. остар. поет. Поглед, зрение, изглед, вид. **На глед.** На вид, по външен вид. *Приличен на глед човек.*

глинен прил. Който се отнася до глина, направен от глина. Глинени съдове.

гльч, -ът м. и **-та** ж. Глъчка

гльчка ж. Безреден шумен говор от мнозина едновременно; врява.

гнил прил. 1. Разложил се от влага или от дълго стоене. *Гнила дъска.* 2. За плод – който е омекнал и потъмнял. *Гнили круши.*

греблò ср. 1. Земеделско сечиво със зъбци за събиране на сено, слама и

др., за разрохване на пръст. 2. Лопата, с която карат лодка, весло. 3. Широко дървено приспособление за почистване на сняг.

грозд м. 1. Кичур грозде. 2. Изобщо кичур, китка от нещо (цвят, плодове).

грънци вж. гърне

грънчар м. Който прави или продава грънци и други глинени изделия.

гърбом нар. 1. С гърба към някого или нещо. 2. С гърба към земята.

гърнè мн. гърнета или грънци, ср. Издут дълбок глинен съд.

гьол м. разг. Локва, блато.

Д

дар -ът м. 1. Нещо, дадено някому безвъзмездно, обикновено в знак на благодарност, от добри чувства; подарък.

дàрба ж. Вродена способност; дар, дарование, талант, подадене.

дèбна несов. 1. Тайно, скрито следя някого, внимателно наблюдавам действията на някого, обикновено с лоши намерения. 2. Чакам, изчаквам удобен момент за извършване на нещо. *Ловците дебнат в храстите цял ден.*

джуджè ср. Ненормално дребен на ръст човек.

дйвен прил. Който буди удивление; чуден, чудноват, прекрасен.

дйвеч м. Диви животни и птици като обект за лов.

дйпла ж. Гънка. *Рокля на дипли.*

дйпля несов. Правя нещо на дипли, прегъвам, сгъвам.

дйря несов. Стремя се, мъча се да намеря, да открия някого или нещо; търся.

дйря ж. 1. Следа, стъпка. 2. Белег, знак от нещо.

дискèта ж. Тънък пластмасов диск с магнитно покритие, който се използва като носител на информация.

долчйна ж. 1. Малък дол. 2. Поточе.

драскотина ж. Резка, следа или раничка от движението, влаченето на нещо твърдо върху кожата или друга повърхност; драска.

драскѹлка ж. Драсната черта, обикновено крива.

дребосѣк м. 1. Нещо дребно, дреболия, ситнеж. 2. Малък, дребен човек.

дузѣна ж. Дванайсет (единици, пред-мета). *Купих дузина чорапи.*

дял, делѣт м. Част от нещо; къс.

Е

езѣк (1) м. 1. Подвижен орган в устата на човек и висши животни. 2. Нещо, което напомня по форма човешки или животински език, напр. изтънял край на пламък, висящо топче на звънец, стрелка на везни и др.

езѣк (2) м. 1. Средство за общуване между хората, за размяна на мисли, чувства, впечатления с помощта на звуци и графични знаци. 2. Всяка от различните форми на такова средство за общуване, употребявана от определена група хора. *Български език. Славянски езици.* 3. Словесни средства, с които си служи отделен човек (обикновено за писател). *Езикът на Иван Вазов.* 4. Съвкупност, система от несловесни средства за запазване и предаване на информация. *Компютърен език.* 5. Система, съвкупност от движения на тялото и звуците, които животните използват за общуване помежду си. *Езикът на пчелите.*

ѣмвам неслв., **ѣмна** св. Подхващам, хващам, поемам нещо изведнѣж.

енциклопѣдия ж. Вид голям речник със сведения из различни науки и други области на живота.

ехтѣ 1. За звук – разнасям се продължително. 2. За пространство или помещение – огласям се от силен и продължителен звук. *Градината ехти от детски смях.*

Ж

жад м. (и ж.) Жажда.

жѣлав прил. 1. Който се свива и не се троши. 2. Който се разтяга, без да се скѣса. 3. Як, издрѣжлив. *Жилав човек.* 4. За месо – което трудно се вари и дѣвче.

З

завѣса ж. 1. Специално голямо платно, което отделя сцената от салона в театър. 2. Покривка за прозореца, перде.

завилнѣя неслв. вж. вилнея.

загѣвам неслв., **загѣна** св. Увивам, завивам, опаковам.

задрѣга ж. Сдружение от няколко души за обща работа.

замрѣжвам неслв., **замрѣжа** св. 1. поставям мрежа, затварям нещо с мрежа. 2. С кръстосан шев, плетка запълвам дупка на плат, чорап и др.

замѣжен прил. Имотен, богат. *Замѣжен човек.*

занаят м. 1. Производствена стопанска дейност, при която преобладава ръчният труд. 2. Поминък, професия, работа.

запѣчвам неслв., **запѣчна** св. Поставям началото на нещо, пристѣпвам към някаква работа, почвам, начевам, захващам.

зарѣвам неслв., **зарѣвя** св. 1. Поставям нещо някъде и го засипвам, затрупвам. 2. Натрупвам прѣст около корена на дърво, растение.

захлѣсвам неслв., **захлѣсна** св. 1. Замайвам, слисвам. 2. Поглѣщам цялото внимание на някого; унасям, увличам -се. Унасям се, увличам се по нещо.

здрѣва, здрѣва годѣнчица! – българска народна песен, която се пее на Нова година.

замѣх м. Силно и енергично движение с рѣка.

И

изражѐние *ср.* 1. Израз на лице. 2. Словесен израз, фраза.

изрѐствам *несв.*, **израсна** *св.* 1. Изниквам от земята. 2. Достигам с растеж известна височина, пораствам.

изрѝвам *несв.*, **изрѝна** *св.* 1. Рина, изхвърлям с лопата или нещо подобно.

изнурѐн *прил.* Съсипан от работа или грижи; изтощен, уморен.

изнурителен *прил.* Който изнурява, изтощителен.

изнурѝвам *несв.* **изнурѝ** *св.* Съсипвам от умора; преуморявам, изтощавам. –**се**. Съсипвам се от умора, изтощавам се.

йзлет *м.* По-дълга разходка извън селището, където човек живее; екскурзия.

изтрѐпвам *несв.*, **изтрѐпна** *св.* 1. За тялото или негова част – схващам се, ставам неподвижен, обхващат ме ситни тръпки, сърбеж. *Не мога да стана, защото ми е изтрѐпнал кракът.* 2. *прен.* Обзема ме силно смущение или страх, вдървявам се от уплаха.

К

ка̀нче *ср.* 1. Метална чаша с дръжка. 2. Метален съд за храна.

ка̀ня се *несв.* Възнамерявам. *Каня се да ти гостувам.*

ка̀пка *ж.* 1. Много малка частица от течност. 2. Само в мн. ч. – точно лекарство, което се взема на такива малки части. 3. Твърде, съвсем малко количество от нещо. *Нямаше капка сила.*

капчѝк *м.* 1. Дъждовна или снежна вода, която капе от стряха. 2. Място, където капят капките от стряхата.

ка̀пя *несв.* Падам на капки. 2. За листо, плод, коса – опадвам. 3. Изливам или наливам нещо на капки.

касѐта *ж.* 1. Малка металическа кутия за пазене на пари. 2. Устройство във

вид на затворена плоска кутия. *Магнетофон с касети.*

катѐря се *несв.* 1. Качвам се, издигам се, като се захващам с ръце и крака. *Децата се катерят по дърветата.* 2. Вървя, изкачвам се по нещо стръмно, обикновено с усилие.

кафѝв *прил.* Който има цвят на печено кафе, между жълт и черен, кестеняв, шоколадов.

кехлиба̀р *м.* Изкопаема вкаменяла смола от някогашни иглолистни дървета; янтар.

килѝм *м.* Дебела цветна тъкан, която се употребява за постилка на под, украса на стена и др.

клавиатѝра *ж.* Редица, система от клавиши и копчета на музикален инструмент, различни видове пишещи или изчислителни машини.

клѝмвам *несв.*, **клѝмна** *св.* 1. Отпускам глава при дрямка от умора. 2. За растение – увяхвам и се отпускам, увисвам надолу. 3. Отпускам се, падам духом.

коленѝча *Заставам на колене.*

корнѝз *м.* 1. Архитектурно украшение на сграда – тясна и дълга издатина под стряхата или под и над прозорците. 2. Украсена дървена или метална пръчка, на която се закачват завеси в стая.

колѝба *ж.* 1. Заслон, подслон от пръти, шума обикновено в лозе, градина. 2. Малка проста къща, направена от лек материал.

конструѝрам *несв.* Построявам, създавам, съставям (някаква конструкция).

копѝя *несв.* 1. Правя дупка, яма в земята, в дърво или другаде. 2. Обработвам земята с мотика, лопата и др.

ко̀пче *ср.* 1. Приспособление във вид на колелце или с друга форма, пришито на дреха, за да я държи прибрана. 2. Бутон на електрически звънец, радиоапарат и др.

кòраб *м. диал.* Дървен съд, в който се мачка грозде.

кос *м.* Средно голяма прелетна пой-на птица с тъмни пера, която живее в гористи местности, лозя, паркове; черен дрозд.

косйтба *ж.* 1. Косене на трева, сено; сенокос. 2. Времето, когато косят ливадите.

котлè *ср.* Малък котел; менче, бакърче.

кош *м.* 1. Изплетен от пръчки съд с различна големина и форма.

кошàра *ж.* Заградено място за добитък, главно за овце.

кòфа *ж.* 1. Съд за носене на вода. 2. Съд за вадене на вода от кладенец; ведро.

кулокрàн *м.* Товароподемен кран.

куп *м.* Значително количество от нещо, натрупано на едно място. Куп пясък.

кутия *ж.* Неголям съд от картон, дърво и др., обикновено с капак.

куфар *м.* Голям съд от кожа, картон, дърво и др. за носене на багаж при пътуване.

кюшè (кьоше)

кьошè *ср. разг.* Ъгъл.

кърпа *ж.* 1. Четвъртит къс платно с различна големина, вид и предназначение; пешкир, ръчник. Носна кърпа. Кърпа за лице.

кърпя *несв.* Зашивам скъсана или разпрана дреха, чорап и др.

Л

лàшкам *несв. разг.* Тикам, бутам, отмествам нещо, обикн. със сила и замах.

лепйло *ср.* Каша от смола, брашно и др., която прикрепва трайно едно нещо към друго.

лèтва *м.* Дълга и тясна дъска. Ограда от летви.

ловèц *м.* Човек, който се занимава с лов; ловджия.

лòзе *мн.* лозета и лозя, *ср.* Място, засадено с лозе.

луничàв *прил.* Който има лунички по кожата; лунав.

луничка *ж.* Жълтеникаво петънце по кожата на лицето или ръцете на човека.

лътх *м.* 1. Тих повей на вятъра, полътх. 2. Вълна от въздух.

люспа *ж.* 1. Рогова пластинка по кожата на риби, змии и др.

люшкам *несв.* Люлея, клатя насам-натам.

М

магàре *ср.* 1. Домашно животно, подобно на кон, но по-дребно и с дълги уши. 2. *прен.* Упорит, лош или изобщо омразен човек.

магьòсница *ж.* Който прави магии, който врачува; чародей, вълшебник.

мàйстор *м.* Опитен, изкусен човек, който владее добре професията си.

малчугàн *м.* Малко момче, хлапак, хлапе.

маслодàен *прил.* От който се добива масло, олио. *Слънчогледът е маслодайно растение.*

метà *несв.* Чистя, почиствам, бърша с метла.

меч *м.* 1. Старинно бойно оръжие - дълъг и прав, обикновено двуостър нож... 2. *прен.* Символ на война и боен подвиг.

миризмà *ж.* Свойство на веществото, което се възприема с обонянието, с носа.

мйрис *м.* Миризма.

мръсен *прил.* Който е покрит с нещо нечисто, изцапан, окалян, нечист.

мйшница *ж. (мйшка)* Част от ръката от рамото до лакътя. **Под мишница.** – между мишницата и тялото, гръдния кош. *Две дини под една мишница не се носят. посл.*

мѹша се *несв.* Въвирам се, завирам се, пѹхам се.

мѣтя *несв.* За птица - лежа върху яйцата си, за да се излюпят пиленца.

мѣтам *несв.* Хвърлям.

Н

наджѣнвам *несв.*, **наджѣна** *св.* Жѣна повече от някого, надминавам някого по жѣнене.

надпревѣрвам *несв.*, **надпревѣря** *св.* Надминавам някого, излизам по-напред от някого при ходене, тичане или в друга работа, успявам да извърша нещо по-бързо, преди някой друг.

наклѣждам *несв.*, **накладѣ** *св.* Натрупвам дърва, вѣглища и ги запалвам.

насмѣлко *разг.* Без малко, едва не. *Подхлѣзна се и насмѣлко да падне.*

натѣрвам *несв.*, **натѣря** *св.* Напѣждам, изпѣждам, прогонвам.

нахлѹвам *несв.*, **нахлѹя** *св.* За вода или друга течност, за въздух, звук и др. – влизам, навлизам в голямо количество, стремително, изведнѣж.

нимѣ За питане, придружено с известна почуда, недоволство или недоумение.

нощѣви *мн. (нощѣова)* Корито, в което се меси хлѣб.

О

обѣгрѣям *несв.*, **обѣгрѣя** *св.* Покривам с багри, с пѣстри цветове, нашарвам.

облѣчам *несв.*, **облекѣ** *св.* Турям дреха, облекло на тялото, покривам тялото с дрехи, облекло.

облѣхвам *несв.*, **облѣхна** *св.* Обгрѣщам с лѣх, лѣхвам върху някого или нещо.

озѣртам се *несв.* Гледам внимателно наоколо, търся с поглед, оглеждам се...

окѣйчвам *несв.*, **окѣйча** *св.* Украсявам

нещо или някого, поставям върху нещо или някого цветя или други предмети за украса.

ококорѣвам се *несв.* **ококорѣя се** *св.* 1. Изблещвам се, широко отварям очи. 2. Държа се важно, надувам се.

окѣрпен *вж.* кърпя.

опѣзвам *несв.*, **опѣзя** *св.* Пазя до определено време или докрай. *Опѣзих децата от простуда.*

опѣшка *ж.* 1. Израстък, придатък, обикновено подвижен, на задната част на тялото или изобщо задна стеснена част на тялото. *Кучето върти опѣшка.* 2. У птиците – дълги пера на задния край на тялото. 3. Върволица, редица от хора, застанали в очакване пред каса, магазин.

опитомѣвам *несв.*, **опитомѣя** *св.* 1. Превръщам диво животно в питомно; одомашнявам.

оптимѣзѣм *ж.* Душевна нагласа да се вижда хубавото и доброто в живота.

оптимѣст *м.* Човек, който проявява оптимизѣм.

ѣран *ж.* 1. Обработване на земята с рало или плуг; оране. 2. Изорано, разорано място. *Пролетна ѣран.*

ѣрѣсниѣа *ж.* Митическо същество, което предрича, определя бъдещето.

ѣсѣмвам *несв.*, **ѣсѣмна** *св.* Дочаквам, стоя, намирам се някъде в момента на съмване. *ѣсѣмнах над книгите.*

ѣткѣле *нар.* Отдавна.

ѣткѣсвам *несв.*, **ѣткѣсна** *св.* С дърпане, кѣсане отделям едно нещо от друго, част от цялото.

П

пѣвѣж *м.* 1. Пътна настилка от дялани каменни блокове или специални тухли. 2. Трайна пътна настилка.

пѣзуха *ж.* Място между гърдите, облеклото и пояса, кѣдето човек може

да слага разни неща, пазва.

па̀тка (па̀тица) ж. Всяка от различните видове диви или одомашнени водоплаващи птици с широка плоска човка и плавателна ципа между пръстите.

патриа̀рх м. 1. *книж.* Най-стариият член по бащина линия, глава на рода (в родоовообщи́ния строй). 2. *прен.* Най-стариият и от всички уважаван човек, най-авторитетният представител в някоя област на човешката дейност. *Иван Вазов е патриарх на българската литература.*

пергѐл м. Уред за описване на окръжност, за измерване дължини на чертежа.

пла̀дне ср. 1. Средата на деня. 2. Главното ядене през деня; обяд.

плев̀ня ж., плев̀ник м. Сграда, в която държат плява, слама, сено; сламник.

прилеп м. Дребно, подобно на мишка бозайно животно с големи кожести криле.

подигра̀вка ж. 1. Остра и обидна насмешка; присмех, присмиване, подбив. 2. Проява на пренебрежително, неуважително и обидно отношение към някого или нещо.

по̀емам *несв., по̀ема* св. 1. Вземам нещо подадено. Поеми куфара ми. 2. Приемам, вкарвам навътре в себе си. *Поемам храна.* 3. Залавям се, започвам. *Поеми това задължение.*

премя̀на ж. Облекло, дрехи, обикновено нови или празнични.

покрѝвка ж. 1. Тъкан, която служи за покриване. 2. Пласт, който покрива нещо. *Снежна покривка.*

полю̀швам *несв., полю̀шна* св. Люшвам леко или от време на време. *Полюшват се морските вълни.*

попа̀рвам *несв., попа̀ря* св. 1. Заливам нещо с вряла вода. 2. За слана – измразявам, правя нещо да посърне, да увехне.

попѝвам *несв., попѝя* св. Поглъщам,

поемам течност в себе си.

пора̀ствам *несв., пора̀сна* св. 1. Рас-та и ставам по-висок, издължавам се, извишавам се. 2. За растение, коса – пониквам, израствам.

постоя̀нствам *несв.* Проявявам постоянство.

прѐжда ж. Дълга нишка като матери-ал за тъкан или плетиво.

премя̀на ж. Облекло, дрехи, обикно-вено нови или празнични.

препу̀скам *несв., препу̀сна* св. 1. За кон или друго животно – тичам силно, бързо. 2. За човек – тичам, движа се бързо с всички сила

препорѝчвам *несв., препорѝча* св. 1. Давам добри сведения, казвам добри думи за някого. 2. Представям нещо като хубаво, добро, подходящо; по-хвалвам. 3. Давам някому съвет да направи, да извърши нещо.

пресмя̀там *несв., пресмѐтна* св. Пра-вя сметка; изчислявам.

пресѐпа (прѝспа) ж. Натрупан дебел пласт сняг.

престѝлка ж. 1. Част от традиционна-та българска носия във вид на парче плат. 2. Вид връхна работна дреха или правоъгълно парче плат, което се вързва отпред.

преценѝвам *несв. преценѝ* св. Пра-вя преценка, оценявам. *Преценявам хората според делата им.*

прозѝвам се *несв.* Вдишвам и из-дишвам голямо количество въздух с широко произволно отваряне на устата, обикновено при нужда от сън.

прѝждѝсвам се *несв. разг.* Отивам по дяволите, махам се. *Прѝждосвай се оттука по-скоро!*

пу̀кам се *несв.* 1. За нещо твърдо и чупливо, за кожа и др. – нацепвам се, получавам пукнатини или се счупвам, прѝсвам се с трясък. *Стѝклото се пука.* 2. *прен.* Обикновено за чувство. *Пукам се от яд, гняв, злоба, завист.* 3. За пъп-

ка, цвят - отварям се, разцъфтявам.

пѣдпѣдѣк м. Дребна прелетна полска птица със сивокафява перушина.

пѣпка ж. Зачатък на цвят или на лист от растение.

пързѣлка ж. Място за пързѣляне върху гладък лед или сняг.

пъртѣна ж. Пътека, отѣпкана през сняг.

пѣтѣвам неслв. Минавам известно, обикновено дълго разстояние, придвижвам се от едно място на друго с превозно средство или пеша.

Р

работѣлница ж. Помещение за ръчна, главно занаятчийска работа; ателие.

разглюбѣн (от гл. разглюбѣ, вж.)

разглюбѣвам неслв., **разглюбѣ** св. Разединявам, отделям една от друга частите на апарат, машина, съоръжение.

разлѣка ж. 1. Раздѣля с близки. 2. Живеене далеч от близки.

размѣтам неслв., **размѣта** св. С метене разнасям в разни посоки.

редѣктор м. Лице, което редактира нещо, което ръководи издаването на книга, списание, вестник, и др. или организира и осъществява радио- и телевизионно предаване.

рѣя се неслв. 1. За поглед - отправил съм надалече в пространството, без определена цел и посока. 2. Вървя, движа се в неопределена или неизвестна посока, летя в пространството.

рубѣн м. Червен скѣпоценен камѣк.

ручѣ неслв. 1. Издавам силен и глух звук. 2. За вода – тека силно, та шумя.

рѣчка ж. Издадена част от инструмент, уред, съд, врата и др., за която се държи; държка, ръкохватка.

С

свѣден прил. Мил, скѣп, обичан, любим.

свѣрѣц м. 1. Който (умее да) свири

със свѣрка или с уста; свѣрач. 2. Няколко вида птици, обитаващи влажни места.

свод м. 1. Купол. Небесен свод. 2. Дъговидна извивка отгоре на вратата, мост и др.; арка. *Каменен свод.*

сгѣрѣвам неслв., **сгѣрѣча** св. 1. Правя, направлям нещо да стане на грѣчки, гѣнки, брѣчки; сбрѣчквам. 2. Свивам, превивам. *Болката го сгѣрчи.*

сѣгурен прил. Който заслужава доверие, на когото може да се вярва; верен, надежден. *Сѣгурен човек, сѣгурна защита.*

силуѣт м. книж. 1. Едноцветно, плоско, контурно изображение на човек, предмет и пр. върху по-тъмен или по-светъл фон. 2. *прен.* Неясно външно очертание на нещо в тъмнина, мъгла.

скреж м. 1. Замръзнали много ситни капчици влага по дървета, стени и др. през студени зимни дни. 2. Много тънка ледена кора.

скришен прил. Таен, скрит.

слабѣк м. (**слабѣчка** ж.) 1. Слаб, немощен човек. 2. Ученик със слаб успех или изобщо човек с незадоволителни възможности.

сланѣ ж. Заледена роса през студени нощи.

смѣзвам 1. неслв., **смѣжа** св. Притискам или удрям нещо, та изгубва предишния си вид; сплесквам, смачквам.

смѣзвам 2. неслв., **смѣжа** св. Намазвам със смазка.

смѣствам неслв., **смѣстя** св. 1. Премествам нещо така, че да се освободи пространство, място за още нещо. 2. Слагам, нареждам нещо някъде, в някакво ограничено малко пространство. *Сместете се да седне и друг човек.*

снѣмам неслв., **снѣма** св. 1. Свалям, премествам нещо от по-високо на по-ниско място. 2. Свалям, махам от себе си нещо, което съм облякъл или обул, което нося.

спотаён *прил.* Стаен, скрит.

спрѐтнат *прил.* 1. Чисто и стегнато облечен. 2. Подреден прилично и с вкус. *Спретнато жилище.*

срѣчен *прил.* 1. Който е изкусен в работа с ръце, комуто иде отръки; похвватен, ловък. *Срѣчен работник.* 2. При който се проявява умение, ловкост. *Срѣчни движения.*

ста̀до *ср.* Група животни от един вид, които живеят и се хранят заедно. *Овче стадо.*

стан *м.* 1. Човешко тяло, снага. 2. Място, където нощуват пътници. 3. Място, където временно са настанени войски на палатки, под открито небе, лагер.

сте́на *несв.* Въздишам с глас; пъшкам, охкам.

стобо̀р *м.* Ограда от дървени колове и дъски.

стопя́вам *несв.* **ста́пям** *св.* Топя нещо, докато стане течено; разтопявам, стапям.

събужда́м *несв.*, **събу́дя** *св.* Прекратявам съня на някого, вдигам го от сън; пробуждам, разбуждам.

суса́м *м.* Тревисто маслодайно растение. Семената му се използват за ядене, в хранителната промишленост, в сладкарството.

стъ́пвам, стъ́пям *несв.*, **стъ́пна** и **стъ́пя** *св.* 1. Слагам си крака, краката върху нещо. Стъпвам на земята. 2. Ходя.

Т

тамя́н *м.* Благовонна смола от южно дърво, която се употребява за кадене при богослужение.

тоя́га *ж.* Въздебела и яка пръчка за носене в ръце, подпиране, удряне и др.

тре́ли *мн.* 1. муз. Украса на песен с бързо и преливно повтаряне на някои тонове. 2. *поет.* Славеева песен.

тъ́жен *прил.* 1. Който изпитва, преживява тъга. 2. Който изразява или причинява тъга.

тъ́тна *несв.* Издавам силен глух и продължителен шум, звук.

У

ужй́лвам и ужй́лям *несв.*, **ужй́ля** *св.* 1. За насекомо – бодвам, ухапвам. 2. За коприва – опарвам. 3. *прен.* Жегвам с хапливи и ядовити думи.

улы́сан *несв. прил.* Залисан, унесен, захласнат.

улы́свам *несв.*, **улы́сам** *св.* Отвличам вниманието, отнемам времето на някого; залисвам.

уни́л *прил.* Отпаднал духом; тъжен, нажален.

упла́ха *ж.* Внезапен страх, изплашване, тревога.

Ф

фанта́зия *ж.* 1. Творческо въображение. 2. Измислица, мечта. 3. Хрумване, каприз. 4. Музикална пиеса.

фе́я *ж. книж.* 1. Приказно същество с вълшебна сила на магьосница и с образ на самодива или русалка. 2. Омайна хубавица.

фиш *м.* Книжно картонено правоъгълно листче с различни сведения.

фу́рна *ж.* 1. Голяма пещ за печене на хляб. 2. Част от готварска печка, където се пече хляб, ястие и др.

Х

ха́ла *ж.* 1. Буен вятър; буря. 2. Въображаемо, митическо същество, оприличавано на змей. 3. *прен.* Едър и силен, як човек.

хартй́я *ж.* Произведен от целулоза, дървена маса, слама и др. материал във вид на тънки листове за писане, рисуване, печат, увиване и др.

хвъ́рча *несв.* 1. Нося се във въздуха; летя. 2. *прен.* Движа се с голяма бързина.

хлад,-ът *м.* Приятна слаба студенина, хладина, прохлада.

художествен *прил.* 1. Който се отнася до изкуство изобщо. 2. Който е свързан с отразяване на действителността със средствата на изкуството.

Ц

цамбурвам *несв., цамбурна св.* Цамбуркам веднъж или поединично.

цамбуркам 1. Потапям изведнъж нещо тежко във вода, та се чува плясък. 2. Скачам, падам или правя резки движения във вода, та се чува плясък, шум. *Децата по цял ден се цамбуркат във водата.*

цвете *ср. мн. цветя* 1. Тревисто растение с хубав цвят. 2. Самият цвят на растението.

цвят, цветът *м. мн. -ове* Орган у семенните растения, обикновено с нежни и красиви листа и приятен дъх, където става оплождането и се развива плод и семе.

Ч

чакмак *м.* 1. *остар.* Ударник за пушка. 2. *диал.* Огниво и кремък.

черница *ж.* 1. Отглеждано по дворове и градини дърво с меки и сочни плодове и листа, които се използват за храна на копринената буба; дуд. 2. Плодът на това дърво; дуд.

чертеж *м.* Точно изображение, рисунка на предмет, направен с чертане, с черти.

чйчо (чйчко) *м.* 1. Брат на бащата. 2. Възрастен мъж, роднина или близък на семейството по отношение на децата. 3. Почтително обръщение у народа към по-стар човек (но не дядо).

чучулига *ж.* Сива полска птичка, която се издига нависоко и пее.

Ш

шарка *ж.* 1. Естествена пъстрота или цветно петно. 2. Цвят, шар, багра. 3. Рисувана или чертана и др. украса.

шейна *ж.* Превозно средство с дървени или метални плазове за плъзгане по сняг или лед.

шибой *м.* Ароматно градинско цвете от семейство кръстоцветни.

широк *прил.* Който е голям, има голям размер встрани. Противоположно на *тесен*.

шумак *м.* Гъста шума, храсталак.

шушна *несв.* Шепна. *Какво шушнете в тъмното?*

шушони *мн.* (шушон *м.*) Високи зимни гумени обувки, които се обуват над други обувки.

Я

ясен *м.* Широколистно дърво с перести назъбени листа и яка дървесина.



Б

безчѝнствам – върлувам, вилнея, беснея, свирепствам, злодействам.

браздà – резка, дия, граница.

бушѹвам – вилнея, беснея, лудея, *прен.* вря, кипя.

В

вар – *диал.* киреч

вглѣдан – взрян, загледан, вперил поглед, впил очи.

вехт – овехтял, износен, изтъркан, стар.

виѣлица – фъртуна, вихрушка, фихър, буря.

вилнѣя – бушувам, беснея, лудея, *разг.* лудувам.

вкàрвам – въвирам, пъхам, втиквам, вмъквам.

влàга – мокрота, мокрина, влажност.

влàча – vleка, тегля, мъкна, тѣтря.

влàча се – vleка се, мъкна се, тѣтря се.

внушàвам – втѣлпявам, вдѣхвам.

впѣвам – притискам силно, прилепвам.

вред – *вж.* навсякъде.

врѣзвам – заврѣзвам.

врѣстник – *книж. остар.* едноврѣстник.

врѣва – глѣчка, олелия, виканица, шум, аларма.

възвѣишен – благороден, одухотворен.

вѣрлина – прѣт.

вѣрлѹвам – *вж.* безчинствам.

вѣрша – правя.

Г

гѣздав – красив, напет.

гѣздя – украсявам, крася, кича, кия, труфя, разхубавявам, разкрасявам, пременям, глася, кипря, *разг.* докарвам се.

глѣч – *вж.* врява.

гнил – разложен, прогнил, изгнил, *разг.* разкапан, *разг.* скапан.

греблò – весло.

грѣнци, грѣнѣ – кюп, делва.

гѣол – локва, блато.

Д

дàрба – *книж.* дарование, дар, талант, заложби, способности, даровитост, надареност, талантливост.

дѣбна – следя, проследявам, наблюдавам, причаквам, *разг.* вардя.

джуджѣ – пигмей, гном, лилипут, дребосък.

дѣвен – възхитителен.

дѣпля – надиплям, плисирам, драпирам, сгѣвам, нагѣвам.

дѣря – следа, отпечатък, белег, бразда.

дѣря – тѣрся.

драскотѣна – рязка, драска, драскулка, драсканица.

дувàр – ограда, стена, зид.

Е

ехтѣ – еча, кѣнтѣ, тѣтнѣ.

езѣк – реч, говор, слово, стил.

Ж

жад – жажда

жѣлав – гѣвкав, издрѣжлив.

З

завѣса – перде.

загѣвам – увивам, завивам, опаковам.

замòжен – богат, имотен.

замрѣжвам – замѣглявам, забулвам, затѣмнявам.

запòчвам – почвам, захващам, залавям, пристъпвам.

зарàвям – заривам, засипвам, закопavam.

захлàсвам се – забравям се, увличам се, омайвам се.

замàх – широта

И

йзлет – екскурзия, разходка, обиколка.

изнурèн – изтощен, слаб, безсилен, немошен, обезсилен, съсипан, изтомен.

изрàствам – пораствам

изрìвам – рина

изтрòпвам – тръпна, вцепенявам се.

изржèние – израз, мимика, физиономия.

К

кàня – викам, зова, приканвам, призовавам.

кàня се – готвя се.

кàпя – падам, опадвам, изпадам.

катèря се – качвам се.

колиба – хижа, бордей.

котлè, котèл – ведро, кофа, бакър.

кòрпа – пешкир.

куп – камара, грамада, купчина, купище, планина.

кюп – делва.

кьошè – ъгъл, кът, място.

Л

ловèц – ловджия.

лòх – полòх, полòхване, подухване, повяване.

люшкам – клатя.

М

магàре – осел

магьòсница – вълшебница, вещица, бродница, чародейка.

мàйстор – занаятчия, специалист.

малчугàн – хлапак, хлапе.

мйрис – обоняние, дòх, миризма, ухаение, аромат.

мрòсен – нечист, замòрсен, изцапан, омòрсен.

мòшвам се – пòхвам се, вмòквам се.

мjàтам – хвòрлям, захвòрлям, запращам.

Н

надпревàрвам – изпреварвам, надминавам, надбòрзвам.

накладàм – запалвам

натйрвам – изпòждам, изгонвам, прогонвам.

нахлòвам – навлизам, прониквам, нахòлтвам.

О

обàгрям – оцветявам.

облйчам – намòквам, навличам, *разг.*

облòхвам – лòхам, духам, вея, полòхвам, повявам, подухвам.

озòртом се – оглеждам се.

окйчвам – накичвам.

окòрпен – закòрпен, съшит, скòрпен.

опàзвам – запазвам, съхранявам, увардвам, *разг.*

оптимйзъм – жизнерадост, бодрост.

П

плàдне – обед, пладнина.

плйсвам – квòрлям, изливам (вода), лисвам (диал.), ливвам.

подигрàвка – насмешка, присмех.

поèмам – 1. хващам, 2. трьгвам

покрйвка – покривало, завивка.

постоянств(ув)ам – упорствам, настаоявам.

препорòчвам – съветвам.

пресмjàтам – смятам, изчислявам.

преценявам – заключавам, съдя, обмислям.

привечер – надвечер.

притеснявам се – безпокоя се, грижа се, тревожа се.

пръждòсвам – *разг. грубо* – изпъждам.

пуквам се – пръскам се, спуквам се.

пътувам – пътешествувам, странствувам.

пътъом – пътем, мимоходом

Р

работилница – ателие

разглобявам – демонтирам, развинтувам

разлѐка – раздяля

С

свиден – любим, обичан, мил, скъп, драг, ненагледен.

свод – купол

сга̀звам – газя, тъпча, мачкам, смачкувам; смъмрям, хокам.

сгърчвам – сбръчквам

си́гурен – достоверен, верен, надежден.

силу̀ет – очертания, контури.

скѐтвам (*нар.*) – кѐтам, прикѐтвам, крия, прикривам, скривам, прибирам.

смѐсвам – разбърквам, омесвам, обърквам.

снѐмам – свалям, смъквам.

сполу̀чвам – случвам, успявам, постигам, върви ми.

спота̀ен – притаен, затаен, стаен.

спрѐтнат – стегнат, прибран.

стан – лагер

стобòр – ограда, плет.

Т

талисмàн – амулет, муска.

тоя̀га – сопа.

тѝжен – меланхоличен, печален, трагичен, скръбен, жалостен, нерадостен, невесел.

У

ужй̀лвам – ухапвам.

унй̀л – потиснат.

уплàха – страх.

Ф

фанта̀зия – въображение.

Х

хàла – буря, стихия.

хлад – студ, прохлада.

Ц

ца̀мбурвам – цопвам.

Ч

чертѐж – скица.

чернй̀ца – скаменица (*диал.*), дуд (*диал.*)

Ш

ша̀рка – цвят.

шумàк – гъсталак, листак.

Я

я̀сен – ведър, безоблачен, ведролик, бистър, чист.

ОТГОВОРИ НА ТЕСТОВИТЕ ЗАДАЧИ

ТЕСТОВИ ЗАДАЧИ 1

1. а б **в**
2. **а** б в
3. а **б** в
4. а б **в**
5. **а** б в
6. а **б** в
7. а б **в**
8. **а** б в

ТЕСТОВИ ЗАДАЧИ 2

1. а б **в**
2. **а** б в
3. а б **в**
4. а б **в**
5. а **б** в
6. а б **в**
7. а б **в**
8. а **б** в

ТЕСТОВИ ЗАДАЧИ 3

1. а б **в**
2. **а** б в
3. а **б** в
4. а б **в**
5. а **б** в
6. а **б** в
7. а б **в**
8. а **б** в

ТЕСТОВИ ЗАДАЧИ 4

1. а **б** в
2. **а** б в
3. а б **в**
4. а **б** в
5. **а** б в
6. а **б** в
7. а **б** в
8. а б **в**

ТЕСТОВИ ЗАДАЧИ 5

1. а **б** в
2. а **б** в
3. а б **в**
4. а б **в**
5. **а** б в
6. а б **в**
7. **а** б в
8. а **б** в

ТЕСТОВИ ЗАДАЧИ 6

1. а б **в**
2. **а** б в
3. а **б** в
4. а б **в**
5. а **б** в
6. **а** б в
7. а б **в**
8. а **б** в

ТЕСТОВИ ЗАДАЧИ 7

1. а **б** в
2. **а** б в
3. **а** б в
4. а **б** в
5. **а** б в
6. а **б** в
7. а б **в**
8. а **б** в

ТЕСТОВИ ЗАДАЧИ 8

1. а **б** в
2. а б **в**
3. **а** б в
4. **а** б в
5. а **б** в
6. а б **в**
7. а **б** в
8. а б **в**

ТЕСТОВИ ЗАДАЧИ 9

1. **а** б в
2. а б **в**
3. а **б** в
4. а **б** в
5. а б **в**
6. **а** б в
7. а б **в**
8. а **б** в

ТЕСТОВИ ЗАДАЧИ 10

1. **а** б в
2. а б **в**
3. а **б** в
4. а **б** в
5. а б **в**
6. а **б** в
7. а б **в**
8. а **б** в

Мария НАТИНА, Надежда КАРА, Екатерина ДЕРИВОЛКОВА

Къщичка НА ДЕТСТВО ЗЛАТНО

читанка за **4.** клас

УЧИЛИЩЕ, ЛЮБИМО!



КИРИЛ И МЕТОДИЙ

Български всеучилищен химн

„Върви, народе възродени,
към светла бъднина върви,
с книжовността, таз сила нова,
съдбините си поднови!

Върви към мощната просвета!
В световните борби върви,
от длъжност неизменна воден –
и Бог ще те благослови!

Напред! Науката е слънце,
което във душите грей!
Напред! Народността не пада
там, гдето знанието живей!

Безвестен беше ти, безславен!
О, влез в историята веч,
духовно покори страните,
които завладя със меч!”

Тъй солунските двама братя
насърчваха дедите ни...
О, минало незабравимо,
о, пресвещени старини!

Стоян МИХАЙЛОВСКИ



Речник

- **бъднина** – бъдеще
- **съдбините** – съдби
- **насърчваха** – подкрепяха



1. **Защо стихотворението е наречено «Химн на славянската писменост»?**
2. **Коментирай третата и петата строфи от стихотворението. Как разбираш смисъла им?**

УЧИЛИЩЕТО ЗОВЕ

Цяла нощ вая проливен дъжд. Буря върлуваше в гората и огъваше до земята младите дръвчета. В колибата беше тъмно като в рог. Мишо слушаше сърдития грохот на стихията, но мисълта му беше долу, в новото бяло училище.

Той се зави презглава и заспа дълбоко. Когато се пробуди, вятърът беше очистил небето от гръмоносните облаци. Планината грееше окъпана и млада. Той скочи, слезе до Мъхнатото кладенче и си наплиска лицето.

Не бързай! Има време рече дядо Михал. Много ти е припряно сърцето. И внимавай, когато минаваш по дървената минушка над реката. На добър час!

Махна с ръка старецът и дълго гледа внука си, додето се изгуби от очите му.

Чудно момче, снощи плачеше за стадото, а днес бяга към училището, сякаш е хвърковато!

Слънцето се беше вдигнало над Белия камък, когато Мишо стигна до Поройница. Задъхан се спря. Мостчето го нямаше! Нощес реката го е отнесла! Как ще мине отвъд?

Изведнъж си спомни как лятос ходеха с дядо си да търсят едно загубено агънце. И тогава реката беше пак придошла. Но овчарите чуха жалния глас на изгубеното агънце отсреща и се прехвърлиха по едно дърво, съборено от бурята пряко реката. По него ще мине и Мишо. Дано само не го е отнесла Поройница! И когато стигна до мястото, отдъхна с облекчение: дървото лежеше върху двата бряга непоклатимо. Пристъпи внимателно и тръгна по легналото дърво. Краката му се подкосиха, но додето се усети, беше стигнал другия бряг. Тичешком се спусна към училището.

Вечерта дядо му го посрещна разтревожен.

— Поройница още не се е оттекла. Казаха ми, че е отнесла и минушката. Ти откъде мина?

— По нашия мост, дядо! Помниш ли лятошното дърво, по което ми нахмехме двама с теб, когато търсехме изгубеното агънце?

Дядо Михал се удари по челото.

— Бре, аз го бях забравил. А ти си го запомнил. Паметлив мъж ще станеш, също като дядо си. Какво ново-вехто в училището?

— Всичко е ново, училището белосано, свети от чистота. Картини окачени по стените. И учителят ни е нов. А другарите са познати до един. Само че станали по-големи. За едно лято са пораснали.

— Опъна ли ти ушото учителят? попита дядо Михал.

— Защо да го опъне?

— Задето си закъснял.

— Напротив, дядо, похвали ме, когато му разказах откъде ида и как съм преминал Поройница. А на другарите той каза, че всички трябва като мене да обичат училището.

Виж ми новата читанка, ама чакай, по-напред да ти поля да си измиеш ръцете. Аз ще си пазя читанката чистичка.

— Пази я, сине! рече дядо Михал и си запретна ръкавите.

Като си изми ръцете, той седна пред кошарата, пое новата читанка, разгъна я, разгледа картинките и я сложи на коленете си.

— Брей, че хубаво нещо! Чудесни картинки! През зимата ще я изчетем до кора. Е-е-е-ех! въздъхна той. Сега да си ученик! Едно време нашият даскал Пейо даваше по една читанка на трима души...

Мишо се залови да нарежда трапезата.

Нареждаше и тананикаше, а звънците на овците му пригласяха.

Ангел КАРАЛИЙЧЕВ



Речник

- **върлѹва** – безчинства
- **минѹшка** – тук: греда за минаване над водата
- **припрѹно** – вълнуващо



1. Какво помага на Мишо да премине придошлата река?
2. Защо учителят го сочи на всички за пример?
3. Какви качества проявява малкият герой?
4. Как се отнася дядо Михал към читанката? Коментирай.

СЛЪНЦЕТО И КНИГАТА

(Диалог)

Слънцето:

Виж, как могъщо светя на небето,
с лъчи прогонвам нощната тъма,
огрявам хора, планини, морета
и всеки кът на вашата земя.

Ти, малка и едва забележима,
пред мене, книжнице, какво си ти?
Каква неznайна сила в тебе има,
с какво събуждаш в хората мечти?

Защо деца и стари те обичат?

Ти нямаш огън, блясък и лъчи –
а за какво те «светлина» наричат
и гледат в тебе с пламнали очи?

Книгата:

Не се чуди, небесно ти светило,
че аз, макар да нямам твоята мощ,
тук, на земята, имам друга сила
и светлина запалвам в друга нощ.

Когато хората се в мене взират,
пред техните очи светът расте, –
земята цяла, слънцето, всемира
на страниците ми намират те.

Но аз прониквам още там, където
не стига на лъчите ти мощта –
на хората в душата и в сърцето, –
оттам прогонвам мрака и нощта.

Елисавета БАГРЯНА



Речник

• **всемир**а – целия мир



1. Какъв диалог се води между слънцето и книгата?
2. За каква мощ и светлина говори книгата на слънцето?
3. Избери си приятел, с когото ще прочетеш диалога.

АЗБУКА ЗА РЕДКИ ДУМИ

Редки думи има сума,
редки думи все сме чели.
Който каже рядка дума,
но най-рядка, той печели.
Хайде, почваме, ей-руп,
казвам: автомотоклуб!



— Хич не е то нещо рядко, –
всеки ще ти отговори,
че там мама или татко
карат курса за шофьори.

— Е, добре, но А р х и м е д?
Мислиш, че е делва с мед?
Вече прекаляваш доста:
Архимед е она с лоста.

— С „Б“ ли? Тук те пипнах: бройлер!
Да не мислиш, че е бойлер?
Мия се с вода от бойлер,
ще обядвам печен бройлер.

— С „Г“ например? Г у т а п е р ч а!
Не че искам да се перча,
но не е то рядка дума,
а суровина за гума.

— К а к а д у? – Това е вид
папагал най-гласовит.
Често бива по-писклив
даже от локомотив.

— „У“ ли? С „У“ ги има сума.
— Да, обаче рядка дума!
— Ум например. Туй не е ли
рядко нещо?
— Е, спечели...



Марко ГАНЧЕВ

Архимед древногръцки учен, живял през III век преди новата ера. Според легендата, след като открил закона за лоста, Архимед възкликнал: «Дайте ми опорна точка и аз ще повдигна Земята!»



1. Обясни каква е играта на героите в това стихотворение.
2. Каква игра на думи откриваме в последната строфа?
3. Измисли подобна игра и я изиграй с твоите приятели.

ЗУБРАЧКА КВАЧКА

Ние в двора си имаме квачка.
Все кълве, все кълве, все кълве.
Вкъщи имаме така зубрачка,
та с квачката стават ни две!

Все кълве пъстрокрилата квачка.
Все кълве! Все си знае това!
А пък нашата така зубрачка
зубри, зубри стотици слова.

Но какво! Пъстрокрилата квачка
е добре, че зрънцата кълве.
А пък нашата така зубрачка
пак получи за зубрене две!

Асен БОСЕВ



1. Как разбираш думата «зубрачка»?
2. Защо авторът сравнява зубрачката с квачката?

ПРОВЕРЕТЕ СЕБЕ СИ

Внимателно ли чете

1. Българският всеучилищен химн е написан от:

- а) Марко Ганчев в) Стоян Михайловски
- б) Елисавета Багряна г) Елин Пелин

2. Денят на Славянската писменост се празнува на:

- а) 31 август в) 1 юни
- б) 24 май г) 1 септември

3. Ангел Каралийчев е написал:

- а) Азбука за редки думи
- б) «Слънцето и книгата»
- в) «Училището зове»
- г) Зубрачка Квачка

КАПКИ ОТ БИСТРИТЕ ИЗВОРИ



ОЛИМП

В много старо време хората разказвали и вярвали в различни чудни истории. Разказвали за неща, които никога нито вие, нито аз сме виждали, нито пък и те самите ги били виждали с очите си. Често говорели за един бог Зевс, който бил цар на небето и на земята.

Зевс прекарвал повечето от времето си в облаците, на върха на една висока планина, която се наричала Олимп. Оттам той можел да гледа и вижда всичко, каквото ставало долу на земята. Зевс обичал да се разхожда по облаците и да хвърля мълнии наляво и надясно, по дърветата и по скалите. Този бог бил толкова силен, че когато поклащал главата си, земята се тресяла, планините треперели, небето потъмнявало, а слънцето се скривало.

Зевс имал двама братя; те също били страшни, но никой от тях не можел да се сравни с него по сила. Единият от тях се казвал Посейдон и бил бог на морето. Неговият дворец се намирал долу, на дъното на морето, в необятни пещери, където живеят рибите и растат коралите. Този дворец бил цял от злато и блестял отдалеч. Когато Посейдон се разсърдел, надигали се вълни, високи като планини, задухвали ветрове и се разразявала страшна буря. Другият брат на Зевс бил едно начумерено и бледо създание. Неговото царство било долу под земята, където никога слънце не огрявало. Там царяла вечна тъмнина и нямало живо същество. Този бог се казвал Плутон, а неговата страна Долен свят, или Ад. Хората вярвали, че когато някой умираше, Плутон изпращал Харон да доведе душата му долу, в тъмните дълбини на неговото царство. Те никога не казвали добра дума за него и го смятали за враг на живота.



На върха на Олимп заедно със Зевс живеели и много други силни богове. Те били толкова много, че аз мога да ви разкажа само за най-важните от тях. А те били следните:

Хèра – богиня на земята и на небето, жена на Зевс. Тя седяла от дясната му страна и му давала всякакви съвети.

Ати́на – богиня на ефира, дъщеря на Зевс, която дала на хората мъдростта и ги научила на много полезни работи.

Афродита́ – богиня на красотата. Тя била много по-красива и от най-красивата жена, която сме виждали аз и вие.

Арèс – прочутият воин, който изпитвал голяма радост, когато някъде избухвала война.

Херме́с – бързият вестител, който имал криле на главата и на краката си. Той летял от едно място на друго като облак, тласкан от силен вятър.

Хефе́ст – той бил много добър ковач. Неговата работилница се намирала на една огнена планина. Изковавал с чука си много красиви неща от желязо, мед и злато.

Имало и много други богове, за които хората от онова време също разказвали какви ли не чудни и хубави истории.

Всички богове живеели в блестящи златни дворци високо горе в облаците, толкова високо, че хората никога не могли да ги видят с очите си. Те обаче могли да гледат долу на земята и да виждат какво правят хората. Боговете често напускали своите дворци и обикаляли по суша и по море заедно с хората, без те да ги познаят. И от всички тези богове Зевс бил най-силният.

старогръцки мит



Речник

- **ефíр** – небесен простор;
- **корàли** – неподвижни животни из топлите морета, които живеят на грамадни групи и образуват цели скали.



1. Къде живеят всички богове?
2. Какво знаеш за всеки от тях?
3. Как Прометей помогнал на човешкия род?

Знаеш ли, че Олимп е планина между Тесалия и Македония до самия бряг на Бяло море. Олимп е висок 2985 м над морското равнище. Върхът му почти всякога е покрит с облаци. Там често гърми. Древните гърци вярвали, че Олимп е местожилището на Зевс и другите богове.

МИТЪТ ЗА ПРОМЕТЕЙ КАК ОГЪНЯТ БИЛ ДАДЕН НА ХОРАТА

В онова много старо време живеели двама братя, които не приличали на останалите хора, но не били и като титаните или като великите богове, които живеели на върха на Олимп. Те били деца на един от титаните – Япет, който воювал срещу Зевс и бил хвърлен, окован във вериги, в страшния затвор на Долния свят. Двамата братя обаче не били воювали срещу Зевс и затова живеели на свобода.

По-големият от братята се наричал Прометей, защото той винаги мислел за онова, което щяло да се случи, навреме се досещал какво би могло да стане и според случая се подготвял предварително за онова, което би могло да стане утре или след седмица, година или дори и след сто години. По-малкият брат се наричал Епиметей, защото никога не мислел какво би могло да се случи, та да направи необходимото, никак не се грижел за онова, което би могло да стане след известно време.

Прометей нямал желание да живее в облаците на върха на планината и да губи напразно времето си. Докато великите богове прекарвали дните си там, като пиели нектар и ядели амброзия, Прометей мислел по какъв начин да направи света по-мъдър и по-добър. Той отишъл да живее заедно с хората, за да им помага. Тъжно му ставало на душата, като виждал, че хората вече не са щастливи както преди, през Златната епоха, когато царувал Крон. Колко бедни и жалки били сега хората. Прометей видял, че сега те живеели в пещери и дупки в земята, треперели от студ, защото нямали огън, умирали от глад, гонени от диви зверове, въобще били най-нещастните същества на земята.

„Да имаха поне огън! – помислил си Прометей. – Биха могли да се стоплят и да приготвят яденето си. След време биха могли да се научат да правят сечива и да строят къщи, в които да живеят. Без огън те живеят по-лошо и от самите зверове.“

Прометей смело се явил пред Зевс и го помолил да даде огън на хората, за да изпитат поне малко радост през студените и навъсени месеци на зимата.

— Нито искра не давам! – отговорил Зевс. – Виж го ти! Ако получат огън, хората могат да станат силни и мъдри като нас и след това да ни изгонят от царството ни. Остави ги да треперят от студ! Остави ги да живеят като скотове! По-добре да страдат и нищо да не знаят. Така ние ще можем да живеем добре и да бъдем щастливи.

Прометей не отвърнал нищо на това, но в сърцето си решил да помогне на човешкия род и тази мисъл не го напускала нито за миг. Извърнал се и напуснал завинаги Зевс и Олимп.

Като вървял веднъж край морето, Прометей намерил едно растение, което приличало на тръстика, наричали го нартикс. Отсякъл го и видял, че стеблото му отвътре било пълно със суха и мека сърцевина, която би могла да гори бавно и да поддържа огъня дълго време. Взел тази дълга тръстика и тръгнал към изгрева, където била къщата на слънцето.

Човешкият род трябва да има огън, – мислел си Прометей, независимо дали желае или не това жестокият Зевс, който живее на върха на планината и се радва на огъня и на светлината!

Пристигнал призори, тъкмо в момента, когато блестящият златен диск на слънцето излизал от земята и започвал всекидневния си път по небето. Допрял края на тръстиката до пламъците на слънцето и сухата сърцевина се запалила и започнала бавно да гори. Прометей се върнал бързо на земята, като носел със себе си скъпоценната искра, скрита в кухината на растението.

Тогава той извикал някои от хората, които треперели от студ в пещерите, и им показал как да се топят с този огън и как от въглените биха могли да запалят още огънове. Не минало много време и във всяка колиба запламтял приятен огън. Мъже и жени се събрали около огъня, топлели се, радвали се и благославяли Прометей за чудния подарък, който той им донесъл от слънцето.



Скоро хората се научили да сготвят своята храна и да се хранят като хора, а не като скотове. Започнали да изоставят своите диви, животински навици и вместо да се свират в тъмните места, излезли навън, на чист въздух, под животворната светлина на слънцето и се радвали много на живота.

Постепенно Прометей ги научил на много неща. Научил ги как да строят дървени и каменни къщи, как да опитомяват овцете и кравите, за да им бъдат полезни, как да орат, да сеят, да жънат и как да се пазят от лошото време през зимата и от дивите горски зверове. След това ги научил как да копаят земята и да намират мед и желязо, как да топят металите и как да им придават с чука различни форми и да изработват от тях сечива и оръжия, които им били нужни при война или мир. И когато видял колко щастлив станал светът, Прометей извикал:

— Нова златна епоха ще настъпи пак, още по-славна и хубава от старата!



Речник

- **титан** – безсмъртен великан;
- **прометей** на старогръцки означава «предвидлив»;
- **епиметей** на старогръцки означава «непредвидлив»;
- **нектар** – божествено питие, сладък сок, който се образува в вета на някои растения;
- **амбрòзия** – храната на боговете, която ги прави вечно млади и безсмъртни;
- **крон** – цар на титаните и на цялата земя, баща на Зевс.



1. Прочети описанието на двамата братя – Прометей и Епиметей. С какво Прометей се отличава от по-малкия си брат Епиметей? Запиши.
2. Защо Прометей напуснал облаците на планинския връх и отишъл да живее с хората?
3. Какви чувства предизвиква у теб образът на Прометей, когато успява да предаде скъпоценната искра на хората?

КАК БОЛЕСТИТЕ И ГРИЖИТЕ ДОШЛИ ПРИ ХОРАТА

Наистина полека-лека всичко би могло да се нареди много добре и за хората пак да настъпи истинска златна епоха, но ако не съществувал Зевс. Веднъж, като погледнал случайно надолу към земята, Зевс видял запалените огньове, хората, които живеели в къщи, стадата, които пасели по хълмовете, житата, които зреели по нивите, и се разсърдил много.

Кой направи всичко това? – попитал той.

Някой му отговорил: Прометей.

— Кой? Онзи млад титан ли? – изревал Зевс. – Много добре! Така ще го нареда аз него, че ще съжалява за затвора, в който държа неговите братя. Колкото за тези нищожества хората, то нека си запазят своя огън. Ще ги направя десет пъти по-нещастни, отколкото са били, преди да притежават огъня.

Разбира се, за Зевс било много лесно да накаже Прометей, когато пожелае, и затова не бързал да го стори. Решил, първо, да направи човешкия род нещастен и за да постигне това, избрал един много странен начин, който не бил нито бърз, нито неочакван. Повикал при себе си своя син, ковача Хефест, и му наредил да направи от едно парче глина, което сам му предал, една жена. Хефест направил според даденото му нареждане една жена и я занесъл на Зевс горе в облаците, където той живеел с цялата си свита. На това бездушно тяло големият и изкусен ковач бил придал много по-съвършена форма, отколкото на която и да е статуя.

— Елате, – поканил Зевс другите богове. – Нека сега всеки от нас даде по една хубава дарба на тази девойка!

И сам пръв той ѝ дал живот.

След това минали наред и останалите богове и всеки от тях дал на това чудно създание по една дарба. Богинята Атина я надарила с много ум, научила я да преде, да тъче и да върши всички домашни работи. Дала ѝ една красива дреха, едно белоснежнo було, а на главата ѝ сложила венец от живи цветя.

Аполон, богът на музиката, надарил момичето с хубав глас и изкусна ръка и го научил да свири на лира. Афродита, богинята на красотата, го надарила със сини очи и руса коса и му дала нежно сърце.

Така всеки от боговете дал на девойката по нещо. Най-накрая дошъл Хермес. Той научил девойката да говори така хубаво, че никой не можел да ѝ откаже каквото и да поиска. След това Хермес се усмихнал и докоснал девойката по очите, ушите и пръстите.

— Искам да те направя така, че да можеш всичко да виждаш, всичко да чуваш и да искаш всичко да научиш, – ѝ казал Хермес.

Накрая Зевс казал на останалите богове:

— Понеже тази девойка получи сега от нас всички дарби, нека я наречем Пандора.

И веднага се обърнал към Хермес и му наредил:

— Хермес, ще заведеш тази девойка долу да земята, ще намериш Епиметей и ще му кажеш да я вземе за жена.

Хермес полетял с Пандора от Олимп към земята. Като влезли в къщата на Епиметей, Хермес му казал:

— Епиметей, Зевс ти праща Пандора за жена.

И си отишъл веднага.

Епиметей и Пандора заживели щастливо. По цял ден играели, танцували, плетели венци от най-красивите цветя и ядели сладки плодове от дърветата.

Една вечер, както танцували по зелената трева, забелязали, че към тях идва пак вестителят на Зевс – Хермес. Дрехите му били прашни и изцапани от пътуването и той вървял бавно и умерено, приведен под тежестта на една голяма кутия, която носел на раменете си.

Хермес поздравил с „добър вечер“ Епиметей и Пандора и ги помолил да остави тази тежка кутия в техния дом.

— Сега съм много уморен, – обяснил им той, – но ще мина пак някой ден и ще взема кутията. Ала внимавайте! Не бива да я отваряте!



Епиметей обещал да пази на сигурно място кутията и Хермес казал „лека нощ“ и си отишъл.

Едва що Хермес излязъл от къщата и Пандора си казала:

„Какво ли има в тази кутия, че Хермес ни каза да не я отваряме?! Сигурно има нещо скъпоценно и не иска да го видим!“

Тази мисъл постоянно измъчвала Пандора.

— Какво ли има в тази кутия, – питала тя Епиметей.

— Колко си чудна! – отвърнал притеснен Епиметей. – Как да ти кажа какво има в кутията, като не знам!

— Отвори я! казала ядосана Пандора.

— Какво приказваш! – извикал Епиметей и лицето му пребледняло от страх. – Да отворя чуждата кутия, която Хермес ми е поверил?! Това никога няма да направя! – И Епиметей излязъл навън, като мислел, че Пандора ще го последва.

Като останала сама, Пандора пристъпила към кутията с още по-голямо любопитство.

Кутията била изработена от скъпоценно дърво, наподобяващо светли вълни. На капака била издълбана гирлянда от ярки рози и зелени клони. По средата било изобразено едно много красиво лице, което изглеждало като че всеки миг ще заговори.

Пандора се вгледала внимателно в това лице. Сторило й се, че устните му мърдат и ѝ казват: „Не се страхувай, Пандора! Какво лошо може да стане, ако отвориш кутията?“

— Така е, ще я отворя! – решила Пандора и хванала златната връв, с която била вързана кутията.

Възелът бил сложно заплетен и много пристегнат. Отвън Епиметей извикал на Пандора да излезе, за да седнат на тревичката в градината под бадемовото дърво. В този момент обаче тя държала връвта и мислела дали да я дръпне и отвърже възела.

Неочаквано, без Пандора да усети, златният възел се разплел и сам се развързал. На Пандора ѝ се сторило, че чува гласове и шепот вътре в кутията. Тогава сложила ухо върху нея и чула тези думи:

Пандора, мила Пандора, съжали ни! Извади ни оттук! Отвори кутията и ни извади оттук!

„Какво ли може да е това?! – учудила се тя. Сърцето ѝ започнало да бие бързо и силно. – Да отворя ли кутията, или не?“

В този момент Пандора чула стъпките на Епиметей, който идвал, за да я вземе да излязат.

„Нека хвърля поне един поглед вътре, – помислила си Пандора, преди да ме е видял Епиметей и да ми се скара. От един поглед какво лошо може да стане? След това ще затворя пак кутията, както си е била.“

И тя бързо повдигнала капака.

Сторило ѝ се, че изведнъж в къщата станало тъмно. От кутията излезли милиони крилати насекоми, които приличали на мушици, комари, мухи, оси. В същия момент Пандора чула виковете на Епиметей, който влизал в стаята:

— Ох! Ощипаха ме! Ужилиха ме! Лоша Пандора, защо си отворила тази проклета кутия?

Пандора захлупила бързо капака, скочила права и погледнала наоколо, за да види какво се е случило с Епиметей. В стаята обаче било толкова тъмно, че нищо не можело да се различи ясно. Пандора чувала само някакъв неприятен шум, като че ли наоколо летели големи мухи, грамадни комари или оси. Полека-лека очите ѝ свикнали с тъмнината и тогава тя видяла цяло ято от малки и грозни насекоми, с криле като на прилеп, много неприятни, въоръжени със страшни и дълги жила и опашки.

„Бу-уу-у... и“ – бръмчели наоколо насекомите. Едни от тях кацали на челото на Пандора, други на ръцете ѝ, трети на главата ѝ и почнали да я жият толкова силно, че тя запищяла, докато най-сетне Епиметей изтичал и ги пропъдил.

Е, кои мислите, че били тези страшни същества, които излезли от кутията? Това били всички страдания и мъки, които се намират на земята: разните грижи, хилядите горчивини, безбройните болести, кражби, лъжи, ядове и тем подобни.

Пандора и Епиметей отворили веднага вратите и прозорците и крилатите страдания полетели навън и започнали да жият, да безпокоят и да измъчват и останалите хора, които живеели по света. Никой вече нямал настроение нито за игра, нито за смях.

Пандора и Епиметей останали в колибата си. Двамата страдали много от ужилванията, изпитвали силни, непоносими болки. Това били първите болки, които хората почувствали, откакто светът съществувал. Епиметей седял на земята, свит в един ъгъл, с гръб към Пандора. Пандора лежала и тя на земята, сложила глава върху проклетата кутия. Тя ронела горчиви сълзи, а сърцето ѝ се късало от мъка.

Внезапно отвътре от кутията се чуло почукване.

— Какво може да е пък това? – помислила си Пандора.

— Кой си ти? Кой си ти вътре в проклетата кутия?

От кутията се обадил един нежен глас:

— Отвори, отвори! Аз ще излекувам раните ти.

— Не! Не! – отговорила Пандора и започнала пак да плаче и да се вайка. – Стига ми това, което си изпатих, след като вдигнах капака на кутията. Добре си в кутията, проклето същество, и там ще останеш! Да не мислиш, че съм толкова глупава да те пусна да излезеш!

— Ах! повторил пак нежният глас. – Пандора, отвори ми да изляза. Аз не съм като ония лоши същества, които имат жила.

— Епиметей – казала Пандора, – каквото ще да става! Аз ще отворя кутията.

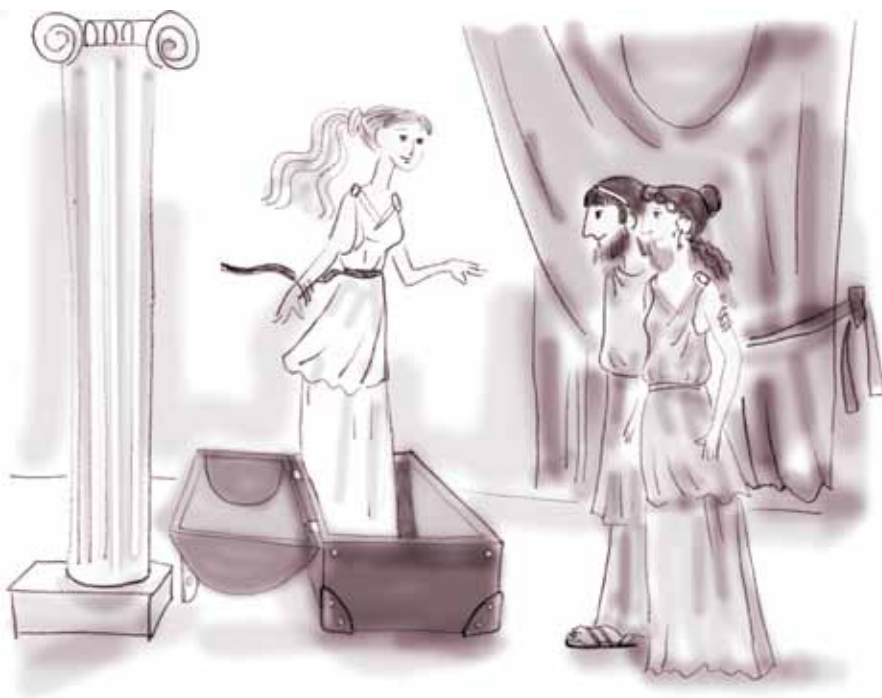
—И аз ще ти помогна, – отговорил Епиметей.

След като се разбрали помежду си, двамата вдигнали пак капака и от кутията изхвъркнало едно същество със светло, усмихнато личице и започнало да лети из стаята като светло петно. Опитвали ли сте някога да отразявате слънчевата светлина с огледало в тъмна стая и да я карате да играе по тъмните стени? Тъкмо така изглеждал в тъмнината на стаята ликът на това същество, което излязло от кутията.

Чудното същество полетяло към Епиметей и докоснало с пръст болното място, където го било ужилило едно лошо насекомо, и болката веднага му минала. След това целунало Пандора по челото и мъката ѝ веднага изчезнала. После започнало да хвърчи над главите на двамата, като гледало нежно.

— Моля ти се, кажи ми кое си ти, красиво създание? – попитала го Пандора.

— Аз се казвам Надежда! – отговорил слънчевият лик. – Моята работа е да лекувам хората от страданията, които се разпространиха вече сред тях.



— Твойте крила са украсени с цветовете на дъгата! – каза Пандора. – Колко са красиви.

— Ще останеш ли завинаги при нас? – попитал Епиметей.

— Ще остана дотогава, докато ще съм ви нужна, – отвърнала Надеждата с мила усмивка. – Обещавам ви, че няма да ви напусна, докато сте живи. Може би ще дойде време, когато по някой път ще мислите, че съм изчезнала, но тъкмо когато никак не ще ме очаквате, ще видите на тавана на вашия дом блясъка на моите крила. Да, драги мои. При това знам нещо много хубаво и красиво, което ще ви кажа някога.

— О! Кажи го, кажи го! – помолила нетърпеливо Пандора.

— Не ме питай! – отвърнала Надеждата и сложила пръст на розовите си устни. – Но докато сте живи, никога не се отчайвайте. Вярвайте на обещанието ми, защото то е истинско.

Така постъпили тогава Пандора и Епиметей, така постъпва оттогава и всеки човек. Вярва в Надеждата. Какво би станало в света без нея?



Речник

- **притежавам** – имам;
- **дàрба** – подарък;
- **бу̀ло** – покривало от тънка, прозрачна тъкан;
- **ли́ра** – струнен музикален инструмент;
- **Пандòра** – в старогръцки означава «всички дарове»;
- **бадèм** – плодно дърво от рода на зарзалата;
- **се вàйка** – съжaliaва.



1. Какво означава името Пандора?
2. Защо Зевс изпраща Пандора на земята?
3. Проследи мислите, чувствата, действията на Пандора, след като Хермес оставя тежката кутия в техния дом. Сравни поведението ѝ с това на Епиметей. Направи изводи за двамата герои.
4. Какво би станало в света без надежда. Отговори писмено.

КАК БИЛ НАКАЗАН ПРИЯТЕЛЯТ НА ХОРАТА

След това Зевс се заел да накаже Прометей, задето откраднал огъня от слънцето. Той наредил на двама богове да хванат Прометей и да го отнесат на най-високия връх на една голяма планина, която се казва Кавказ. После изпратил там ковача Хефест, за да го върже с железни вериги и така да го прикове, че да не може да помръдне нито ръцете, нито краката си.

Хефест не искал да извърши това, защото бил приятел на Прометей, но не смее да не изпълни нареждането на Зевс.

И така големият приятел на хората, който им дал огъня, измъкнал ги от жалкото положение и ги научил как да живеят, бил окован във вериги на върха на планината. Виелици виели около него, градушки безмилостно го шибали по лицето, а един голям и свиреп орел летял по цял ден около него, разкъсвал гърдите му със страшните си нокти и изяждал черния му дроб. Но през нощта, когато орелът си отивал, черният дроб на Прометей пораствал и ставал какъвто бил преди, раните му зараствали, така че на другата сутрин орелът започвал отново да измъчва горкия Прометей. Въпреки това Прометей понасял всичко, без да охка, и никога не приел да поиска милост от Зевс или да каже, че се разкайва за добрините, които направил на хората.

Прометей останал там прикован много години, цели векове. От време на време дядо Слънчо, като карал блестящата си колесница по небето, му хвърлял по някой поглед и му се усмихвал. Друг път цели ята птици долитали и му донасяли новини от далечни страни. Понякога при него отивали океанидите – русалките, дъщерите на Океан, и му пеели чудни песни. Често пъти хората отправяли изпълнен с мъка поглед нагоре към мястото, където се намирал Прометей, и проклинали тиранина, който го бил осъдил.

Един ден оттам минала една бяла крава. Тази крава била особено красива, имала големи, изпълнени с тъга очи и почти човешко лице. Тя спряла за малко и погледнала към заледения, обвит с гъста мъгла планински връх и видяла великанското тяло, оковано във вериги. Прометей също я видял и ѝ заговорил приятелски:

— Знам коя си – казал той. – Ти си Йо, която едно време беше красива и щастлива девойка там далече в Аргос. А сега заради тиранина Зевс и неговата ревнива жена Хера си обречена да обикаляш така обезобразена. Но не се отчайвай! Върви на юг, а след това на запад! След много дни път ще стигнеш до голямата река Нил. Там пак ще се превърнеш в жена, но много по-красива отпреди. Ще станеш жена на царя на тази страна и ще родиш дете, от чийто род ще произлязат много герои. Един

от тези герои ще строши моите вериги и ще ме освободи. Аз чакам търпеливо идването на този ден и знам, че той ще дойде независимо от волята на Зевс.

Горката Йо искала да каже нещо, но не можела. Погледнала още веднъж тъжно героя, който страдал горе на планинския връх, и тръгнала обратно по своя далечен и уморителен път към страната на Нил.

Минали векове и най-сетне в Кавказ пристигнал един голям герой, който се наричал Херакъл. Без да се страхува от страшните мълнии на Зевс, от унищожителните снежни виелици и дъждове, той се покатерил на стръмния планински връх, убил свирепия орел, който толкова време измъчвал прикования пленник, и само с един силен удар строшил веригите на титана Прометей и освободил големия приятел на хората.

— Аз знаех, че ще дойдеш, – казал Прометей на Херакъл. – Десет поколения са минали вече от времето, когато говорих за тебе на Йо и откогато тя стана царица в страната на Нил.

— Да, Йо е майката на моя род, – потвърдил Херакъл.



Речник

- **нарèждане** – указание, поръчение;
- **шйбам** – бия;
- **тирàн** – насилник;
- **обрèчен** – осъден;
- **ще строшй** – ще счупи.



1. Прочети описанието на прикования Прометей. Опиши го устно.
2. Защо, според теб, авторът обезсмъртява Прометей? Какво се утвърждава с неговото безсмъртие? Запиши отговора си.

ЗАВРЪЩАНЕТО НА БЛУДНИЯ СИН

Един човек имал двама сина. По-големият бил праведен и само сериозни мисли го занимавали. По-малкият бил безгрижен и безразсъден, нетърпелив да се наслаждава на удоволствията, които щял да получи от наследството си. „Тате, – казал той един ден, когато повече не можел да чака. – Дай ми моя дял от имота, който ми се полага. Сега искам да му се радвам.“ Баща му не бил доволен, но разделил имота и дал на малкия си син частта, която той трябвало да получи по-късно.

Не минало много време и по-малкият син събрал всичко, което имал, включително и новото си богатство, и потеглил за далечна страна. Харчил без мяра, живял бурен живот с алчни приятели. Скоро пропилял цялото си наследство. Когато парите му свършили, новите му приятели го изоставили и нямало кой да му помогне.

Тогава в тази страна настъпил опустошителен глад и младежът се оказал в отчаяно положение. Бил живял в охолство и разточителствал неразумно, а сега бил принуден да приеме каквато и да е работа. Станал ратай при един човек, който го изпратил на полето да пасе свинете.

Новият свинар си вършел работата, но нищо не му давали за ядене. Гладът станал непоносим. След време той с удоволствие се хранел с рожковите, които давал на свинете.

Тогава му дошъл умът и се замислил: „Колко ратаи има баща ми, които имат достатъчно за ядене, а могат и да спестяват, а аз умирам тук от глад!“ Мисълта за дома ставала все по-примамлива. Можел ли той да признае, че е сгрешил, и да се върне при баща си? Решил, че може, тъй като човек в неговото положение не би трябвало да бъде горделив. И той действително се разкажал за безразсъдството си. „Ще взема да напусна това място и да се върна при баща ми. Ще кажа: „Татко, съгреших пред небето и пред теб. Не съм достоен повече да се наричам твой син. Ако искаш, можеш да се държиш с мен като с един от ратаите си, само ми разреши да остана вкъщи.“

Поел младежът пътя за дома си и най-после наближил бащината къща, като мислел непрекъснато как ще го приемат и съжалявал за безразсъдството си. А баща му, който много тъгувал и се безпокоял за него, го забелязал още отдалече. Докато той се приближавал, бащата забелязал, че е одърпан и мръсен, не носи нищо и върви с наведена глава. Любов и състрадание обзели стареца. Той се завтекъл, прегърнал сина си и го обсипал с целувките на щастлив баща.

Младежът се засрамил и се отдръпнал леко. „Татко, съгреших пред Господ и пред теб, – рекъл той. Не съм достоен повече да се наричам твой син. Нека бъда като един от ратаите ти.“

Но бащата не му позволил да довърши. „Извадете най-хубавите дрехи! – извикал той на слугите. – Облечете с тях сина ми, поставете пръстен на ръката му и обувки на нозете му! Заколете угоеното теле! Пригответе празненство! Нека да гуляем и да се веселим, защото синът ми беше като умрял а сега отново е жив, беше изгубен и се намери!“



В дома веднага започнало веселие. Донесли на младежа чисти дрехи, най-хубавите, които имало в къщата, приготовили телето, отворили делвите с вино. А през това време по-големият син работел усърдно на нивата. Като се прибрал вкъщи, след като се трудил през целия ден, дочул звуците на музика и песни. Повикал един от слугите, за да узнае какъв е поводът за ненадейната веселба.

„Какво означава всичко това?“ – попитал той.

„Брат ти се върна – отговорил радостно слугата, – и баща ти заколи угоеното теле, защото си дойде здрав и читав.“

Но вместо да се зарадва, братът се ядосал и не пожелал да влезе в къщата. Баща му отишъл при него и го подканил да каже „добре дошъл“ на брат си и да се присъедини към празнуващите. Но по-големият брат не можел да се почувства щастлив само заради баща си.

„През всичките тези години ти служих, – рекъл ядосано той, – нито веднъж не съм престъпил някоя твоя заповед, нито пък съм пилял пари, и въпреки това никога не си ми дал дори едно хилаво яре, за да се повеселим с приятелите ми. Не, на мен ти не се радваш. Но веднага щом се върна другият ти син, този, който прахоса твоите пари, ти закла телето, което угояваше! Честно и справедливо ли е това?”

Бащата видял, че той ревнува. „Сине, – рекъл той благо, – ти си винаги край мен, не си бил далече, не си се запилявал никъде. Всичко, което имам, е твое! Но е хубаво да се повеселим заради брат тла и се повесели заедно с нас.”

библейска притча



Речник

- **п̀раведен** – който не е вършил грехове;
- **бл̀уден** – който се скита бездомен;
- **им̀от** – имущество;
- **пот̀еглям** – тръгвам;
- **̀алчен** – лаком, ненаситен (за богатство, власт);
- **пропиля̀вам** – пръскам;
- **ох̀олство** – изобилие от материални блага;
- **рат̀ай** – слуга;
- **р̀ожков** – сладникав плод с роговидна форма;
- **уго̀ен** – дебел, тлъст, охранен.



1. Кой момент от притчата би желал отново да прочетеш и да го разкажеш на близките си? Защо?
2. Проследи речта и действията на малкия син в началото на притчата. Запиши с какви качества се откроява той.
3. Проследи внимателно поведението, мислите и думите на бащата, решението му да посрещне сина си с почит. Опиши картината, която си представяш при завръщането на разкаялия се син.

РОБИН ХУД

Робин Худ дочул, че нотингамският шериф иска да устрои на Петровден състезания по стрелба с лъкове. Победителят щял да получи сребърна стрела със златен наконечник и златни украшения.

Тогава Робин Худ казал на дружината си:

— Никой освен вас не вижда как стрелям с лъка. Аз искам всички да видят. Ще отида в Нотингам на състезанието на стрелците!

— Недей, добри ни предводителю – започнал да го разубеждава Малкия Джон. – Повярвай ми: шерифът нарочно е измислил това състезание, за да те примаме като фазан в примка. Кажи, за какво ти е на тебе стрела със златен наконечник?

Роби Худ не послушал Малкия Джон и настоял на своето. Той се преоблякъл в дрипави бедняшки дрехи. Намазал лицето си с прах и кал, разрошил брадата и косата си.

След това заповядал на дружината си:

Шест от нашите най-добри стрелци ще тръгнат заедно с мен. А останалите да се смесят с тълпата и да бъдат готови.

Зарадвали се стрелците на веселото приключение. Само Малкия Джон се намръщил и казал:

Подчинявам ти се, Робин Худ, но сърцето ми предчувства нещо лошо.

Отишли те в славния град Нотингам. На поляната до северната врата се била събрала тълпа народ. А недалече, на върха на хълма, се издигала бесилка. На нея се люлеел обесен.

Железните му вериги дрънчали.

Малкия Джон погледнал бесилката и лицето му потъмняло още повече.

— Да се върнем назад, – Робин Худ помолил той.

— Какво? Ти за последен страхливец ли ме смяташ? – отговорил гневно Робин Худ.

На поляната бил построен висок подиум. На него важно стоял самият нотингамски шериф с богата мантия и златна верижка на гърдите. А наоколо на дълги скамейки седели рицарите.

Засвирила тръба. Отначало помощниците на шерифа сложили кръгла мишена на разстояние сто и двадесет ярда.

Цяла тълпа стрелци излязла на поляната. Не били по-малко от сто. С тях били Робин Худ и още пет волни стрелци.

Състезанието започнало. Всеки стрелец трябвало да стреля три пъти. Ако не улучи два пъти, напуска полето.

Но това било само първото изпитание! Започнали да преместват мишената все по-далеч и по-далеч, а тълпата стрелци все намалявала и намалявала, непрекъснато се топяла. Когато сложили мишената на триста ярда, на полето останали само двадесет стрелци.

Ето че махнали кръглата мишена и забили в земята орехов прът. Това било последното, най-трудното изпитание. Трябвало да се определи на око колко ярда има до мишената, да се избере подходяща стрела, да се измери силата на вятъра...

Мислели стрелците, гледали, преценявали.

— Слушайте, рицари! – извикал шерифът. – Залагам фунт сребро ето за този дрипльо. Той стреля най-добре от всички!

И посочил Робин Худ.

Първи стреляли нотингамските стрелци. Двама не улучили, третият закачил със стрелата само върха на пръта.

След това дошъл ред на Робин Худ. Той дълго се целил. Пуснал стрелата и разцепил пръта на две, сякаш с нож го отрязал.

Съдиите се посъветвали и присъдили стрелата със златен наконечник на Робин Худ.

— Познах! – зарадвал се шерифът. – Веднага разбрах кой ще победи.

— Виж ти! Този неизвестен дрипльо измъкна победата от нашите нотингамски стрелци!... – зачудили се хората от тълпата. – Стреля не по-лошо от самия Робин Худ. Да не би да е той?

А сред тълпата сновял доносник на шерифа. Чул той тези думи и хукнал с всички сили към началника на градската стража.

В това време шерифът връчил стрелата със златния наконечник на Робин Худ и го попитал:

— Ти откъде си, юнак? Къде си се научил да стреляш така добре?

Но Робин Худ не успял да отговори. Градските стражи се нахвърлили върху него, като пуснати от синджир ловни кучета. В тълпата затръбил сигнален рог. Малкия Джон викал на помощ волните стрелци. Те изскочили от тълпата, разблъсквайки наляво и надясно хората. И се изправили около Робин Худ като стена.

— Позор за теб, шерифе на Нотингам! – извикал Робин Худ. – Така ли честваш ти победителя?

Обтегнали волните стрелци мощните си лъкове. Като дъжд се посипали стрели. Дръпнали се хората на шерифа и се втурнали да бягат. А когато се опомнили, видели, че Робин Худ и дружината му вече са избягали извън градската врата.

английска легенда



Речник

- **шериф** – полицейски началник или съдия в Англия и САЩ
- **пюдиум** – издигнато място за оратори, оркестър
- **ярд** – мярка за дължина (0,914 м.)
- **фунд** – мярка за тегло (около половин килограм)



1. Защо Робин Худ решил да участва в състезанието?
2. Разкажи как Робин Худ победил всички стрелци в състезанието?
3. Какво би загубил Робин Худ, ако не би участвал в състезанието?
4. Какво дължи Робин Худ на волните стрелци? А те какво му дължат?



Робин Худ е герой на английски народни легенди, в които се разказва за събития от XII–XIII век.

В легендите Робин Худ е представен като смел, умен и благороден защитник на народа от властниците.

МАЛКИЯТ ХИТЪР ПЕТЪР

Хитър Петър бил още малко момче. Една сутрин го заболял зъб. Няма парите да отиде при зъбар да го извади. Тръгнал да обикаля из улиците, дано го поотболи зъбът. Спрял се до една фурна, дето били извадили топъл симид. Момчето гледало със светнали очи симидите. Хлебарят рекъл да се пошегува:

— Какво гледаш, момче?

— Нищо.

— Яде ли ти се симид?

— Ядвам, ама нямам пари.

— Всичкия можеш ли го изяде?

— Мога.

— Ами ако не го изядеш, какво да те направя?

— Извади ми един зъб.

— Добре. Ама да не избягаш? Чакай да повикам и зъбаря, да е готов с клещите.

Хлебарят извикал зъбаря и му рекъл:

— Ако това момче не може да изяде всичкия симид, ще му извадиш един зъб – преден или заден, какъвто то си избере. Аз ще платя работата.

Малкият Хитър Петър почнал да яде топъл симид. Ял, ял, наял се. Спрял да яде и рекъл:

Не мога го изям. Извадете ми зъба. Момчето зяпнало и посочило болния си зъб. Зъбарят погледнал зъба, разбрал, че е болен, и го извадил. Очистил си малкият хитрец устата и рекъл на хлебаря:

— Жив и здрав да си още дълги години! И със симид ме нахрани, и от болния зъб ме избави!

българска народна приказка, преразказал Ран БОСИЛЕК



Речник

- **фурна** – голяма пещ за печене на хляб
- **симид** – малко хлебче



1. Запиши с какви качества се открояват героите малкият Хитър Петър и хлебарят?
2. Какво разкрива народният разказвач с израза: «Момчето гледало със светнали очи симидите»? Запиши.
3. Прочети и други приказки за Хитър Петър.

МАРИЙКА И СЛАВЕЙ

Седна Марийка в градинка
под петровката ябълка,
до червения трендафил.
Почна Марийка да шие.
На трендафила славейче.
Славейче дума Марийки:
Я пей, Марийке, да пеем!
Ако ли ти ме надпееш,
крилцата да ми отрежеш.
Ако ли аз те надпея,
косата ще ти отрежа.
Пели са два дни и три дни.
Марийка славей надпяла.
Славей Марийки думаше:
— Марийке, мома хубава,
не ми отрязвай крилцата,
че имам дребни славеи,
децата да си отгледам,
ден и нощ песни да пеят.
Марийка дума славею:
Славейче, сладкопойниче!
Аз ти харизвам крилцата,
дечицата си отгледай.
Мене ми стига славата,
че съм славея надпяла.

българска народна песен



Речник

- **трендафил** – градинско цвете като роза



1. Кои добродетели на българската девойка са прославени в тази песен?
2. Ако решите да прочетете текста на музикален фон, каква музикална творба бихте избрали?

ЗЛАТНАТА ВРЪВЧИЦА

На младини дядо Нейко беше овчар. Цял живот премина в гората с овцете и козите. А сега е стар, недвижда и живее от помощта на добрите хора.

Един ден старецът се приличаше на топлото мартенско слънце. В това време пристигна отнякъде пътник, чужденец. Дрехите му бяха нови и скъпи. Пътникът спря и скочи пъргаво от коня.

— Добър ви ден, хора! – подвижна весело той на събраните селяни. – Търся тук един стар познайник. Кажете ми, жив ли е още старият овчар дядо Нейко? Във вашето село ли е още?

— Ей го, е! – посочиха селяните стареца. Човекът се приближи, пое и целуна десницата на стареца. Селяните го гледаха смаяни: такъв богат човек целува ръка на бедния старец!

— Как си, дядо Нейко, живо-здро ли си?

— Е, че сполай на Бога, живея. А ти кой си? И отгде ми знаеш името?

— Не ме ли позна, дядо Нейко? Аз съм Камен.

— Камене, ти ли си, Каменчо? Върна ли се? – заплака дядо Нейко от радост.

Аз съм, дядо Нейко. Помниш ли? Тогава аз минавах в полето покрай твоето стадо. Вървах и плачех. Видя ме ти. Хляб ми даде и добри съвети. „Върви, Каменчо, по света! – рече ми ти. – Но помни: не прося, а с труд изкарвай прехраната си... Прави добро на хората, синко!“ Беден беше и ти като мене, дядо Нейко. За спомен ми даде една връвчица, която отрязва от цървула си. Поръча ми след всяка добрина да връзвам по едно възелче.

Послушах съвета ти. Правих добро и сполучих. Ето твоята връвчица. Тя беше златна за мене. Познаваш ли я?

И чужденецът подаде на стареца една лъскава връвчица. Наистина тя беше същата негова връвчица, но сега на всяко възелче висеше по една жълтица.

— Че това са жълтици, синко!

— Жълтици, дядо Нейко. Нали ти сам ми каза тогава, че който прави добро, добро сполучва. Ти ме посъветва тогава за добро и аз ти се отплащам сега.

Георги РАЙЧЕВ



Речник

- **познайник** – който е познат някому
- **сполай на Бога** – благодаря на Бога
- **десница** – дясната ръка



1. Какво заръчва дядо Нейко на момчето?
2. Защо Камен връща на стареца обикновената връвчица с жълтици на възелчетата?
3. Защо разказът носи заглавието «Златната връвчица»?

БЛАГОСЛОВЕНИТЕ ОРЕХИ

Тръгнали трима братя към чужбина – пари да печелят. Стигнали на един кръстопът. Спрели се. Най-големият казал:

— Тука ще се разделим. Аз ще поема нагоре по десния път, ти – обърнал се към средния брат, – тръгни по левия, а пък ти – обърнал се към най-малкия, – ще държиш средния път. Подир три години пак тука на този кръстопът ще се намерим и видим тогава кой какво е спечелил. Бива ли?

— Бива, бате – рекли двамата по-малки братя, целунали му ръка и се простили.

Най-старият брат влязъл в един град, станал хлебар, спечелил за три години пълна кесия с жълтици. Средният брат станал войник, отишъл на бой и когато се върнал, царят му дал сто жълтици. А най-малкият се пазарил ратай у един добър човек – турчин. Като минали трите години, момчето отишло при турчина за сметката. Турчинът му наброил припечелените пари, натрупал ги на камара, извадил от пояса си три ореха и рекъл:

— Ти ми служи добре. Падат ти се толкова и толкова пари или тези три ореха, дето съм ги сложил напреде ти. Парите давам неблагословени, а орехите – с благословия. Ако щеш, вземи парите, ако щеш – орехите.

— Ще взема орехите, защото са благословени. Взело момчето орехите, целунало ръка на турчина и си тръгнало. На кръстопътя се срещнали тримата братя. Големият ги попитал:

— С добри печалби ли се връщате?

— С добри – рекъл най-малкият.

— Дайте да ги видим! Ето, най-напред вижте аз какво спечелих!

Големият развързал кесията си. След него и средният брат извадил от пазвата си стоте жълтици.

— Добре си – казал му старият.

Най-малкият последен бръкнал в джоба си и извадил трите ореха.

— Туй ли ти е печалбата за три години?

— Туй е – три ореха, но те са благословени! – рекъл малкият. – Даде ми ги един стар турчин.

Другите двама избухнали:

— Все бяхме виждали прости хора, но по-глупав мъж от тебе не ще се намери по целия свят. За три ореха – три години ратай, де се е чуло и видяло! Върни се да поискаш пари от турчина, иначе да не си посмям да се явиш в бащината ни къща! – развикал се най-старият брат.

Момчето са натъжило и тръгнало назад. Тежко му било на душата. „Аз мислех – думало си то, – че благословията е най-хубавото нещо на земята, а то какво излезе!“ Стигнало една чешма. Навело се и се напило хубаво. Усетило глад. Бръкнало в торбата си – няма троха хляб.

„Я да счупя орехите, че да залъжа глада си!“ – помислило си гладното момче.

Счупило първия орех. Тогава станало чудо. Изведнъж счупеният орех пораснал, станал голям колкото бъчва и от черупката почнали да излизат овце, овни със звънци, млади агнета – цяло стадо излязло от ореха.

От радост момчето не знаело какво да стори. Подбрало стадото и го подкарало към бащината си къща.

„Я да счупя и втория орех, да видя в него какво има!“ – рекло си то и счупило втория орех. Щом пукнало черупката – от ореха рукнали и нападали на земята цял куп жълтици. Събрало ги момчето в калпака си и продължило пътя си.

Дошло му по едно време на ум да счупи и третия орех. Счупило и него. Тогава от черупката излязло едно хубаво момиче.

— Води ме – продумало момичето, – в бащината си къща, аз съм отредена от Бога да ти бъда невеста.

Тръгнало момчето, тръгнала подире му невестата, звъннали звънците на стадото. Прибрали се в село, вдигнали сватба, девет села поканили на сватбата. И аз бях там. Ядох, пих и се веселих. До ден днешен ми е весело на душата.

българска приказка



1. **Защо орехите били благословени?**
2. **Представи си, че си автор на приказката. Какъв ще е твоят край на приказката?**

НЕЗНАЕН ЮНАК

Имало едно време един цар. Той овдовял и се оженил втори път. Царят имал син от първата си жена. Новата царица никак не обичала завареничето. Гледала да го премахне.

Момчето имало бяло конче със звезда на челото. Всяка вечер то ходело при кончето.

Една вечер кончето рекло на момчето:

— Довечера не яж от хубавите гозби на мащехата! В тях има отрова. Вечерта момчето казало, че му се прияло хляб и сол.

Поискало да му донесат. Наяло се с хляб и сол, та не се отровило.

На другата вечер кончето рекло на момчето:

— Довечера недей ляга на постелките си! Под тях има бръсначи. Царицата ги е сложила, та като легнеш, да се изпорежеш. Кръвта да ти изтече.

Вечерта момчето легнало на дъските и се избавило.

На третата вечер кончето пак рекло на момчето:

— Сега пък царицата сложила змия под твоята възглавница, та да те ухапе. Убий змията, преди да си легнеш!

Вечерта момчето убило змията, преди да си легне, и останало живо и здраво.

Царицата съгледала, че момчето всяка вечер влиза в обора. Досетила се, че кончето го е научило да не яде от гозбата, да легне на дъските и да убие змията. Затова намислила да премахне кончето. Престорила се на болна. Дошъл царят да я види. Тя му рекла:

— Моля ти се, царю честити, намери ми сърце от бяло конче със звезда на челото! Щом изям това сърце, тозчас ще оздравея!

— Такова конче има само моят син казал царят. Но той го пази като очите си. Дано се съгласи да го заколим!

Царицата се престорила на сърдита и извикала:

— Прави каквото щеш! Сега разбрах какъв цар си ти. На едно момче не можеш да отсъдиш!

Бащата отишъл при момчето. Рекъл му:

— Майка ти е болна. За да оздравее, трябва да заколим твоето конче, та да му изяде сърцето.

— Бива, тате – рекло момчето. – Но искам да ми направиш златни дрехи. Да греят като слънце! А кончето ми със златно седло да оседлаеш. Ще се пременя и ще го препусна за последен път. Затворете портите, ако се страхувате, че ще избягам.

Царят се съгласил. Момчето отишло при кончето. Разказало му какво иска царицата. А кончето рекло:

— Не бой се! Като ме препуснеш, аз ще избавя и тебе, и мене.

Направили златни дрехи. Приготвили седлото. Облякло се момчето. Пременило кончето. Извело го на двора. Яхнало го.

Събрало се мало и голямо да гледа. И царят излязъл на двора.

Запрепускало момчето. Кончето обикаляло двора и все повече се засилвало. По едно време момчето се хванало за гривата му. Кончето полетяло като вятър, прескочило оградата и се спуснало низ полето.

Тичало, тичало кончето с момчето – стигнали в друго царство.

Момчето съблякло златните си дрехи. Вързало ги на седлото. Кончето му дало три косъма от гривата си и рекло:

— Щом ти дотрябвам, нагрей космите и аз ще дойда! Като казало това, кончето се скрило в гората. Момчето купило от един овчар скъсани дрехи, облякло се и се запътило към столицата на царството. Главило се градинар в царската градина. По цял ден копаело, садяло, плевяло и поливало цветята. Разхубавило царската градина.

Една вечер нагряло трите косъма. Тозчас дотърчало кончето. Момчето облякло златните дрехи, яхнало кончето и цяла нощ препускало из градината.

Чак на разсъмване съблякло златните дрехи, привързало ги на седлото и изпратило кончето.

Момчето си мислело, че никой не го е забелязал. Ала царската дъщеря цяла нощ го гледала от прозореца на двореца.

На сутринта всички видели изпотъпканата градина. Видял я и царят. Попитал момчето:

— Кой изтърпка градината?

— Незнаен юнак, царю честити.

— Незнаен юнак ли? – викнал царят. – Скоро да се махаш от очите ми.

Царят изпъдил момчето.

Ала царската дъщеря по цял ден и цяла нощ плачела за младия градинар. Искала да се омъжи за него. А царят не давал да му се издума.

Царската дъщеря плакала, плакала поболяла, се от мъка по момъка. Най-после царят я повикал при себе си. Рекъл ѝ:

Дъще, не вярвах, че толкова ще изглупееш. Свършиха ли се царските синове, та искаш за прост градинар да се омъжиш? Но щом не можеш да живееш без него, венчайте се. Ала никога не се вестявайте пред очите ми!

Царската дъщеря се омъжила за младия градинар.

Царят оставил младите да живеят в една стаичка под стълбата.

Минало се, що се минало, царят тръгнал да се бие срещу друг цар.

Царският зет възседнал куцо магаре и го подкарал из пътя, дето минавала войската. Като стигнал до едно блато, вкарал магарето в тинята. То затънало и не можало да се помръдне. Кой как минел край царския зет, все думал:

— Ехе, и ти с твоето магаре ще помогнеш на царя, че никой няма да те види!

Незнайният юнак седял върху магарето и нищо не отвърщал.

Като отминали всички, нагрят трите косяма. Кончето начаса дотърчало. Той облякъл златните дрехи, яхнал кончето и полетял към бойното поле.

В разгара на боя противниците нападнали царя и малко останало да го убият. Но тъкмо в тоя миг като хала млад конник, развъртял златна сабя, прогонил враговете и спасил живота на царя.

В битката момъкът бил ранен в кутрето на дясната ръка. Царят извадил златошита кърпа и сам превързал раната.

След боя момъкът препуснал кончето. Стигнал до блатото. Магарето стояло в тинята. Той съблякъл златните дрехи, привързал ги до седлото, изпратил кончето и яхнал пак магарето.

Задала се войската отдолу. Войскарите почнали пак да се присмиват на царския зет. Всички му думали:

— Хайде, връщай се вече и ти, славни юнако!

И царят дори се позасмял.

Когато извървяла войската, царският зет изкара магарето из тинята и куцук-куцук стигнал в двореца. Влязъл в своята стаичка под стълбата. Легнал да спи и поръчал на жена си да не го буди три дни и три нощи.

В това време царят преглеждал войниците. Искал да види кои са останали живи и кои са убити. Дошло му на ум за зетя. Пратил да го повикат, та да се посмеят с него. Ала колкото души отивали да го викат, все се завръщали. Царската дъщеря им казвала, че мъжът ѝ заръчал да не го буди три дни и три нощи.

Ядосал се царят. Сам отишъл в стаичката под стълбата. Но що да види? С неговата кърпа била вързана ръката на зетя му. Той го събудил и му рекъл:

— Казвай, зетко, отде взе тази кърпа на ръката си?

Момъкът разказал всичко открай докрай.

Зарадвал се царят, завел зетя си в двореца и го поставил той да царува в царството му.

Като станал цар, момъкът нагрял трите косъма. Дошло кончето. Той взел дрехите, пременил се и грейнал като слънце.

А на кончето направил широк обор от чисто злато.

*българска народна приказка,
преработена от Ран БОСИЛЕК*



Речник

- **завàрениче** – дете, чиято майка е починала, а бащата се е оженил повторно.
- **бръснàч** – остър нож за бръснене.
- **обòр** – сграда, ограда за едър добитък.
- **се главìло** – се наело.
- **хàла** – буен вятър; митическо същество, приличащо на змей.



1. Кой от героите на приказката ти харесва най-много?
2. Като имате предвид постъпките на мащехата, определете какъв човек е тя?
3. Озаглавете последователно епизодите и разкажете приказката.

ЗЛАТНОТО МОМИЧЕ

На един мъж се поминала жената и той се оженил повторно. Щом влязла мащехата вкъщи и видяла, че от първата жена останало едно заварениче момиче, стрелнала го с очи и викнала на мъжа си:

— Туй момиче не го ща вкъщи!

— Къде да го дяна? Не виждаш ли, че е още малко и глупаво? – отговорил бащата.

— Където щеш го заведи в гората, в морето само да не се мярка пред очите ми.

Днес раздор, утре раздор, най-сетне бащата склонил да махне първото си дете от къщи.

— Омеси една питка – поръчал той.

Мащехата омесила питка от просо и я пуснала в една торба. Мъжът праметнал торбата през рамо, повел момичето и го завел в една страшна гора. Там имало малък хълм. Извел бащата детето си на хълма, извадил питката от торбата, търкулнал я надолу и рекъл:

— Тичай, чедо, да уловиш питката!

Момичето се затекло подир питката и я хванало в треволяка. В туй време бащата се мушнал в гората и се загубил.

— Тате, аз хванах питката! – обърнало се назад момичето. – Тате, къде си?

— Изкачило се пак на хълма, погледнало насам, нататък – жива душа няма. Очите му се насълзили. Тръгнало под старите дървета да търси пътека. Тук пътека, там пътека – никаква пътека нямало. Цял ден се лутало момичето. А когато слънцето потънало надолу зад гъстата шума на гората и взело да притъмнява, то се уплашило и почнало да плаче с глас.

Вдън гората в дървена колиба живеела една бабичка знахарка. Като чула човешки глас, тя излязла и викнала в тъмнината:

— Кой плаче там? Момиче или момче? Ако си момиче, ела при баба, ако си момче махай се!

— Момиче съм, бабо – отвърнала сиротинката.

— Тогава по-скоро ела!

Като наближило, момичето попитало:

— Защо не искаш момче, бабичко?

— Защото ми трябва шетачка, а момчетата не умеят да шетат вкъщи.

Момичето влязло в колибата. Бабичката го нагостила, постлала му и то легнало да спи. Подир малко легнала и бабичката. На заранта момичето станало преди бабичката, разтребило, помело, донесло вода. Като се събудила старата и видяла какво е сторило гостенчето ѝ, усмихнала се, но нищо не казала. Облякла се и тръгнала за гъби. На излизане тя заръчала на пъргавото момиче:

— В избата има гадинки: змии, гущери, костенурки. Ти им попари трички и ги нахрани. Не бива да се боиш от тях, не хапят.

Момиченцето попарило трици, оставило ги да изстинат, занесло ги в избата, нахранило хубаво гадинките и като нямало друго що да прави, нанизало герданчета и вързало по едно на всяка гадинка. На пладне се задала бабичката. Гадинките се втурнали да я посрещнат и почнали да се хвалят:

— Бабо, кака ни върза герданчета! Бабо, кака ни сладко нахрани!

— И на кака ви баба ще върже герданче! отговорила бабичката и пак се усмихнала.

Близко до колибата течала чудна река. Тя всеки час променяла боята си. Подир пладне бабичката завела момичето на речния бряг, легнала на тревата и рекла:

— Баби, аз ще подремна на тревата, а ти ми попей, защото не ме лови сън без песен.

Момичето седнало до главата на бабичката и кротко запяло. Песента му била тиха, като бръмчене на пчела. Преди да заспи, бабата проговорила сънена:

— Гледай водата. Най-напред ще потече синя вода, сетне червена, сетне черна. Подир черната ще се зададе жълта. Събуди ме, когато дойде жълтата вода!

И задрямала. Момичето учудено гледало водата. Реката час-по час променяла водата си: ту синя, ту червена, ту черна. По едно време се задала жълтата вода и то събудило бабичката. Бабичката бърже скокнала, сграбила момичето и го потопила в реката.

— Дръж, баби – рекла тя, – хвани каквото можеш!

Момичето стиснало нещо и когато старицата го извадила, видяла, че държи едно сандъче.

— Какво има в него? – попитало момичето.

— Когато идеш у дома си, ще го отключиш с туй ключе и ще видиш какво има – рекла бабичката, подала му едно ключе, извела го от гората, показала му пътеката към тяхната къща и го изпроводида да си иде със здраве.

* * *

Отишло си момичето и като влязло вкъщи, цялата къща светнала, защото жълтата вода била златна и то станало златно. Мащехата прехапала устни от завист.

— Какво носиш в сандъчето? – попитал бащата.

Момичето отключило сандъчето, отворило го и всички ахнали: сандъчето било догоре пълно с жълтици.

— Разправи къде си била? – попитала мащехата.

Златното момиче всичко разказало.

— По-скоро да заведеш и моето момиче в оная гора! – викнала мащехата на мъжа си. Тя си имала и едно свое момиче.

— Меси една питка, като е тъй!

Мащехата се запретнала и омесила хубава житена питка. Бащата повел доведеното момиче, завел го на хълма в гората, търкулнал питката и когато момичето се затекло подире ѝ, той се потулил.



Цял ден се лутало момичето в гората и надвечер викнало да плаче.

— Кой плаче? – попитала пак същата бабичка от тъмнината. – Момиче или момче? Ако си момче, махни се, ако си момиче, ела насам!

— Момиче съм! – отвърнало доведеното и влязло в колибата. Горската бабичка го нагостила и му постлала да спи. На сутринта, когато слънцето напекло, бабичката се дигнала, а гостенчето ѝ още спяло. Намръщила се стопанката на колибата, ала нищо не казала. Събудила момичето и му рекла:

— Аз отивам за гъби, а ти разтреби къщата, попари трички и нахрани гадинките ми. Те са в избата. Не се плаши от тях, не хапят.

Момичето станало, взело метлата, почнало да мете, без да поръси земята с вода, дигнало пушилка. Попарило трици, занесло ги горещи на змиите, гущерите и костенурките. Гадинките се изпопарили и когато на пладне се върнала бабичката от гората, те почнали да ѝ се оплакват:

— Бабо, така ни изпари с триците! Много ни изпари! Боли, бабичко!

— И баба ще изпари така ви! – продумала бабичката и влязла в колибата.

Подир пладне тя завела момичето при чудната река и му заръчала:

— Аз ще подремна, а ти гледай реката: като мине синя вода, не ме буди, като мине жълта, пак не ме буди, като потече червената, пак не ме буди. Когато дойде черната, събуди ме! Хайде, сега попей ми една песен, додето заспя!

Момичето викнало, но то пеело толкова силно и лошо, че бабата го прекъснала:

— Спри! – рекла му тя. – Не можеш ме приспа с тая песен.

Момичето млъкнало. Бабицката задрямала, а реката зашумяла и почнала да мени боята си. Когато дошла черната вода, момичето събудило бабицката. Горската старица скочила, хванала момичето, потопила го във водата и викнала:

— Дръж, баби, каквото можеш, дръж! Момичето напипало едно сандъче и го стиснало. Бабицката изтеглила момичето на брега, дала му едно ключе, с което да отключи сандъчето, когато си иде вкъщи, извела го от гората и му показала пътя към бащината му къща. Мащехата го чакала накрай село. Когато го видяла, че е станало черно и грозно, пожълтяла от яд, и си рекла:

— Дано поне сандъчето е пълно с жълтици.

Отишли си вкъщи, отключили сандъчето и що да видят: вътре само змии, гущери и раци. Запищели всички, разбягали се. Златното момиче побягнало на улицата.

— Тичай по-скоро да му вземеш златните дрехи, за да облечем с тях моето момиче! извикала мащехата на мъжа си.

Мъжът се втурнал подир дъщеричката си. Тя бягала, той тичал, тя бягала, той тичал, тя бягала, той тичал, додето най-сетне, като видяло, че бащата ще го настигне, Златното момиче разперило ръце и хвъркнало като птичка. Дигнало се нагоре над къщите, над градините, над планинските върхове. Превърнало се на златна месечина и грейнало.

Бащата останал с отворена уста. Такова чудо никога не бил виждал.

Оттогава Златното момиче се появява нощем на небето, цялата земя огрява и търси с очи своя роден край.

*българска народна приказка,
преразказана от Ангел КАРАЛИЙЧЕВ*



Речник

- **герд̀анче** – огърлица
- **тр̀йци** – люспици от обвивка на зърнени храни, които остават след отсяване на брашното.



1. Прочети приказката «Златното момиче» и определи от кой вид е тя: битова или фантастична.
2. Кой от героите в приказката те впечатлява най-силно и защо?
3. Познай кой съм аз?
«Живея самотна в дървена колиба. Умея да правя чудеса. Доброто награждавам, а злото укорявам.» **Коя съм аз?**
4. Като се ръководиш от чертите на характера на двете момичета, опиши как си представяш всяка от тях.

ПРОВЕРЕТЕ СЕБЕ СИ

Внимателно ли чете

1. Прочети, отгатни и запиши:

а) Живея високо в планината Олимп. Виждам всичко на земята.
Когато поклащам главата си, земята се тресе,
планината трепери,
слънцето се скрива.

Кой съм аз?

б) Живея на дъното на морето, в дворец, цял от злато.
Когато се разсърдя, вълните се надигат високо,
задухват ветрове,
разразява се страшна буря.

Кой съм аз?

в) Аз съм начумерено, вечно недоволно, гневно и бледо създание.
Животът ми протича под земята, в тъмно царство. Всички ме смятат за враг на живота.

Кой съм аз?

2. Какъв герой е Прометей?

- а) непоколебим, непреклонен и решителен в мислите си;
- б) очарователен, обаятелен, божествен с поведението си към хората;
- в) своенравен, лекомислен, неблагоприятен с действията си.

Посочи неверния отговор.

3. Кой изпратил всичките страдания и мъки на земята, хилядите горчивини и грижи, безбройните болести, кражби, лъжи, ядове?

- а) Прометей;
- б) Зевс;
- в) Епиметей

4. Защо Хефест оковава Прометей?

- а) защото не е истински приятел на Прометей;
- б) защото иска Прометей да бъде наказан, да страда, за да се разкае;
- в) защото не смее да не изпълни нареждането на Зевс.

Посочи неверния отговор.

5. Прометей буди възторг, благоговение и обич:

- а) с любовта си към хората;
- б) с твърдостта си и вярата в доброто;
- в) с ненавистта си към Зевс

Посочи неверния отговор.

6. Защо бащата не упреква, не порицава, не обвинява своя по-малък син?

а) защото старият баща е мъдър, благороден, великодушен, радва се на искреното му покаяние;

б) защото бащата го обича, умее да прощава всичките му грешки, колкото и големи да са те;

в) защото бащата е безсилен, безпомощен, немощен.

Посочи неверния отговор.

7. Защо по-големият брат не се радва на завръщането на брат си, а упреква бащата?

а) защото му липсва великодушие и благородство;

б) защото завижда, злорадства, ревнува;

в) защото, според него, баща му е несправедлив и непочтен към него, въпреки че никога не е престъпил негова заповед.

Посочи неверния отговор.

8. Като проследиш речта, мислите и действията на Робин Худ, определи какъв е той:

а) самонадеян, високомерен, самомнителен;

б) решителен, непоколебим, категоричен, смел;

в) непредвидлив, несъобразителен, неразумен.

9. Кое поражда смях в приказката за малкия Хитър Петър?

а) глупостта на хлебаря;

б) хитруването на Малкия Хитър Петър;

в) начинът на повествуване (сериозният тон на автора).

10. Как народният творец изгражда образите на героите в приказката «Малкия Хитър Петър»?

а) чрез диалог;

б) чрез портретна характеристика;

в) чрез действията им.

11. «... Златното момиче хвъркнало като птичка. Дигнало се нагоре над къщите, над градините, над планинските върхове. Превърнало се на златна месечина и грейнало». Защо цитираният откъс поражда радост и удовлетворение?

а) защото правдата и справедливостта възтържествуват;

б) защото доброто побеждава злото;

в) защото вечерната гледка е възхитителна.

Кой от посочените отговори не е точен?

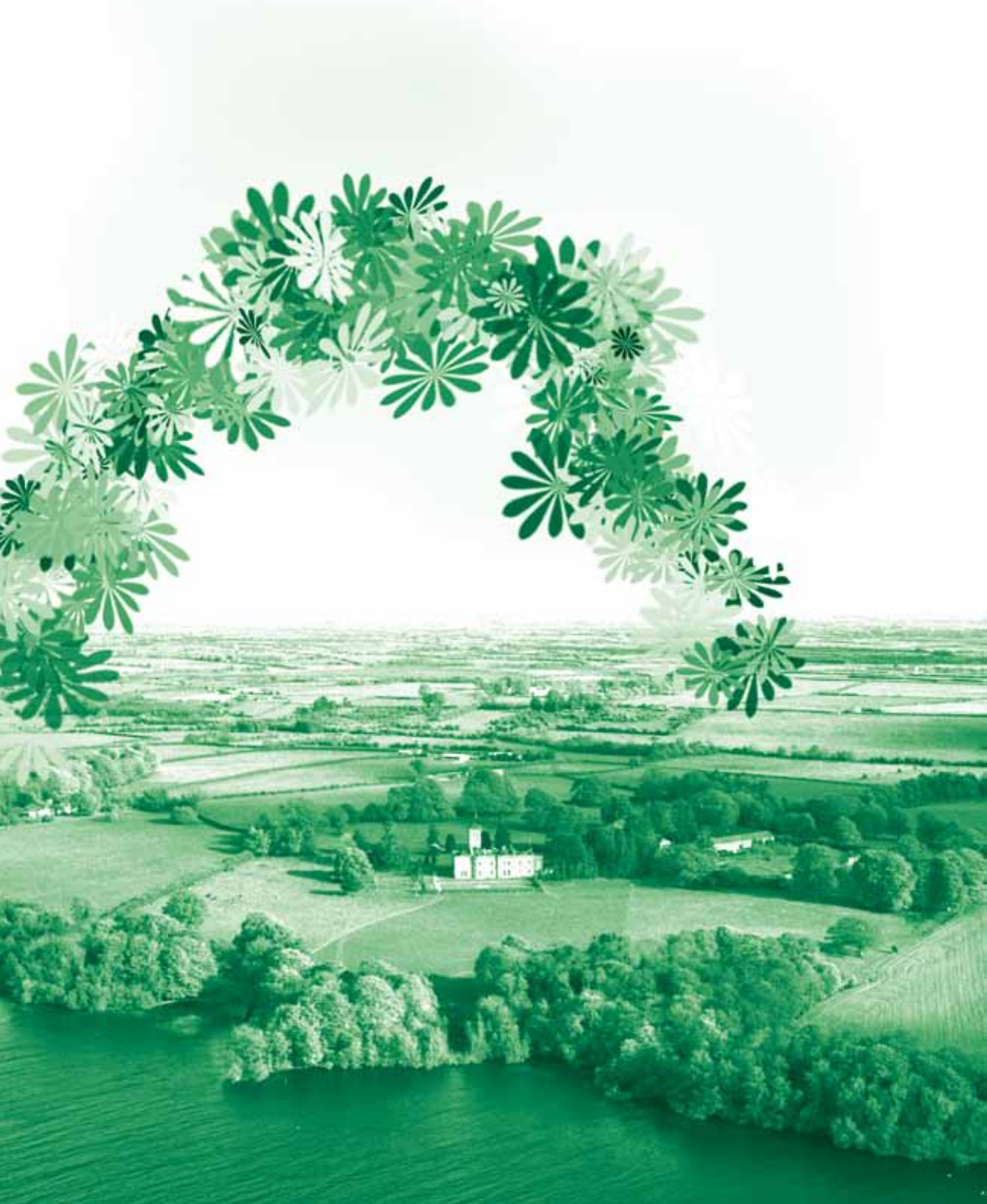
12. Какво утвърждава народният творец чрез образа на мащехата в приказката «Златното момиче»?

а) победата на справедливостта;

б) жестокостта на вълшебницата;

в) мъдростта и добротата.

РОДНА ЗЕМЯ



ПЕСЕНТА НА СИНЧЕЦА

Малко цвете съм в полето,
аз съм синия синчец,
любя въздуха, небето,
кича полския венец.

Кат небето се синяя,
ако ситно и да съм,
с мойта хубост хубавя
всяка нива, слог и хълм.

Аз съм синчец, аз съм радост,
бодил по мен не расте,
аз съм просто, като радост.
Аз съм мило, кат дете.

Бог самичък ме посея
и поля ме да раста,
на свобода аз живея,
на простора си цъфтя.

Малко цвете съм в полето,
аз съм синия синчец,
любя въздуха, небето,
кича полския венец.

Иван ВАЗОВ



Речник

- **кйча** – украсявам
- **слог** – граница между ниви



1. Чий глас чу от началото до края на стихотворението?
2. Прочети само словосъчетанията, които ти помагат да си представиш как изглежда цветчето.
3. Вярваш ли в това, което синчецът казва сам за себе си?

ЗЕЛЕНО

Навред зелено: лесо̀ве,
гори, гори до кръ̀гозора,
зелени чу̀ки, до̀лове,
в зеленѝна потъ̀ва взо̀ра;

в зелено къ̀пят се очите,
в зелено къ̀пе се ду̀шата,
сма̀ра̀гдени са планѝните
и сенките и светлѝната.

Зелени красоти, омая!
Кипи живот въ̀в сила мощ̀на.
Вред рай зелен! О, вред все тая
природа цар̀ствено-разко̀шна!

Иван ВАЗОВ



Речник

- **сма̀ра̀гдени** – светлозелени, изумрудени



1. Защо авторът се възхищава от зеленината в природата?
2. Как разбирате думите «царствено-разкошна» природа?
3. За коя мощна сила говори поетът в своята творба?



ОБЛАК

Облаче крилато
по небе лети,
бисерно, пернато
облаче блести.

А горите жадни
с трепет го следят
няма ли да падне
дъжд и тоя път?

Гледай! Изгоряха
билки и цветя,
ручей запряха,
славей отлетя...

Спира се тогава
облака и в миг
той се отзовава
на сърдитий вик:

гръм земя затресе,
мръкна изведнъж,
облак се надвеси,
рукна порой-дъжд.

И из планината
бликват пак води –
и във миг гората
пак се подмлади.

Кирил ХРИСТОВ



1. Кои предмети и явления от природата в това стихотворение са олицетворени? Защо?
2. Наблюдавал ли си такава буря? Можеш ли да опишеш твоето преживяване при наблюдението?

ВЕЧЕР

От всичко най-обичам, като тръгне колата по хълма. Най-първо се вижда главата на коня върху небето, сетне гърбът му, сетне брат ми, дето кара. А като стигнем горе, изведнъж се вижда ливадата и всичките косачи. Те не знаят какво им носим. Няма да го кажа, нека познаят сами!

Боже, какво е сестричето ми. С нея не може да се играе на нищо! Обади им го, преди да познаят! Нали вчера я би брат ми за това, днес пак побърза да каже. Не мисли, не чака, изведнъж го казва...

Сега косачите мислят, че ние сме най-добрите деца на света, защото им носим ядене всяка вечер. Само добрите деца се грижат за другите. И мама е най-добра!

Слънцето захожда и вятърът си отишъл. По-добре е без него, защото пищи в ушите и не се разбира, когато човек приказва. Щом си отиде слънцето, и той си отива. Нивите вече не шумят, защото им се спи. Още е светло, а вече им се спи.

- Защо е светло?
- Как защо?
- Нали слънцето залезе!
- Денят не ще да си иде!
- Ами ако не си отиде?
- Ей сега ще дойде нощта и ще го изпъди.

Наистина тя дохожда всяка вечер и го пъди.

От всичко най обичам, когато щурците пеят. Тогава напълват колата със сено и дохожда големият косач с нас. Сега другите косачи казаха „довиждане“ и ни изпратиха до пътя. Пътят се не вижда, защото тъмното пълзи по него и нивите не го пушат.

Сеното мирише на бабина душица и цветя. Косачите покосиха цветята – те са умрели вече, само душите им останаха и напълниха целия свят и сега светът на хубаво мирише. Затова щурците пеят като пияни!

Колко тежко диша конят. Брат ми кара прав. Цял се вижда на небето. Главата му станала голяма, а ръцете му дълги.

Тъмното прегърна колата, и нас прегърна, и щурците, и нивите, и целия свят прегърна. Колко е добър целият свят! От всичко най-много го обичам.

Сестричето ми заспа. Къде отиваме... Нивите дишат, като спят, и пътят влиза в тях.

- Това нощта ли е?
- Нощта.

Каква е топла, каква е добра, също като мама... Конят диша тежко и не се вижда де върви колата, само се потъва, потъва... Де отиваме...

- Де отиваме?
- Нали вкъщи.

Ах, наистина. Нали конят знае пътя. И когато е най-тъмно, пак го намира. Защото е наш. И пътят е наш, и тези ниви са наши. Всичко е наше...

- Нали всичкое наше?
- Всичко.

Колко обичам всичко!

Дора ГАБЕ



Речник

- **бабина душица** – вид трева, мащерка



1. Избери онези думи и изрази, които характеризират ливадите: **равни, просторни, необятни, осяяни с цветя и бабина душица, осяяни с борови гори, наситени с песни на щурците.**



2. Проследи вълнението на детето, което разказва. Разбра ли какво то «най-обича»?
3. Защо вятърът, нивите, денят, нощта, тъмното, цветята са олицетворени?

ЛЯТНА ВЕЧЕР

Едно момче през зрелите жита
се спуска по извитата пътека.
Над него плавно пада вечерта
и пърха пеперуда лека.

Тъмней зад него осенът висок,
една светулка подранила свети,
а то върви през стихналия блок,
с ръка разтваря класове налети.

Зърната то пося през есента,
то ги плеви, за да растат високи,
и ето натежалите жита
вечерник люшка на вълни широки.

И както крачи весело така,
момчето стрива клас в дланта си здрава,
и житото в горещата ръка
като звездички златни заискрива...

Андрей ГЕРМАНОВ



Речник

- **òсен** – дърво ясен
- **налèти** – натежали
- **вечèрник** – вятър, който духа привечер



1. Нарисувай с думи картината, която си представяш, когато четеш стихотворението.
2. Опитай се да си представиш момчето от стихотворението. С какви чувства е изпълнено сърцето му? Защо?
3. А ти какво чувствуваш, като четеш или слушаш стихотворението? Изрази това, което те вълнува, с четенето на подбрани от тебе куплети.

НОЩЕН ПОКОЙ

Звездите свеждат мигли,
ветрец играй в нощта
и бляскат треперушки
по клони и листа.

В нивята и горите
се плиска нежен мрак.
Спят птички и мушици
в легла от мъх и злак.

Те тръпнат и сънуват,
не ги побутвай ти
във всяка гръд, що диша,
безкраен свят трепти.

Във всяка гръд, люляна
от нощния повей,
едно сърце незримо
светулка и живей.

И туй сърце жадува
небесен люлчен звън,
жадува пресен въздух
и мрак, и мир, и сън.

Асен РАЗЦВЕТНИКОВ



Речник

- **злак** – свежа зеленина, трева
- **повей** – леко повяване

1. Какво настроение създава прочетеното стихотворение?
2. Избери си стих, който ще можеш да нарисуваш с бои или моливи.

ИЗ „КОГАТО СКРЕЖЪТ СЕ ТОПИ”

... Ние се събудихме в едно прекрасно слънчево утро. Снегът святакаше, на места синкав, другаде виолетов, далече-далече се виждаха на север равнините, а горите сега бяха накичени с бисери. Ледени кристалчета и скреж блестяха като елмази по всяко клонче. Върху тъмния фон на големите гори всички тия скъпоценности придобиваха особен пепеливоморав цвят. А какво утро беше то! Смълчан и тих стоеше вековният лес, не помръдваше нито една вейка, сякаш се боеше да не събори своя нажит.

Като захар лежеше из него снегът, а отгоре синееше чисто, прекрасно небе, от което се лееше синина. Такова утро през декември не е рядкост в планината. Тогава човек усеща по бузите си лекия полъх на южния вятър, дошъл от моретата в ледените владения на зимата, и смътна надежда и радост изпълват душата му, сякаш вече идва пролетта. Обилната светлина го опива и разпалва в него луда жажда към живот и към радост...

По Емилиян СТАНЕВ



Речник

• **Пепеливомѝрав** – сивовиолетов



1. Опиши с думи и с бои зимен пейзаж.

КЪМ КРИВАТА ЧЕРТА, КЪДЕТО ЗЕМЯТА СЕ ЗАЛЕПЯ ЗА НЕБЕТО

Събрали се, върху огромен бряст
едно соколче и едно орле.
Глава в глава допрели те и час по час
се взирали през равното поле
натам-натам, където
земята се залепя за небето.
Личи добре, че кривата черта
е краят на света.
Те непременно трябва да узнаят
какъв е точно краят.

— Наи-хубаво ще е дотам да долетим
и със очите си да проверим –
рекло орлето.
Соколчето възкликнало: – Прието!
Ще стигнем скоро. Ей къде го.
Но питам се дали,
ако се блъснем в него,
ще ни боли?

— Че как? Нима сме без очи?
Дори оттука синята стена личи...
Ще полетим към хълма зад гората,
че там най-близо е чертата.

Разперили криле
соколче и орле

и полетели устремени
натам, където
потрепват залепени
земята и небето.

Ала достига ли се небосклон?
Започнало да им се струва,
че като някакъв балон
небето се издува.

Достигат хълма зад гората.
Зад хълм отвъден е избягал небосклонът.
Размахват те по-устремно крилата
ще го догонят.

Глави не искат да склонят –
летят, летят...

Но все е надалече кривата черта
и все се мести крайт на света.

Дали чертата се разтяга
или от тях нарочно бяга?

Внезапно те видели
под себе си небето с облаците бели
и с кривата черта –
съвсем е близко крайт на света.

Урааа! Достигнахме го най-подир!–
извикало орлето.

Те не разбрали, че във бистър язовир
земята и небето
са отразени
залепени.

Политат устремно натам
и във водите – бам!...

Ала макар да наранили
зле своите чела,
във полета калили
те своите крила.

Усещали след трудния урок,
че всеки е готов
за полет нов –
далечен и висок.

Александър МИЛАНОВ



1. Как се нарича «кривата черта, където земята се залепя за небето?»
2. Защо героите на стихотворението не успели да стигнат до кривата черта?
3. Какви качества придобили орлето и соколчето?

СИНОВЕ

Ний дойдохме навреме
и полека издигнахме ръст
край степта обгорена
от степта, от буджакската пръст.

Синове сме на тази
топла, южно-равнинна страна,
от която ще пазим
ясен поглед и обич една;
но в гърдите ни нещо
от Балкана остана
все хайдушко горешо!

Нико СТОЯНОВ



1. За коя степ се говори в стихотворението?
2. Какво е останало в душите на синовете от прародината?

ХИМН

Първа песен родно
слово!
Що от мама чух,
разбрах.

Винаги ще бъдеш ново
ти за моя плач и смях.

Ти звучиш над
бъднините,
надаряваш ме с крила.

И в степата,
над планините,
гостенко, добре дошла!

Глас и песен ти ми даде,
ти препълваш ме с мечти,



1. Към кого се обръща авторът в това стихотворение?
2. Как назовава той българската дума? Каква е тя за него?
3. Защо стихотворението се нарича «Химн»? На кого е посветен той?

Дор на небо ясно слънце,
дор на очи свят, живот,
ще обичам аз от сърце
таз земя и тоз народ.

Речник

- 

- 230

ПРОВЕРЕТЕ СЕБЕ СИ

Внимателно ли чете

1. Кой е авторът на произведението? Свържи със стрелки.

Песента на синчеца	Нико Стоянов
Вечер	Асен Разцветников
Лятна вечер	Георги Барбаров
Нощен покой	Дора Габе
Химн	Андрей Германов
Синове	Иван Вазов

2. Емилиян Станев описва в текста си:

- а) едно утро през декември;
- б) пролетно утро;
- в) утро в края на ноември

3. Кривата линия, за която се говори в стихотворението на Александър Миланов, е:

- а) краят на света;
- б) морският бряг;
- в) хоризонтът

4. В кое стихотворение се говори от името на бесарабските българи? Загради «ДА» или «НЕ».

а) Облак	да	не
б) Синове	да	не
в) Татковина	да	не
г) Химн	да	не

**ИСКРИ
ОТ ИСТОРИЯТА НА БЪЛГАРИТЕ**



МАДАРСКИЯТ КОННИК

Косят се през паметта
вековете вихрогонни...
Над скалата, над света
литнал – Каменният конник.

Той е българският дух,
в бъдещето устремен,
тръгнал чак от Аспарух
бие днес копита в мен...

Нико СТОЯНОВ



1. Какво знаеш за Каменния конник?
2. Коментирай втората строфа на стихотворението?

ХВЪРКОВАТА ЧЕТА

Силно ехо на копита
буди се със своя звън...
Иде, иде през горите
четата във моя сън.
Иде сам Бенковски с нея!
Иде страшен, иде мил
и под веждите му греят
огньовете на Април.

Тази хвърковата чета
над бесилките хвърчи,
над тъмници, над кланета,
над сърца и над очи.

Гдето мине, знаме вее,
гдето мине, вик ехти
и България със нея
през годините лети.

Кой ще може в утро сиво
нейде с пушка да я спре?
Тя ще си остане жива,
даже в битка да умре.
Ще лети със своите птици
над гора и над поле...
Свята българска десница
дава ѝ криле.

Евтим ЕВТИМОВ



1. Защо поетът назовава четата «хвърковата»? Кой ръководи четата?
2. Как разбираш израза «...и под веждите му греят огньовете на Април»?
3. Към кого се отнасят думите в последните четири реда на стихотворението?
4. Коментирай значението на думите «птица» и «десница» в стихотворението.

ЗДРАВСТВУЙТЕ, БРАТУШКИ

— Мамо, мамо, я ги виж!
— Що е? – Идат, погледни ги ...
С пушки, с саби... – Що стоиш?
Скоро, чедо, поздрави ги!
Тях ги бог прати насам,
да помагат, чедо, нам.
И детето дава крушки
на солдатите без страх
и крещи на тях:
— Здравствуйте, братушки!

Генералът, как орел,
ескадроните повежда.
А орачът се запрел
и омаян ги изглежда:
чини му се, че е сън...
Изведнъж с туптенъе, с звън
приближиха кат вихрушки.
Той си шапката свали
и ги поздрави:
— Здравствуйте, братушки!

Шипка! Шипка! Гръм се чуй,
Гурко мина планините!
Радост, чудо беше туй!
И на Тракия момите
срещат храбрите борци
— и покриват със венци
техни глави, коне, пушки...
И как стискат им ръце,
викат от сърце:
— Здравствуйте, братушки!

Как са горди тез момци!
Един казак варди, гони
хиляди злодеи, крадци –
цели турски легиони.
И народът с лик засмен,
като гледа вече в плен
тия полкове хайдушки,
на казаците добри
тъй благодари:
— Здравствуйте, братушки!

Иван ВАЗОВ



Речник

- **солдàт** – войник



1. На кого е посветено стихотворението «Здравствуйте, братушки!»? Защо?
2. Как народът изразява своята благодарност към солдатите (войниците)?

ПРОВЕРЕТЕ СЕБЕ СИ

Внимателно ли чете

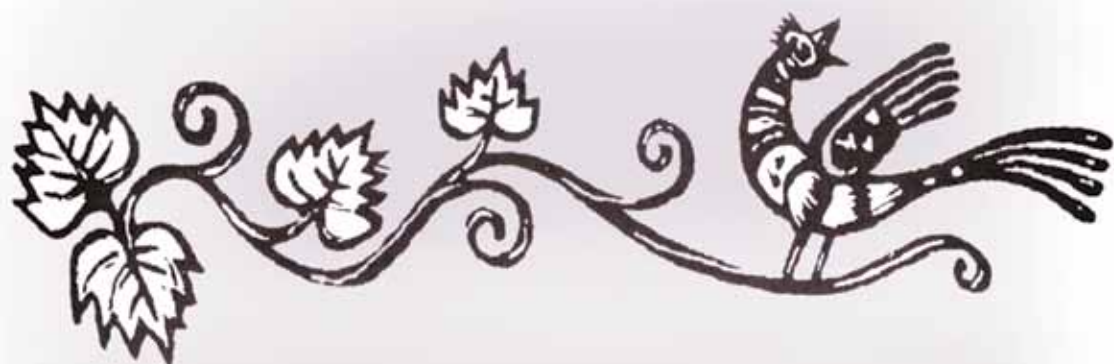
1. Кое от посочените произведения не е стихотворение:

- а) «Хвърковата чета»
- б) «Мадарският конник»
- в) «Здравствуйте, братушки»

2. С какво чувство българският народ посреща руските войници? Посочи неверния отговор.

- | | |
|------------|-----------------|
| а) радост | в) благодарност |
| б) възторг | г) безразличие |

СВЕТЛИНА НА БЪЛГАРСКИТЕ ПРАЗНИЦИ



КОЛЕДНА ЕЛХА

Трепкайте, свещици запламтели,
бляскайте, звездици сребробели!

Пейте вий, камбанки зазвънили,
птички, ангелчета лекокрили!

Тази нощ е зимна, мразовита,
но от всички нощи най-честита,

че Христос дошъл е на земята
и е Той закрилник на децата.

Всяка скръб и радост на детето
пада Нему право на сърцето.

Затова днес пейте вие всички,
грейте, детски весели ръчички!

Елисавета БАГРЯНА

ГОСТ

Фъртуната беснееше в зимната нощ. Кикотеше се, пицеше в комините, превиваше голите дървеса. Мрак, студ и виелица бяха натиснали света.

В тоя грозен час Дядо Коледа излезе из последното село. Той бе обиколил вече земята и привършил работата си. Оставаше само една схлупена къщурка, настрана от другите. Там живееше селският говедар с челядта си. Дядо Коледа се запъти нататък през дълбокия сняг. Вихрушката грабеше шепи ледени снежинки и шибаше с тях лицето на стареца. Той едва поемаше дъх, но усмихнато крачеше. Доволен беше. Навсякъде тая нощ бе оставил по някой дар. Във всяка къща бе занесъл радост. Дисагите и торбата през рамо бяха олекнали.

Старецът зачуден спря пред къщицата. Всички прозорци долу в селото бяха светнали като очи. Само тук едва-едва мъждукаше. Надникна той през мътното стъкло и видя, че вътре не светеше ни газениче, нито свещ. Само едно кандилце в къта пред иконата. Ала през стените идеше весела детска глъчка. Къщицата беше съвсем сиромашка: ни плет, ни хамбар, нито дори курник. Дядо Коледа потропа направо на вратата. И докато чакаше да му отворят, изведнъж се досети.

Чакай да видя какъв армаган ще оставя тука! Попипа дисагите – празни. Бръкна в торбата – и тя празна. Потършува в пояса: белки нещичко там е останало... И там нищо.

Бре, ами сега!... слиса се старецът. Бива ли тая работа!... Самси Дядо Коледа навърх Бъдни вечер вкъщи с празни ръце да влезе!... И срамота, и грехота!

— Тю-тю! – затюхка се старецът и понечи да се връща.

В туй време вратичката скръцна и стопанинът се обади в тъмното:

— Кой хлопа?... Кой е този сиромаш, дето в таквоя време е замръкнал на къра?

Нямаше що: старецът приближи.

— Кой си ти бе, дядо? – каза говедарят. – Я влизай по-скоро вътре, че цял си измръзнал! Къде си тръгнал в тая нощ?

Нещо хрумна изведнъж в главата на стареца. Усмихна се той на себе си и отвърна:

— Далечен съм аз, дядовото. Внучета имам в едно село тъдява. Рекох да ги пообиколя. И армагани им носех... Ама на, пусто, сбърках пътя, ограбиха ме лоши хора... Загубих се в тъмнината.

Стопанинът отупа снега от Дядо Коледа и го въведе в одаята.

— Ти да си жив, дядо и внучетата! Гледай си работата. Ти ще им си армаган... Ха сега да се стоплиш и да си починеш. Ще ни гостуваш тази нощ. Ще срещнем Коледа. Пък утре ще гониш пъртината...

В одаята беше съвсем сиромашко, но чисто и топло. В огнището прашеше огън. На рогозката край огнището се боричкаха четири дечурлига и играеха с пуканки. Едно мършаво младо петле спеше при чекръка до вратата. Стопанката слагаше софра за вечеря.

Стопанинът нагласи софрата до огъня, посмъмра децата да не дигат врява и каза на жена си да сложи още една лъжица.

В туй време долетя с виелицата отдалеч звънът на селската камбана. Прочетоха молитва. Седнаха на трапезата всички. А на трапезата: черна пита, паница боб, малко варено житце и гаванка меродия...

Домакинът покани с ръка стареца и продума засрамен:

— То, дядо, тъй не се отговява, ама... на... Не даде Господ тази година друго... Как да е, ще поминем...

Дядо Коледа пак се усмихна за нещо си под мустаците и каза:

— Ами там онова какво е? Май петле ми се вижда?

— А бе, вярно, петле е – отвърна говедарят. И аз помислих да го заколим, че да се облажим и ние. Празник е, се казва... Ама на, досвидя ми... Децата не го дават, с тях е цял ден, играят с него... Сутрин то ни буди... Не ми даде сърце да го заколя...

— А, не – каза Дядо Коледа. – Виж, аз тъй не мога. Ако е Бъдни вечер, да е. Кървавица трябва да ври за утрешната софра. Ама хайде, не било кървавица, петле щом има, там да е в тенджерата... Инак нищо няма да хапна. Вие, ако щете, яжте си утре боба...

Спогледаха се мъжът и жената. Децата се смълчаха. Най-после стопанинът въздъхна и каза:

— Дай, жена, ножа!... Няма що. Гост имаме, трябва да го гостиме, както прилича... Пък и стар човек е. Тъй е научен...

Разплакаха се децата. Бащата взе петлето, излезе вън и го донесе заклано. Стопанката го очисти и го сложи да ври. Дядо Коледа гледаше и само се усмихваше. Домакините сръбнаха лъжица-две. Не върви. Пресяда им на гърлата. Жал им беше за петлето.

После прибраха софрата. Децата се натърколиха на един одър и заспаха със сълзи на бузичките. Стопанката приготви легло за стареца до огнището. Ала той пак се обади:

— Не-е, булка! Тъй не мога да спя аз! Вие ще легнете тука, а пък аз ще спя там, на вашия одър.

Добре, добре, дядо – отвърнаха домакините, дето на тебе е по-сгодно. И легнаха те на земята, а Дядо Коледа се нагласи на одъра.

Фъртуната свиреше вън и засипваше със сняг къщурката. Сегиз-тогиз през стената идеше звънът на камбаната. Скоро всичко заспа в говедарския дом.

Призори изведнъж цялата челяд се стресна от сън и скочи. Някой силно пляскаше криле и извика:

— Ку-ку-ри-го!

Когато станаха, що да видят: кацнало на чекръка, гледаше към прозореца тяхното петле, само че наедряло и разхубавяло: със златни и алени пера, с голям гребен и махмузи. Цялата одая се беше променила: по-голяма, с лавици, с нова покъщнина. На средата сложена голяма софра с баница, петмез, ябълки и орехи. А в огнището къкреше дебела кървавица. Смаяният говедар потърка очи: сън ли е туй, или истина? Не, не беше сън. Ей и дечурлигата се развикаха. При главата на всяко беше сложен армаган: на едно – голям калпак, на другото – писани цървули, на третото – хубава свирка, а на най-малкото – златна пара на шийката. Спогледаха се отново стопаните: та ето кой бил снощният гостенин!... Негова работа е всичко това! Ами де е той, барем ръка да му целунат?... Погледнаха към одъра: празен. От стареца нямаше ни помен.

Константин КОНСТАНТИНОВ



Речник

- **се кикòти** – се смее.
- **дисàги** – две скачени торби за носене на кон или през рамо.
- **мъждука** – слабо гори.
- **газениче** – лампа от тенекия с фитил, но без стъкла.
- **кандилце** – светило, което се пали пред икона, в черква.
- **армагàн** – подарък.
- **бèлки** – може би; дано.
- **пърти́на** – пътека, отъпкана през снега.
- **одàя** – стая.
- **чекрък** – уред за предене или намотаване на прежда.
- **òдър** – голяма широка лавица за спане и седане.
- **петмèз** – сгъстен, сварен сок от грозде, захарно цвекло и т.н.
- **барèм** – поне.
- **кър** – поле.



1. Прочети от текста изреченията, чрез които писателят прави описание на зимната нощ. Ако желаеш, запиши ги.
2. С какви качества се откроява стопанинът на къщата? Докажи с текст от творбата.
3. Какво е отношението към госта в българския дом в Коледната вечер?
4. Какви чувства предизвиква картината на Коледното утро?
5. Защо Дядо Коледа прави чудеса в сиромашкия дом?
6. Разкажи този епизод, който най-силно те развълнува.

СУРВА ГОДИНА

Сурва, сурва
година!
Разцъфтявай, Родино!
Слънце мирно за небето,
топъл дъждец за полето,
птичи песнички, през май
сватби весели играй!
Сурва, сурва
година!
Разцъфтявай, Родино!

Георги БАРБАРОВ



1. Разкажи как празнуваш Нова година?
2. Какви пожелания отправя авторът в стихотворението?
3. А ти какво пожелава на близките си?

НАЙ-КРАСИВИЯТ ПОДАРЪК

Осми март е ден на мама.
Но какво да я даря,
та за грижата голяма
аз да ѝ благодаря?

Най-красивият подарък
искам да ѝ поднеса,
като слънце да е ярък,
да блести като роса!

Ех, да можех огърлица
от брилянти да ѝ дам!
За такава хубавица
дар не зная по-голям!

Зная, зная, има май че
по-голям подарък. Ех,
иска милото ми майче
да съм първи по успех!

Огърлица от шестици
ще ѝ дам за тоя ден.
Нека всички ученици
да направят като мен!

Асен БОСЕВ



Речник

• **шестѝца** – най-високата оценка в България.



1. Каква огърлица иска героят да подари на своята майка?
2. А ти какъв подарък искаш да направиш на майка си?

БЛАГОДАРЯ

Благослови ме, майко моя,
но казвам ти: благодаря
за хляба бял и черен – твоя,
че днес живея и горя.

Благодаря, че в път нелесен
над мене ясен ден изгря,
че с люлчината твоя песен
сега вървя, вървя, вървя.

И ти не питай днес къде съм
в света голям.
Благодаря!

Нико СТОЯНОВ



1. За какво благодари героят на своята майка?
2. А ти за какво би искал да благодариш на своята майка?

ВЕЛИКДЕН

Великденчето разцъфна,
и щъркелите дойдоха;
Великден иде от далеч,
Великден чука на прага:
Изпекохте ли краваи?
Нашарихте ли яйцата?
Ето ги там под месаля,
лъхат на топло и сладко.
Ей ги, в онази кошничка,
кимат ни и се подсмиват...



По-скоро, Божке, да мръкне,
и камбаните да бият.
Да станем, да се пременим,
да идем всички на черква,
да викнат: „Христос възкресе“,
та да запалим свещите
и да се чукнем за здраве
и за весела година.

Елисавета БАГРЯНА



1. Какъви народен празник възпява поетът?
2. Какви символи има празникът?

НА ГЕРГЬОВДЕН

Батко люлчица направи,
да се люшкаме за здраве.

Люшкай, люшкай! Аз летя
ту надолу, ту нагоре.
Дървесата се въртят,
нещо вятърко говори.

Люшкай, люшкай! По-нагоре,
чак до слънчовите двори!
Че там златни слънчица
срещат палави деца,
златни ябълки им дават,
с мед и масло ги гощават.



Люшкай, люшкай! Аз летя
чак до ведри небеса.
Мед и масло и цветя
и на теб ще донеса!

Батко люлчица направи
да се люшкаме за здраве.

Ран БОСИЛЕК

ИЗ „ЗА БУКВИТЕ“

...Ако запиташ славянските азбукарчета, като речеш:
„Кой ви е създал азбуката или превел книгите?“, всички знаят и в
отговор ще рекат: „Свети Константин Философ, наречен Кирил, той ни
създаде азбуката и преведе книгите, и брат му Методий...”

Черноризец ХРАБЪР

24 МАЙ

Във сребърна рамка,
окичена с цвете,
на двамата братя
блестят ликовете.

Кирил и Методий!
О, братя славяни,
към слънце ни водите,
от слънце огряни!

Борци мълчаливи
със воля сурова,
дарихте ни живо
и огнено слово!

Трептят знаменцата
във детските длани,
днес празник е личен
за всички славяни!

Веса ПАСПАЛЕЕВА



1. На кого е посветено стихотворението?
2. Какъв празник е 24-ти май?

ПРОВЕРЕТЕ СЕБЕ СИ

Внимателно ли чете

1. Дядо Коледа сътворява чудо в бедняшкия дом, защото:
 - а) съжاليا семейството на говедаря;
 - б) за да възнагради всички от семейството за добротата, благородството и обичта помежду им;
 - в) за да се отблагодари на своите домакини, че са го нагостили и са му отстъпили одъра си.

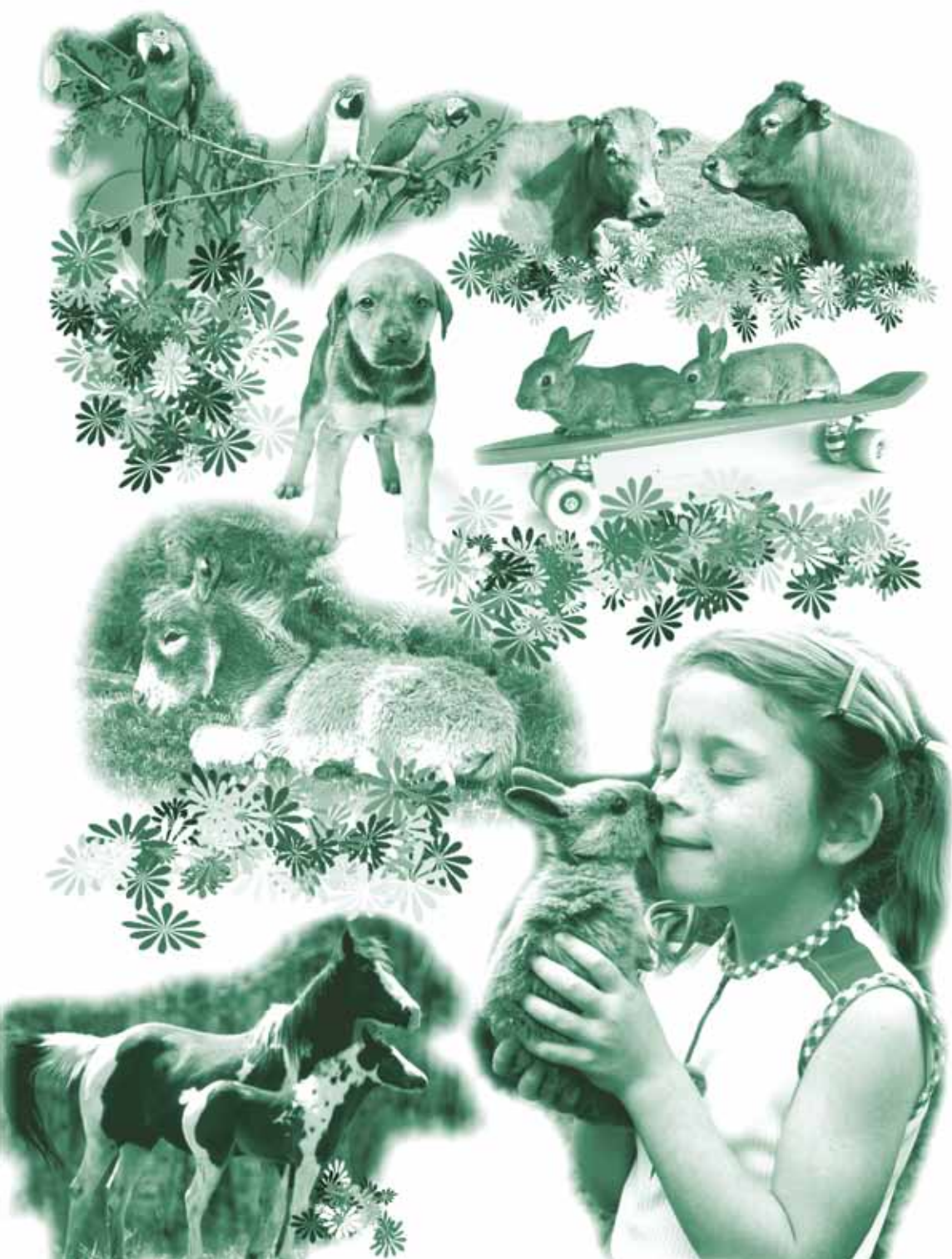
Изберете най-верния от посочените отговори и обяснете избора си.

2. Стихотворението «Сурва година» е написано от:
 - а) Нико Стоянов
 - б) Георги Барбаров
 - в) Елисавета Багряна
3. Опитай се да съчиниш стихотворение, посветено на любовта към майката.
4. Запиши пословици, свързани с основната идея на творбата «Гост».
5. Кой е създал славянската азбука?
 - а) Кирил
 - б) Методий
 - в) Кирил и Методий
6. Нико Стоянов е написал стихотворението:
 - а) «Великден»
 - б) «Сурва година»
 - в) «Благодаря»
7. Кои други български празници познаваш? Запиши.
8. Кога се празнуват следните празници? (Свържи със стрелки). Запиши в тетрадката си, като ги подредиш правилно.

Гергьовден	Първи ноември
Лазаров ден	6 май
Ден на народните будители.	през последна събота преди Великден.

Продължи списъка на българските празници.
9. Опиши един български празник, който се празнува в твоето родно място.

СВЕТЪТ НА ЖИВОТНИТЕ



АНЕТО

Ти знаеш ли малката бяла къщурка на речния бряг? Тя е положена на четири големи камъка. Има само едно прозорче и то гледа към равната шир на тихата река. Като запалена лула дими високият комин на къщичката. Една снежнобяла завеска потуля светлата къщна стаичка. Когато прозорчето е отворено и вятърът играе със завеската, параходите бягат надолу и пътниците думат:

Бялата къщурка ни маха със своята кърпичка. Сбогом! В къщичката има само една стая. В стаята една маса и два стола. До прозореца е креватчето на Ането, а до камината големият дървен креват на дядо Иван. Цялата стая свети от чистота. Ако някой купувач мине и се провикне: „Смет купувам!“ горкото Ане няма да получи нито една паричка. Ането е послушно момиче. То шъта: мете къщата и малкото дворче, мие паниците, подклажда огъня и шие копчетата на дядовото Иваново палто. А когато през пролетта му закърпи самия лакът, дядо Иван каза:

Чедо, ти кърпиш чудесно. Като беше ново палтото ми, изглеждаше по-грозно.

Горкият дядо Иван! Той се труди в градинката. Цял ден копае, присажда и полива краставиците, чушките и зелките. Ходи със запретнати крачоли. Гази студената вода в лехите. Затуй вечерно време си грее краката на огъня, кашля тежко и пие горещ липов чай. Ането вари най-сладкия чай на земята. Когато шъта то си препасва чиста бяла престилка. На престилката има едно кученце шито със син конец. То си стои там послушно и мирно. Нито лае, нито яде, нито пие, само се кокори.

В понеделник Ането си изпра престилката и я простря да съхне на двора. Дядо Иван е обтегнал едно въже за дрехи от близкото ябълково дърво до стряхата на къщата. На туй въже увисна престилката. В шумака на ябълковото дърво едно врабче си беше свило гнездо. В перушината се топлеха малките му рожби. Щом започна да съхне престилката врабчето кацна върху въжето и почна с кученцето такъв разговор:

— Как си бе, кученце? – попита то.

— Добре съм, врабченце. Сега съм добре. Снощи Ането ми накапа главата с гореща бобена чорба. Опари ми главата. Цяла нощ съм скимтяло. А ти как си?

— Каня се да бягам.

— Защо?

— Защото котаракът на кръчмарина Радул катаден иде, разхожда се под ябълката и все към гнездото ми гледа. Щом пораснат на моите врабченца крилцата и на крилцата им перцата ще отлетим вдън гората, където няма котараци. Не зная само има ли в гората комини да се подслоним през зимата и да се затоплим, когато задуха виелицата и снегът засипе целия свят.

— И аз не зная – рече замислено кученцето. – Никога не съм било в гората. Щом Ането тръгне нататък аз, ще вървя напреде ѝ. Тя без мене никъде не ходи. Кой ще я варди, ако не съм аз?

В туй време под престилката мина патето. Навирило опашка нагоре, то се клатеше, щапукаше с големите си жълти лопатки и мърмореше:

— Когато ми пораснат шиповете на краката, ще го бодна с най-острия шип.

— Кого? – попита врабчето отгоре.

— Радуловия котарак. Нощес влязъл през отворения прозорец, прескочил креватчето на Ането и се намърдал да спи до главата на дяда Ивана. Дядо Иван много обича да му преде котарак, когато спи. Докато котаракът се изтягаше в мекото легло аз зъзнях под къщурката. Моето тегло трябва да бъде описано от някой велик писател. Има да подсмърчат очилатите баби, когато прочетат как страда юначното пате с двете лопати! А бе не сте ли виждали наблизко нещичко за хапване?

— Тая сутрин видях нещичко край гората! – рече врабчето.

— Какво беше? – дигна глава патето.

— Една мечка.

— Тъкмо ще ми стигне за закуска. Отивам да я клъвна! – зарадва се патето и потегли към гората. – Кажи на кака, че отивам на лов за мечки! – поръча то на кученцето.

— Ще обадя – отвърна кученцето от престилката и си размаха опашката. То обичаше много юнаците.

Ангел КАРАЛИЙЧЕВ



Речник

- **се кокòря** – блещя се, пуля се.
- **кръчмàр** – който държи заведение, в което се продават спиртни питиета.
- **катадèн** – всеки ден.
- **щапùка** – бавно ходи, едвам-едвам.
- **подсмърчвам** – тук: плача без глас, като силно и шумно вдишвам.



1. Кой от героите те развълнува най-много? Обоснови отговора си с текст и с твои разсъждения.
2. Опитай се да надникнеш в единствената стая на тая къщичка. Опиши какво «виждаш» вътре.
3. Разговорът на кои герои предизвиква тъга, безпокойство? А кой разговор буди смях, жизнерадост? Запиши отговорите си. Докажи с текст от творбата.
4. От какво е предизвикана тревогата на врабчето? Запиши.
5. Какви мисли и чувства предизвиква разговорът между патето и врабчето?

ГРОЗНОТО ПАТЕНЦЕ

Хубаво беше извън града. Беше чудно лято. Ръжта жълтееше по полетата, овесът зеленееше. Сеното бе събрано на купи по ливадите, а щъркелът се разхождаше на дългите си червени нозе и говореше по египетски тоя език той беше научил от майка си. Край полетата и ливадите се простираха големи гори, а в горите имаше дълбоки езера. Да, чудно хубаво беше извън града!

На едно открито място, цял залян от слънчева светлина, се издигаше стар чифликчийски дом, обграден с дълбоки канали. От неговите стени до самата вода растяха репейни растения, и то толкова високо, че под някои от тях децата можеха да стоят прави, без да се навеждат. Там беше също тъй пусто, както и в най-дълбокия горски гъсталак. Там именно лежеше в гнездото си младата патица и мътеше патенца. Тя лежеше вече толкова отдавна, че просто ѝ бе дотегнало да чака. Освен туй в тоя пущинак рядко ѝ идваше някой на гости. Другите патици предпочитаха да плуват в каналите, вместо да седят под репея и да крякат с нея.

Най-сетне яйцата започнаха да се чупят едно по едно.

Пий! Пий! изпискваше нещо отвътре и от всяко яйце се показваше по една главичка.

Кряк! Кряк! каза патицата и всички патенца се събраха около нея под зелените листа и започнаха да се оглеждат на вси страни. Тяхната майка им позволяваше да гледат, колкото си искат, защото зеленият цвят действа добре на очите.

Ах, колко голям е светът! извикаха всички патенца.

Наистина сега те се чувствуваха много по-нашироко, отколкото поприди в яйцата.

Да не мислите, че това е целият свят? рече майката. Охо, той се простира много надалеч, отвъд градината, чак до бостана с дините. Ала там аз никога не съм ходила. Да, а я да видим сега всички ли сте тук продължително и стана. Не, не сте всички, най-голямото яйце е още цяло-целеничко; че кога най-сетне ще се свърши това? Още малко и аз съвсем ще изгубя търпение! И тя легна отново в гнездото.

Е, какво има? Как отива работата? попита я една стара патица, която беше дошла да я навести.

— Ето на, замъчила съм се с едно яйце, просто не мога да изляза на глава с него! каза патицата. Още не се счупва... Ала я погледни останалите, виждала ли си някога такива милички патенца? Те всички приличат досъщ на баща си, а той, проклетникът, не дойде поне веднъж да ме навести.

Я да видя яйцето, което не ще да се излюпи рече старата патица. Повярвай ми, това яйце е от пуйка. И мене ме излъгаха веднъж така. Напатих се от грижи и тегла с тия малки: та те всички се плашат от

водата! Просто не можах да ги примамя да влязат във водата. Кряках, вряках нищо не помага. Я ми покажи яйцето! Да, от пуйка е. Зарежи го, по-добре научи другите деца да плуват.

Не, ще полежа още малко отвърна младата патица. Толкова съм лежала, ще полежа още няколко дни.

Както искащ каза старата патица и си отиде.

Най-сетне се счупи и голямото яйце.

Пий! Пий! изписка патенцето и изскочи от яйцето. Ала колко голямо и грозно беше то! Патицата го погледна и каза:

Какво голямо пате! Никак не прилича на другите! Да не би пък да е пиле? Чакай, ще разбере това! Ще ми влезе то във водата, аз сама ще го натикам вътре.

На другия ден времето беше чудно хубаво, слънцето осветяваше всички репейи. Патицата се спусна с цялото си семейство към канала. „Пляс!“ и тя скочи във водата.

Кряк! Кряк! извика тя и патенцата наскочаха едно по едно след нея. Водата ги заля през глава, ала в същата минута те изскочиха отгоре и заплуваха отлично напред; крачката им сами работеха; дори грозното сиво патенце заплува ведно с другите.

Не, това не е пуйче! – каза майката. Я колко хубаво работи с крачката си! И как право стои! Не, това е мое собствено детенце... Всъщност то дори е хубаво, ако се вгледаш в него... Кряк! Кряк! Вървете след мен, деца, аз ще ви покажа колко голям е светът, ще ви представя в птичия двор. Само стойте по-близо до мен, за да не ви настъпи някой, пък и от котки се пазете!

И те отидоха в птичия двор. Оттам се чуваше страшен шум, две семейства се биеха заради една глава от змиорка, която в края на краищата се падна на котката.

Гледайте, тъй е винаги по света рече майката и почеса клюна си, защото и на нея самата ѝ се дося глава от змиорка. Излезте сега напред и се поклонете хубаво хей на оная стара птица, тя тук е най-главната от испански род, затова е толкова дебела. Вижте, тя има на крака си червено парцалче туй е чудно красиво и е най-голямото отличие, с което може да бъде удостоена една патица: това значи, че стопаните не искат да я загубят и че хората и животните трябва да я различават от другите патици. Хайде, вървете и не си свивайте пръстите; възпитаното патенце ги държи разперени както баща си и майка си. Ето тъй вижте! А сега наведете глави и кажете: „Кряк!“

Патенцата наведоха глави и казаха:

— Кряк!

Ала другите патици из двора ги поглеждаха и приказваха високо:

Ха, само те липсваха още, сякаш без тях ние сме малко тук! А на туй отгоре и едно такова отвратително патенце ух, не можем да го търпим!

И в същия миг една патица се спусна към него и го клъвна за шията. Не го закачай! рече майка му. То никому зло не прави.

— Да, но то е много голямо и никак не прилича на другите отвърна патицата, която го беше клъвнала, затова трябва да го поощипем.

Какви милички деца имате каза старата патица с парцалчето на крака. Само онова там е малко грозничко. Добре ще бъде, ако бихте могли да го преработите?

— Туй е невъзможно, ваша милост! каза майката. Наистина то не е хубаво, ала има добър характер и плува също тъй добре, както другите, дори смея да кажа малко по-добре от тях. Аз мисля, че след време то ще израсте и ще стане по-малко. И тя го почеса по гърба и му оглади перцата. При това добави тя то е мъжко и може да мине и без хубост. Аз мисля, че то ще бъде много силно и ще си пробие път в живота.

Другите дечица са много милички каза старата патица, чувствувайте се, моля, като у дома си и ако намерите някъде глава от змиорка, можете да ми я донесете.

„И патенцата наистина се чувствуваша като у дома си. Ала върху бедното патенце, което се беше излюпило последно и беше толкова грозно, се сипеха удари и подигравки от всички страни; биеха го и го хапеха не само патиците, но и кокошките...! „Много е голямо“ говореха всички, а един пуяк, който се беше родил с шпори и поради тая причина си въобразяваше, че е цар на всички птици, се наду като кораб с изпънати платна, врхлетя право към патенцето, закурлюка и от злина почервеня като рак. Бедното патенце не знаеше какво да прави и къде да отиде; беше му много мъчно, че е тъй грозно и че целият птичи двор му се присмиваше.

Тъй измина първият ден, ала следният беше още по-лош за него. Всички гонеха бедното патенце. Дори сестрите му се сърдеха и постоянно го навикваха:

Дано те котка изяде, проклетнико!

А майката казваше:

Да може да се запилее някъде!

Патиците го хапеха, кокошките го биеха, момичето, което носеше храна на птиците, го риташе с крак.

Най-сетне патенцето не можа да издържи и прехвъркна през стобора. Малките птички пръхнаха уплашено из храстите.

„Те бягат само защото аз съм толкова грозно“ помисли си патенцето и затвори очи, ала все пак побягна напред и стигна до едно голямо благо, гдето живееше дива патица. Там то прекара цялата нощ. Беше уморено и сърцето му щеше да се пръсне от мъка.

На сутринта дивите патици се извиха във въздуха и съгледаха новия си другар.

Що за птица е това? попитаха се.

А патенцето се обръщаше на всички страни и поздравяваше, доколкото умееше.

Ти си много грозно! казаха дивите патици. Ала туй не ни влиза в работата, стига само да не ти хрумне да се ожениш за някоя от нашето семейство.

Горкото! То съвсем не мислеше за женитба. То искаше само едно:

да му позволят да лежи в тръстиката и да пие блатна вода.

Тъй прекара патенцето цели два дена. Тогава дойдоха два диви гъсока. Те се бяха излюпили наскоро и затова бяха твърде смели.

Слушай, приятелю! казаха те. Ти си толкова грозен, че не можеш да ни пречиш. Искаш ли да хвъркнеш с нас и да станеш прелетна птица? Тук наблизко има друго блато, гдето живеят няколко мили прекрасни гъски. Те всички са госпожици и умеят да казват „кряк!“. Там ти можеш да си намериш щастието, макар и да си толкова грозен.

„Бум! Бум!“ разнесе се в същата минута гърмеж и двата диви гъсока паднаха мъртви в тръстиката; водата се обагри от кръвта им. „Бум! Бум!“ чу се отново и цяло ято диви гъски изхвъркнаха из тръстиката.

Гърмежите зачестиха. Имаше голям лов. Ловците бяха обградили блатото. Синкав дим пълзеше като облак между тъмните дървета и се губеше далече зад водата. При блатото дотичаха ловджийските кучета:

прас! прас! тръстиката и храстите се навеждаха на всички страни и бедното патенце едва дишаше от страх. То изви глава, за да я скрие под крилцето си, ала в същия миг пред него изскочи едно грамадно страшно куче; езикът му беше цял изплезен, очите му светеха грозно: то протегна муцуна право към патенцето, озъби остриите си зъби и прас! прас! побягна назад, без да го докосне.

Слава богу! каза патенцето и въздъхна свободно. Аз съм толкова грозно, че дори и кучето не иска да ме изяде.

То се сгуши и остана така през цялото време, докато сачмите свистяха из тръстиката и из въздуха ехтеше гърмеж след гърмеж.

Едва привечер всичко утихна. Ала бедното патенце все още не смееше да стане: то почака още няколко часа, сетне се огледа предпазливо наоколо и побягна с всичка сила. Патенцето бягаше през гюлета и ливади, а наоколо беснееше такава буря, че то с мъка можеше да върви напред.

Когато нощта настъпи, патенцето стигна до една сиромашка селска колиба. Тя беше толкова стара, че сама не знаеше на коя страна да падне, затова продължаваше да си стои на мястото. Бурята беснееше с такава сила, че бедното патенце трябваше да седне, за да се задържи на земята. Времето ставаше все по-лошо и по-лошо. Най-сетне патенцето забеляза, че вратата на колибата се откачи от едната си халка и увисна настрана така че през дупката можеше да се влезе в стаята. И то влезе в стаята.

В колибата живееше една жена с котарака си и една кокошчица. Котарака тя наричаше „синче“; той умееше да мърка, да извива гръб и дори да изпуска искри, когато го помилваш на тъмно по космите. Кокошчицата имаше съвсем мънички, къси крачка и затова я наричаха кокошчица-късокрачица. Тя носеше хубави яйца и домакинята я обичаше като свое дете.

На сутринта чуждото патенце веднага привлече вниманието на другите: котаракът замърка, а кокошчицата закудкуда.

Какво има? попита домакинята и се огледа наоколо; ала тя недовиждаше и затова помисли, че патенцето е някаква загубена тлъста патица. Гледай ти какво щастие! каза тя. Сега ще си имам пачи яйца. Само да не е паток! Чакай да видим!

И патенцето прекара три седмици на проверка; ала яйца не снесе.

Котаракът беше господар в къщата, а кокошката господарка. Те винаги казваха: „Ние и целият свят“, защото си въобразяваха, че са половината свят и при туй по-добрата половина. Патенце го мислеше, че може да бъде на друго мнение, ала кокошката не можеше да търпи това. Можеш ли да снасяш яйца? питаше тя.

Не.

Тогава имай добрината да мълчиш!

А котаракът питаше:

Можеш ли да си извиваш гръбнака като обръч, да мъркаш и да изпускаш искри?

Не.

Тогава не си тикай гагата, когато говорят умници като нас!

И патенцето седеше в ъгъла и беше в лошо настроение. Ала изведнъж в стаята нахлу струя чист въздух и слънчицето надникна вътре; на патенцето страшно се поиска да плува; то не можа да се сдържи и каза това на кокошката.

Това пък какво е? питаше тя. Нямах си работа, затуй ти идват такива глупави мисли в главата. Снасяй яйца или мъркай тогава ще поумнееш.

— Ах, колко приятно е да плуваш по водата! каза патенцето. Каква наслада е да се гмуркаш на дъното и да чувствуваш как водата се разлива над главата ти!

— Да, чудесна наслада? каза кокошката. Ти, както се вижда, си полудял. Я попитай котарака най-умното същество, което съм срещала досега, попитай го обича ли той да плува и да се гмурка във водата. За себе си не искам да говоря. Попитай дори бабата. Тя ще ти каже приятно ли е да плува и да чувствуваш как водата се разлива над главата ѝ.

— Вие не ме разбирате рече патенцето.

— Ние ли не те разбираме? И таз хубава! Тогава според теб кой може да те разбере? Да не мислиш, че си по-умен от котарака или от нашата

господарка? За себе си не искам да говоря... Я не си въобразявай много, дете, и благодари за доброто, което ти направиха тук! Нима ти не попадна в топла стая и не се намираш между особи, от които можеш да научиш нещо? Но ти си бърборко, неприятно е да има човек работа с теб. Повярвай ми, аз ти желая само доброто. Аз ти говоря неприятни неща, ала по туй се познават истинските приятели! По-добре помъчи се да снасяш яйца или пък се научи да мъркаш и да изпускаш искри!

— Аз мисля, че най-добре ще бъде да си отида каза патенцето.

— На добър ти час! рече кокошката.

И патенцето си отиде. То плуваше по водата, гмуркаше се, ала всички животни го следяха с презрение заради грозотата му.

Настъпи есен, листата в гората пожълтяха и изсъхнаха; вятърът ги подхващаше и ги въртеше из въздуха; стана студено, снежни облаци надвисаха тежко над земята, а върху столбора стоеше гарван и от студ грачеше:

Гра! Гра!

Само при мисълта за всичко туй те побиваха студени тръпки. Бедното патенце се чувстваше много зле.

Една вечер, тъкмо когато слънцето беше залязло, из гората изхвъркна цяло ято прекрасни бели птици, толкова хубави птици патенцето никога не бе виждало. Те се отличаваха с ослепителна белота и имаха дълги, стройни шии: това бяха лебеди. Птиците издадоха някакъв чуден звук и като разпериха великолепните си бели криле, отлетяха от студената страна към топлите земи отвъд морето. Те се издигаха високо-високо и бедното грозно пате изпитваше едно особено чувство, като ги гледаше. То се завъртя във водата като колело, изпъна високо шията си след тях и изведнъж нададе такъв висок и страстен вик, че само се изплаши.

Ах, то не можеше да забрави тия прекрасни щастливи птици и когато те се скриха от очите му, то се гмурна чак до дъното, изскочи отново над водата и дълго време не можа да дойде на себе си от вълнение. То не знаеше как се казват тия птици, не знаеше и накъде отиват те, ала изпитваше към тях такава обич, каквато не бе изпитвало към никого на света. То никак не им завиждаше; пък и можеше ли дори през ум да му мине да пожелае на себе си такава хубост! Бедното грозно патенце щеше да бъде много радостно, ако поне патиците го търпяха помежду си.

А зимата беше люта, страшно люта! Патенцето трябваше постоянно да плува, за да не замръзне водата; ала всяка нош мястото, по което то плуваше, ставаше все по-малко. Студът беше толкова голям, че дори самата ледена кора прачеше: патенцето трябваше да работи непрекъснато с крачката си, за да не се затвори съвсем дупката. Най-сетне то изгуби и последните си сили, протегна се и замръзна в леда.

Рано сутринта дойде един селянин. Щом съгледа патенцето, той разчупи леда с дървените си обуца и занесе нещастното същество на жена си. Там патенцето се съживи отново.

Децата искаха да си поиграят с него. Ала на патенцето се стори, че те се тъкмят да му сторят нещо лошо и от страх то се хвърли право във ведрото с млякото. Млякото се разплиска по стаята; домакинята плесна с ръце, а патенцето, съвсем забъркано, попадна в бурето с маслото, после в нощвите с брашното, а оттам изхвъркна в такъв ужасен вид, че не приличаше на себе си. Господи, каква бъркотия стана! Домакинята крещеше и гонеше патенцето с машата, децата тичаха с викове и смях след него и падаха едно връз друго. За щастие вратата беше отворена, патенцето се промъкна през съчките, натрупани в коридорчето, и се изтегна върху току-що навалелия сняг. Там то остана да лежи съвсем отмаляло.

Би било твърде тъжно да се разправят всички патила и приключения, които бедното патенце трябваше да преживее през тая люта зима. Когато слънцето започна да топли пак земята, то лежеше в блатото между тръстиката. Чучулигите пееха, пролетта се беше върнала отново.

Изведнъж патето почувствува как крилете му се разперват, как зашумяват по-силно отпреди и го отнасят бързо напред. Преди да се опомни, то се намери в една голяма градина, гдето ябълковите дървета бяха вече покрити с цвят, а бъзовината ухаеше и свеждаше зелените си клони над лъкатушещите канали. Тук беше много хубаво, миришеше на пролет. И ето из гъсталака се показаха три великолепни бели лебеда. Те шумяха с криле и плуваха гиздаво по водата. Патенцето познаваше тия чудни птици. Обхвана го някакво странно, тъжно чувство.

„Аз ще отида при тях, при тия прекрасни птици. Те ще ме убият затуй, че съм толкова грозно, а пък се осмелявам да се приближа до тях. Но нека тъй да бъде! По-добре да бъда убит от тях, отколкото да понасям щипането на патиците, боя на кокошките и да търпя всякакви лишения през зимата.“



И патенцето полетя, спусна се във водата и заплува срещу великолепните лебеди. Те го забелязаха, размахаха криле и тръгнаха право към него.

Убийте ме! прошепна патенцето и като наведе глава към водата, зачака смъртта.

Ала какво видя то в прозрачната вода? Своето собствено отражение но не някаква тъмносива птица, безобразна и неподвижна, а бял строен лебед.

Не е нещастие да се родиш сред патици, стига само да се излюпиш от лебедово яйце.

Сега младият лебед мислеше с радост за патилата, които беше преживял. Благодарение на тях той можеше да оцени още по-добре своето сегашно щастие и всичкото великолепие, което го окръжаваше. А големите лебеди плуваха около него и го милваха с клюновете си.

В тоя миг в градината влязоха няколко деца: те започнаха да хвърлят във водата хляб и зърна, а най-малкото от тях извика:

Вижте нов лебед!

Да, дошъл е нов лебед! ликуваха другите и като пляскаха с ръце, започнаха да скачат от радост; сетне те изтичаха при баща си и майка си, върнаха се отново с хляб и сладки, които хвърляха във водата, и закрещяха в един глас:

Новият е най-хубав от всички! Толкова млад и толкова хубав!

И старите лебеди наведоха глави пред него.

Тогава той се засрами и скри глава под крилото си. Той сам не знаеше какво да прави; беше много щастлив, ала не можеше да се гордее, защото доброто му сърце не познаваше гордостта. Той си мислеше как го гонеха и му се присмиваха, а сега всички го наричат най-прекрасната от всички прекрасни птици. Дори бъзовият храст свеждаше клоните си право към него, а слънцето светеше тъй топло и приятно! Тогава той размахна криле, изпъна стройната си шия и извика, замаян от радост:

Да, такова щастие не съм сънувал, когато бях още грозно патенце!

Ханс АНДЕРСЕН



Речник

- **чифликчийски дом** – дом с голям недвижим имот за земеделие и скотовъдство
- **натикам** – вкарвам някого или нещо някъде насила
- **змиорка** – вид риба, подобна външно на змия
- **сачма** – дробинка
- **не си тикай гатата** – не се намесвай, където не ти е работата
- **бъз** – храст с мека и шуплива сърцевина



1. Кой епизод от приказката ти харесва най-много? Разкажи го. Обоснови се, защо го харесваш.
2. Какви качества проявява патенцето, преодолявайки изпитанията?
3. Прочети тази част от приказката, в която е разкрита скромността на младия лебед.
4. Защо в края на приказката младият лебед мисли с радост за предишните си патила?
5. Как грозното патенце се превръща в красив лебед?
6. Как разбираш израза: «Какво от това, че си дошъл на този свят в паче гнездо, щом си се излюпил в лебедово яйце!».
7. Нарисувай илюстрация към приказката и я озаглави.
8. Имаш ли любима приказка от Ханс Андерсен? Коя е тя? Разкажи ни я така, че да я обикнем и ние.
9. Причети и разкажи други приказки от Ханс Андерсен.

МАЙЧИНА СЪЛЗА

Заръмоля дребен есенен дъждец. Жълтият листак в градината светна. Големите гроздови зърна под лозницата набъбнаха и кожицата им взе да се пука. Наведе моравото димитровче цветовете над търкулнатото в шумата пукнато гърне. Сви се малкото птиче-лястовиче в дъното на гърнето и затрепера от студ и мъка. Всички си отидоха. Отлетяха на юг неговите две сестричета. Изгуби се майчицата му в топлите страни. Кой ще го стопли в тая дъждовна нощ? Оставиха го само в дъното на гърнето, защото беше сакато и не можеше да лети. През лятото избухна пожар в къщата, под чиято стряха майка му беше свила гнездо. Докато старата лястовичка смогна да грабне рожбата си от огъня, един въглен падна в гнездото и парна лястовичето по дясното крило. Голото пиле примря от болка. Когато се свести, то видя, че се намира в ново гнездо, а над него седи майка му с клюмнала глава. Най-напред се опита да раздвижи крилца, но не можа, защото дясното, изгореното крило беще изсъхнало.

Търкулна се лятото. Потъмняха гроздовите зърна. Пукнаха се пъпките на димитровчетата в градината. Почнаха да се събират лястовичките по телеграфните жици. Те се готвеха за път. Жиците заприличаха на броеници.

Една сутрин старата лястовичка смъкна своята саката рожба в градината и рече:

— Мило дете, ние днес ще заминем на юг. Ти не можеш да летиш. Затуй ще останеш тука, ето, в онуй гърне съм ти нагласила мека перушина. Там ще лежиш. А когато огладнееш, излез навън и си клъвни нещо. Цялата градина е зарината с плод. Виж какво хубаво димитровче е склонило чело над входа на гърнето. Ти не тъгувай. Напролет ние пак ще се върнем.

— Благодаря, майчице, дето си се погрижила за мене! – промълви сакатото и за да скрие сълзите си, навря главица под крилото на майка си и притихна...

Всички си отидоха. Занизаха се мрачни дни. Заваля дребен дъждец. Наквасеното димитровче тежко отпусна цвят над гърнето. Една дъждовна капка се търкулна по най-долния листец на цвета и се нагласи да падне.

— Ах, колко съм уморена! – въздъхна тя.

— Откъде идеш? – попита любопитно лястовичето.

— Остави се. Голям път изминах. Ида от Великия океан. Там се родих. Аз не съм дъждовна капка. Аз съм сълза.

— Сълза ли? Каква сълза? – надигна се тревожно лястовичето.

— Майчина. Историята на моя живот е къса. Преди девет дена една уморена и насълзена лястовичка кацна върху мачтата на един голям океански параход. Аз стоях в дясното око на кахърната птичка. Океанът ревеше. Духаше силен вятър. С немощен глас продума лястовичката на вятъра:

— Братко ветре, когато ходиш над света, ако минеш през България, отбий се при моето сиротно пиле и му кажи да се пази от черния котак, който се върти в градината. Забравих да поръчам на рожбата си, когато тръгвах. Кажи му още, че моето сърце изсъхна от мъка...

— Къде е твоето лястовиче? – попита вятърът.

— Оставих го в едно пукнато гърне, търкулнато в градината, където цъфтят морави димитровчета.

— Додето изрече тия думи старата лястовичка, аз се отроних от окоото ѝ. Вятърът ме грабна и ме понесе над света. Девет дена летях. Ето сега паднах на туй цвете. Колко съм уморена! Искам да капна и да заспя...

Сърцето на сакатото лястовиче се обърна. Стана бърже, отвори човка и пое отмалялата майчина сълза.

— Благодаря ти, майчице – прошепна то, легна си в перушината и заспа, затоплено от сълзата, сякаш беше под майчините си криле.

Ангел КАРАЛИЙЧЕВ



Речник

- **сакàто** – с повреден крайник.
- **пàрна** – тук: изгори.
- **се свестì** – идва в съзнание.
- **кахърна** – замислена, тъжна.



1. Кой момент от приказката те развълнува най-много?
2. Определи основните епизоди в приказката?
3. Разкажи последователно за случилото се с малкото птичелястовиче, с неговата майка-птичка?



4. Сравни описанията на природата. Помисли защо писателят рисува есенната картина няколко пъти.
5. Прочети разговора между дъждовната капка и птиченцето. В какво ни убеждава писателят чрез този разговор?
6. Обясни как разбираш края на приказката. За какво благодари малкото лястовиче? От какво заспива то успокоено?
7. Какви човешки качества са приписани на дъждовната капка? Защо? Какво постига авторът с това?

СВЕТУЛКАТА И БУХАЛЪТ

Дядо Златан прибра стадото в кошарата, натири Марка, старото магаре, на полето да пасе и заключи вратнята. От сухи клонки накладе огън пред кошарата и си опече три картофа. Навечеря се, легна на тревата край огъня, загърна се в закърпения вехт кожух и заспа дълбоко. От близката лешникова горица излезе една светулка с угаснало фенерче. Литна тихичко над заспалите овце, завъртя се край огъня и когато една главня изпращя и разсипа наоколо искри, малката крилата душица грабна една искра и си запали фенерчето. Почна да мъждука над кошарата, прехвъркна трънения плет и пое през тъмното поле. Насред полето с наострени уши седеше Марко, старото магаре, и гледаше към гората.

Светулката трепна напреде му като росна капчица, озарена от ясно утринно слънце, и попита:

— Защо не лягаш да спиш? Какво гледаш към гората?

— Ах, сестро светулке, много съм разтревожен! – отвърна Марко. – Всяка вечер, преди да си легна, аз опирам ухо до земята и слушам какво става по света. Ако всичко е в ред и работният свят мирно почива, аз лягам на тревата, спокойно заспивам и се усмихвам насън. Ала тая нощ за мене няма сън. Като си опрях ухото (то е моето радио) до земята, чух далечен вик. Един пътник вика за помощ от дълбочината на гората. Той е забъркал пътя и не знае накъде да върви. Вълци го дебнат със зъби като тесли. Мечки стръвници реват подире му. А напреде му бучи една черна река, пълна с крокодили. Той не знае, че под столетните дървета се вие една бяла пътечка, която води надолу към мирните села. Няма кой да му покаже тази пътечка. Ти знаеш ли я?

— Как да не я зная? – отвърна светулката. – Когато минавам през старата гора, все над тази пътечка летя.

— Тогава, сестро светулке, бързай да светнеш на загубения пътник. Ако му помогнеш, ще сториш едно добро дело.

— Ей сега ще ида! – рече светулката и се упъти към гората. Навлезе под клонестите дървета, обрасли с вековен мъх, затрепка над мечите поляни, над храстите, в които спяха мустакати зайчета. Опря се до едно

сухо дърво, ударено от гръм, и се послуша. Ала наместо гласа на загубения пътник чу наблизно зловещо бухане:

— Бух! Бух! Бух! Аз съм злият дух!

— Ах, колко е страшно! – прошепна малката светулка, спусна се надолу, кацна в чашката на едно диво горско цвете и му се помоли:

— Скрый ме, защото много ме е страх от онова тъмно нещо, дето буха.

— Няма място в чашката ми, нали виждаш колко е мъничка!

— Тогава прибери ми само фенерчето, а пък аз ще се потуля под един сух листец, додето отмине тъмното нещо.

Дивото цвете пое фенерчето в чашката си и тя светна като бисерно зърно. Светулката се сви под един сух листец и притаи дъх. Появи се бухалът. Размаха над цветето две големи крила и викна със страшен глас:

— Кой запали тази светлина?

— Аз я запалих! – с премалняло гласче отговори светулката.

— Защо я запали? Не знаеш ли, че гората нощем трябва да бъде тъмна? Ти потъпка закона на нощния мрак. Затова те осъждам на смърт!

— Помощ! – изпищя светулката под сухия листец, но додето довърши, тъмната птица я удари със студеното си крило.

Далеч, някъде в полето, Марко, старото магаре, изправи ухото си и долови писъка на светулката. Вирна глава нагоре и почна да реве в нощния час. Размърдаха се хората, заспалите гадини, притихналите птици в гнездата, раците в подмолите. Верчето се стресна, сънено почна да трие очите си и погледна през прозореца към звездите. Пробуденият свят запита магарето:

— Защо ревеш, тръбачо? Какво се е случило?

Марко тъжно почна да разказва за злата участ на светулката с фенерчето. Като чува разказа на магарето, хората и гадините се дигнаха и се втурнаха към полето. Събраха се:

200 юначета с бели калпачета,
200 рачета кривокрачета,
200 баби с дървени саби,
200 врабци напети все на самолети,
200 котаци с дълги мустаци,
200 папагали като хали,
200 петли стари
и едно магаре (Марко).

Потеглиха към гората да нападнат тъмната птица. Най-напред вървеше Марко и тръбеше. Намериха я тъкмо когато се гласеше да отключи черния нощен дъжд, за да угаси светлината на малкото фенерче в чашката на дивото цвете. Замахнаха бабите със сабите, мръднаха си котациите мустаци, втурнаха се като хали двеста папагали върху чудовището,

полетяха юнаците след раците, взеха да кукуригат двеста петли стари, ревна дъртото магаре. Уплаши се нощният разбойник и размаха криле. Побягна вдън горите Тилилейски и кацна на един клон надолу с главата. От мъка почна да се надува, стана голям като бъчва, мукна и се пукна.

А фенерчето? Фенерчето ще го вдигне Верчето. То ще иде в гората. Ще прибере фенерчето от чашката на дивото цвете и ще озари пътеката, по която загубеният пътник ще слезе към светлините на мирните села.

Ангел КАРАЛИЙЧЕВ



Речник

- **натири** – прогони.
- **главня** – къс запалено и недогоряло дърво.
- **подмол** – вдлъбнатина под брега.
- **тесло** – дърводелско сечиво за тесане, за дялане, чукане.
- **стръвница** – мечка, ожесточена, злобна, яростна.



1. С какво авторът сравнява трепкащата в нощния мрак светулка? Запиши израза.
2. Препиши глаголите, чрез които авторът обрисова действията на светулката, усетила светлинка край кошарата.
3. Как писателят изразява отношението си към героинята? Опиши словесно, като подкрепиш с текст.
4. Прочети диалога между магарето и светулката. Защо Марко старото магаре не ляга да спи?
5. Можеш ли да твърдиш, че светулката е потъпкала «закона на нощния мрак», като е запалила светлина в тъмната нощ? Обоснови отговора си.
6. Прочети цялата приказка. Опитай се да откриеш и докажеш, че освен за борбата между доброто и злото, писателят пише и за истинското приятелство, родено в случайна среща.
7. Какви чувства предизвиква изразът: «Нощният разбойник ... побягна вдън горите ...» «От мъка почна да се надува, стана голям като бъчва, мукна се и се пукна»? Обоснови отговора си.

КАК ГАРДЖЕТО СТАНА ПЕВЕЦ

Роди се в гората гардже. Голичко, слабичко, с тънко вратле и с ококорени очички. Роди се и веднага заприказва.

— Пиу! Пиу! – записка то. – Искам червейче!

И майка му, старата гарга, изхвъркна из гнездото, позавъртя се на сам-натам и донесе на скъпата си рожбица не едно, а две червейчета.

Минаха три-четири седмици, отърси се гарджето и перца по крилцата му поникнаха. Сега вече то можеше да стои на краката си, да подскача като жаба и да се опитва да хвърчи.

Гледаше го старата гарга и не можеше да му се нарадва.

— Брей, че хубавец съм родила! – мислеше си тя. – Втори като него няма на света! Ох, дано стане професор!

Ала малкото гардже нямаше ума на майка си и не мислеше да става професор.

Голяма беше гората и по клоните на старите дървета чуруликаха весело безброй пойни птички. Вечер, когато месечината изгрееше над върховете на дърветата, из цялата гора зашуртяваха сякаш чудни поточета: това бяха кръшните песни на славеите, които се надпреварваха да покажат кой е по-гласовит.

Слушаше ги прехласнато гарджето и по цели нощи със го не хващаше. Искаше се и нему да стане певец, като славеите, да се люлее ей тъй на някое клонче и да си чурулика до насита. Тая мисъл не излизаше из главата му и колкото повече то растеше, толкова по-силно вярваше, че от него ще излезе прочут певец. Най-сетне гарджето не можа да се стърпи и каза веднъж на майка си:

— Мамо ма, какво имат славеите в гърлото си, че пеят тъй хубаво?

— Дарба! – отвърна важно старата гарга и чукна с човката си една буболечка, която лазеше на края на гнездото.

— Ами аз нямам ли дарба? – попита малкото гардже, като разпери крилете си и извика: Га-га!

— Кой? Ти ли? – рече майката и погледна учудено синчето си. – Да не си намислил и ти певец да ставаш? Не ти трябва такъв занаят. От тебе ще излезе нещо повече...

— Певец искам да стана! – записка малкото гардже и очите му се наляха със сълзи.

— Я мирувай! – изграчи сърдито старата гарга и отскубна едно перце от опашката на непокорния си син.

И гарджето наистина се укроти, сви се послушно в гнездото и не каза нито дума повече. Ала от този ден нататък то започна да слабее и главицата му клюмна. Нищо не можеше да го съживи и да му възвърне предишната бодрост: нито грижите на майка му, която го тъпчеше с червейчета, нито слънцето, което го милваше с топлите си лъчи, нито чудният мирис на горските цветя, които цъфтяха сякаш в самия въздух.

— Какво ти е? – питаше го често майката, а то повтаряше само едно:

— Певец искам да стана!

Съжали се най-сетне старата гарга над мъките на своя син и реши да отстъпи.

— Добре – рече един ден тя. – Щом толкова много искаш да станеш певец, стани! Но после да не се разкайваш.

— Благодаря ти, майчице! – извика зарадвано гарджето и в същия миг клюмналата му главица се изправи и очичките му засвяткаха от щастие.

— Но как ще станеш певец, като нямаш глас? – чудеше се майката. Чакай, ще ида аз при бухала да го попитам. Той е умна птица и може да ми даде добър съвет.

И старата гарга изхвъркна из гнездото и отиде при бухала, който живееше в хралупата на един грамаден дъб. Завари го тъкмо когато разправяше на малките бухалчета историята на Робинзон Крузо и ги съветваше да не се впускат в далечни пътешествия. Поклони се гаргата пред бухала и му разправи от край до край каква е работата. После го помоли да ѝ каже как може да стане синът ѝ певец, като няма дарба за пеене.

Бухалът се замисли, замижа с едното си око и отсече мъдро:

— Там, дето няма дарба, роднините и приятелите помагат.

— Как тъй роднините и приятелите? – попита старата гарга, без да разбира думите на умната птица.

— Много просто – каза бухалът. – Щом синът ти не може да пее, ще трябва да се намерят неколцина глашатаи, които да тръбят непрестанно надлъж и нашир, че по-голям певец от него няма. Лека-полека всички ще свикнат с тия хвалби и най-сетне сами ще започнат да вярват, че той наистина е голям певец. Хайде сега иди при вашите гарвани и свраки и ги накарай да дигнат повечко шум в гората, а аз си зная работата. Ще напиша в горския вестник нечувани хвалебствия за твоя син и дори портрета му на лично място ще поставя!

Каквото каза бухалът, това и стана. След няколко дни цялата гора ехтеше от дивия грак на стотици гарвани и свраки, които крещяха с всичка сила и разправяха, че по-велик певец от гарджето няма и че скоро то щяло да даде голям концерт за горските обитатели.

* * *

Дойде денят на концерта и гарджето се яви пред многобройна публика. Утихна гората, заслушаха птици и зверове. Залюля се певецът на едно клонче и записка с грозния си глас:

— Га-a! Га-a! Га-a!

И много от слушателите мислеха, че гарджето пее хубаво, защото тъй беше писано и в горския вестник. Тъй беше писано и подписано от бухала, който беше не само бухал, но и редактор на вестника.

Прекрасните гласовити славеи наистина се срамуваха от кресливата песен на гарджето и криеха главите си под крилете, за да не го слушат. Но какво значение можеше да има това?

Важното е, че гущерът и таралежът бяха много доволни – толкова доволни, че двамата изплетоха едно венче от лайкучки и го дадоха на катеричката да го занесе на певеца.

И катеричката се покатери чевръсто на дървото, на което стоеше гарджето, приближи се до него и окачи на шията му малкото венче.

От този ден гарджето се възгордя и започна да гледа отвисоко всички горски обитатели. То си въобрази, че е най-големият певец на света, и не изпускаше случая да се присмива на славеите, като се заканваше дори да ги изгони от гората.

Ала ето че веднъж се случи нещо неочаквано. Гарджето се люлееше на едно клонче и пискаше самоуверено с грозния си глас, когато над гората се изви изневиделица грамаден орел – могъща и справедлива птица. Орелът чу самозвания певец и кацна на един стар дъб.

— Какъв е този безобразен грак? – извика той. – Нима в горската тишина не може да се чуе гласът на по-достойни певци?

Думите на орела отекнаха надлъж и нашир и опомниха ония горски обитатели, които бяха повярвали, че гарджето е наистина певец.

— Долу самозванецът! – изчурулика синигерът.

— Долу измамникът! – обади се в листака червеношийката.

— Долу! Долу! – разнесоха се стотици гласове от всички краища на гората.

След тая случка горските обитатели разбраха, че славеите и другите пойни птици си остават истинските певци.

Вярно е, че гарджето продължаваше да грачи, а и свраките и гарваните все още дигаха шум. Ала на тях вече никой не обръщаше внимание. Никой не обръщаше внимание и на бухала, който бе престанал да бъде редактор на горския вестник.

Святослав МИНКОВ



Речник

- **прехл̀аснато** – възторжено.
- **заная̀т** – професия, работа.
- **лайк̀учка** – лайка (цвете).
- **ред̀актор** – който ръководи издаването на вестник или списание; редактира и подготвя текст за отпечатване.
- **самозва̀нец** – който си присвоява чуждо име или сам се обявява за някакъв, без да има право на това.



1. Защо старата гарга отстъпва пред желанието на гарджето да стане певец?
2. Защо бухалът мисли, че може да помогне на гарджето да стане певец?
3. Какви различия се проявяват между горските обитатели в отношението им към гарджето?
4. Кой момент от творбата ти хареса най-много? Защо?
5. Прочети цялата творба, като се опиташ да разкриеш чрез четенето си твоето отношение към героите.
6. Напиши съчинение на тема: «Защо гарджето не стана певец»?

ПРОВЕРЕТЕ СЕБЕ СИ

Внимателно ли чете

1. Какви качества притежават магарето и светулката:

- а) сърдечни, искрени и добри, умеят да съчувстват на изпадналите в беда;
- б) услужливи, отзивчиви, готови да се откликнат при всеки вик за помощ;
- в) лесно изпадат в паника, страхуват се, нерешителни са, липсва им смелост.

Посочи неверния отговор.

2. Защо, според теб, бухалът осъжда на смърт светулката?

- а) защото светулката нарушава нощния му сън;
- б) защото е жесток, безмилостен, бездушен;
- в) защото е завистлив и злобен, изпитва страх от добротата, носител на която е малката светулка.

Посочи неверния отговор.

3. Какви чувства предизвиква гарджето от произведението «Как гарджето стана певец», когато у него се заражда желание да пее?

- а) съчувствие, съжаление;
- б) гняв, ненавист, омраза;
- в) присмех, ирония, насмешка.

Посочи неверния отговор.

4. Какви качества притежава орелът от произведението «Как гарджето стана певец»?

- а) строг, взискателен, непоколебим;
- б) несправедлив, непочтен спрямо младия певец;
- в) справедлив, бори се срещу лъжата и бездарността.

Посочи неверния отговор.

5. Защо всички пъдят патенцето от произведението на Ханс Андерсен:

- а) защото е малко;
- б) защото е безпомощно;
- в) защото е грозно.

Посочи верния отговор.

НЕИЗБРОДНИ СВЕТОВЕ



КОТАРАКЪТ В ЧИЗМИ

След смъртта си един воденичар оставил на тримата си сина всичко на всичко: една воденица, едно магаре и един котарак. Подялбата направили бързо. Най-големият получил воденицата, вторият – магарето, а за най-малкия останал само котаракът. Той не можел да се помири, че му се паднал такъв нищожен дял.

— Братята ми, като се сдружат, ще могат честно и почтено да изкарат хляба си – казал той, – а пък аз, като изям котарака и си направя ръкавици от кожата му, ще трябва да умра от глад.

Котаракът, като чул тези думи, вместо да се засегне, му казал с важен и сериозен глас:

— Не съжaliaвай, господарю, дай ми само една торба и ми направи чизми, за да мога да ходя из храсталаците, и ще видиш, че не си получил толкова лош дял.

Господарят на котарака не повярвал много на думите му, но понеже го бил виждал да прибягва до какви ли не хитрини, когато ловял плъхове и мишки – да увисва на лапите си, да се крие в брашното, преструвайки се на умрял, – все пак се надявал, че котаракът може да му помогне в неволята.

Като получил това, което искал, котаракът се обул чевръсто, претметнал торбата през рамо, хванал вървите и с двете си предни лапи и отишъл в онази част на гората, където имало най-много зайци. Заложил торбата с трици и трева, прострял се на земята като умрял и зачакал някой млад заек, който не познавал още хитрините на този свят, да дойде и да се пхне в нея.

Едва легнал, и трепнал от радост: един млад глупав заек влязъл в торбата му. Котаракът дръпнал бързо вървите, хванал заека и го убил без жал.

Много доволен от лова си, той отишъл в двореца и поискал да говори с царя. Въвели го в покоите на негово величество. Като влязъл, той се поклонил ниско и казал:

— Ваше величество, господин маркиз Дьо Караба – така котаракът намислил да нарече господаря си – ме натовари да ви поднеса от негово име този заек.

— Кажи на господаря си – отговорил царят, – че съм много доволен от подаръка и му благодаря.

Друг път котаракът се скрил в една нива, като пак оставил торбата си отворена и когато в нея влезли две яребици, дръпнал вървите и ги хванал и двете. След това отишъл и ги поднесъл на царя, както направил със заека.

И този път царят приел с удоволствие двете яребици и наредил да почерпят котарака.

Два-три месеца наред котаракът носел от време на време на царя дивеч от лова на своя господар.

Един ден котаракът научил, че царят щял да излезе на разходка по брега на реката с дъщеря си, която била най-хубавата принцеса на света, и казал на господаря си:

— Ако се вслушаш в моя съвет, ще бъдеш щастлив през целия си живот! Трябва само да отидеш да се окъпеш в реката на онова място, което аз ще ти покажа, и след това да не ми се бъркаш в работата.

Маркиз Дьо Караба направил всичко, което го посъветвал котаракът.

— Помощ, помощ! Маркиз Дьо Караба се дави!

При този вик царят подал глава от вратичката на каляската и като познал котарака, който толкова пъти му бил носил дивеч, заповядал на слугите си веднага да се притекат на помощ на господин маркиз Дьо Караба.

Слугите се заели да извадят нещастния маркиз от реката, а котаракът се приближил до каляската и казал на царя, че крадци задигнали дрехите на господаря му, докато се къпел. Викали те по тях с все сила, но напразно. А той, хитреецът, бил скрил дрехите под един голям камък.

Царят веднага заповядал на слугите си да отидат и донесат от най-хубавите царски дрехи за господин маркиз Дьо Караба. Когато го облекли, царят любезно заговорил с маркиза, който с хубавите дрехи изглеждал още по-красив, защото той и без това си бил красив.

Царската дъщеря го харесала много. Маркиз Дьо Караба я погледнал само два-три пъти почтително и тя се влюбила в него.

Царят го поканил да се качи в каляската и да се разходи с тях.

Котаракът бил във възторг, понеже всичко се нареждало тъй, както го бил намислил. Тръгнал той напред и като видял селяни, които косели една ливада, им казал:

— Ей, добри косачи, ако не кажете на царя, че ливадата, която косите, принадлежи на господин маркиз Дьо Караба, ще ви накълцам на кайма.

Царят не пропуснал да попита чия е ливадата, която косят.

— На господин маркиз Дьо Караба – отвърнали в един глас, изплашени от заканата на котарака.

— Хубав имот имате – казал царят на маркиз Дьо Караба.

— Да, ваше величество – отговорил маркизът, – всяка година тая ливада дава богат сенокос.

Котаракът, който избързал напред, видял жътвари и им казал:

— Ей, добри жътвари, ако не кажете на царя, че тези ниви са на маркиз Дьо Караба, ще ви накълцам на кайма.

След малко царят минал и поискал да узнае кому принадлежат нивите.

— На господин маркиз Дьо Караба – отговорили жътварите.

Царят се възхитил и от нивите.

Котаракът вървял все пред каляската и казвал на всички хора, които срещал, същото нещо. Негово величество бил смаян от големите владения на маркиз Дьо Караба.

Най-после котаракът пристигнал в хубав замък, който принадлежал на един човекоядец. Човекоядецът бил най-богатият човек на света, защото всичките земи, през които минал царят, били негови. Котаракът първо се погрижил да разбере какъв е този човекоядец и какво може да прави. След това поискал да поговори с него, като казал, че не желаел да мине край замъка му, без да има честта да го поздрави.

Човекоядецът го посрещнал толкова учтиво, колкото можел да бъде учтив един човекоядец, и му предложил да си почине.

— Разправяха ми – казал котаракът, – че имате способността да се превръщате във всякакъв вид животни, че можете да се превърнете например в лъв или в слон.

— Това е вярно – отговорил грубо човекоядецът – и за да ти докажа, ей сега ще се превърна в лъв.

Като видял пред себе си лъв, котаракът толкова се изплашил, че веднага се озовал на покрива, макар че с чизмите се вървяло доста трудно по керемидите.

След малко, като видял, че човекоядецът се превърнал пак в човек, котаракът слязъл и си признал, че много се изплашил.

— Разправяха ми също – казал той, – но аз не мога да повярвам, че можете да се превърнете в най-малкото животинче – например да станете плъх или мишка. Казвам ви, че смятам това за съвършено невъзможно.

— Невъзможно ли? – отвърнал човекоядецът. – Ей сега ще видиш! – и в същия миг се превърнал в мишка, която почнала да тича по пода.

Щом видял мишката, котаракът се хвърлил върху нея и я изял.

А в това време царят стигнал до замъка на човекоядца и поискал да влезе вътре. Като чул шума на каляската по подвижния мост, котаракът изтичал напред и казал на царя.

— Добре дошъл, ваше величество, в замъка на маркиз Дьо Караба!

— Как, господин маркизе – извикал царят, – и този замък ли е ваш? Не съм виждал втори като този двор и като постройките, които го заобикалят! Моля ви да ги видим отвътре.

Маркизът подал ръка на младата принцеса. Те последвали царя, който се качил пръв по стълбата, и влезли в една голяма зала. Там ги чакала великолепна трапеза. Човекоядецът я бил приготвил за приятелите си, които него ден щели да му гостуват, но като узнали, че царят бил вътре, не посмели да влязат.

Очарован от добрите обноски на господин маркиз Дьо Караба също като дъщеря си, която вече била безумно влюбена в маркиза, и възхитен от големите му богатства, след шестата чаша царят казал:

— Господин маркизе, от вас зависи да станете мой зет.

Маркизът се поклонил ниско, приел честта, която му направил царят, и още на другия ден се оженил за принцесата. Котаракът станал благородник и тичал след мишките само за развлечение.



Речник

- **маркиз** – почетно звание (титла) на френски благородник.
- **тучен** – плодороден, буен, сочен.
- **велмѐжа** – болярин, големец.
- **хъс** – тук: силен стремеж.
- **чевръст** – як, здрав, силен; пъргав, сръчен, бърз.
- **покѐи** – спални помещения.



1. Защо котаракът заслужава високата чест «велмѐжа»?
2. Като проследиш действията и речта на Котарак, когато той тича пред каляската, определи с какви качества се откроява?
3. Защо сме склонни да простим на Котарак за неговите измами?
4. Как бедният мелничарски син става кралски зет?
5. Опитай се да разсъждаваш върху мислите на Шарл Перо, написани в стих.

*Полезно е да наследиш
Имоти и злато, но виж:
ако в наследство ти е дал
баща ти ловкост, ум и хъс,
ако си буден и чевръст –
аз мисля, че си по-успял.*

СНЕЖАНКА

Било сред зима и снежинки се сипели като пух от небето. Една царица седяла до прозореца и шиела. Като шиела и от време на време поглеждала към снега, убола си пръста и върху белия сняг паднали три капки кръв. И аленото изглеждало толкова хубаво върху белия сняг, че тя си помислила: „Ах, да имах дете бяло като сняг, с бузи алени като кръв и с коси черни като дървото на прозореца!”

Не минало дълго време и тя родила дъщеричка бяла като сняг, с бузи алени като кръв и с коси черни като абаносово дърво и затова я нарекли Снежанка. Но щом родила детето, царицата умряла.

След една година царят се оженил повторно.

Втората му жена била хубава, но горда и високомерна и не могла дори да си помисли, че друга може да я превъзхожда по красота. Имала тя едно вълшебно огледало и колчем се изправяла пред него да се огледа, думала:

— Огледало, огледало, повтори, че на света
никъде не си видяло
друга с мойта красота!
И огледалото отговаряло:
— Ти, царице, за света
първа си по красота.

И тя била довольна, защото знаела, че огледалото говори истината.
А Снежанка растяла и все повече се разхубавявала. Като навършила седем години, била хубава като ясен ден, по-хубава дори от самата царица.
Веднъж царицата пак се изправила пред огледалото:

— Огледало, огледало,
повтори, че на света
никъде не си видяло
друга с мойта красота!
Но този път огледалото отвърнало:
— Ти, царице, си дарена
с извънмерна красота,
но Снежанка е за мене
най-красива на света.

Изтръпнала от страх царицата, пожълтяла и позеленяла от завист.
От този миг сърцето ѝ се обръщало, щом зърнела Снежанка. И тя намразила безкрайно момичето.

Като бурени избуяли завистта и злобата в Душата ѝ. Не намирала покой ни денем, ни нощем. Накрая повикала един ловец и му рекла:

— Не искам вече да виждам това дете пред очите си. Заведи го в гората и го убий, но за доказателство ще ми донесеш белия и черния му дроб.

Подчинил се ловецът на заповедта и завел детето в гората;
но щом извадил ножа и понечил да проние невинното сърце на Снежанка, тя заплакала и рекла:

— Ох, мили ловецо, остави ме жива! Аз ще се скрия в тая дива гора и никога няма да се върна у дома.

И тъй като била много хубава, ловецът се съжалил над нея и рекъл:

— Бягай тогава, клето дете!

„Дивите зверове скоро ще те разкъсат!“ – помислил си той, но все пак, като не я убил, сторило му се, че от сърцето му паднал камък.

В този миг край тях изприпкало глиганче годиначе; ловецът го заклал, извадил белия и черния му дроб и ги занесъл като доказателство на царицата. Готвачът ги сварил в солена вода и злобната жена ги изяла, като си мислела, че яде белия и черния дроб на Снежанка.

Сега клетото момиченце се видяло сам-самичко в голямата гора и толкова се уплашило, че само поглеждало листата по дърветата и не знаело как да си помогне. После се спуснало да бяга и тичало по остри камъни и през трънаци; край него припкали диви зверове, без да му сторят зло. Тичало, тичало, докато му държали краченцата, но скоро се спуснала вечерта; най-сетне зърнало една къщурка и влязло да си почине.

В тази къщурка всичко било дребно, но неизказано спретнато и чисто. Имало една масичка с бяла покривка, а на нея седем малки чинийки, до

всяка чинийка пък имало лъжичка, ножче, виличка и чашка. Край стената били наредени седем креватчета, всяко със снежнобяло чаршафче.

Снежанка била много огладняла и ожадняла. Хапнала от всяка чинийка по малко зеленчук и хляб и пийнала от всяка чашка по глътка вино – не искала да лиши само едного от всичко. После умората я надвила и тя легнала ту в едно, ту в друго креватче, но никое не отговаряло на ръстай: едно било много дълго, друго – много късо. Накрая седмото излязло точно по мярката ѝ, Снежанка останала в него и веднага заспала.

Стъмнило се съвсем и дошли стопаните на къщурката – седем джуджета, които копаели руда в планината. Запалили седемте си свещички, в къщурката светнало и те познали, че някой е влизал, защото не всичко било наредено така, както го оставили.

Първото рекло:

— Кой е седял на столчето ми?

Кой е ял от чинийката ми?

Кой е отчупил от хлебчето ми?

Четвъртото:

— Кой е хапнал от гозбата ми?

Петото:

— Кой е бъркал с виличката ми?

Шестото:

— Кой е рязал с ножчето ми?

Седмото:

— Кой е пил от чашката ми?

После първото се обърнало, забелязало малка хлътнина на креватчето си и рекло:

— Кой е лягал на креватчето ми?

Приближили се другите и викнали:

— И в моето е лежал някой.

А седмото, като погледнало креватчето си, видяло в него Снежанка. Повикало другите, погледнали и занемели от изненада, после взели свещичките си и осветили Снежанка.

Гледай, гледай, какво хубаво дете! викнали те и тъй много се зарадвали, че не я събудили, а я оставили да спи в креватчето.

Седмото джудже спало при другарчетата си, до всяко по един час, и така минала нощта.

На сутринта Снежанка се събудила, видяла седемте джуджета и много се изплашила. Но те се отнесли дружелюбно с нея и я попитали:

— Как се казваш?

— Казвам се Снежанка – отговорила тя.

— Как попадна в нашата къщичка? – продължили да я разпитват джуджетата.

Тогава тя им разказала, че мащехата ѝ заповядала да я убият, но ловецът ѝ подарил живота и тя тичала, тичала цял ден и накрая видяла тяхната къщичка.

Джуджетата рекли:

— Ако си съгласна да ни гледаш домакинството, да готвиш, да оправяш креватчетата, да предеш, да шиеш и плетеш, и ако си съгласна да поддържаш навсякъде ред и чистота, можеш да останеш при нас и нищо няма да ти липсва.

— Да, на драго сърце – отвърнала Снежанка и останала при тях.

Поддържала в ред къщичката. Те отивали всяка сутрин в планината да търсят руда и злато, вечерта се прибирали и се нареждали около трапезата. Тъй като през целия ден момичето оставало самичко у дома, добрите джуджета го предупредили:

— Пази се от мащехата! Тя скоро ще узнае, че си тук; затова не пускай никого вътре.

Царицата пък, сигурна, че е изяла белия и черния дроб на Снежанка, вече мислела, че пак е най-красивата на света:

Застанала пред огледалото и рекла:

— Огледало, огледало, повтори, че на света никъде не си видяло друга с моята красота! Но огледалото отговорило:

— Ти, царице, си дарена
с извънмерна красота,
но остава несъмнено
най-красива на света
малката Снежанка, дето
е при седемте джуджета.

Изтръпнала царицата от страх. Знаела, че огледалото не лъже, и разбрала, че ловецът я е измамил и Снежанка е още жива. И започнала да мисли как да я погуби, защото завистта не я оставяла на мира – царицата искала да бъде сигурна, че е единствената хубавица на света.

Най-сетне измислила какво да прави. Боядисала си лицето, облякла се като продавачка и станала неузнаваема. После тръгнала през гората и намерила къщичката на седемте джуджета. Почукала на вратата и извикала:

— Хубави неща продавам! Хубави неща продавам!

Снежанка надникнала от прозореца и казала:

— Добър ден, драга жено, какво продаваш?

— Добра стока, хубави неща – отвърнала продавачката. Виж тези разноцветни шнурчета.

Извадила едно шнурче, което било изплетено от пъстри копринени нишки.

„Тази жена е честна, ще я пусна вътре“ – помислила си Снежанка, отворила вратата и купила красивото шнурче.

— Колко ти отива, чедо! рекла продавачката. – Дай да го нанижа както трябва на елека ти.

Снежанка не се усъмнила и позволила на продавачката да ѝ наниже новото шнурче. Тя бързо го нанизала, но стегнала тъй силно шнурчето, че Снежанка не можела вече да диша и паднала без дъх на земята.

— Сега ти вече не си най-красивата – рекла злата царица и бързо си отишла. Скоро се стъмнило и седемте джуджета се прибрали у дома. Но колко се уплашили, като видели милата Снежанка просната на земята! Момичето не помръдвало и като че ли било мъртво. Вдигнали я джуджетата на ръце и като разбрали, че е стегната много силно с шнурчето, прерязали го. В този миг Снежанка започнала леко да диша и малко, по малко се съвзела.

Като узнали какво се е случило, джуджетата ѝ рекли:

— Продавачката е била твоята мащеха. Пази се и не впускай никого вътре, когато нас ни няма.

А злобната жена се върнала в двореца, застанала пред огледалото и рекла:

— Огледало, огледало,
повтори, че на света
никъде не си видяло
друга с мойта красота!

Огледалото отговорило както преди:

— Ти, царице, си дарена
с извънмерна красота,
но остава несъмнено
най-красива на света
малката Снежанка, дето
е при седемте джуджета.

Като чула това, царицата изтръпнала от страх.

— Но сега ще измисля нещо, което ще те погуби! – рекла тя.

Тя разбирала от чародейства, сварила отрова и натопила в нея един гребен. После намерила стари дрехи и се преоблякла като старица. Тръгнала през гората и спряла пред къщичката на седемте джуджета. Почукала на вратата и извикала:

— Хубави неща продавам! Хубави неща продавам!

Снежанка се показала на прозореца и рекла: – Върви си по пътя, не бива да пускам никого вътре.

— Но сигурно не са ти забранили да гледаш – казала старицата, извадила отровния гребен и го вдигнала нагоре.

Гребенът тъй много харесал на Снежанка, че тя забравила обещанието си и отворила вратата. Спазарили се за цената и старицата рекла:

— Дай сега да те среща както трябва.

Клетата Снежанка не се усъмнила и позволила на старицата да я срещи. Но щом гребенът се забил в косата, отровата му веднага почнала да действа и момичето паднало в безсъзнание на земята.

— Свършено е сега с тебе, безподобна красавице! – рекла злобната жена и си отишла.

За щастие скоро се стъмнило и седемте джуджета се прибрали у дома. Щом видели Снежанка просната като мъртва на земята, те веднага се сетили за мащехата, започнали да търсят причината и открили гребена, извадили го от косата на Снежанка, тя отново дошла на себе си и разказала какво се е случило. Тогава те за трети път я предупредили да бъде предпазлива и да не отваря вратата никому.

В двореца царицата застанала пред огледалото и го попитала:

— Огледало, огледало,
повтори, че на света
никъде не си видяло
друга с мойта красота!

Но огледалото отговорило както преди:

— Ти, царице, си дарена
с извънмерна красота,
но остава несъмнено
най-красива на света
малката Снежанка, дето
е при седемте джуджета.

Като чула този отговор, царицата започнала да трепери от гняв.

— Снежанка ще умре, дори това да струва собствения ми живот! – викнала тя.

Влязла в една малка изоставена стая, където никой друг не влизал, приготвила отрова и потопила в нея една ябълка. Отвън ябълката имала такъв приятен вид – жълта, с червени бузки, че който и да зърнел, непременно щял да поиска да я опита, но ако хапнел само една хапка, щял да умре.

Щом приготвила ябълката, тя си боядисала лицето, преоблякла се като селянка и тръгнала през гората. Спряла пред къщичката на джуджетата и почукала на вратата. Снежанка надникнала от прозореца и рекла:

— Не бива да пускам никого, вътре, джуджетата ми забраниха.

— Така да бъде отвърнала селянката, – аз просто искам да се отърва от ябълките. Ако не искаш да купиш, ще ти подаря една.

— Не – рекла Снежанка, – не бива нищо да взимам.

— Да не се страхуваш, че е отровна? – рекла селянката.

Гледай, аз ще разрежа, ябълката, на две половинки; ти изяж червената, а пък аз ще изям жълтата.

Но ябълката била така изкусно направена, че отрова имало само в червената половинка.

На Снежанка се приискала хубавата ябълка и като видяла, че селянката също яде от нея, не можала да устои на изкушението, протегнала ръка през прозореца и взела отровната половинка. И щом отхапала от нея, паднала мъртва на земята. Тогава царицата ѝ хвърлила един зловещ поглед, изсмяла се и извикала:

Била като сняг, с бузи алени като кръв, с коси черни като абанос! Този път джуджетата не ще могат да те събудят.

А вкъщи застанала пред огледалото с думите:

— Огледало, огледало,
повтори, че на света
никъде не си видяло
друга с мойта красота!

И огледалото най-сетне отговорило:

— Ти царице, на света
първа си по красота.

Най-сетне завистливото ѝ сърце се успокоило доколкото изобщо едно завистливо сърце може да се успокои.

Стъмнило се. Джуджетата се прибрали у дома и заварили Снежанка просната на земята: от устата ѝ вече не излизало никакво дихание, тя била мъртва. Вдигнали я, потърсили дали има нещо отровно по нея, отвързали шнурчето ѝ, сресали косите ѝ, измили я с вода и вино, ала нищо не помогнали; милата девойка била мъртва. Джуджетата я положили на леглото и седнали наоколо, за да я оплачат. Плакали цели три дни. После се приготвили да я погребат, но тя още изглеждала свежа, сякаш била жива хубавите ѝ бузки все още били алени. И те решили:

— Така не можем да я пуснем в черната земя.

Поръчали прозрачен стъклен ковчег, за да може да се вижда вътре от всички страни, положили я в него и отвън написали със златни букви името ѝ и че била царска дъщеря. После занесли ковчега на планината и го оставили там, но винаги до него стояло едно от тях да го пази.

Птиците също дошли да оплачат Снежанка: най-напред една кукумявка, после една врана и накрая една млада гълъбица.

Дълго, много дълго лежала така Снежанка в ковчега, а изглеждала така, сякаш е заспала, защото още била бяла като сняг, бузките ѝ били алени като кръв, а косата черна като абанос.

Случило се веднъж, че в гората се заблудил един царски син и се отбил в къщичката на джуджетата да пренощува. Преди това бил видял в планината ковчега с прекрасната Снежанка и прочел написаното със златни букви на него. И рекъл на джуджетата:

— Дайте ми този ковчег, ще ви платя за него каквото искате.

Ала джуджетата отвърнали:

— Не го продаваме дори за всичкото злато по земята.

А той рекъл:

— Тогава подарете ми го, защото аз не бих могъл да живея, без да гледам Снежанка. Ще я почитам и уважавам като най-свидното нещо на света.

Като казал това, джуджетата се съжалили над него и му дали ковчега. Царският син заповядал на своите слуги да го носят на раменете си. Но какво се случило? Като вървели, слугите се спънали в един нисък храст и от тръсването Снежанка изплюла хапката от отровната ябълката. И не след дълго отворила очи, повдигнала капака на ковчега и станала.

— Ах, къде се намирам? – викнала тя.

Царският син радостно отвърнал:

— При мене! Разказал ѝ всичко, а после продължил:

— Обичам те повече от всичко на света. Ела с мене в бащиния ми дворец да станеш моя съпруга.

Снежанка го харесала и отишла с него. Баща му заповядал сватбата да се отпразнува с голям разкош и великолепие.

За венчавката била поканена и злобната мащеха на Снежанка. Тя облякла най-хубавата си рокля, застанала пред огледалото и рекла:

— Огледало, огледало,
повтори, че на света
никъде не си видяло
друга с моята красота!

Огледалото отговорило:

— Беше чудна хубавица
ти до вчера на света,
но днес младата царица
първа е по красота.

Злобната жена изрекла някакво проклетие и от уплаха не знаела какво да прави. Най-напред мислела да не отиде на сватбата, но тъй като не намирала покой, решила все пак да отиде и да види младата царица.

И като влязла в двореца, познала от пръв поглед Снежанка, вцепенила се от страх и ужас и не могла да мръдне от мястото си. Злобното ѝ сърце се пръснало и тя паднала мъртва на земята.

Братя ГРИМ



Речник

- **абандџ** – много твърдо, черно дърво, което служи за изработване на мебели;
- **кълчем** – винаги когато, колкото пъти;
- **понѐчвам** – проявявам желание да правя нещо; поисквам;
- **рѹда** – минерално вещество, от което се добиват метали;
- **ковчѐг** – сандък;
- **извънмѐрен** – прекомерен;
- **годинàче** – дете или добиче на около една година.



1. Опиши природната картина, с която започва творбата.
2. Можеш ли да изразиш мнение за мащехата?
3. С какви качества се откроява ловецът?
4. Как авторите доказват своето отношение към Снежанка?
5. Какво утвърждават Братя Грим с приказката «Снежанка»?
 - а) благородството, почтеността;
 - б) милосърдието, съчувствието, великодушието;
 - в) хармонията между човешката доброта и красотата;
 - г) вярата си в силата на доброто и човека; надеждата, че доброто възтържествува. Докажи с примери от текста.

МИСТЪР КРОКОТАК

Веднъж, когато Луната гледаше към земята, забеляза как едно голямо куче гони малко котенце и лае подире му с всички сили.

— Ей, какъв негодник! – каза си Луната. Кое ли е това куче?

Май че ми прилича на Бъч, дето живее на Хай стриит. Ами да! Това е Бъч! Ще го науча аз него!

Късно през нощта, щом изгря над Африка, Луната се поогледа за своя приятел мистър Крокотак.

Мистър Крокотак беше много необикновено животно. От единия си край беше котак, а от другия крокодил. Той беше единственото такова животно в света и живееше сам-самичък в малка пещера в Африка, където никой не можеше да го намери.

— Не се ли чувстваш самотен? – попита го Луната.

— Съвсем не! – отговори мистър Крокотак.

— Струва ми се, че се чувстваш – каза Луната, – щом като няма кой да те целуне за „лека нощ“.

— Нищо подобно! – пак не се съгласи мистър Крокотак. – Аз съм единственото същество в целия свят, което винаги има кой да го целуне за „лека нощ“. – Виж, сега ще ти покажа! – И той се сви на кравай и се целуна – за „лека нощ“.

— Лека нощ, драги Кроки! – каза котешкият му край. – Пожелавам ти добър сън!

— Лека нощ, мое мило котараче! – отвърна крокодилският му край. – Приятни сънища!

— Гледай ти! – учуди се Луната. – Май че съвсем не е лошо да бъде и Крокотак!

— Разбира се! – отвърна мистър Крокотак. – Само че това си има и своите неприятни страни.

— Какви са те? – попита Луната.

— Ами когато вървя напред – отвърна мистър Крокотак, – задният ми край трябва да върви назад. А когато вървя със задницата напред, предницата трябва да върви назад. Понякога не ми е ясно дали се връщам или отивам.

— Аха, разбирам – каза Луната. – А сега слушай, искаш ли да ми стоиш една добрина? В Англия има едно много лошо куче, което вечно гони котките. Ако някоя нощ отидеш при него и му покажеш котешкия си край, то сигурно ще те подгони. Тогава ти се обърни с крокодилския си край. Сигурно след това вече няма да гони котките.

— Дадено! – съгласи се мистър Крокотак. – Ей сега ще го оправя! – Той отиде в Англия, а Луната огря ярко задния двор на съседите на Бъч. Мистър Крокотак легна с крокодилския си край в сянката на едно дърво. Котешкият му край остана да се вижда под лунната светлина.

Щом на Бъч му се стори, че забелязва котенце, той изляз и скочи през оградата и се нахвърли отгоре му. Какъв беше неговият ужас, когато вместо малко котенце видя, че пред него стои един крокодил, и то страшно разярен.

Горкият Бъч хукна да бяга и си пое дъх чак като се намери на сигурно място – кошницата, в която спеше в кухнята.

— Вече никога няма да гоня котки! – зарече се той.

Ох, колко се смяха Луната и мистър Крокотак!

След малко мистър Крокотак се прозина и каза:

— Не е зле да подремна малко. – И си легна.

— Лека нощ, драги Кроки – каза котешкият му край.

— Лека нощ, мое малко котаранче – отвърна крокодилският му край. Приятни сънища!

Доналд БИСЕТ



1. Харесва ли ти мистър Крокотак? Защо?
2. Можеш ли да измислиш друго подобно животно? Как би го нарекъл? Нарисувай го с бои или с моливи в своята тетрадка.
3. Запиши някоя история с измисленото от теб животно.

ПРОВЕРЕТЕ СЕБЕ СИ

Внимателно ли четете

**1. От какво се възхищава царят в приказката «Котаракът с чизми»?
Посочи неверен отговор.**

- а) от добродетелите на момъка;
- б) от Котарак, като добър слуга.
- в) от големите богатства;

Посочи верния отговор.

2. Приказката «Котаракът с чизми» завършва с щастлив край. Според теб това е награда за кого:

- а) за най-малкия брат;
- б) за краля и дъщеря му;
- в) за котарака.

Аргументирай писмено своето мнение.

3. С кои свои качества Снежанка пленява читателя:

- а) с гордостта си на царска дъщеря;
- б) с трудолюбието си и с добротата си;
- в) с чувството си за благодарност.

Посочи неверния отговор.

ОГРОМНИЯТ МОРКОВ

Това е приказката за най-големия морков на света. Тя е била разказана вече по най-различни начини. В някои страни я разказват за ряпа, в други – за цвекло. Но при мен нещата се случиха така.

Веднъж един градинар посади моркови. Грижеше се за тях съвестно, правеше всичко, което трябваше да се прави, и когато му дойде времето, отиде в градината и започна да вади моркови от земята. Както работеше, стигна до един морков, който беше много по-голям от другите. Дръпна веднъж, дръпна втори път, но морковът не се показваше. Опита най-различни начини, напразно! Най-сетне взе решение да повика жена си.

— Джузепина!

— Какво има, Оресте?

— Ела за малко, има един дяволски морков, който не иска да излезе; Виж, ето го...

— Изглежда наистина голям.

— Хайде да направим така: аз ще дърпам листата на моркова, а ти ще ми помагаш, като ме дърпаш за дрехата. Хайде, готова ли си? Дърпай!

— По-добре да те дърпам за ръката, защото дрехата ще се скъса!

— Добре! Хайде! Нищо не става! Я извикай и сина... Дъх не ми остана!

— Ромео! Ромео! извика жената на градинаря.

— Какво има, мамо?

— Ела за малко. И побързай...

— Трябва да си напиша домашното.

— После ще го напишеш, сега ела да помогнеш. Има един морков, който не ще да излезе. Аз ще дърпам татко ти за тази ръка, ти го дърпай за другата, а той ще дърпа моркова и да видим какво ще стане...

Градинарят си плю на ръцете.

— Готови ли сте? Хайде сега, едно, две, три! Да-вай! Да-вай! Да-вай! Не става!

— Тоя ще е най-големият морков на света – каза Джузепина.

— Да извикам ли и дядо? – предложи Ромео.

— Добре, извикай го каза градинарят. – Без сили оставах!

— Дядо, дядо! Ела за малко... И побързай!

— Бързам, бързам, колкото мога... На твоите години и аз тичах... но сега... Защо ме викате?

Дядото вече се беше задъхал, още преди да започне работа.

— Заради най-големия морков на света – му каза Ромео. – Трима души не можем да го измъкнем. Ще дръпнеш ли веднъж?

— И два пъти ще дръпна... Как ще стане?

— Така – каза Ромео. – Ти, дядо, ще ме хванеш за ръката и ще дърпаш, аз ще дърпам едната ръка на татко, а мама – другата. Татко ще дърпа моркова и ако и този път не излезе...

— Добре – каза дядото. – Почакайте малко.

— Какво правиш?

— Оставям си лулата на този камък. Така. Не може да се вършат две неща наведнъж: или ще пуша, или ще работя, нали?

— Хайде сега – каза градинарят. – Държите ли всички? Готови ли сте? Да-вай! Дър-пай! Хай-де!

— Да-вай!

— Ай!

— Какво стана, дядо?

— Не виждаш ли, паднах на земята! Хлъзнах се и паднах. И на всичко отгоре седнах върху лулата си...

Нещастният старец пъшкаше, а панталонът му отзад пушеше.

— Нищо не става – каза градинарят. – Ромео, я отскочи до съседа Андреа и го помоли да дойде на помощ. Ромео се замисли. След това предложи:

— Да му кажа ли да доведе и жена си и сина си?

— Да, кажи му – отговори бащата. – Я го виж какъв морков!... Такива неща ги снимат за вестниците...

— Да извикаме телевизията? – предложи Джузепина. Но предложението беше отхвърлено.

— Каква ти телевизия! – измърмори градинарят. – Първо да го измъкнем!

И така, дойде съседът Андреа, дойдоха жена му и синът му, който беше на пет години и не можеше да бъде много полезен...

В това време новината се беше разчула из селото и много хора вече се бяха запътили към градината, като си говореха и се смееха.

— Ами, морков – казваше един. – Сигурно е кит!

— Че нали китове живеят в морето?

— Не всички, видях един на панаира.

— Аз пък видях един в една книга. Те се убеждаваха един друг.

— Хвани се и ти, Джероламо, ти си по-силен.

— Аз не обичам моркови, предпочитам картофи.

— А аз обичам мекици със захар. Приказваха, приказваха, дърпаха, дърпаха, а слънцето вече клонеше към залез...

ПЪРВИ КРАЙ

А морковът не се показваше.

Цялото село дойде да дърпа: напразно.

Надойдоха хора от близките села: пак напразно.

Надойдоха хора и от по-далечните села: все така нищо.

Най-накрая се разбра, че огромният морков пресича цялото земно кълбо и че от другата страна има един друг градинар и други хора, които дърпат, така че се получава като теглене на въже.

ВТОРИ КРАЙ

Дърпах, дърпах и наистина се показа нещо, но не беше морков: беше тиква. А в тиквата седяха седем джуджета-обущари и зачукваха подметки.

— Що за обноски са това? запротестираха джуджетата. Няма право да ни взимате къщата и работилницата. Върнете ни под земята!

Хората се уплашиха и побягнаха.

Избягаха всички освен дядото. Дядото каза на джуджетата:

— Имате ли кибрит? Угасна ми лулата.

Дядото и джуджетата се сприятелиха.

— Още малко и ще дойда и аз да живея във вашата тиква. Ще се намери ли местенце и за мен?

А отдалеч Ромео му извика:

— Ако отидеш, дядо, и аз искам да дойда с теб!

Викна и Джузепина:

— Ромео, ако отидеш, и аз ще дойда! Викна и градинарят:

— Джузепина, ако отидеш, и аз ще дойда!

Джуджетата се ядосаха и от яд отново потънаха под земята заедно с тиквата си.

ТРЕТИ КРАЙ

Дърпах, дърпах... сговорна дружина планина повдига. Морковът се показваше сантиметър по сантиметър. Беше толкова голям, че за да го откарат на пазара, трябваше да намерят двама и седем камиона и една ръчна количка.

Няма невъзможни неща, когато хората работят заедно в мир и съгласие.

КРАЯТ, КОЙТО ИЗБИРА АВТОРЪТ

Първият край е така, за да се посмеем. Вторият някак обръща наопак приказката. Третият е най-кратък, но съдържа поука. Зная, че вече не се пишат приказки с поука... но за един път може...

Джани Родари



Речник

• **обноски** – начин на поведение



1. Защо писателят е съчинил приказката по такъв необичаен начин?
2. Съчини друг вариант за край на приказката. Разкажи го пред твои приятели.

ПРЕКРАСНО ДЕТСТВО



ЗА ВАС, ДЕЦА ЛЮБИМИ

Да бях небе, разгонила бих вече
за вас, деца, и облаци, и мраз.
Бих ширнала високо и далече
заруменялата зора над вас.
Накарала бих слънцето отгоре
да ви облива с пролетни лъчи
та всякое от вас навън в простора
сред въздуха затоплен да търчи.

Да бях земя, за вас бих напостлала
изпъстрени със цветове лъки,
бих с медовина всеки плод наляла,
бих позлатила ручей, реки,
накитила бих голите рътлини,
съзвала бих в градини, лесове
за вас да пеят в утрините сини
незнайни птици с дивни гласове.
Да бях море, вълните бих смирила
до най-голямата дълбочина,
бих впрегнала безкрайната им сила
в юздите на сребрилата луна –
да не препускат бурни, белогриви,
а да полегнат кротки и добри –
та вие да отпловате щастливи
към кръгозора в алени зори.

Елисавета БАГРЯНА



Речник

- **рътлина** – хълм
- **ширвам** – простирам се нашироко
- **медовина** – питие от размит мед и вода
- **кръгозор** – цялото видимо около наблюдателя пространство, до хоризонта



1. **Защо стихотворението е озаглавено «За вас, деца любими»?**
2. **С какво се отличават въображаемите картини, обрисувани в стихотворението, от действителните природни гледки?**
3. **Опиши какви картини би нарисувал, след като прочете стихотворението на Елисавета Багряна?**

ЯН БИБИЯН ПОРТРЕТ

В едно малко градче, при една висока планина, при една голяма река имаше едно хлапе. Но то не приличаше на другите деца от градчето. То беше малко по-друго. Първо, то никога не вчесваше косата си и затова тя стоеше на главата му чорлава на челото и смачкана от страни, прилична на изгоряла от слънцето трева, през която е минала цяла черда телци. Върху нея никога не бе поставяна шапка, защото това дете, което другарите му, кой знае защо, наричаха Ян Бибиян, не можеше да търпи шапка на главата си, а и никаква шапка не можеше търпеливо да стои на една такава глава. Колкото пъти и да попаднеше някаква шапка върху чорлавите коси на Ян Бибиян, тя не стоеше там повече от една минута, падаше или отхвъркваше сама и никой вече не можеше да я намери.

Второ, никаква дреха не можеше да стои върху набитото и здраво тяло на Ян Бибиян здрава и чиста повече от един ден. Веднага тя съвсем изгубваше всякакъв приличен вид, изгубваше цвят и получаваше странни лепкави петна кой знае от какво. Кал и прах я покриваха, ръбовете ѝ се напукваха, сякаш се засмиваха, и през тия отвори се напечваха като тънки ситни зъби скъсаните конци на шева.

Ян Бибиян не търпеше никакви обувки: той обичаше да ходи бос и затова ходилата му бяха разплескани като жаби, пръстите разперени, а кожата на коленете му беше груба, мазолеста и нацепена така много от вятър, студ, вода и други неизвестни причини, че понякога от някои от тия цепнатини течеше кръв. Върху кожата с нокът той понякога написваше името си Ян Бибиян и то личеше отдалеч, като написано с тънко тебеширче.

Бедните му родители полагаха много труд и грижи, за да вкарат в пътя своето любимо и единствено момче, ала напразно. Нищо не помогна: нито сълзите на майка му, която денонощно работеше чуждо и тъчеше на стана, нито съветите на трудолюбивия му баща, които понякога се превръщаха в плесници. Баща му гледаше с големи грижи единственото лозе, що имаше, и носеше от планината дърва с магаренцето си, което по характер и послушност далече надминаваше непоправимия Ян Бибиян.

Понеже нищо не помагаше за облагородяване душата на любимия им син, родителите му се отчаяха, вдигнаха ръка от него и го оставиха на грижите на провидението.

И така Ян Бибиян заживя на улицата. Той престана да посещава училището. Другарите от махалата, с които по-рано играеше, го оставиха, едно защото се бояха от него, и друго защото нямаше какво да ги свързва с него.

Ян Бибиян не искаше да знае. Той бе доволен. И почна да се занимава по своему и да избягва по особен начин скуката, която му причиняваше безделието.

Той обичаше да стои до някой срутен зид край града и чакаше да мине някое куче, върху което да хвърли камък, някое дете, на което да вземе шапката и да я хвърли на земята, някой нещастен просяк или циганин, за да пусне камък в торбата му, някой колар, за да подплаши конете му.

Когато тия работи му омръзваха, той тръгваше да скита из града и спираше в чаршията, където имаше толкова забавни работи.



Речник

- **черда** – стадо говеда
- **провидение** – съдба
- **чаршия** – търговска улица или площад
- **срутен** – съборен
- **кацар** – който прави бъчви
- **нахòквам** – карам се някому; ругая; гълча
- **обйрай си крúшите** – отивай си, махай се
- **офèйквам** – избягвам; скривам се
- **се закàнвам** – заплашвам; започвам да се готвя да направя нещо
- **чòпля** – ровя, къртя нещо; чевъркам
- **кратуна** – градинско растение с подобен на кълбо или бутилка кух плод, употребяван като съд за гребане или носене на вода
- **байр** – хълм, височина
- **криволича** – вървя, движа се не направо, а като извивам ту на една, ту на друга страна



1. Опиши външния вид на Ян Бибиян.
2. Как се отнасят към Ян Бибиян родителите и приятелите му?
3. Какво разбираш за характера на Ян Бибиян от неговия портрет?
4. Защо, според теб, момчето напуска дома, родителите си и тръгва по пътя на невероятните приключения? Запиши.

СРЕЩА С ДЯВОЛЧЕТО

Веднъж Ян Бибиян скиташе извън града съвсем безцелно. Всички деца бяха кое на училище, кое на работа. Пък беше хубав пролетен ден, когато цъфтят овошките, когато полето е зелено и когато птиците, които бяха на дошли от юг, приготвяваха гнездата си. Всеки беше зает с работата си и Ян Бибиян нямаше с кого да се забавлява. Сутринта той стоя дълго пред дюкяна на махленския кацар с желание да открадне едно мъничко трионче. Искаше му се да протрие някое и друго ябълчево дърво в овощната градина на чича си. Кацарят, който познаваше добре Ян Бибиян, го нахока и пропъди.

Какво зяпаш, крадливо хлапе? Я си обирай крушите оттук! Такива мързеливци не обичам да стоят пред дюкяна ми.

Ян Бибиян се оплези на кацаря и бързо офейка, като се закани да му направи някоя пакост.

Ян Бибиян отиде да скита извън града. Той дълго стоя на моста на реката и хвърля камъни в бистрия вир долу, където играеха весело дребни рибки. После се качи на една стара върба и дълго време кука като кукувица. Сетне излезе на пътя и хвърли няколко камъка подир един автомобил, който със светкавична бързина префуча край него и го покри с облак прах.

Дълго гледа след автомобила Ян Бибиян, най-после посочи малкото си юмруче по следите му и се закани.

Какво да прави? Нещо чоплеше немирната му душа и не му даваше спокойствие. Тоя ден не му се удаде да направи никаква пакост. Без успех останаха всичките му лоши замисли и той вървеше недоволен и мрачен. Сплесканата коса на главата му изглеждаше като повехнала трева над някоя кратунена саксия.

Опита се да подсвирне, но устата му беше изкривена от недоволство, затова нищо не излезе.

Отведнъж под краката му се совна един голям зелен гущер, удари го с опашка по петата и се мушна в разсипаната ограда на едно лозе.

Очите на Ян Бибиян светнаха от радост, повехналата му коса сякаш се освежи, изкривената му от недоволство уста се изправи и той подсвирна живо. Хубавото зелено животно изпълзя на една нагрята от слънцето плоча до оградата и се спря. То дори си обърна главата към Ян Бибиян, като че искаше да му каже нещо.

Ян Бибиян се наведе, взе един голям камък, дебнешком пристъпи няколко крачки и хвърли към гущера. Макар че камъкът падна близо до зеленото животно, то не се уплаши. Тогава Ян Бибиян реши да го улови жив. Той почна да се приближава към него и да говори тихо:

Аз съм Ян Бибиян,
аз съм малък като залък,
силен като великан.

Но гущерът не дочака да се протегне към него мръсната ръка на Ян Бибиян, а изви гъвкавото си тяло и побягна.

Ян Бибиян предпазливо и тихо тръгна след него.

Гущерът навлезе в лозето и като криволичеше твърде сръчно между току-що раззеленилите се млади вейки; излезе в малката горичка на баирчето, оттам скриви в една долина, преплетена с тръни и къпини. Сред къпините имаше голям камък. Гущерът изпълзя на тоя камък.

Ян Бибиян не го изпускаше от погледа си. Той го следеше с живите си очи и почна да оглежда камъка и да търси място откъде най-лесно може да се покачи върху него. Гущерът забеляза движенията на малкия, плъзна се по камъка и изчезна в една голяма дупка под него.

— Фют! – извика недоволен Ян Бибиян и махна с ръка.

Отведнъж из дупката, която беше под камъка, изскочна едно малко човече, скочи на камъка и каза:

— Ей, хлапе, защо ме викаш?

— Аз не те викам – каза Ян Бибиян и почна да разглежда учудено това дете, което никога не бе виждал.

— Как не си ме викал? Нали ти преди малко извика „Фют“!

— Да, но тебе не виках.

— Аз съм малкото дяволче и се казвам Фют – каза странното човече и почна да подскача върху камъка и да се смее.

Ян Бибиян не се уплаши от дяволчето. Напротив, то му хареса и той почна да го гледа с любопитство и с усмивка. То донякъде приличаше на Ян Бибиян, само че бе по-слабо и много пъргаво. То скачаше бързо и леко като бълха и много лукаво въртеше очите си. А като се смееше, в устата му блещяха хубави бели зъби. Отстрани на челото му, под рошавата му коса, се подаваха две малки рогчета. Отзаде му се мятеше дълга опашка.

Дяволчето отведнъж спря да скача и попита приятелски:

— Как ти е името?

Ян Бибиян вдигна глава и каза важно:

Аз съм Ян Бибиян,
аз съм малък като залък,
силен като великан.

— Ян Бибиян, Ян Бибиян! почна да пее и да подскача дяволчето. Твоето име много ми харесва. Искаш ли да станем приятели? Аз нямам никакви другари. Моят баща, старият дявол Фюрфюнко, ме изпъди, защото цял месец не можах да направя никаква пакост и никакво зло

на никого. Той ме наказва да живея далеч от него в тая дупка дотогава, докато не стана способен да върша пакости и да правя зло на хората.

Ян Бибиян слушаше мълчаливо и с внимание разказа на дяволчето и усещаше в душата си радост, че се запознава с такова интересно момче.

— Ян Бибиян, приемаш ли ме за другар? – извика високо дяволчето и подскокна на един крак.

— Приемам! – каза с готовност Ян Бибиян. – И моят баща е вдигнал ръка от мене. Само че по друга причина. Твоят баща се е отказал от тебе, защото не си способен да правиш пакости, а моят баща се отказва от мене, защото съм способен само за пакости и за нищо друго.

— Ах! – извика дяволчето, скочи от камъка и прегърна Ян Бибиян. – Ян Бибиян, ти ще ме научиш да правя и аз пакости. Аз ще те слушам и ще ти помагам във всичко. Аз зная много изкуства. Аз мога да се преправям на всички животни и да подражавам гласовете им. Мога да ставам невидим. Мога да виждам в тъмно, мога още много и разни работи.

Ян Бибиян прегърна приятеля си и заскача от радост. Откога, откога той търсеше такъв другар! Сега вече няма да се скита сам.

Елин ПЕЛИН



1. Защо Ян Бибиян и Фют стават приятели? Какво ги сближава?

ИЗ „ЕМИЛ ОТ ЛЬОНЕБЕРЯ“

Емил вече прекрачваше прага на градинската порта, но изведнъж зърна нещо, което го накара да спре. Точно до госпожа Петрел живееше кметът на града в красива къща, заобиколена от градина, и там под ябълковите дървета някакво момче крачеше насам-натам на високи кокили. Туй беше Готфрид, синът на кмета. Той видя Емил и веднага се изтърси с главата надолу в един люляков храст. Ако някога сте се опитвали да ходите на кокили, ще разберете защо. Никак не е лесно да пазиш равновесие върху такива дълги пръти, само с една малка дъсчица, където да ти стъпят краката. Но Готфрид бързо подаде носа си от храста и любопитно заразглежда Емил. Когато две малки момчета, замесени от същото тесто, се срещат за първи път, в очите им като че ли пламва някакъв огън. Готфрид и Емил се гледаха и кротко се усмихваха.

— Бих искал да имам такава шапка като твоята – подхвана Готфрид. Ще ми я дадеш ли на заем?

— Не – отговори Емил, – освен ако ми заемеш кокилите си.

Готфрид реши, че размяната е добра.

— Ама не вярвам, че ще можеш да ходиш с тях – каза той. – Много е трудно.

— Ще видим – заяви Емил.

Той беше по-решителен отколкото Готфрид можеше да си представи. Като светкавица се покачи на кокилите и бързо закрета между ябълковите дървета. Обедът у госпожа Петрел бе напълно забравен.

А вътре, на остъклената веранда, семейството от Катхулт тъкмо дождаше ребения пудинг. Туй стана на бърза ръка и после дойде време да преминат към компота от боровинки. От него поне имаше много. Напред масата стоеше огромен супник, пълен догоре.

— Хапнете си – подкани ги госпожа Петрел. – Надявам се, че имате апетит.

Самата тя нямаше особен апетит и дори не близна компота от боровинки, но затова пък непрестанно приказваше. За голямата комета говореше тя, както правеха през този ден всички хора във Вимербю.

— Много ще е страшно – вайкаше се тя, – ако някаква си комета сложи край на всичко.

— Кой знае, този компот от боровинки може да е последното нещо, което хапваме в живота си – обади се майката на Емил, а таткото на Емил побърза да подаде чинията си.

— Бих ли могъл да ви помоля за още малко? – каза той. – За всеки случай!

Но преди госпожа Петрел да му сипе, стана нещо ужасно. Чу се трясък, чу се писък, нещо профуча право през големия прозорец зад гърба на госпожа Петрел и в миг на верандата се развихри фъртуна от стъкла и компот от боровинки.

— Кометата! – изпищя госпожа Петрел и се плъосна в несвяст на пода.

Но не беше никаква комета. Беше само Емил, който полетя с гръм през прозореца и падна с главата надолу право в компота от боровинки, та го разплиска навред.

Олеле, каква суматоха настана на тази веранда! Майката на Емил се вайкаше, татко му крещеше, а малката Ида ревеше. Само госпожа Петрел си кротуваше, защото лежеше в несвяст на пода.

— Бързо, тичайте в кухнята за студена вода – викна таткото на Емил. – Трябва да ѝ наквасим челото!

Майката на Емил хукна с всички сили, а таткото на Емил хукна подире ѝ да я догони, за да станело по-бързо...

— Защо винаги бързаш толкова, като дойде време за ядене? – упрекна го малката Ида.

Емил не отговори на въпроса ѝ.

— Готфрид беше прав – рече той. – Човек не може да се прекачи през оградата с кокили. Това поне вече е доказано!

Но след туй забеляза бедната госпожа Петрел просната на земята и му домъчня за нея.

— Нужно ли е да се чака толкова време за малко вода?! – възкликна той. – Случаят е спешен!

Емил не губеше ума и дума. Грабна бързо супника с компота от боровинки и изля каквото бе останало право върху лицето на госпожа Петрел. И ако щете вярвайте – това помогна!

— Блоп! – каза госпожа Петрел и светкавично се изправи на крака. Ето колко полезно било да направиш МНОГО компот от боровинки, та да има и за нещастни случаи!

— Вече я излекувах – заяви Емил гордо, когато майка му и баща му дотърчаха от кухнята с вода.

Но татко му го изглежда мрачно и рече:

— Аз пък знам кой ще се лекува в дърводелската барака, когато се приберем.

Астрид ЛИНДГРЕН



Речник

- **кокѝли** – два пръта със стъпала за краката, за да се ходи на известна височина от земята;
- **на зàем** – вземане или даване на вещи, при условие да бъдат върнати
- **закрèта** – бавно се движи;
- **пўдинг** – вид запечен тестен сладкиш;
- **боровѝнки** – черни възкисели плодове;
- **се плъòсна** – падна;
- **несвѝст** – загуба на съзнание.



1. Разкажи епизодите, които предизвикват смях.
2. Как си представяш момчето Емил? Опиши комичната случка.
3. Защо Емил и Готфрид си допадат? Докажи чрез прочит на тези части от текста, откъдето проличава това.
4. Сподели изпадал ли си и ти в подобни положения като Емил.
5. Какви други творби на Астрид Линдгрен си чел? Разкажи за твоите любими герои от нейни произведения.

ВАНКО ЗАБРАВАНКО

Ех бре, че е Ванко
страшен забраванко!
Прави той, що прави,

нещо ще забрави!
Вижте го – по дума
върща се за гума,
после пак се мръщи:
моливът е в къщи!
Ето – всички в клас
днес четат в захлас,
само Ванко там
се черви от срам!
— Нямах ли си книга?
Ванко мига, мига:
— Имам, но у нас
я забравих аз! –
правят си шега.
Всички му се смеят,
закачливо пеят:
— Гледайте го Ванко,
Ванко забраванко!



Тръгва за дома си
сякаш без ума си –
няма си бе, брате,
шапка на главата!
Ванко, що направи,
шапката забрави! –
Их, че неприятно,
върща се обратно!
А на закачалката
шапката му, жалката,
вика: – Бре стопанино,
а бре забраванино,
що ме ти остави,
що ме ти забрави?...
Шапката си дивна
Ванко смешно кривна,
но навън сега
Викат му децата:
— Няма ти главата?
Де си я оставил,
де си я забравил? –
Ванко пръст веднага
на челото слага:
Тук ми е главата,
върху рамената!
Ех бре, че е Ванко
страшен забраванко!

Асен БОСЕВ



1. Какъв ученик е Ванко? Защо мислиш така?
2. Състави устен портрет на героя. Ако можеш, нарисуй го с бои и четка.

ДА МОГА

Да мога по чудо да стана голям,
ще сторя каквото мечтая:
такива машини аз сам ще създам,
че всичките хора ще смая!
Например аз пръв ще направя завод
нарочно за вас, ученици!
Щом пуснете вие завода във ход,
той сам произвежда шестици.
Или ще измисля машина за сън,
която нощта продължава.
Събудиш се в девет, а нощ е навън...
Да, трябва машина такава!
Или пък машина, която пере,
измива, изкърпва и шета.
Такава машина ще служи добре
на всички квартални момчета.
Или... върху облак да сяда човека
и мачове гратис да гледа.
Или пък да става невидим и лек,
щом счупи стъкло на съседа...
Или пък ракета, която лети
високо по заповед твоя,
до бой ли се стигне, повикай я ти
и бягай далече от боя!
Как искам по чудо да стана голям,
да сторя каквото мечтая!
Такива машини аз сам ще създам,
че всичките хора ще смая!

Веселин ХАНЧЕВ



Речник

- **грàтис** – безплатен билет за театър, концерт, кино, мач



1. Какви са желанията на момчето от стихотворението? Съвпада ли твоето желание за такива машини с неговото?
2. Всичките ли машини, които иска момчето, са необходими в живота? Обоснови се.
3. Каква машина искаш да създадеш ти? Нарисувай я в тетрадката.

ДЕТСКИТЕ РИСУНКИ

Детските рисунки по асфалта!
Те са тъй небрежни и красиви!
Ето къща със стени зелени
с бяла печка и комин кафяв.
Тая къща е навярно гара,
щом до нея върху релси сиви
чака влак с нанизани вагони,
дълъг, черен – като струна прав.

— Безполезна къща! – ще речете.
Не. Във нея приказки преспиват
и за да не им е хладно нощем,
печката от тебешир дими.
— Влак съвсем ненужен! – ще речете.
Не. След залез той на път отива:
пълни с детски сънища вагони
тракат към невиджани земи.

Ние го не чуваме, когато
цял покрит със звезден прах се връща,
приказките сънни да разбуди,
за да тръгнат по земята пак...
Жалко, че изгубили сме ключа
от рисуваната детска къща.
Жалко, че не е у нас билета
за рисувания детски влак...

Иван ДАВИДКОВ



1. Защо авторът съжaliaва за изгубения ключ от детската къща и за отстъпването на билет от детския влак?
2. Направи с приятели изложба от вашите детски рисунки, посветени на идващото лято, мирното небе, любимата природа.

ПРОВЕРЕТЕ СЕБЕ СИ

Внимателно ли чете

1. Какво представлява творбата «За вас, деца любими»:

- а) изповед, лирическо обръщение към децата, откровение, призnanие пред тях;
- б) мечта, копнеж, искрено желание на поетесата да направи живота на децата по-красив, по-щастлив;
- в) увереност, обещание, че ще направи живота на децата по-спокоен, по-уверен.

Посочи неверния отговор.

2. В романа «Ян Бибиян» Елин Пелин говори за героя:

- а) с добродушно снизхождение, благосклонно;
- б) с добронамерена присмехулност;
- в) с ненавист.

Посочи верния отговор.

3. Стихотворението «Ванко забраванко» е написано от:

- а) Веселин Ханчев;
- б) Иван Давидков;
- в) Асен Босев

Посочи верния отговор.

4. Какъв вид произведение е «Детските рисунки»? Разпитай твоите близки за най-скъпите спомени от тяхното детство и опиши.

- а) разказ;
- б) приказка;
- в) стихотворение

5. Какво трябва да направиш, за да не губиш ключа от детската си къща? Посъветвай героя от стихотворението «Детските рисунки», как да открие ключа от детската си къща.

ЗВЪНИ ЗВЪНЧЕТО

Мили деца, ето, че настъпи момента, когато прехвърлихте последната страница от учебника за IV клас. През тази учебна година вие се озовахте в различни епохи и държави, се запознахте с много интересни герои, разбрахте за живота на децата по света.

Мислим, че времето, прекарано с учебника, ви даде желание да разберете още повече. Затова ви предлагаме да водите през лятото читателски дневник, в който ще записвате информация за прочетените от вас през лятото книги.

Ако водите читателски дневник, може да се съобразите със следните съвети и предложения:

1. Непременно запишете името на автора и заглавието на книгата.

Така лесно ще я намерите отново в библиотеката, ако искате да я препрочетете или да проверите нещо в нея.

2. Наред с това, ако желаете, запишете:

- имената на героите;
- кратко съдържание на творбата;
- отделни изречения, които искате да запомните;
- ваши мисли и разсъждения, възникнали при четене на книгата;
- сведения за автора ѝ;
- списък със заглавия на други книги от същия автор, които сте чели или искате да прочетете;
- името на художника илюстратор.

3. Можете да рисувате илюстрации по съдържанието на книгата.

Желаем ви успех!

Авторите